

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ปริญญานิพนธ์
ของ
สมจิตร ยี่งยงดำรงฤทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
กุมภาพันธ์ 2551

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ปริญญานิพนธ์
ของ
สมจิตร ยี่งยดํารงฤทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ
กุมภาพันธ์ 2551
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทคัดย่อ
ของ
สมจิตร ยิ่งยงดำรงฤทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
กุมภาพันธ์ 2551

สมจิตร ยິงยงดำรงฤทธิ์. (2551). การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลัย,
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, ดร.รุ่งเรือง สุขภิรมย์.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ และผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของกรณีศึกษา 7 ครอบครัว โดยการเลือกแบบเจาะจง จากครอบครัวที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า วิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว มีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีการจัดเนื้อหาหลักสูตรที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง แยกเป็น 2 ลักษณะ คือ การจัดโดยอิงตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ยึดมาตรฐานการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระเป็นแนวทาง และการจัดโดยไม่อิงตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ยึดสาระการเรียนรู้ตามหลักธรรมทางศาสนา วิถีธรรมชาติ และการกีฬาเป็นแนวทาง ซึ่งการจัดเนื้อหาทั้ง 2 ลักษณะ มีวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้เป็นแบบบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน และประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง สำหรับผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ทุกครอบครัวมีความพึงพอใจและมีความสุขที่ได้เห็นบุตรของตนเกิดการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นในทุกด้าน ส่วนตัวบุตรก็ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข มีอิสระทางความคิด สามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความต้องการ และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

LEARNING PROCESS MANAGEMENT OF HOME SCHOOL GROUP ACCORDING TO
THE NATIONAL EDUCATION ACT B.E. 2542

AN ABSTRACT
BY
SOMJIT YINGYONGDAMRONGRIT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Adult Education
at Srinakharinwirot University
February 2008

Somjit Yingyongdamrongrit. (2008). *Learning Process Management of Home School Group According to The National Education Act B.E. 2542*. Dissertation, Ed.D. (Adult Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Sauwanee Lawan, Assoc. Prof. Dr. Suwat Watanawong, Dr. Rungroung Sukhapirom.

The purposes of this research were to study the methods and results of the learning process management of a group of people who managed the home school learning process according to the National Education Act B.E. 2542. A case study was conducted with the seven home school families. These families were selected by the purposive sampling from the families that registered with the educational service area offices in Bangkok and surrounding area. The data were then collected by the in-depth interviews and participant observation.

The findings were as follows:

The methods of learning process management of the home school families were in accord with the direction of the educational management in the National Education Act B.E. 2542. Therefore, the families managed the curriculum contents with their characteristics into two patterns which were managing based on the eight groups of content knowledge of the Ministry of Education curriculum, and were not managing based on the Ministry of Education curriculum but instead relied on the content knowledge of the family religion principles, the natural ways of life, and sports. However, in both patterns, the learning process management was integrated with daily life activities. The authentic assessment was used for learning evaluation. The result of the learning process management showed that every family was satisfied and happy seeing the development in all aspects of their children. And the children themselves got the feeling of happy learning, having freedom in thinking, being able to choose what they wanted to learn and developed into their own fulfill potential.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
ของ
สมจิตร ยິงยงดำรงฤทธิ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่.....เดือน.....กุมภาพันธ์.....พ.ศ. 2551

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลัย)

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ วัฒนวงศ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลัย)

..... กรรมการ
(ดร.รุ่งเรือง สุขาภิรมย์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ วัฒนวงศ์)

..... กรรมการ
(ดร.รุ่งเรือง สุขาภิรมย์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความเมตตาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลีย์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ และ ดร.รุ่งเรือง สุขากิริมย์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ท่านได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษา ชี้แนะ เอาใจใส่ ตรวจสอบ ช่วยแก้ปัญหาและข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดจนให้ความรู้ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ท่านทั้งสามมอบให้เป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิธิภูมิ และ รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล ที่ให้ความกรุณาเป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์พร้อมทั้งให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี ดร.จินตนา ศักดิ์ภู่อารม อาจารย์พจนา ทรัพย์สมาน และนายชาติรี เนาว์ธีรนนท์ ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้การอบรมสั่งสอนและประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดจนประสบการณ์ที่ดีแก่ผู้วิจัย อีกทั้งให้ความเมตตาต่อผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์นิภา ศรีไพโรจน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นำชัย เลวลีย์ ที่ให้ความเมตตา ให้คำชี้แนะและให้ความช่วยเหลือ พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย ตั้งแต่เริ่มศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ขอขอบพระคุณครอบครัวโฮมสกุล ทั้ง 7 ครอบครัว ที่ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย จากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2550

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์นงเยาว์ กอสนาน เพื่อน ๆ และพี่น้องทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในการศึกษาและการทำปริญญานิพนธ์ในครั้งนี้

ประโยชน์และคุณค่าของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมเป็นเครื่องบูชาแด่คุณบิดา มารดา บุรพจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้กรุณาอบรมสั่งสอนและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการศึกษาค้นคว้าจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

สมจิตร์ ยิ่งยงดำรงฤทธิ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2550
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
คำถามการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
การจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	17
ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	17
ความเป็นมาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	18
ภูมิหลังของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	25
การศึกษาสำหรับพ่อแม่.....	27
ปรัชญาหรือแนวคิดในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	30
หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	35
การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	38
นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	43
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.....	43
กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547.....	45
บทบาทหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา.....	47
การจัดกระบวนการเรียนรู้.....	51
ความหมายของการเรียนรู้.....	51
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้.....	51
ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	56
ความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	57
หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	59
แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาโดยครอบครัว.....	67

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์.....	68
ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	69
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	69
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	70
งานวิจัยในประเทศ.....	70
งานวิจัยต่างประเทศ.....	75
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	81
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	81
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	82
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	84
การประมวลผลข้อมูล.....	84
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	85
4 การนำเสนอผลการวิจัย.....	86
กรอบคร่าว 1 “กรอบคร่าวนักเขียน”.....	86
ภูมิหลังของกรอบคร่าว.....	86
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบคร่าว.....	87
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	88
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	97
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	101
บทวิเคราะห์ “กรอบคร่าวนักเขียน”.....	103
กรอบคร่าว 2 “กรอบคร่าวอัจฉริยะน้อย”.....	106
ภูมิหลังของกรอบคร่าว.....	106
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบคร่าว.....	106
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	107
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	114
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	116
บทวิเคราะห์ “กรอบคร่าวอัจฉริยะน้อย”.....	117

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
กรอบครัว 3 “กรอบครัวศิลปิน”.....	120
ภูมิหลังของกรอบครัว.....	120
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบครัว.....	120
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	121
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	131
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	133
บทวิเคราะห์ “กรอบครัวศิลปิน”.....	134
กรอบครัว 4 “กรอบครัวพระคริสต์”.....	137
ภูมิหลังของกรอบครัว.....	137
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบครัว.....	138
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	138
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	144
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	146
บทวิเคราะห์ “กรอบครัวพระคริสต์”.....	147
กรอบครัว 5 “กรอบครัวนักอ่าน”.....	150
ภูมิหลังของกรอบครัว.....	150
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบครัว.....	151
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	151
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	157
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	159
บทวิเคราะห์ “กรอบครัวนักอ่าน”.....	160
กรอบครัว 6 “กรอบครัวรักษ์บุญ”.....	164
ภูมิหลังของกรอบครัว.....	164
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยกรอบครัว.....	165
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	166
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	186
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	191
บทวิเคราะห์ “กรอบครัวรักษ์บุญ”.....	192

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ครอบครัว 7 “ครอบครัวนักกีฬา”.....	198
ภูมิหลังของครอบครัว.....	198
มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	198
วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	199
ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้.....	207
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	209
บทวิเคราะห์ “ครอบครัวนักกีฬา”.....	211
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	214
สรุปผลการวิจัย.....	214
อภิปรายผล.....	219
ข้อเสนอแนะ.....	240
บรรณานุกรม.....	242
ภาคผนวก.....	252
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์.....	253
ภาคผนวก ข ตัวอย่างเอกสารหลักฐานการประเมินผลการเรียน.....	260
ภาคผนวก ค ตัวอย่างผลงานและร่องรอยการเรียนรู้.....	263
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	294

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	16
2 กรอบการจัดกิจกรรมบูรณาการ.....	91
3 แผนภูมิแสดงพัฒนาการการเรียนรู้เพื่อการสร้างภูมิปัญญาแห่งตน.....	172
4 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้.....	174
5 แผนภูมิแสดงการเชื่อมโยงตัวตนสู่การขยายประสบการณ์พัฒนาทักษะการเรียนรู้.....	181
6 แผนที่ความคิด (Mind Mapping).....	184

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ดังนั้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญลำดับสูงกับการพัฒนาคุณภาพคน เนื่องจาก “คน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้ ทักษะความสามารถ เพื่อให้เพียงพอทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” รอบคอบและระมัดระวังด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและ “คุณธรรม” ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิต และการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549: 47)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ได้กล่าวถึง “การศึกษา” ในความหมายที่ว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 2) ดังนั้น การศึกษาเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ การที่ประเทศจะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้นั้น ประชากรในประเทศต้องได้รับการพัฒนามาก่อน ดังที่ อมรวิทย์ นาครทรรพ (2537: 1) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาไม่ว่ารูปแบบใดหรือโดยใคร ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องของการพัฒนา “คน” ให้เป็น “มนุษย์” ที่มีคุณภาพ ยกระดับทักษะความคิดและจิตใจให้สูงขึ้น เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมโดยรวม ให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญงอกงามและมั่นคง การศึกษาจึงเป็นมากกว่าขั้นตอนหนึ่งในชีวิตที่ทุกคนต้องก้าวผ่าน เป็นเสมือนปัจจัยที่ห้าที่ ทุกคนต้องแสวงหา

และเพิ่มพูนเพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตหน้าที่การงาน ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศอย่างต่อเนื่อง”

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ บ้านหรือครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาแก่บุคคล และเป็นปัจจัยสำคัญในสังคมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ เป็นแหล่งที่ช่วยปลูกฝังพฤติกรรมแบบแผนการดำเนินชีวิต และเป็นแหล่งที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พ่อแม่ผู้ปกครองจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ทั้งที่บ้าน โรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544ก: 1) ดังนั้น ครอบครัวจึงถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง เพราะมีบทบาทในการสร้าง “คน” ให้มีคุณภาพทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม เด็กจะเติบโตมีคุณภาพชีวิตและบุคลิกภาพเช่นไร จะเป็นคนดีมุ่งทำประโยชน์แก่สังคมหรือจะเป็นคนด้อยสมรรถภาพ สร้างปัญหาแก่ตนเองและสังคมส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัวและวิธีการอบรมเลี้ยงดูจากบุคคลในครอบครัวเป็นสำคัญ (นภเนตร ธรรมบรร. 2541: ก) ครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในสังคมที่ทำให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ผู้สูงอายุจะให้คำแนะนำอบรมให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดแก่สมาชิกในครอบครัว สมาชิกแต่ละคนจะได้เรียนรู้จากกันและกัน นอกจากนี้ในสมัยที่ยังไม่มีสถาบันการศึกษา ยังไม่มีสถาบันฝึกวิชาชีพอย่างกว้างขวาง ครอบครัวก็ยังเป็นสถานฝึกวิชาชีพแก่บุตรหลาน บุตรหลานจะมีความรู้ มีประสบการณ์ในวิชาชีพที่พ่อแม่ญาติพี่น้องประกอบอยู่ สามารถสืบทอดอาชีพนั้นๆ ได้ แม้ในปัจจุบันในหลายชุมชนก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ (สุมาลี สังข์ศรี. 2543: 3-4)

เมื่อเอ่ยถึง “การศึกษา” จินตภาพของคนทั่วไปมักจะนึกถึงโรงเรียนหรือสถานศึกษา ที่ซึ่งลูกหลานเยาวชนต้องไปเรียนหนังสืออย่างน้อยที่สุดคือ การศึกษาภาคบังคับที่รัฐจัดให้ และถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองไทยตามรัฐธรรมนูญ นี่เป็นความหมายของการศึกษาตามความเข้าใจของคนไทยและสังคมไทยมายาวนาน นับแต่ประเทศไทยเริ่มมีระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา การศึกษาที่เคยเป็นเรื่องของการเรียนรู้ภายในครอบครัว ชุมชน วัด ประเพณี วัฒนธรรม ก็หมดบทบาทและลดความสำคัญลง การจัดการศึกษาในระบบจึงเป็นเส้นทางสายเดียวที่รัฐจัดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือให้ “ความรู้” แก่พลเมืองในชาติการจัดการศึกษาที่เป็นผลพวงของการสร้างรัฐประชาชาติ ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดอย่างเต็มที่จากตะวันตก ในเรื่องทัศนคติต่อความรู้ก็ด้วย นั่นคือ กระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ที่มองว่าความรู้เป็นเรื่องของตรรกะ (Logic) ที่มีแบบแผน เป็นความจริงและมีความแน่นอนน่าเชื่อถือ สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้และองค์ความรู้เหล่านี้เป็นสัจจะที่มีอยู่ของมันเอง ซึ่งแยกออกจาก “ประสบการณ์ชีวิต” ดังนั้น ความรู้จึงค่อยๆ แยกส่วนออกจากวิถีชีวิตและประสบการณ์จริงในชีวิต ระบบโรงเรียนและระบบการถ่ายทอดความรู้ก็ค่อยๆ แยกออกจากระบบครอบครัว ชุมชนและสังคม (สุชาติ จักรพิสุทธิ์; และคนอื่นๆ. 2548: 17-19)

อย่างไรก็ตาม สิทธิในการจัดการศึกษาและการอบรมสอนลูกยังคงเป็นสิทธิโดยธรรมชาติของพ่อแม่อย่างแน่นอน ซึ่งสิทธิใดๆ ย่อมตามมาด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นพื้นฐาน ขึ้นอยู่กับว่า พ่อแม่จะมีพลังและศักยภาพพอที่จะใช้สิทธินั้นหรือไม่ ดังคำประกาศว่า ด้วยสิทธิมนุษยชน

ของสหประชาชาติ (United Nations Universal Declaration of Human Right) ที่ระบุว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาโดยที่การศึกษาพึงจัดให้เพื่อเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ให้สมบูรณ์สูงสุด ทั้งนี้ ผู้ปกครองพึงมีสิทธิในเบื้องต้นที่จะเลือกรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมแก่ลูกหลานของตน” (การปฏิวัติสยามแห่งประเทศไทย. 2544: 1)

ในความเป็นจริงคนไทยและสังคมไทยตระหนักดีว่า ความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตและเป็นสิ่งที่ช่วยยกระดับพัฒนาบุคคล ชุมชนอย่างแน่นอน เมื่อมีกฎหมายการศึกษาภาคบังคับเกิดขึ้น ครอบครัวไทยจึงเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ยอมรับเอาระบบความรู้ในโรงเรียนเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สำคัญที่สุด หากแต่ว่า สังคมทุกสังคมเป็นระบบชีวิตอย่างหนึ่งที่มีความซับซ้อนและมีพลวัตทั้งทางกายภาพและชีวภาพ สังคมไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงในเชิงรับต่อกระแสการพัฒนา ทั้งจากภายในประเทศและนอกประเทศ ก่อเกิดปัญหามากมายทั้งทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความหย่นด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความยากจน ปัญหายาเสพติด คอรัปชั่น และการตกเป็นทาสบริโภคนิยม รวมถึงผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ ประชากรรุ่นใหม่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เกิดคำถามมากมายต่อระบบการให้การศึกษาแก่ประชากร กระทั่งการศึกษาถูกเพ่งเล็งว่าเป็นสาเหตุของปัญหาทั้งหมด (สุชาติ จักรพิสุทธิ์; และคนอื่น ๆ. 2548: 20-21) นอกจากนั้น นายแพทย์ประเวศ วะสี ยังกล่าวว่า “ปัญหาการศึกษาไทยในภาพใหญ่ คือ การไม่สามารถเตรียมคนไทยให้สามารถเผชิญกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ขัดแย้ง ทำลายตัวเองและวิกฤติ” (ยุทธชัย เจริญชัย; และคนอื่น ๆ. 2543ก: 9)

อมรวิชช์ นาครทรรพ (2543: 103-104) ได้กล่าวว่า การศึกษาในปัจจุบันเป็นการสร้างลักษณะนิสัยเห็นแก่ตัวให้เด็กมากขึ้น จากการที่ต้องรักษาระดับความเก่งและความสามารถไว้เสมอ เด็กจึงเรียนรู้แต่เรื่องหนังสือเพียงอย่างเดียว การศึกษาเป็นการท่องจำเพื่อนำไปสอบแข่งขัน ไม่เกิดการเรียนรู้ ไม่สามารถคิดแก้ไขปัญหาได้ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนที่คิดว่าจะทันสมัย สร้างชาติ สร้างชีวิตให้รุ่งเรือง กลับก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมายจนเป็นวิกฤติอย่างหนึ่งที่ต้องเร่งปฏิรูปโดยด่วน (ภารดี รัตนอุดม. 2544: 51-52)

ในยุคสมัยที่โลกไร้พรมแดน วิทยาการความรู้ไหลเคลื่อนไปแรงและเร็ว มีมากและซับซ้อนเกินกว่าที่จะท่องบ่นไปตามแบบเรียนเล่มเดียวหรือตามคำครูบอก ภายใต้โลกที่วิวัฒน์ การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าล้าสมัยไม่ทันโลก นอกจากความแข็งตัว ขาดประสิทธิภาพ ด้อยคุณภาพและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในรั้วโรงเรียน ที่ทำให้คนหมดศรัทธาต่อระบบการศึกษาในโรงเรียน นอกจากนั้นยังมีปัจจัยสนับสนุนจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสารและสารสนเทศได้ทำให้การใช้ การสร้าง การกระจายความรู้เป็นไปอย่างรวดเร็ว โอกาสและวิธีการในการเข้าถึงความรู้เปลี่ยนแปลงไป ความเป็นไปได้ที่คนแต่ละคนจะสามารถวางแผนกำหนดวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) และมีการพัฒนาที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในรูปแบบการเรียนรู้ที่เรียกว่า “โรงเรียนเสมือนจริง” หรือ “การศึกษาอิเล็กทรอนิกส์” (E-learning) ดังนั้น การศึกษาแบบสร้างความรู้เฉพาะด้าน สอนทักษะตายตัว จึงใช้ไม่ได้หรือด้อยความสำคัญลง

จำเป็นจะต้องเปลี่ยนไปสู่การเรียนรู้ความรู้อันหลากหลาย สามารถเชื่อมโยงเป็นองค์รวมและทักษะสำคัญที่สุด คือ ทักษะของการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รู้วิธีการเรียนรู้ รู้ようปรับเปลี่ยนได้ไม่หยุดนิ่ง รู้ようแบบคาย รู้ようเข้าถึงความจริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549: 17-19)

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้เปิดทางแก่วิธีคิดใหม่ทางการศึกษา ให้มีความสำคัญกับบทบาทการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขององค์กรและสถาบันทางสังคมเช่นเดียวกับนานาประเทศ โดยระบุถึงสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการไว้ในมาตรา 42 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัยและการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับการคุ้มครองทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองและศีลธรรมอันดีของประชาชน” และในมาตรา 81 ที่ระบุว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทำให้มีความเป็นเอกภาพและความต่อเนื่องของนโยบายทางการศึกษา แต่มีความหลากหลายของการปฏิบัติและให้เน้นการระดมทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม” การปฏิรูปการศึกษาจึงได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญใหม่และรัฐบาลชุดปัจจุบันได้กำหนดให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นวาระแห่งชาติ (เลขา ปิยะอัจฉริยะ. 2545: 2; อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544. รายงานการประชุมเรื่อง วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ.)

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งใช้เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาของประเทศ มีเจตนารมณ์อย่างชัดเจนที่จะขยายการศึกษาในระบบโรงเรียนไปสู่การศึกษาในรูปแบบที่มีความแตกต่างหลากหลายออกไป และการปรับบทบาทของภาครัฐจากการดำเนินการเองมาเป็นการส่งเสริมสนับสนุน เปิดให้สถาบันทางสังคมทั้งมวลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมของการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังความที่ปรากฏในมาตรา 8 (2) ที่กำหนดว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก “ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา” มาตรา 9 (1) ที่กำหนดว่า การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลัก “มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ” มาตรา 9 (5) กำหนดว่า “ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา” และมาตรา 9 (6) ที่กำหนดว่า “การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น” นอกจากนี้ในมาตรา 12 ได้ให้การรับรองสิทธิในการจัดการศึกษาของภาคประชาชนและสังคมไว้อย่างชัดเจน ดังนี้ “นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 6-8)

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) เป็นนวัตกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นในวงการศึกษาไทย นับเป็นการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) รูปแบบหนึ่ง ซึ่งพ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่ลูกหลานของตนเอง โดยไม่ยึดติดว่าการจัดการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กจะเกิดขึ้นได้เฉพาะแต่ในระบบโรงเรียนเท่านั้น ทั้งยังเป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดของการปฏิรูปการศึกษาของไทย อันเป็นที่มาของการเกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ในส่วนที่ว่าการศึกษาที่แท้จริงควรเป็นวิถีชีวิตและทุกส่วนในสังคมควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) โดยเฉพาะครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันสำคัญที่สุดในการวางรากฐานชีวิตให้กับมนุษย์ ควรเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมต่อการจัดการศึกษามากขึ้น (ประเวศ วะสี. 2541: 50) การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นที่นิยมและแพร่หลายในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดาที่มีการอนุญาตให้พ่อแม่ ผู้ปกครองสามารถจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนได้ที่บ้าน หากพ่อแม่หรือผู้ปกครองมีความสามารถที่จะทำได้ (สุรกุล เจนอบรม. 2541: 60)

ก่อนหน้านี้ที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีกลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครองไม่กี่ครอบครัวได้ทำการจัดการศึกษาให้แก่ลูกของตนเองอยู่แล้ว แต่เป็นไปอย่างแอบแฝงท่ามกลางความไม่เข้าใจของคนส่วนใหญ่ อีกทั้งกฎระเบียบของรัฐในขณะนั้น ยังไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองกลุ่มนั้นนับว่าเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ รักลูกและมีจิตใจอาจหาญกล้าตัดสินใจจัดการศึกษาให้แก่ลูกด้วยตนเอง ในวงการศึกษาไทยได้มีการพูดถึงเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกันมากในปัจจุบัน เนื่องจากมี “กระแส” ที่นำโดยหลายประเทศ ซึ่งรัฐให้สิทธิและเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถจัด “โรงเรียนในบ้าน” อย่างเป็นทางการ โดยให้เป็น “การศึกษาทางเลือก” อีกแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับยุคสมัยแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

การศึกษาที่มีลักษณะเป็นการศึกษาทางเลือกนี้ เริ่มเกิดขึ้นในสังคมไทย ภายหลังการก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิเด็ก ในปี พ.ศ. 2522 โดยคุณพิภพ และคุณรัชนี ธงไชย แต่เป็นการศึกษาที่จัดให้เฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เด็กยากจน ขาดแคลน การดำเนินงานแยกตัวออกไปเป็นชุมชนเล็กๆ ทางการศึกษา การดำเนินการของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีส่วนทำให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อครอบครัว “ธงไชย” ต้องนำลูกชายสองคนออกจากโรงเรียนเดิม และมาจัดการศึกษาให้ลูกชายอย่างผสมผสานทั้งโดยการดูแลของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยบทบาทของพ่อแม่เป็นบทบาทหลัก

ในราวปี พ.ศ. 2528-2529 นายแพทย์โชติช่วง ชูตินธร ได้หันมาจัดการศึกษาให้ลูกๆ ของตนเอง ด้วยสำนึกและรูปแบบวิธีการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างแท้จริง เป็นครอบครัวแรกของสังคมไทยยุคหลังนี้ และได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เกิดเป็นโครงการพิเศษ “โรงเรียนในบ้าน” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างครอบครัวที่ต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเองในความดูแล สนับสนุนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โครงการพิเศษนี้ยังคงดำเนินการต่อเนื่อง และได้กลายเป็นที่พึ่งพิงตลอดเวลาที่ผ่านมาของครอบครัวที่ต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเอง ในขณะนี้กฎหมายยังไม่ให้เสรีภาพ (ยุทธชัย เฉลิเมษย์; และคนอื่นๆ. 2543ก: 30-31)

ครอบครัว “ชงไชย” และ ครอบครัว “ชุตินธร” จึงถือเป็นสองครอบครัวนักบุกเบิกของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย หลังจากนั้น ในราวปี พ.ศ. 2538 ก็ได้เกิดครอบครัวที่หันมายึดแนวการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามอีกจำนวนหนึ่ง อาทิ ครอบครัว “พันธุ์โอสถ” ของ นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ ครอบครัว “สมพงศ์” ของคุณสาทร สมพงศ์ ครอบครัว “เหลื่องแจ่ม” ของ คุณนิราพร เหลื่องแจ่ม ครอบครัว “ปรัชญพฤทธิ” ของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นต้น ได้ทยอยจัดการศึกษาให้กับบุตรของตนติดตามมาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน โดยการตัดสินใจกระทำสิ่งที่ต่างไปจากผู้คนทั้งหลายในสังคมขณะนั้น เกิดขึ้นด้วยความกล้าหาญไม่ได้พะวงหรือมัวรอการประสิทธิ์ประสาทให้ของกฎหมายแต่อย่างใด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: 10) ในระหว่างที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับ ครอบครัวเหล่านี้ต้องกระทำไปอย่างแอบแฝงโดยนำชื่อบุตรของตนไปขึ้นทะเบียนเป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี

ภายหลังจากที่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีครอบครัวจำนวนไม่น้อย ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว แม้จะยังไม่มีกฎหมายกระทรวงออกมารองรับก็ตาม โดยใช้วิธีการลงทะเบียนไว้กับโครงการโฮมสคูลของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เช่นเดียวกับครอบครัวรุ่นบุกเบิกก่อนหน้านี้ หลังจากนั้น เรื่องของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกลายเป็นที่รับรู้แพร่หลายจากการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนทุกแขนงตามสมควร และเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 เริ่มมีครอบครัวไปจดทะเบียนขออนุญาตจัดการศึกษากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตามที่มีภูมิสำเนาอยู่ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่พบว่า มีจำนวนน้อยกว่าที่ทางราชการเคยคาดการณ์ไว้อย่างมาก ทั้งนี้ มีสาเหตุเนื่องมาจาก ปัญหาที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐขาดความเข้าใจในปรัชญา หลักการ แนวคิดและวิธีการจัดการเรียนรู้ในแบบของครอบครัวที่มีความแตกต่างไปจากการศึกษาในโรงเรียน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐยังคงชินอยู่กับการจัดการศึกษาตามแบบแผนในระบบโรงเรียน จึงทำให้เป็นอุปสรรคเสียมากกว่าที่จะสร้างแรงจูงใจให้กับครอบครัวตามนโยบายส่งเสริมสนับสนุนของภาครัฐ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549: 3)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547ก: 48-49) ได้ศึกษา พบว่า ปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก

1. ครอบครัวมีทัศนคติแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบปัจจุบัน โดยมีศรัทธาในทางศาสนาธรรม ทัศนะเชิงอุดมคติ ทัศนะเชิงมนุษยนิยม เป็นรากฐานความคิดความเชื่อที่สำคัญ
2. บุตรเคยประสบปัญหาในโรงเรียน มีการทำโทษใช้ความรุนแรงทั้งโดยการกระทำและด้วยวาจาของครูจนเด็กเกิดความหวาดกลัว จากการที่เคยเป็นเด็กสนุกสนานร่าเริงช่างซักถามพอไปโรงเรียนกลับเปลี่ยนไปเป็นคนละคน เป็นต้น
3. บุตรมีลักษณะหรือความต้องการพิเศษ อาจเป็นความพร่องหรือมีมากกว่าเด็กทั่วไป โดยที่การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองและช่วยพัฒนาศักยภาพตามความแตกต่างนี้ได้

ทั้งสามประการเป็นปัจจัยสำคัญภายในครอบครัว กับบวกเพิ่มด้วยปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาเรื้อรังในระบบการศึกษา ปัญหาวิกฤติการณ์ต่างๆ ในสังคม และการเปลี่ยนแปลงของพรมแดนความรู้ที่ทำให้การเรียนรู้ในแบบเดิมๆ กลายเป็นข้อจำกัดเสียมากกว่า เป็นต้น สะท้อนได้ว่า การตัดสินใจของครอบครัว การเกิดขึ้นและขยายตัวของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย มีมูลเหตุที่มาจากความเป็นจริงของตน ไม่ใช่การตื่นเห่อไปตามกระแสโสมสวลของทางตะวันตกอย่างที่มีคนจำนวนไม่น้อยเข้าใจไปในแบบนั้น แม้ปัจจุบันการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงเวลาของการเริ่มต้นค่อยๆ สร้างวิถีทางของตน เพื่อที่จะก้าวไปให้ถึงเป้าหมายตามอุดมคติในภายภาคหน้า แต่อย่างน้อยในเวลานี้ก็มีประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริงอยู่พอสมควรที่พอจะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีได้ว่าเป็น “นวัตกรรมการศึกษาบ้านเรียน” โดยเฉพาะในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบครอบครัว

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์ในโครงการเข้าค่ายกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ของเด็กโสมสวล ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อวันที่ 17-19 มีนาคม 2549 ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครอบครัวเหล่านั้น พร้อมทั้งได้สังเกตพฤติกรรมของทั้งเด็กและพ่อแม่ ผู้ปกครองอย่างมีส่วนร่วมพบว่า มีครอบครัวที่ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยอยู่อีกจำนวนมาก ที่ส่วนใหญ่จดทะเบียนไว้กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี ทุกครอบครัวที่มาเข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรหลานของตนเป็นอย่างมาก และยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถือได้ว่าการดำเนินการจัดการศึกษาของครอบครัวเหล่านั้นประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งได้เช่นกัน

โดยภาพรวมแล้วการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกำลังขยายตัวมากขึ้นในสังคมไทย กอปรกับทางภาครัฐได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 12 ที่เปิดโอกาสให้ครอบครัวมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นับตั้งแต่ที่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ออกมารองรับจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาที่ล่วงเลยมารวม 8 ปีแล้ว แต่ภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังไม่ปรากฏเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในสังคมเท่าที่ควร และผู้วิจัยได้รับทราบจากสมาคมบ้านเรียนไทยว่า ขณะนี้มีครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตามกฎหมายกระทรวงทั่วประเทศ มีทั้งสิ้นประมาณ 70 ครอบครัว เท่านั้น (ข้อมูลที่รวบรวมได้เมื่อปลายปี 2550) ซึ่งเป็นจำนวนที่มีการขยายตัวที่น้อยมาก แต่จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า ปัจจุบันมีครอบครัวจำนวนมากที่มากกว่าสองร้อยครอบครัวที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร โดยส่วนหนึ่งเอาชื่อไปฝากไว้กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก และอีกส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวที่ดำเนินการอยู่แต่ไม่เปิดเผย ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสงสัยและอยากติดตามว่า เป็นเพราะเหตุใด อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยสงสัยว่า เมื่อครอบครัวได้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรแล้ว ได้มีการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะใด และทิศทางใด สอดคล้องกับแนวการจัดที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หรือไม่ มากน้อยเพียงใด และสามารถนำบุตรไปสู่เป้าหมายที่กำหนด

ไว้หรือไม่ และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่มีผู้ศึกษาวิจัยแล้ว ประมาณ 20 เรื่อง ซึ่งพอจะสรุปสาระได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งถือเป็นการศึกษาทางเลือก เริ่มมีการตื่นตัวและขยายตัวมากขึ้น มีความก้าวหน้าเป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ ทัศนคติและปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแสดงให้เห็นถึงเหตุผลความจำเป็น วิธีการจัดการเรียนรู้ การเลือกใช้สื่อและหลักสูตรหรือสาระการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามสภาพความพร้อมของผู้เรียนและของพ่อแม่ผู้ปกครอง ตลอดจนแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคตท่ามกลางความเคลือบแคลงใจของคนทั่วไปในสังคม แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึง ความมุ่งมั่นแน่วแน่และเข้มแข็งของครอบครัวบ้านเรียนที่ตัดสินใจลงมือจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตนเอง จนประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง และส่วนใหญ่เป็นการศึกษาอย่างกว้างๆ เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษากิจการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ขึ้น เพื่อให้ทราบถึงวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบครัวได้ดำเนินการจัดการศึกษาให้กับบุตรของตนอย่างละเอียดและเจาะลึก เพื่อสะท้อนภาพให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ครอบครัวได้ใช้แนวคิดและวิธีการใดมาช่วยสนับสนุนให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ของบุตรดำเนินไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพได้อย่างไร และมีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังที่กำหนดไว้ในมาตรา 24 หรือไม่ มากน้อยเพียงใด รวมถึงผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความพึงพอใจและความสุขของบิดามารดาและและบุตรที่ได้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับตัวบุตรโดยตรง เช่น บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางให้กับครอบครัวที่มีความสนใจและต้องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น รวมทั้งหาข้อสรุปในภาพรวมของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการศึกษารูปแบบหนึ่งที่คนในสังคมน่าจะได้อำนาจรู้จักและให้การยอมรับมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 รวม 6 ด้าน คือ 1) การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน 2) การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่าง

ต่อเนื่อง 4) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 5) การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และ 6) การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบคลุมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 ที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

คำถามการวิจัย

1. กลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวยังมีวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลานของเขาอย่างไร และมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่กำหนดในมาตรา 24 หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

2. ผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ เช่น เกิดทักษะ กระบวนการคิด สามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จากกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีคุณสมบัติดังนี้

1.1 เป็นครอบครัวที่ขออนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามกฎหมายกระทรวง ซึ่งจดทะเบียนไว้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

1.2 ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่ในปัจจุบัน

1.3 ยินดีให้ความร่วมมือแก่ผู้วิจัยในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในระยะเวลาประมาณ 2-4 สัปดาห์

ทั้งนี้ ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูล มีครอบครัวที่จดทะเบียนไว้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งสิ้น จำนวน 11 ครอบครัวเมื่อพิจารณาตามคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น จึงได้ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา รวมทั้งสิ้น จำนวน 7 ครอบครัว

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่จะทำการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 รวม 6 ด้าน คือ

- 2.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน
- 2.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา
- 2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- 2.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 2.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้
- 2.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

3. ขอบเขตการศึกษาด้านผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบคลุม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อดำเนินการแล้วส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น มีความรับผิดชอบ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นคนที่มีจิตใจที่ดีงาม มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ประหยัดอดออม ขยัน ซื่อสัตย์ มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และภูมิใจในความเป็นไทย เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบคลุมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และเห็นผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม และเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางให้กับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมสามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ประกอบการวางแผน พัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ ได้

3. เป็นแนวทางให้กับครอบครัวที่มีความสนใจและต้องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรหลานได้อย่างเหมาะสมและมีทิศทางมากขึ้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ได้มีการกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆ ที่เน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองเป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เป็นการจัดประสบการณ์เพื่อเตรียมความพร้อม รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน โดยได้กำหนดสาระการเรียนรู้ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดใน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาวิชาต่างๆ และกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา หมายถึง การฝึกหัดและฝึกฝน ทักษะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การวางแผน การรับรู้ การควบคุมสถานการณ์ และประยุกต์ความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างรู้เท่าทันด้วยตนเอง

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำประสบการณ์จริงและการฝึกปฏิบัติมาให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงจากกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทำให้เกิดความรู้ที่ฝังลึก ได้เผชิญกับสถานการณ์จริง สามารถเรียนรู้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

1.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมกับวิถีชีวิตสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระต่างๆ เข้ากันได้ทุกวิชา รวมทั้งได้มีการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สอดแทรกเข้ากับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน รวมทั้งจัดกิจกรรมที่กระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งได้นำวิธีการของกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ครอบครัวได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพในทุกเวลาและทุกสถานที่

2. การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมาย เป็นการจัดการศึกษาที่ได้วางแผนอย่างมีจุดมุ่งหมายให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัวโดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน ซึ่งพ่อแม่หรือผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วยตนเองหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้

ในการศึกษาค้นคว้า นอกจากคำว่า “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว” แล้วยังมีคำอื่นๆ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกัน ที่ผู้อยู่ในแวดวงการศึกษาได้นำมาใช้เรียกแทนคำว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เช่น คำว่า “บ้านเรียน” “โรงเรียนบ้าน” หรือ “โฮมสคูล” ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกกันตามความเข้าใจและการรับรู้ของกลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเอง

3. ครอบครัวที่ได้รับอนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามกฎหมายกระทรวง หมายถึง ครอบครัวที่จดทะเบียนขออนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัวต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนาอยู่ และได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในการศึกษาค้นคว้า หมายถึงเฉพาะ ครอบครัวที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเท่านั้น

4. ผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ และได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น มีความรับผิดชอบ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นคนที่มีจิตใจที่ดีงาม มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ประหยัดอดออม ขยัน ซื่อสัตย์ มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริง แจ่มใส มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และภูมิใจในความเป็นไทย เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศจากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการเข้าร่วมประชุม สัมมนา เข้าร่วมสังเกตการณ์ในโครงการเข้าค่ายกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ของเด็กโฮมสคูล พบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพ่อแม่ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตนเอง กรรมการของสมาคมบ้านเรียนไทย ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญ นักการศึกษาและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่เกิดขึ้นในวงการศึกษามานานพอสมควร แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนในสังคมเท่าใดนัก ถึงแม้ว่าขณะนี้ได้มีการกฎหมายออกมารองรับให้เป็นการศึกษาทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภายหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้มีการขยายตัวมากขึ้น แต่ยังไม่ปรากฏภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า มีวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลานของเขาเป็นไปในลักษณะใดและทิศทางใด และมีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องดำเนินการโดยจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกทักษะ กระบวนการคิด ให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่หรือไม่เพียงใด

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 รวม 6 ด้าน คือ 1) การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน 2) การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ไขปัญหา 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง 4) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 5) การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และ 6) การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ และเพื่อศึกษาผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 ดังกล่าวข้างต้นที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ เช่น เกิดทักษะ กระบวนการคิด สามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น

ในสังคมได้ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากประเด็นดังต่อไปนี้

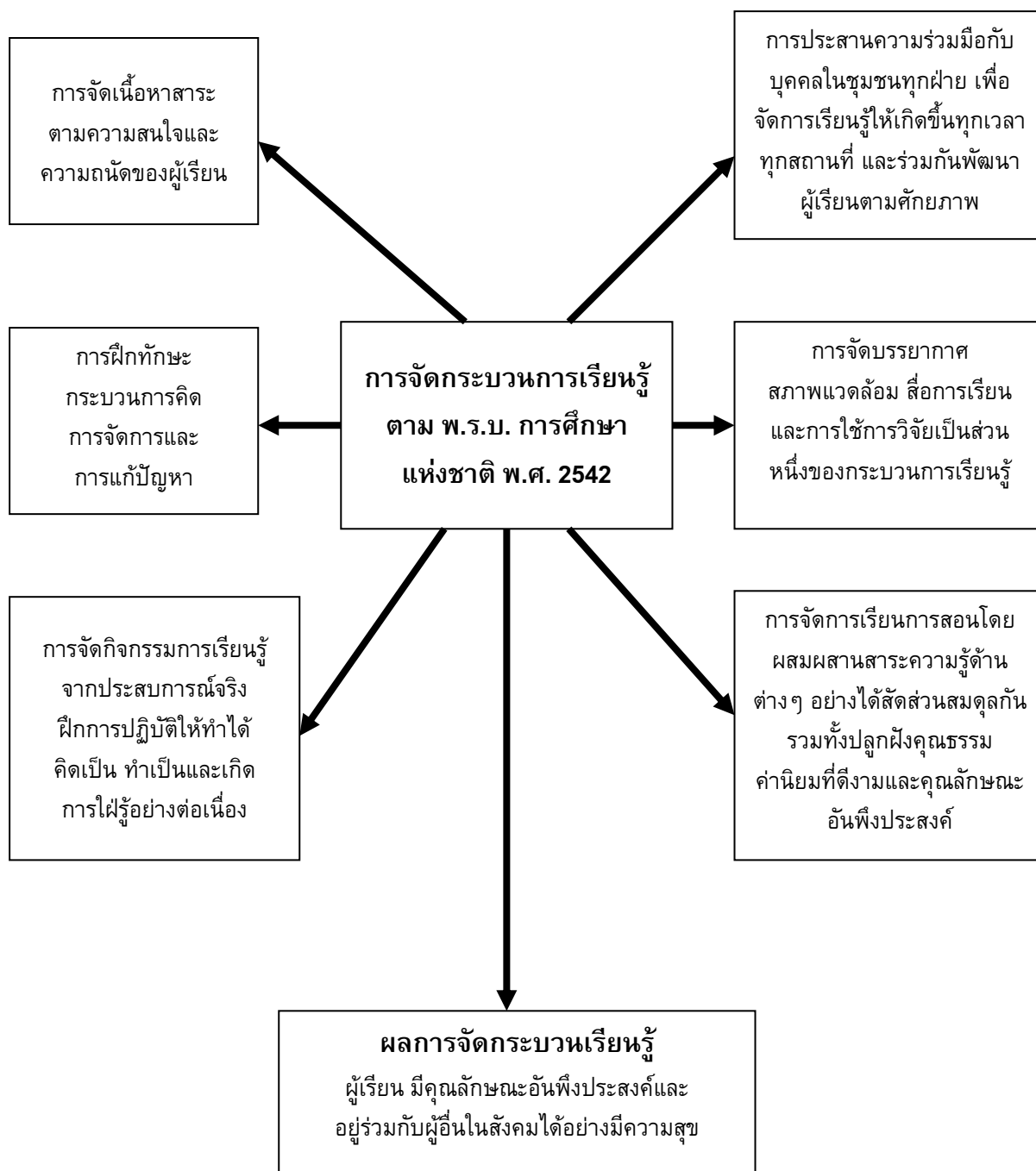
ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในปัจจุบันได้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานในรูปแบบที่ตนเห็นว่ามีความเหมาะสมกับสภาพความพร้อม ความต้องการของบุตรและบริบทของครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ตัดสินใจจัดการศึกษาให้บุตรโดยผ่านการคิดบนพื้นฐานปรัชญาความเชื่อที่ชัดเจนของตัวเองที่ต่างไปจากสิ่งที่ดำรงอยู่ในการศึกษากระแสหลัก ถึงแม้ว่าปรัชญาความเชื่อของแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกันไปบ้างแต่สามารถเห็นถึงแก่นที่เป็นแกนหลักร่วมกัน คือ วิถีทางของการบรรลุซึ่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ วิถีทางของการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองต่อธรรมชาติเดิมแท้ของชีวิตและศักยภาพที่มีความแตกต่างกันของบุคคล ทำให้การศึกษาเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ไม่แปลกแยกออกไปจากความเจริญงอกงามของชีวิตและจิตวิญญาณ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดใช้กรอบโครงจากภูมิหลัง ความพร้อมและปรัชญาความเชื่อของแต่ละครอบครัวมาใช้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การค้นหาวิธีการเลือกจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า ได้กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลานของเขาไปในลักษณะใดทิศทางใด เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และบ่งบอกถึงความแตกต่างที่หลากหลายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละครอบครัว

ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อันได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 12 ที่ว่าด้วยสิทธิหน้าที่ทางการศึกษาที่ “ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” และโดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ที่กำหนดในมาตรา 22 ว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า “ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” และในมาตรา 24 ที่กำหนดว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องดำเนินการโดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกทักษะ กระบวนการคิด ให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ ซึ่งสาระที่กำหนดในมาตรา 24 จะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ผู้เรียนพึงได้รับและเพื่อให้สอดคล้องกับคำกล่าวที่ระบุในมาตรา 22 ว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้กรอบโครงของการดำเนินการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรา 24 รวม 6 ด้าน มากำหนดเป็น

กรอบในการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาความเชื่อของครอบครัวและแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นสำคัญ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นจะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ปรากฏภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเป็นที่รับรู้และยอมรับของคนในสังคมยิ่งขึ้นต่อไป จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อนำเสนอในรูปแบบภาพ ดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
3. การจัดกระบวนการเรียนรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1. ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

นิยามความหมายของการศึกษาโดยครอบครัว เมื่อเทียบกับบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สามารถสรุปเป็นภาพรวมที่แสดงถึง ความเป็นการศึกษาโดยครอบครัวในบริบทของสังคมไทย ได้ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 12-14)

“การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมาย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมีการเทียบโอนผลการศึกษากันได้”

กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ได้แสดงภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในเชิงหลักการสำคัญไว้ 2 ประการ คือ

1. การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นสิทธิโดยพื้นฐานตามธรรมชาติและวัฒนธรรมของบิดา มารดาและครอบครัว เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ ฝึกอบรมให้บุตรหลานหรือบุคคลที่อยู่ในความดูแล สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

2. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาอีกทางเลือกหนึ่ง นอกเหนือจากที่รัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดอยู่ ซึ่งมีความหลากหลายในเรื่องปรัชญา ความคิด ทศนะ ความเชื่อของแต่ละครอบครัว โดยจะต้องจัดตามหลักการและแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

กาลเลนและพิตแมน (Galen & Pitman. 1998) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิก

ของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น

ทัศน แสงศักดิ์ (2545: 28) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในบ้านให้แก่เด็ก โดยผู้ปกครองเป็นผู้จัดการดูแลทั้งหมด นับตั้งแต่การจัดกระบวนการเรียนการสอน การเลือกกิจกรรม การจัดหลักสูตรและการวัดผลประเมินผล

อมรวิทย์ นาครทรรพ (2545: 31) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้วางแผนอย่างมีจุดมุ่งหมาย ให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสถานการณ์แบบครอบครัวที่ผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นครูหรือเป็นผู้กำกับดูแลกิจกรรมนั้น

สุภาวดี เจริญเศรษฐม (2545: 32) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมายว่า เป็นการจัดการศึกษาที่ให้สิทธิพ่อแม่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในการจัดการศึกษาให้แก่ลูกด้วยตนเองที่บ้านหรือในสิ่งแวดล้อมอื่นที่พ่อแม่เห็นว่าสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกได้

ศรัทธา มีคุณ (2546: 12) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านโดยมีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สุชาดา จักรพิสุทธิ์; และคณะ (2548: 75) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาหรือการเรียนการสอนที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจัดขึ้นสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว มีทั้งแบบที่พ่อแม่รับผิดชอบโดยตรง โดยการนำเด็กออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาเอง หรือมีข้อตกลงร่วมกับครอบครัวอื่นๆ หรือจัดบางรายวิชาร่วมกับโรงเรียน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมาย เป็นการจัดการศึกษาที่ได้วางแผนอย่างมีจุดมุ่งหมายให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัวโดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน ซึ่งพ่อแม่หรือผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วยตนเองหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้

2. ความเป็นมาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2.1 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในต่างประเทศ

แนวคิดในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในหลายประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1980 (พ.ศ. 2523) เป็นต้นมา ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดแนวคิดในการจัดการศึกษาที่บ้านมีหลายประการแต่ปัจจัยหลักที่เป็นปรากฏการณ์ของหลายๆ ประเทศก็คือ ปัญหาความล้มเหลวของระบบการศึกษาที่ไม่อาจช่วยยกระดับการรู้หนังสือ และศักยภาพของบุคคลได้อย่างแท้จริง และยังมีปัจจัยร่วมอื่นๆ เช่น ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่ง

ส่งผลให้การเรียนด้วยตนเองโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่ออื่นๆ มีความสะดวกและเป็นไปได้ง่ายขึ้น (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 4, 6-7) นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ทำให้ผู้ปกครองส่วนหนึ่งไม่มั่นใจในความปลอดภัยของบุตรหลานที่ส่งไปเรียนในโรงเรียน แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงแพร่หลายในประเทศต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นประเทศที่กระแสรองการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นที่นิยมมาก ผู้คนในสังคมยอมรับเด็กที่เรียนในระบบดังกล่าว เนื่องจากผลจากการศึกษาเด็กเหล่านี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เด็กมีความสามารถเทียบเท่ากับเด็กที่เรียนในโรงเรียน ทำให้กระแสรองการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เกือบเป็นกระแสหลักในสังคมอเมริกันทุกวันนี้ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงตัวเลือกหนึ่งของการศึกษาเท่านั้น แต่นับว่าเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งที่มีความก้าวหน้ามากที่สุด จากการประเมิน พบว่า มีผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมากกว่า 2 ล้านครอบครัว และมีอัตราความก้าวหน้าเฉลี่ย 15 เปอร์เซ็นต์ ต่อปี (Lameyer. 2005: Online)

สำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศทางแถบยุโรป ก็เป็นที่ยอมรับในสังคมเช่นกัน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้นในประเทศสมาชิกกลุ่มสหภาพยุโรป (European Union) ทั้งนี้ ประเทศที่ยอมรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเป็นทางการ และถูกต้องตามกฎหมายมานานแล้ว ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ เบลเยียม เดนมาร์ก นอร์เวย์ โปรตุเกส และลักเซมเบิร์ก ประเทศที่เพิ่งจะให้การยอมรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ได้แก่ ประเทศออสเตรีย ประเทศที่ไม่มีการยอมรับทางกฎหมายต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่อนุโลมหรือมีข้อยกเว้นให้เป็นกรณีๆ ไป ได้แก่ สเปน กรีซ และเนเธอร์แลนด์ และประเทศที่กำหนดว่าเด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนเท่านั้น ได้แก่ ประเทศเยอรมัน (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 19-20)

เมื่อเกิดกระแสความเคลื่อนไหวใดๆ ที่แปลกใหม่ขึ้นในสังคมก็ย่อมนำมาซึ่ง “กระแสต้าน” โดยธรรมชาติในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกากระแสด้านโฮมสคูล (Home School) เกิดขึ้นจากกลุ่มครูและเจ้าหน้าที่ทางการศึกษา ซึ่งมองว่า การจัดการเรียนการสอนในบ้าน เป็นการขัดต่อหลักการจัดการศึกษาที่ดี จนกระทั่งกลุ่มผู้บริหารสมาคมโรงเรียนประถมศึกษาแห่งชาติ (National Association of Elementary School Principals : NAESP) ของสหรัฐได้เคยออกมาแสดงความไม่เหมาะสมของการจัดแบบโฮมสคูล (Home School) ด้วยเหตุผลต่างๆ ถึง 8 ประการ ดังนี้ (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 20-21)

1. เป็นการปิดกั้นเด็กจากประสบการณ์ทางสังคม
2. เป็นการแยกเด็กออกจากกลุ่มชนชั้นทางสังคม หรือกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ ในสังคม
3. เป็นการจำกัดโอกาสที่เด็กจะได้สัมผัสกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้อย่างกว้างขวางตามที่มีในหลักสูตรปกติทั่วไป
4. อาจดำเนินการสอนไปโดยผู้ที่ไม่มีความสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นครู
5. เป็นการเพิ่มภาระแก่เจ้าหน้าที่ทางการศึกษาในการสอดส่องดูแล

6. ทำให้การสอบวัดมาตรฐานการศึกษาเป็นไปโดยยากลำบาก

7. อาจเป็นผลเสียต่อสุขภาพและความปลอดภัยของเด็ก

8. อาจไม่เหมาะสมในกรณีเด็กพิเศษที่มีความต้องการต่างจากเด็กทั่วไป

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกระแสดต่อต้านอยู่บ้าง แต่พ่อแม่ ผู้ปกครองจำนวนมากยังคงตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรหลานของตนอยู่ แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้รับการยอมรับจากประเทศต่างๆ เนื่องจากพ่อแม่ ผู้ปกครองมีความเชื่อว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะก่อให้เกิดผลดีในด้านต่างๆ ดังนี้ (ศรีวรรณ มีคุณ. 2546: 12-13)

1. พ่อแม่ ผู้ปกครองมีโอกาสเลือกและปรับแนวทางการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับแผนชีวิต ความเชื่อ ความต้องการและความพร้อมของเด็กได้อย่างยืดหยุ่น แทนการส่งเด็กไปโรงเรียนที่บังคับให้เด็กเรียนทุกอย่างเหมือนกัน พร้อมๆ กัน ในขณะที่เด็กอาจ ไม่สนใจ หรือไม่พร้อมที่จะเรียนเรื่องนั้นๆ

2. เด็กจะได้รับการปฏิบัติในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ และสิทธิเสรีภาพของตนดีกว่าเรียนกับผู้อื่น ซึ่งโดยปกติจะมีความรักและความเอื้ออาทรน้อยกว่าพ่อแม่

3. การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ต่อเนื่องตลอดเวลา โดยไม่มีการเปิดเทอมหรือปิดเทอมที่ชัดเจน การเรียนรู้อย่างสนุกสนานต่อเนื่องจะช่วยปลูกฝังคุณลักษณะแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิตให้แก่เด็ก

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวขยายวงกว้างขึ้น โดยมีวิธีดำเนินการจัดการศึกษาที่ปฏิบัติในประเทศต่างๆ พอสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ (ศรีณย์ เลิศรักษ์มงคล. 2541: 60)

1. พ่อแม่สอนลูกเองอยู่บ้านโดยไม่ส่งไปโรงเรียน

2. มีกฎหมายและมาตรการรองรับ เพื่อให้พ่อแม่ดำเนินการสอนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

3. รัฐให้การสนับสนุนและเข้ามาดูแลในเรื่องมาตรฐานการจัดการเรียนการสอน

4. รูปแบบการจัดการศึกษาให้พ่อแม่ผู้ปกครองสอนตามโปรแกรมที่จัดไว้อย่างหลวมๆ อาจมีแนวการสอนและเนื้อหาที่หลากหลายได้

5. อาศัยความเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ในภาพรวมอาจสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศต่างๆ ได้รับการยอมรับว่า เป็นรูปแบบการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับยุคสมัยแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ที่บุคคลมีสิทธิเสรีภาพในการเรียนรู้มากขึ้น สามารถที่จะเลือกทำการศึกษาด้วยตนเองได้และมีแนวโน้มที่จะแพร่หลายยิ่งขึ้นต่อไป

2.2 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย

แต่เดิมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีมาตั้งแต่สมัยใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งได้ให้สิทธิครอบครัวจัดการศึกษาได้ โดยรัฐมนตรีอาจยกเว้นให้เด็กไม่ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาได้ ถ้าพิจารณา ไร้ความสามารถ หรือผู้ปกครองให้เด็กได้รับการศึกษาในครอบครัวแล้ว ต่อมาเมื่อออกพระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2505 ก็ยังคงยืนยันในสิทธิของครอบครัวดังกล่าว กระทั่งออกพระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2523 จึงยกเลิกไป และไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาโดยครอบครัวไว้แต่อย่างใด คงเหลือไว้เพียงการบังคับให้เด็กทุกคนต้องเข้าศึกษาในโรงเรียนที่รัฐเป็นผู้จัดตั้ง หรืออยู่ในความควบคุมของรัฐอย่างเข้มงวดเท่านั้น (ยุทธรชัย เฉลิมชัย; และคนอื่นๆ. 2543ก: 17-18) จนมาถึง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของการปฏิรูปการศึกษา ได้ช่วยเปิดประตูที่เคยปิดตายไปแล้ว ขึ้นมาอีกครั้ง ด้วยบทบัญญัติหลายประการที่คุ้มครองและเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมบทบาทของสังคมในทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ฟื้นคืนสิทธิของครอบครัวในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนขึ้นมาใหม่ หลังจากสิทธินี้ได้สูญหายไปเมื่อมีประกาศกฎหมายการศึกษาภาคบังคับให้ส่งเด็กในวัยศึกษาเข้าโรงเรียน การจัดการศึกษาโดยครอบครัวอันเคยเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยมาแต่โบราณกาล ให้กลับคืนมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งในยุคสมัยของการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ดังความที่ปรากฏในมาตรา 12 ที่ระบุว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” ซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่บุคคลและครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานด้วยตนเองได้ โดยเปิดโอกาสให้สังคมได้มีทางเลือกในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความยืดหยุ่น หลากหลายและมีอิสระในรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาตามปรัชญา แนวคิดที่ใช้หลักของศาสนา หลักของธรรมชาติ และหลักการพัฒนาแบบ องค์กรร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อกลุ่มเป้าหมายที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนแต่ละกลุ่มโดยรัฐมีบทบาทสนับสนุนในด้านต่างๆ

การศึกษาที่มีลักษณะเป็นการศึกษาทางเลือกนี้ เริ่มเกิดขึ้นในสังคมไทยภายหลังการก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิเด็ก ในปี พ.ศ. 2522 โดยคุณพิภพ และคุณรัชนี ธงไชย แต่เป็นการศึกษาที่จัดให้เฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เด็กยากจนขาดแคลน การดำเนินงานแยกตัวออกไปเป็นชุมชนเล็กๆ ทางการศึกษา การดำเนินการของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีส่วนทำให้เกิดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อครอบครัว “ธงไชย” ต้องนำลูกชายสองคนออกจากโรงเรียนเดิม และมาจัดการศึกษาให้ลูกชายอย่างผสมผสานทั้งโดยการดูแลของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่และโรงเรียนหมู่บ้านเด็กโดยบทบาทของพ่อแม่เป็นบทบาทหลัก (ยุทธรชัย เฉลิมชัย; และคนอื่นๆ. 2543ก: 30-31)

ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ขึ้นมา โดยเป็นกฎหมายสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาหลายประการและที่สำคัญ คือ กฎหมายนี้ได้เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมบทบาทสังคมในทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา กลายเป็นระบบและรูปแบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นจริงมากขึ้น ภายหลังจากที่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ออกมารองรับได้มีครอบครัวจำนวนมากทยอยตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานด้วยตนเอง

พัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยสามารถแบ่งตามลำดับของช่วงเวลา ได้ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 21-22)

ระยะแรก กลุ่มที่เคยดำเนินการช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530 ปัจจุบันเด็กๆ ในครอบครัวบ้านเรียนเหล่านี้เติบโตพ้นจากการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวคุณรัชนี้ ธงไชย และครอบครัวนายแพทย์โชติช่วง ชุตินธร เป็นต้น

ระยะที่สอง กลุ่มที่มีการดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มต้นใกล้เคียงกันหลังปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวนายแพทย์พร พันธุ์โอสถ ครอบครัวคุณสมพร พึ่งอุดม ครอบครัวคุณสาทร สมพงษ์ ครอบครัวคุณนิราพร เหลืองแจ่ม ครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เป็นต้น

ระยะที่สาม กลุ่มที่เริ่มต้นดำเนินการในช่วงรอยต่อของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตัวอย่างของกลุ่มนี้ คือ ครอบครัวคุณกนกพร สบายใจ ครอบครัวคุณอาทิตย์ แดงไพบูลย์ ครอบครัวคุณพรสวรรค์ คุณวัฒนากร ครอบครัวกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร เป็นต้น

ระยะที่สี่ หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนหลายสิบครอบครัว ถึงแม้จะยังไม่มี การประกาศกฎกระทรวงฯ เพื่อการนี้ ซึ่งจะทำให้สิทธิการศึกษาโดยครอบครัวมีความสมบูรณ์ขึ้น

ระยะที่ห้า ภายหลังจากการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ซึ่งคาดว่าจะมีจำนวนครอบครัวผู้ตัดสินใจเริ่มต้นดำเนินการเพิ่มขึ้นอีกมากจนเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากกระแสการศึกษาที่บ้านหรือโฮมสคูล (Home School) ของตะวันตกอยู่บ้าง แต่ข้อเท็จจริงหลายอย่างก็แสดงให้เห็นว่า มีเหตุที่มาจากความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยของเราเอง ด้วยสอดคล้องกับพื้นพทางวัฒนธรรมที่ยกย่องให้พ่อแม่เป็นครูคนแรก และครอบครัวคือแหล่งเรียนรู้แบบเพาะสร้างความเป็นคนที่สำคัญที่สุดของเด็กรวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการเป็นชุมชน การเชื่อมโยงเข้าหากันเพื่อเกื้อกูลกันตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย จึงมีแนวโน้มของการรวมตัวกันเป็น “กลุ่มครอบครัวบ้านเรียน” ไม่ใช่สุดโต่งไปในทางปัจเจกชนตัวใครตัวมันมุ่งเฉพาะลูกของตน เช่น วัฒนธรรมทางตะวันตก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: (5)) ซึ่งในรายงานการศึกษาเบื้องต้นการพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ได้แสดงพัฒนาการโดย

พิจารณาจากปรากฏการณ์ของการเชื่อมโยงเข้าหากันที่มีการพัฒนาจากการเป็นครอบครัวเดี่ยวสู่การเป็นกลุ่มครอบครัว และเป็นเครือข่ายของการศึกษาโดยครอบครัวในที่สุด

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในระยะเริ่มแรกจำเป็นต้องมีรูปแบบของความเป็น “ครอบครัวเดี่ยว” อันเนื่องมาจากสภาพการณ์รอบตัวทั้งหลายผลักดันให้เป็นไปเช่นนั้น ในการดำเนินการมีความเป็นปัจเจกเฉพาะในครอบครัวของตน สร้างสรรค์หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ไปตามวิถีทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพครอบครัว ทัศนคติความเชื่อ ความถนัด ความสนใจของลูกแตกต่างกันไป ต่อมาโดยเฉพาะช่วงหลังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแพร่หลายขึ้นมีจำนวนครอบครัวผู้จัดมากขึ้น ได้เกิดลักษณะของการรวมตัวเป็น “กลุ่มครอบครัว” ทั้งนี้ คาดว่านอกจากจำนวนครอบครัวที่เพิ่มขึ้นแล้วยังเป็นผลมารากรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการเป็นชุมชนมีความเกื้อกูลต่อกัน ประกอบกับการรวมกลุ่มนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์เป็นกำลังใจแก่กันและกัน มีเพื่อนมิตรรวมทั้งประโยชน์อื่นๆ ที่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นจากกระบวนการกลุ่มได้อีกมากโดยมีรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็น 2 ลักษณะ คือ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 22-23)

1. ลักษณะเป็นข่ายประสานงาน แบบหลวมๆ ไม่เป็นทางการ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันตามโอกาสอำนวย ตามสถานที่ที่นัดหมายเป็นครั้งๆ ไป โดยที่สมาชิกแต่ละครอบครัวยังคงดูแลจัดการศึกษาให้กับบุตรของตนเองเป็นหลัก

2. ลักษณะรวมศูนย์การจัดการ มีการดำเนินการคล้ายเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานร่วมกันในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง ดำเนินงานโดยคณะผู้บริหารและคณะครูที่มีค่าตอบแทนเป็นแบบแผน กลุ่มลักษณะนี้มีแนวโน้มและมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นสถานศึกษาประเภท “ศูนย์การเรียนรู้” โดยองค์กรเอกชน หรือองค์กรชุมชน

ความเป็นกลุ่มครอบครัวได้ช่วยส่งเสริมให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีพัฒนาการอย่างสำคัญขึ้น สามารถช่วยแก้ไขปัญหาใหญ่ในข้อที่เกี่ยวกับความไม่พร้อมของครอบครัวบางครอบครัวและทำให้มีมิติทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่จะวิตกกังวลกันว่าอาจจะเป็นจุดอ่อนของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อย่างไรก็ตามหากจะให้พลังเพียงพอที่จะผลักดันแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้มีการเคลื่อนตัวไปอย่างหนักแน่น จนกลายเป็นนวัตกรรมที่ชัดเจนในการปฏิรูปการศึกษา จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาของการรวมกลุ่มรวมพลังให้แน่นแฟ้นขึ้นไปอีก และก่อให้เกิดลักษณะการรวมตัวที่เป็น “เครือข่ายครอบครัว” ขึ้นมา

ประมาณเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ภายใต้งานสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัว” มีชื่อย่อว่า “ศปศค.” นับเป็นองค์กรเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัวแห่งแรกของสังคมไทย ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ได้มีการพัฒนาองค์กรให้มีโครงสร้างการดำเนินงานที่เป็นทางการยิ่งขึ้น มีแผนงานและเจ้าหน้าที่ประจำ รวมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็น “สถาบันบ้านเรียนไทย” ชื่อย่อว่า “สบท.” และเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2548 ได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นสมาคมในชื่อว่า “สมาคมบ้านเรียนไทย” มีสถานภาพเป็นนิติบุคคลที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ซึ่งการเกิดขึ้นของสมาคมบ้านเรียนไทย น่าจะเป็นเครื่องยืนยันแก่สังคมไทยได้ว่า

การศึกษาโดยครอบครัวหรือการศึกษาแบบบ้านเรียนนี้ ไม่ได้เป็นแค่เพียงการแก้ปัญหาภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ที่จริงมีมิติทางสังคมอยู่ด้วย คือ มีจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ชุมชนชาวบ้านเรียนและประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติโดยรวม

สำหรับสิ่งที่เป็แรงผลักดันให้ครอบครัวไทยนำลูกออกจากโรงเรียนหรือไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนแล้วมาจัดการศึกษาด้วยตนเอง เป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยทางสังคมที่พอจะสรุป ได้ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549: 27-29)

พิจารณาจากปัจจัยภายในครอบครัว มูลเหตุสำคัญเป็นผลมาจาก

1. ครอบครัวมีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่มีศรัทธาทางศาสนาธรรม และทัศนะเชิงอุดมคติเป็นรากฐานความคิด ให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม ปฏิเสธการศึกษาแบบบริโภคนิยม มุ่งแข่งขันเอาวัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น

2. บุตรมีความต้องการ อาจมาจากเคยประสบปัญหาในโรงเรียน จากความรุนแรง ความไม่ยุติธรรม เป็นต้น หรือด้วยมีลักษณะพิเศษ ซึ่งเป็นไปได้ทั้งด้านที่เป็นความพร่องและด้านที่มีมากกว่าเด็กทั่วไป การศึกษาอย่างในโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองและช่วยพัฒนาศักยภาพตามความแตกต่างนี้ได้

3. สภาพการณ์ของครอบครัวไม่เอื้ออำนวย เช่น อยู่ในชนบทห่างไกล ขาดโรงเรียนที่ดีหรือต้องใช้เวลาเดินทางมาก ครอบครัวต้องย้ายภูมิลำเนา ต้องเดินทางไปต่างประเทศอยู่บ่อยๆ เป็นต้น

หากพิจารณาจากปัจจัยทางสังคม ก็เป็นเช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของโฮมสคูลในหลายๆ ประเทศ คือ มีมูลเหตุผลักดันมาจากปัจจัยใหญ่ๆ ดังนี้

1. โลกในปัจจุบันและอนาคต ข้อมูล ข่าวสารและความรู้ใหม่ๆ เกิดและเคลื่อนตัวไปอย่างซับซ้อนรวดเร็ว ขณะเดียวกันสื่อเทคโนโลยีที่พัฒนาแพร่หลายทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นที่บุคคลจะสามารถเรียนรู้และเข้าถึงความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง มีอิสระหลุดจากข้อจำกัดของวิธีการเรียนแบบเดิมมาสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ “บ้าน” ในวันนี้จึงกลายเป็นสถานที่แห่งการศึกษาเรียนรู้ได้ไม่ต่างหรืออาจมีประสิทธิภาพมากกว่าโรงเรียน

2. ปัญหาของการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะในเรื่องความแข็งตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกของสังคมที่เป็นจริงและปัญหาความไม่มีคุณภาพ ในขณะที่เรากำลังต้องการวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเคลื่อนตัวของความรู้ยุคใหม่ การศึกษาในโรงเรียนกลับเต็มไปด้วยข้อจำกัด

3. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความซับซ้อนและการขยายตัวอย่างมากมายของกิจกรรมทางสังคม เกิดผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนทั้งในทางปริมาณและความหลากหลาย ลำพังการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มผู้เรียนที่มีมากขึ้น รวมทั้งการให้บริการของรัฐทางด้านการศึกษาก็ไม่สามารถที่จะทำได้ทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์แบบการศึกษาที่แตกต่างออกไปและการระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมให้มาช่วยกัน

4. วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์กำลังเคลื่อนตัวจากกระบวนทัศน์และระบบที่ผิดพลาดไปสู่การให้คุณค่าความหมายอย่างใหม่ต่อชีวิต การสร้างสรรค์อารยธรรมอีกยุคสมัยเพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่มีอิสระ บูรณาการเชื่อมโยงและสอดคล้องกับศักยภาพในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ซึ่งทั้งหมดนั้นจะต้องไปพ้นจากพันธนาการของระบบการศึกษาที่มุ่งเพียงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่การศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ทั่วด้านโดยแท้จริง

แนวคิดของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย อาจกล่าวได้ว่า นับเป็นสิ่งใหม่ที่ยังต้องการระยะเวลาของการเติบโต เรียนรู้ สรุบทเรียน สร้างองค์ความรู้ ปรับปรุงเติมความสมบูรณ์ให้ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายของการเป็น “การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์” โดยแท้จริง

3. ภูมิหลังของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

การเป็น “ครอบครัวบ้านเรียน” มีสาเหตุอันเป็นที่มาและภูมิหลังของพ่อแม่ในแต่ละครอบครัว สรุปได้ดังนี้ (ยุทธชัย เฉลิเมชัย; และคนอื่นๆ. 2543ก: 278-280)

3.1 เป็นผู้ที่มีอิสระทางความคิด ได้รับประสบการณ์ของการแสวงหาคำตอบให้กับชีวิต ทำให้คิดต่างไปจากกระแสหลักของสังคมได้ เป็นพื้นฐานทำให้อยากสร้างครอบครัวนำพาลูกอย่างอิสระไม่ตกอยู่ในกระแสความผิดพลาดของสังคม

3.2 มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ๆ และการแก้ไขปัญหาของสังคมอยู่แล้ว จึงต้องการให้ครอบครัวและลูกมุ่งไปในแนวทางของชีวิตที่ก้าวหน้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3.3 มีปรัชญาความเชื่อหรือแนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในทางศาสนาหรือค่านิยมประเพณี การศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้เกิดความขัดแย้งกับศรัทธาดังกล่าว ทำให้ต้องการระบบการศึกษาที่มีเสรีภาพสามารถดำเนินวิถีชีวิตไปตามศรัทธาของตนได้

3.4 เคยได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิตหรือศึกษาในต่างประเทศ ได้เห็นได้สัมผัสกับแบบอย่างของการศึกษาที่ดี เปิดกว้าง มีอิสระ ยืดหยุ่น และมีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ในบ้านเมืองเรา จึงต้องการการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่แท้จริงให้กับลูก

3.5 เป็นผู้ที่มีสถานภาพที่ดีในสังคม ต้องการให้ลูกเติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถรองรับสิ่งที่พ่อแม่สร้างไว้ให้มีเกียรติ มีฐานะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพ่อแม่ ปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงขึ้นของการศึกษาในโรงเรียนทำให้ขาดความไว้วางใจ จึงต้องการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดให้กับลูกของตน

3.6 เป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ของระบบการศึกษาในโรงเรียน ลูกอาจเคยได้รับการถูกระงับโดยตรงจากปัญหาต่างๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องความรุนแรง ล่วงเกิน ถูกทำร้ายทางจิตใจจากระบบหรือบุคลากรในโรงเรียน เมื่อหาโรงเรียนที่ดีให้กับลูกไม่ได้ก็ต้องตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง

3.7 ได้รับแรงผลักดันมาจากตัวลูกโดยตรง เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะพิเศษ ต้องการการดูแลและการศึกษาเรียนรู้เป็นพิเศษ ซึ่งการศึกษาปกติไม่สามารถตอบสนองได้ จะต้องใช้ความเพียรพยายามด้วยความรักความเมตตาแก่ลูกมากกว่าโดยทั่วไป

นอกจาก ภูมิหลังของครอบครัวดังกล่าวข้างต้นแล้ว พ่อแม่หรือครอบครัวที่จะตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง จะต้องเป็นครอบครัวที่มีความพร้อมในหลายๆ ด้านจึงจะสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่นตามสมควรแต่ไม่ถึงกับต้องสมบูรณ์แบบ ในหลายเรื่องของความพร้อมนั้นมีข้อเรียกร้องที่ไม่สูงนักด้วย ดังนั้น จึงไม่ควรคาดคิดเกินไปในทางที่สมบูรณ์แบบจนกลายเป็นความกลัวที่จะไม่พร้อมไม่กล้าทำ ดังในเรื่องต่อไปนี้ (ยุทรัชย์ เณิมชัย; และคนอื่นๆ. 2543: 35-37)

1. ความรู้ของพ่อแม่ ไม่ได้เรียนจบชั้นปริญญาตรีไม่เป็นอุปสรรค สามารถนำพาลูกได้ทัดเทียมกับผู้ที่มีการศึกษาดี หรืออาจจะทำได้ดีกว่าก็เป็นไปได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับวัยของลูกและกระบวนการในการเรียนรู้ด้วย

2. ฐานะของครอบครัว ถ้าไม่ถึงกับต้องปากกัดตีนถีบจัดการศึกษาให้กับลูกได้ โดยพยายามใช้สิ่งธรรมดาและธรรมชาติรอบตัวให้เป็นสื่อชั้นดีของการเรียนรู้

3. เวลาที่จะให้กับลูก สัมพันธ์กับคุณภาพของการใช้เวลาและวิธีการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองประสบผลสำเร็จมากขึ้นเท่าใด พ่อแม่ก็หมดความจำเป็นที่จะต้องขลุกอยู่กับลูกตลอดเวลามากขึ้นเท่านั้น

4. ความเป็นสัดส่วนของตัวบ้าน จัดให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้ขึ้นในบริเวณบ้านตามสมควร แต่สถานที่เรียนรู้จริงๆ ของเด็ก คือ ทุกที่ทุกแห่งในโลกรอบตัว สภาพห้องเรียนอันจำกัดตายตัวออกไปเสีย

5. ความเห็นพ้องต้องกันของทั้งครอบครัว หากมีความเห็นไม่ตรงกันนักในตอนต้นพัฒนาการในตัวลูกจะช่วยสร้างความเห็นพ้องที่แท้จริงในที่สุดได้ สำหรับเด็กโตหากลูกยังไม่พร้อมการฝืนใจจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไร

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นอาจจะกล่าวได้ว่า ผู้ปกครองทุกคนสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรหลานของตัวเองได้ เพียงแต่ขอให้ครอบครัวมีความพร้อมทางฐานะ เศรษฐกิจในระดับหนึ่ง ผู้ปกครองมีการศึกษาพอสมควรที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุตรหลานได้และเป็นคนที่ยึดหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำเอามาถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานที่สำคัญคือ ผู้ปกครองหรือพ่อแม่คนใดคนหนึ่งจะต้องมีเวลาให้แก่บุตรหลานอย่างเต็มที่ มิฉะนั้น การจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็จะมีอุปสรรค นอกจากนี้ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวยังจะต้องเป็นคนที่ระเบียบวินัยในตนเอง สามารถบริหารเวลาได้เป็นอย่างดี อีกทั้งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากครอบครัว เช่น ญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในบ้าน บรรยากาศภายในบ้านก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว บรรยากาศในบ้านรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในบ้านต้องสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ อีกทั้งสื่อการสอนต่างๆ ก็ต้องมีความหลากหลายพร้อมที่จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้

เมื่อพิจารณาปัจจัยภายนอกเหล่านี้แล้ว จะเห็นว่ามีความยืดหยุ่นมากกว่าที่จะตั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานตายตัวและปัจจัยที่แสดงความพร้อมจนนำมาสู่การตัดสินใจได้จริง กลับเป็นเรื่องของคุณค่าภายในจิตใจจิตวิญญาณเสียมากกว่า อาทิ ความรักความเมตตาอย่างลึกซึ้งที่มีต่อลูก ความปรารถนาในชีวิตที่มีอิสระมีศักดิ์ศรี ทศนะต่อโลกต่อชีวิตที่จริงจังต่อความจริง ความเป็นคนไม่ยอมแพ้ต่อข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคทั้งปวงและความกล้าหาญมีจิตใจของนักบุกเบิก เป็นต้น

4. การศึกษาสำหรับพ่อแม่ (Parent Education)

ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สิ่งหนึ่งที่มีอาจมองข้ามไปได้ คือ การศึกษาสำหรับพ่อแม่ซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้พ่อแม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็ก และเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ฉันทนา ภาคบังข (2531: 1) ที่กล่าวถึง การศึกษาสำหรับพ่อแม่ว่า หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เป็นการทำความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ถูกต้องในการอบรมเลี้ยงดูเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการร่วมมือกันพัฒนาเด็ก โดยใช้สื่อต่างๆ และสื่อมวลชน เช่นเดียวกับ ยูเนสโก (UNESCO. 1979: 56) ที่กล่าวถึง การศึกษาสำหรับผู้ปกครองว่า เป็นการพัฒนาความรู้ เจตคติ และทักษะของการเป็นผู้ปกครองที่เป็นระบบ เพื่อการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนเด็ก สร้างสัมพันธภาพในครอบครัว และการปฏิบัติตนในบทบาทของพ่อแม่ในครอบครัวและสังคม ซึ่งสรุปได้ว่า การศึกษาสำหรับพ่อแม่ เป็นกระบวนการศึกษาที่ช่วยให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีความรู้เพิ่มพูนเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก และรู้วิธีการเลี้ยงดูเด็กให้ดีขึ้น รวมทั้งได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัว แม้ว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองจะมีทักษะ ความชำนาญและรอบรู้ในการเลี้ยงดูเด็ก แต่ก็ถือว่ายังเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นการส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่องของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความสนใจอีกด้วย

เบอร์เกอร์ (Berger. 1981: 150-151) ได้กล่าวถึง ความสำคัญในการให้ความรู้แก่พ่อแม่ไว้ดังนี้

1. พ่อแม่มีแหล่งความรู้และความคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และจะได้รับการฝึกฝนให้ทำตามความรู้และความคิดนั้นๆ
2. พ่อแม่ที่รักและยอมรับเด็กจะทำตามคำแนะนำของผู้รู้ โดยเฉพาะการยอมรับลูกหลานของตนอย่างไม่มีเงื่อนไข
3. พ่อแม่ที่มีความรู้เรื่องการพัฒนาเด็ก สามารถเข้าใจ แนวแนวพฤติกรรมของเด็กได้ ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อเด็กได้เหมาะสมมากขึ้น
4. พ่อแม่มีความเข้าใจถึงผลของพฤติกรรมของตนที่มีต่อเด็กและจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนให้เหมาะสม

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีบทบาทต่อเด็กมากที่สุด คือ พ่อแม่ เพราะเป็นบุคคลแรกที่ใกล้ชิดกับเด็กและให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กมาตั้งแต่เริ่มต้น ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กแก่พ่อแม่ จึงนับว่า มีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างมาก การศึกษาสำหรับพ่อแม่ นอกจากจะช่วยให้พ่อแม่มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กแล้ว การศึกษาสำหรับพ่อแม่ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่และป้องกันปัญหาพ่อแม่เลี้ยงดูลูกไม่ถูกต้องด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 8-9) ที่กล่าวถึงจุดประสงค์ของการศึกษาสำหรับพ่อแม่ ไว้ดังนี้

1. สร้างเสริมความรู้ของพ่อแม่เกี่ยวกับธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก การมีความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยให้พ่อแม่เข้าใจพฤติกรรมเด็ก และสามารถส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามวัยได้อย่างถูกต้อง

2. สร้างเสริมความเข้าใจบทบาทของพ่อแม่ และอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อเด็ก เนื้อหาการศึกษาที่ให้แก่พ่อแม่ควรจะเกี่ยวกับการเป็นตัวอย่างแก่เด็ก การเป็นผู้สั่งสอนอบรม การเป็นตัวกระตุ้นและแรงจูงใจให้เด็กได้คิดได้เรียน มีวินัยและจริยธรรม การเป็นผู้สร้างเสริมบรรยากาศที่สุนทรีย์ของครอบครัว การเป็นผู้ให้คำปรึกษาและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับเด็ก

3. สร้างเจตคติที่ถูกต้องในการเลี้ยงดูเด็ก ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางจิตสังคม

4. สร้างความมั่นใจให้กับพ่อแม่ในการดูแลเด็ก จากครูหรือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถโดยตรงทางด้านเด็ก จิตวิทยาพัฒนาการและการศึกษา

5. สร้างความร่วมมือในการพัฒนาเด็กระหว่างพ่อแม่กับทีมผู้ให้ความรู้แก่พ่อแม่

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 7-8) ได้กล่าวว่า การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเป็นวิธีหนึ่งที่น่ามาใช้ภายใต้ความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับผู้ปกครอง ซึ่งอาจนับเป็นปรัชญาของการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ที่เชื่อว่า การศึกษาสำหรับผู้ปกครองถูกจัดให้มีขึ้น โดยใช้พื้นฐานความเชื่อ 5 ประการ คือ

1.1 ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้ จริงๆ แล้วการเป็นผู้ปกครองนี้มิได้เกิดจากสัญชาตญาณ แต่ต้องมาจากความเข้าใจที่ถ่องแท้ ด้วยการเห็นด้วยประสบการณ์

1.2 ผู้ปกครองต้องการเรียนรู้

1.3 ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ถ้าเป็นเรื่องใกล้ตัวและเกี่ยวข้องกับเด็ก

1.4 ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด จากบุคคลอื่นโดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญและเพื่อน

1.5 ผู้ปกครองมีวิธีการเรียนรู้เป็นของตนเอง

2. ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก ความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง อีกหลักพื้นฐานหนึ่งให้ความสำคัญกับเด็กมาก โดยเน้นถึงเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่และความสามารถของเด็กที่ต้องการพึ่งพา ดังนี้

2.1 เด็ก คือ คนที่ผู้ใหญ่ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองทำหน้าที่ตกแต่งให้เป็นผู้ใหญ่ในอนาคต เด็กจะมีบุคลิกลักษณะ อารมณ์ และสังคมเป็นอย่างไร เกิดมาจากการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง

ที่ให้การดูแล จากหลักการที่ว่าเด็กทุกคนเกิดมามีเซลล์สมองเท่าๆ กัน แต่ความงอแงทางปัญญา อารมณ์ และสังคม เกิดจากการสั่งสอน ชี้แนะของผู้ใหญ่ ไม่สามารถเจริญงอกงามได้เต็มที่ด้วยตัวของมันเอง

2.2 เด็กเป็นอินทรีย์วัตถุที่ต้องมีการเลี้ยงดูและสนับสนุนระยะยาว คนต่างจากลูกสัตว์อื่นตรงที่ ลูกสัตว์สามารถก้าวถึงวุฒิภาวะโดยเร็ว ทันทีที่ออกจากท้องแม่สามารถเดินได้ แต่เด็กไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ต้องผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ หากประสบการณ์น้อยการเรียนรู้ก็น้อยตาม การสนับสนุน การคำจุน การสอนจากผู้ใหญ่เท่านั้นที่ทำให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างดี โอกาสของการพัฒนาสู่ความมีวุฒิภาวะได้เร็วกว่าครอบครัวที่มีบุตรหลายคน

2.3 เด็ก คือ สิ่งที่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ โดยเฉพาะวัย 6 ขวบแรกเป็นวัยที่มีพัฒนาการของความคิดอย่างไม่เป็นรูปธรรม ซึ่งความงอแงทางปัญญามาจากการได้เรียนรู้ที่ถูกต้อง (Piaget. 1960) ส่วนการเรียนรู้ทางสังคมตามทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson) เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยของการพัฒนาความมั่นใจและความเป็นตนเอง ซึ่งการเรียนรู้ต้องเป็นไปด้วยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่

2.4 เด็กเป็นสมบัติของสังคม มีสิทธิที่จะได้รับการเลี้ยงดูที่ดีและถูกต้องจากพ่อแม่

จากความเชื่อดังกล่าว การจัดการศึกษาสำหรับพ่อแม่และผู้ปกครอง จึงมีบทบาทสำคัญ และเป็นความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดขึ้น เพื่อช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้พ่อแม่ผู้ปกครองเลี้ยงเด็กได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. ปรัชญาหรือแนวคิดในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) เป็นนวัตกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นในวงการศึกษาไทยนับเป็นการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) รูปแบบหนึ่งที่ต่างไปจากการศึกษากระแสหลัก เช่นเดียวกับการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยองค์กรชุมชน องค์กรเอกชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันสังคมอื่นๆ ซึ่งการศึกษาทางเลือกถือเป็นการศึกษาเชิงอุดมคติเพื่อแสดงถึงคุณลักษณะ ของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free School) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยไม่มีสถาบันการศึกษา (Non-institutional) และยึดชุมชนเป็นหลัก (Community-base) ลดบทบาทของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน และหากเป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียนก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2549ก: ออนไลน์) โดยหลักการของการศึกษาทางเลือก จะมีอยู่ 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ (รุ่งเรือง สุชาภิรมย์. 2548: 8)

1. หลักการมีส่วนร่วม จากเดิมรัฐเป็นผู้จัดการศึกษามากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ แต่กลับพบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชนดีกว่าของรัฐ รวมทั้งแนวคิดของการบริหารบ้านเมืองที่ดีในปัจจุบันต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ด้วยลำพังเพียงรัฐย่อมไม่สามารถดูแลแก้ไขในทุกปัญหาซึ่งมีความซับซ้อนมากกว่าแต่ก่อน รวมทั้งเพื่อให้เกิดการตรวจสอบถึงความสำเร็จ

ไปรุ่งใสจากสังคมด้วยในทางการศึกษา จึงเกิดหลักการและมาตรา 12 ขึ้นในพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สนับสนุนให้ทุกส่วนในสังคมมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2. หลักความหลากหลาย นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวว่า “ธรรมชาติเริ่มจากความเป็น หนึ่งเดียวแล้วเปลี่ยนไปสู่ความหลากหลาย และก็ด้วยความหลากหลายโลกของเราจึงดำรงอยู่ได้” มนุษย์เกิดมาด้วยความแตกต่างกันทั้งถิ่นที่อยู่อาศัย วัฒนธรรม ความเชื่อ ฯลฯ ใน การจัดการศึกษา เราต้องยอมรับในความจริงของความหลากหลายและศักยภาพที่แตกต่างกันในคนแต่ละคน ซึ่งล้าพัง การศึกษาที่จัดแต่เพียงรูปแบบเดียวโดยผู้จัดเดียวย่อมไม่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลาย ตามธรรมชาตินี้ได้

3. หลักในแก่นแท้ของการศึกษา การศึกษาที่แท้ต้องเข้าถึงทั้งธรรมชาติ มนุษยธรรม และ ศาสนธรรม การพัฒนาสติปัญญาถึงที่สุด คือ การทำให้หลุดพ้นจากความหลงผิด และกิเลสตัณหา จึงจะเรียกได้ว่ามีสติปัญญาโดยแท้แล้ว นอกจากนี้คือ การรู้เห็นตามความเป็นจริงที่มีความเป็นองค์รวม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน การศึกษาจึงเป็นกระบวนการของการบูรณาการที่เอาวิถีชีวิตเป็น ตัวตั้ง เอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นบทเรียนไม่แบ่งแยกเป็นรายวิชาและพัฒนาแบบไม่แยกส่วน

ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่ละครอบครัวจะมีพื้นฐานความเชื่อตามปรัชญา และแนวคิดที่ต่างกัน โดยใช้หลักคิดที่ปรับเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ ไม่แยกส่วนมองทุกอย่าง เป็นองค์รวม และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญา การศึกษาทางเลือกที่มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ และเชื่อว่า ธรรมชาติของเด็กทุกคนมีความใฝ่รู้ มีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรมและมีความถนัดที่แตกต่างกันไป การศึกษาทางเลือกจึงเป็นทั้งระบบและรูปแบบของการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทางเลือก มากกว่าหนึ่งทางหรืออีกนัยหนึ่งคือ การจัดการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาหรือที่เรียกว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” ปรัชญาและแนวคิดที่ นำมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีหลากหลายแนวคิดที่แต่ละครอบครัวจะเลือกนำไปใช้ ใน การจัดการศึกษาตามความเชื่อที่ยึดถือเป็นพื้นฐาน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Education)

สมพร พึ่งอุดม (2543: 18-22) ได้กล่าวว่าการศึกษาแบบองค์รวม คือ กระบวนการเรียนรู้ ที่เชื่อมตัวเองเข้ากับโลก ความสัมพันธ์นี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายหรือกายภาพ (Physical body) ด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก (Mind) ตลอดจนด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) ต้องเป็น การศึกษาที่ไม่ยึดติดกับเทคนิคหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอย่างตายตัว ครูต้องยอมรับศักยภาพ ที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน จะต้องไม่พยายามใช้มาตรฐานเดียวในการตัดสินเด็ก นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบองค์รวมยังต้องสอนให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ที่ตัวเด็กต้องเกี่ยวข้องกับทั้ง โลกภายนอกและโลกภายในของตัวเอง

2. แนวคิดพัฒนาการของเพียเจต์ (Piaget)

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543: 106; อ้างอิงจาก Griffin, M.: 54-56) ได้กล่าวถึงแนวคิดพัฒนาการของเพียเจต์ ไว้ว่า เด็กมีระดับขั้นการพัฒนาระบบการคิดที่ต่างกันในแต่ละช่วงอายุหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เด็กพร้อมที่จะรับ “การสอน” ไม่เหมือนกันในแต่ละวัย เช่น เด็กต่ำกว่าช่วง อายุ 2-7 ปี จะเริ่มเข้าใจภาษาและเริ่มจดจำประสบการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและในช่วงอายุ 7-11 ปี เด็กก็จะเริ่มใช้ประสบการณ์นั้นในการตัดสินใจและตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว เป็นต้น ในการนี้พ่อแม่จึงต้องเข้าใจพฤติกรรมของเด็กในแต่ละวัย และการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กวัยนั้น อีกนัยหนึ่งพ่อแม่จะต้องสังเกตพฤติกรรมของลูกอย่างใส่ใจ เพื่อเข้าใจในความต้องการของลูกที่ค่อยๆ เปลี่ยนไปในแต่ละช่วง

3. แนวคิดของมอนเตสซอรี (Montessori)

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543: 106; อ้างอิงจาก Griffin, M.: 54-56) ได้กล่าวถึงมาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) ซึ่งเป็นแพทย์ชาวอิตาลีที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อต่างๆ ที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้เด็กแสดง “ศักยภาพ” ของตนเองออกมา แนวคิดของมอนเตสซอรีเรื่อง สื่อการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมในการเรียนนั้นค่อนข้างละเอียดอ่อน โดยเน้นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นอิสระ แต่ในขณะเดียวกันก็มีทักษะในการเรียนรู้ที่ดี เน้นการใช้สื่อที่เรียบง่ายใกล้ชีวิตธรรมชาติในตัวเด็ก ของเล่นทำด้วยไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ มอนเตสซอรียังเป็นนักปฎิบัติกับสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า แนวคิดของมอนเตสซอรียังมุ่งให้เด็กมีความเจริญงอกงามไปตามความต้องการตามธรรมชาติของเขา ต้องสร้างสภาพแวดล้อมและสื่อที่ช่วยในการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กสามารถดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวให้ปรากฏออกมานั่นเอง

4. แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ (Waldorf Educaion)

บุษบง ดันติวงศ์ (2541: 4-5) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการศึกษาวอลดอร์ฟ เป็นการช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและสามารถกำหนดความมุ่งหมาย และแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน แต่มนุษย์จะบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนไม่ได้ ถ้าเขายังไม่มีโอกาสได้สัมผัสหรือค้นพบส่วนต่างๆ หลายส่วนในตนเอง ด้วยเหตุนี้การศึกษาวอลดอร์ฟ จึงเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและจักรวาล

การศึกษาวอลดอร์ฟ ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน คือ การพัฒนาสติปัญญาควบคู่กับศิลปะและจริยธรรมและเป็นการเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเอง แต่เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักจุดยืนที่สมดุลของตนในโลกมนุษย์ ปรัชญาเน้นความสำคัญของการสร้างความสมดุลใน 3 วิถีทางที่บุคคลสัมพันธ์กับโลก คือ ผ่านกิจกรรมทางกาย ผ่านอารมณ์ ความรู้สึก และผ่านการคิด

หลักสูตรวอลดอร์ฟเป็นหลักสูตรที่กว้าง มีวิชาต่างๆ เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ งานช่าง งานหัตถกรรมและครอบคลุม เนื้อหาเกี่ยวกับความพยายามของมนุษย์ตลอดวิวัฒนาการในโลกหลักสูตร ไม่จัดวิชาเป็นกลุ่มของวิทยาศาสตร์หรือศิลปะ ด้วย

แนวคิดพื้นฐานของการศึกษาที่เน้นความเป็นองค์รวมของหลักสูตร และความสัมพันธ์ของทุกสิ่งต่อมนุษย์ ทุกวิชาจะมีศิลปะ วิทยาศาสตร์ มานุษยวิทยาอยู่ด้วยกัน เช่น ภูมิศาสตร์จะไม่สอนเฉพาะเกี่ยวกับพื้นโลกและปัจจัยทางเศรษฐกิจ แต่จะสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมและพัฒนาการทางจิตใจของคนที่อยู่ในส่วนต่างๆ ของโลกด้วย

การศึกษาของอลดอร์ฟมุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่มีบุคลิกภาพที่สมดุลกลมกลืน ซึ่งจะทำให้เด็กเมื่อหลักสูตรครอบคลุมมากพอและเด็กได้ใช้พลังงานทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา ด้านศิลปะและด้านการปฏิบัติอย่างสมดุลมากพอ

ดังนั้น รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) นักปรัชญาชาวออสเตรีย จึงมีความเชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยกาย จิตใจ และจิตวิญญาณที่มีพัฒนาการไปตามช่วงวัย การศึกษาที่แท้จริงต้องเป็นระบบบูรณาการในการสร้างสรรค์สมรรถภาพทั้งสามประการของมนุษย์ ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก และพลังของเจตจำนงเพื่อการพัฒนาปัจเจกชนผู้มีอิสระทางปัญญา

5. แนวคิดทางตะวันออก

แนวคิดและนวัตกรรมการศึกษาทางเลือกจะมีความแนบแน่นกับศรัทธาและคำสอนทางศาสนา ให้ความสำคัญกับมิติในทางคุณธรรมชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและ การเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตอันเป็นนิสสภาพที่มีชื่อเสียงเป็นที่แพร่หลาย ได้แก่ แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส โดย พี.อาร์.ซาคาร์ แนวคิดศานตินิเกตัน โดย รพินทรนาถ ฐากูร แนวคิดของกฤษณมูรติ เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549: 20-21)

ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกผ่านการคิดพิจารณาบนพื้นฐานปรัชญาความเชื่อที่ชัดเจนของตัวเองที่ต่างไปจากสิ่งที่ดำรงอยู่ในการศึกษากระแสหลัก ทำให้ต้องแสวงหาวิถีทางใหม่ที่ชีวิตจะสามารถเต็มสมบูรณ์ไปตามอุดมคติที่เลือกเองได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษา ดังกรณีศึกษาจาก 10 ครอบครัวที่มีรายละเอียดที่หลากหลายกันไป จะเห็นได้ถึงปรัชญาหรือแนวคิดในการจัดการศึกษาที่แต่ละครอบครัวมีความเชื่อมั่นเป็นพื้นฐานสำคัญมาสรุปให้เห็นสาระที่มีชีวิตชีวาของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ดังนี้ (ยุทธชัย เจริญชัย; และคนอื่นๆ. 2543ก: 298-301)

ครอบครัว “ธงไชย” ผู้ก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก พร้อมทั้งจัดการศึกษาให้กับลูกตามแนวคิดการศึกษาโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ ของ เอ.เอส.เนล ที่เน้นในเรื่องเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็ก และปฏิเสธลักษณะการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ ภายหลังต่อมาได้ผสมผสานแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติของมาซาโนบุ ฟูกุโอกะที่เสนอให้กิจกรรมของมนุษย์กลมกลืนไปกับธรรมชาติเข้าไว้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

ครอบครัว “ชุตินทร” มีศรัทธามั่นคงในศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ และหลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในทางศาสนาและความถูกต้องของสังคม การให้การศึกษาแก่ลูกจะต้องถือเป็น “สิทธิและหน้าที่โดยชอบธรรมของผู้เป็นพ่อแม่ รัฐไม่มีสิทธิ์ที่จะผูกขาดเข้ามาจัดการแทนทั้งหมดตราบที่พ่อแม่ยังยืนยันในสิทธิของตน” อีกทั้งการศึกษาเรียนรู้ต้องมุ่งในทาง

คุณธรรมมากกว่าตัวความรู้ จุดมุ่งหมายสุดท้าย คือ ความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าและชีวิตอันเป็นนิรันดร์ (ไม่ใช่เห็นความรู้เป็นพระเจ้า)

ครอบครัว “พันธู์โฮสถ” และกลุ่มสถาบัน “ปัญญาไทย” จัดการศึกษาตามทัศนะมนุษย์ปรัชญาของ ดร.รู돌์ฟ สไตเนอร์ และตามแบบของโรงเรียนวอลดอร์ฟ ที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติความเป็นมนุษย์ทั้งกาย ใจ และวิญญาณ แก่นแท้ของการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีอิสรภาพทางปัญญา มีความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด ความรู้สึก และเจตจำนงมุ่งมั่นสามารถเลือกทางของชีวิตได้ด้วยตนเองพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม

ครอบครัว “ฟิ่งอุดม” ให้ความสำคัญกับปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาองค์รวมของชีวิตที่มีความเป็นพลวัต มีความยั่งยืน มีคุณภาพเข้าถึงแก่นแท้ภายในของมนุษย์ทำให้ชีวิตงอกงามขึ้นทั้งกาย ใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ

ครอบครัว “สมพงศ์” ให้ความสำคัญต่อปรัชญาการศึกษา “โรงเรียนไต้ร่มไม้” ของรพินทรนาถ ฐากูร และแนวทางการศึกษาของกฤษณมูรติ ที่เน้นว่าการศึกษา คือ ธรรมชาติของชีวิต การเรียนรู้ คือการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในเดียวระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ดังที่ รพินทรนาถ ฐากูร กล่าวว่า “อิสรภาพที่สมบูรณ์อยู่ในความสัมพันธ์อันสอดคล้องกลมกลืน ซึ่งเราบรรลุถึงได้ในโลกไม่ใช่ผ่านทาง การสนองตอบต่ออิสรภาพนั้นทางการรู้ (Knowing) แต่ผ่านทางการเป็นอยู่ (Being) ตรงจุดที่เราเข้าถึงสัจจะไม่ใช่จากการรู้สึกมันได้ทางประสาทสัมผัสหรือรู้จักมันได้โดยการใช้เหตุผล แต่จากการรวมเป็นหนึ่งในความสอดคล้องเป็นหนึ่งในเดียวอย่างแท้จริง”

ครอบครัว “ปรัชญพทธี” เห็นว่า การศึกษาจะต้องเป็นไปอย่างมีความหมาย รับผิดชอบต่อชีวิตที่เป็นจริงของท้องถิ่นได้ การเรียนรู้ไม่เพียงเฉพาะเนื้อหาวิชาแต่จะต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์สอดคล้องกับทุกสิ่งทุกอย่างทั้งวิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีแนวทางการจัดการศึกษาให้เรียนรู้ชีวิตจากชีวิตจริงและการแก้ปัญหาในชีวิตจริง ๆ จากเนื้อหากิจกรรมแล้วพัฒนาไปสู่การสร้างกิจการสร้างงานสร้างอาชีพได้

ครอบครัว “เหลื่องแจ่ม” ครอบครัว “สบายใจ” และกลุ่ม “บ้านเรียนปัญญากร” ยึดถือปรัชญาการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่เป็นสัจจะสากลจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พัฒนาชีวิตที่ดำรงเท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึง ให้ลูกหลานสามารถนำพาชีวิตตนเองได้และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งในตนเอง

ครอบครัว “แดงพวงไพบูลย์” มีความเชื่อว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสมทุนทางปัญญาและทักษะให้มีค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่มสะสมความเป็นมนุษย์”

ครอบครัว “คุณวัฒนาการ” มุ่งแสวงหาแนวทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อลักษณะพิเศษของบุคคล การเรียนรู้อย่างมีความสุขที่สามารถพัฒนาต่อยอดคุณลักษณะพิเศษที่บุคคลมีให้เกิดเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคม โดยไม่สูญเสียความสมดุลในด้านอื่นๆ ของชีวิตไป

ถึงแม้ปรัชญาความเชื่อของแต่ละครอบครัวอาจจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไปบ้าง แต่ก็สามารถเห็นได้ถึงแก่นที่เป็นแก่นหลักร่วมกันอยู่ ซึ่งกล่าวถึงที่สุดแล้วก็คือ วิถีทางของการบรรลุซึ่ง

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ วิธีทางของการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองต่อธรรมชาติเดิมแท้ของชีวิตและศักยภาพที่มีความแตกต่างกันของบุคคล ทำให้การศึกษาเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ไม่แปลกแยกออกไปจากความเจริญงอกงามของชีวิตและจิตวิญญาณ ให้คำตอบต่อความหมายของชีวิตและพยายามทำให้ชีวิตของคนเรามีคุณค่าเพิ่มขึ้นอยู่ในตัวของมันอย่างมีเสรีภาพเท่าทันและสามารถเผชิญหน้ากับทุกปัญหาของชีวิตในโลกแห่งนี้ได้ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงควรกำหนดจุดยืนของตนไว้บนพื้นฐานของความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ดังกล่าว พยายามดึงตัวดึงใจไว้ไม่ให้คล้อยไปตามกระแสของการศึกษาที่มองมนุษย์อย่างขาดมิติของจิตใจ จิตวิญญาณและไม่มีเป้าหมายของการก้าวบรรลุซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

หากเป็นเช่นนั้นได้ก็นับว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยได้แสดงถึงความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระทางปัญญา และเกื้อหนุนให้พ่อแม่สามารถทำหน้าที่การเป็นผู้ “แสดงโลกแก่ลูก” ได้อย่างเต็มภาคภูมิ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แต่ละครอบครัวจะมีความเชื่อตามแนวคิดและปรัชญาที่ตนเลื่อมใสศรัทธา และเห็นว่าสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนได้อย่างเหมาะสม ตามสภาพความพร้อมของสมาชิกภายในครอบครัวและศักยภาพที่มีอยู่ในตัวของบุตรหลานของตนเป็นสำคัญ

6. หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549ข: 3-4) ได้ให้นิยามของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education Curriculum) ว่าเป็นหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าอุดมศึกษา โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา อีกทั้งมีความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และมีคุณภาพได้มาตรฐานสากลเพื่อการแข่งขันในยุคปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นแกนกลางที่กำหนดโดยหน่วยงานส่วนกลาง และส่วนที่เกี่ยวกับสภาพชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งสามารถพัฒนาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา โดยความร่วมมือกับท้องถิ่นและสถานศึกษา นอกจากนั้นยังมีส่วนเพิ่มเติมที่สถานศึกษาแต่ละแห่งพัฒนาขึ้น เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการและความถนัดของผู้เรียน

สำหรับในส่วนของหลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรในส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดขึ้นสำหรับสถานศึกษาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรแกนกลางประกอบด้วยโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งระบุการจัดแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้ กิจกรรมต่างๆ โครงสร้างเวลาเรียน สาระการเรียนรู้พื้นฐานที่จำเป็นและเกณฑ์กลางในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ยุทธชัย เจริญชัย; และคนอื่นๆ (2543ก: 301-306) ได้กล่าวถึง หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

ในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แบ่งระบบการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ครอบครัวหรือกลุ่มครอบครัว เมื่อตัดสินใจจัดการศึกษาด้วยตนเองแทนการส่งลูกหลานไปโรงเรียนโดยปกติ สามารถดำเนินการจัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์การเรียนรู้ มีฐานะเป็นสถานศึกษาแห่งหนึ่ง อาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกันก็ได้

ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวใดเลือกที่จะจัดการศึกษาแบบการศึกษาในระบบ จะต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการจัดการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวใดเลือกที่จะจัดการศึกษาแบบศึกษานอกระบบสามารถที่จะจัดการเรื่องราวต่างๆ ตั้งแต่จุดมุ่งหมาย หลักสูตร จนถึงการประเมินผลอย่างมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของตนหรือกลุ่มตน และถ้าเป็นการเลือกเอาการศึกษาตามอัธยาศัย ความยืดหยุ่นนี้ก็จะยังมีอิสระมากขึ้นเป็นไปตามความสนใจ ศักยภาพความพร้อมและโอกาสโดยศึกษาเรียนรู้ได้จากทุกสภาพการณ์และทุกแหล่งความรู้

จากเป็นแบบแผนที่สุดจนถึงไม่เป็นแบบแผน (Schooling to Unschooling) ความเข้าใจที่มีต่อการศึกษานั้นเปลี่ยนแปลงไปจากที่ยึดถือกันในช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมา กลับไปสู่ความเชื่ออันเป็นรากฐานเดิมว่า การศึกษาเรียนรู้เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ย่อมต้องมีความแตกต่างหลากหลายกันไป พร้อมทั้งการประเมินค่าของความสำเร็จนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่บนมาตรฐานหนึ่งเดียวเช่นนี้แล้ว กระบวนการในการศึกษาเรียนรู้จึงเป็นไปได้ที่จะเปิดกว้างไร้ข้อจำกัดหรือมีข้อจำกัดน้อยที่สุดอย่างไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวอีกต่อไป อีกทั้งถ้าจะให้ถึงแก่นความหมายของการศึกษาที่แท้จริง ก็ไม่ควรให้มีรูปแบบการศึกษาอันใดอันหนึ่งตั้งตัวขึ้นเป็นผู้ประเมินมาตรฐานของรูปแบบการศึกษาอื่นๆ เพราะฉะนั้นจะเป็นการขัดแย้งในตัวเองของการให้มีรูปแบบระบบการศึกษาที่หลากหลายดังกล่าว เราคงไม่อยากเดินวนซ้ำรอยความผิดพลาดเดิมกันไปไม่รู้จักจบ

อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องการเทียบผลการเรียนของการศึกษาที่ต่างรูปแบบกัน ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ ย่อมสามารถกระทำได้ด้วยกฎเกณฑ์มาตรฐานการต่างๆ แต่ต้องกำหนดขึ้นบนพื้นฐานของความตระหนักในการศึกษาที่แท้ เคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์และการตัดสินใจเลือกที่แตกต่างกันโดยความสมานฉันท์ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย พบว่า มีรูปแบบการศึกษาในลักษณะที่เป็นการผสมผสานก่อนไปทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงหลักสูตรและองค์ประกอบทั้งหลายในการศึกษา จึงต้องระวังอย่าได้เอากรอบวิธีคิดและความเคยชินของรูปแบบการศึกษาในระบบไปจับวัดตีตราว่า การศึกษาโดยครอบครัวจะต้องเป็นแบบแผนเช่นนั้นจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้เพราะ ความถูกต้องกลับไปอย่างตรงกันข้ามกับความเคยชินที่ผ่านมา เราต้องมองการศึกษาโดยครอบครัวในฐานะที่เป็นนวัตกรรมใหม่ให้อิสระเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคแนวทางการศึกษาเรียนรู้ใหม่ๆ ให้มากที่สุดและอย่าลืมว่าเรากำลังปฏิรูปการศึกษา

หลักสูตรครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวเริ่มต้นจากการใช้เนื้อหาสาระหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นข้อพิจารณาว่า ลูกควรจะต้องเรียนรู้เนื้อหาอะไรบ้างตามระดับวัยของเด็ก ดูจากหลักสูตรของโรงเรียนสาธิต โรงเรียนนานาชาติ หรือหลักสูตรของต่างประเทศมาประกอบกันเข้า เมื่อนำมาใช้จริงมีการพลิกแพลงยืดหยุ่นไปตามความพร้อมและความสนใจของลูกเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็ยิ่งพยายามเทียบดูเป็นระยะว่า ลูกยังคงได้รับเนื้อหาตามหลักสูตรทางการอยู่ไม่ได้เรียนรู้ทางวิชาการน้อยไปกว่าเด็กในโรงเรียนทั่วไป

พัฒนาการต่อมา คือ การพยายามสร้างสรรค์หลักสูตรของครอบครัวตนเองขึ้น โดยทำเป็นทิศทางแนวทางหรือกรอบกว้างๆ ให้เป็นข้อตกลงหรือการเตรียมการล่วงหน้าร่วมกันระหว่างพ่อแม่และลูกโดยส่วนใหญ่เมื่อมาถึงตรงนี้ การจัดจำแนกความรู้ในลักษณะที่เป็นวิชาหรือกลุ่มวิชาจะหมดความเคร่งครัดหรือหายไปเลย หันไปให้ความสำคัญในลักษณะที่เป็นองค์ความรู้หรือกระบวนการเรียนรู้หลายๆ สายผสมผสานกันที่สามารถหล่อหลอมคุณลักษณะในการเรียนรู้ของเด็กโดยรวมเข้าไปถึงเรื่องวิถีของการเรียนรู้มากกว่าตัวความรู้ ให้ใฝ่รู้รักการเรียนรู้และรู้วิธีเรียนรู้เพื่อความสามารถในการสร้างเสริมความรู้ได้ตลอดชีวิตมากกว่าการรู้ความรู้้อย่างเป็นเศษเสี้ยวและหยุดนิ่ง

ครอบครัวบ้านเรียนบางครอบครัวไม่มีสิ่งที่เรียกว่า หลักสูตร อาจเพราะต้องการหลุดไปจากกรอบที่ไม่จำเป็นการเรียนรู้เกิดขึ้นในทุกๆ ขณะแม้ยามนั่งอยู่เฉยๆ ซึมซับได้จากทุกสภาพการณ์ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มองเห็นและมองไม่เห็น มีความเป็นธรรมชาติซึมซาบอยู่ในวิถีชีวิตมากกว่าให้มีรูปการจัดการใดๆ จนคนภายนอกอาจจะตงใจเหมาเอาว่า ในครอบครัวนั้นพ่อแม่ไม่ได้กำลังจัดการศึกษาให้กับลูกปล่อยให้ลูกเรียนรู้ด้วยตัวเองล้วนๆ ในครอบครัวบ้านเรียนที่เลือกวิถีทางการเรียนรู้ในลักษณะนี้มีข้อยืนยันเมื่อจำเป็นต้องแสดงต่อสังคมถึงความสำเร็จของตน ก็คือ พัฒนาการที่เกิดขึ้นจริงในตัวของคุณ หากมีการตรวจสอบไม่ว่าในความสามารถด้านใดๆ เด็กจะแสดงให้เห็นประจักษ์เองว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมาของวิธีการเรียนรู้ดังกล่าวเขาได้พัฒนาตัวไป เช่นไรหรือไม่

ตัวหลักสูตรในมโนทัศน์แบบเดิมที่เห็นในเชิงกายภาพ เป็นกรอบโครงเป็นเอกสารแบบแผนที่ใช้เป็นตัวกำกับคุณภาพทางวิชาการหรือเป็นเครื่องหมายแสดงมาตรฐานว่า ผู้เรียนในหลักสูตรดังกล่าวเป็นผู้รู้ในสิ่งที่บอกไว้ตามหลักสูตรนั้น จึงอาจไม่ใช่เป็นมโนทัศน์เดียวกันเมื่อมาใช้ในการศึกษาโดยครอบครัว หากจะยังใช้คำว่า “หลักสูตร” อยู่และเรียกร้องให้ยังต้องมีหลักสูตร ความหมายและคุณค่าของมันก็ควรจะต้องเปลี่ยนไปเป็นการสะท้อนให้เห็น “ปรัชญาการศึกษา” และการจัด “องค์สารัตถะความรู้” ที่จะน้อมนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียนอย่างแต่ละคนจะประสบผลไปตามศักยภาพของตนภายใต้คำว่า “หลักสูตรครอบครัวบ้านเรียน” ควรตอบกับตัวเองให้ชัดเจนว่า เราศรัทธาและให้คุณค่าต่อการศึกษาของลูกหลานไปในทางใด ด้วยมโนคติและมโนธรรมแห่งความเป็นมนุษย์เช่นไร พร้อมๆ กับประมวลสาระแห่งความรู้ที่มนุษย์สั่งสมสืบทอดกันมา ที่เป็นเหตุปัจจัยของความเจริญวัฒนาเป็นองค์คุณให้เกิดปัญญาให้เห็นในความดี ความงามและความจริง นำมาถั่นกรองให้สอดคล้องไปกับพัฒนาการตามวัยและธรรมชาติของ

ตัวลูก โดยที่ตลอดระยะเวลาแห่งการศึกษาเรียนรู้ของลูกนั้นพ่อแม่มีสติ ความรู้ในปรัชญาการศึกษา และองค์สารถีจะความรู้นี้อยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หลักสูตรการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้มีการกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่นตามความพร้อมและความสนใจของเด็ก ในระยะเริ่มแรกอาจใช้เนื้อหาสาระตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนสาธิต โรงเรียนนานาชาติหรือหลักสูตรของต่างประเทศ แต่ภายหลังมีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับครอบครัวโดยกำหนดกรอบกว้างๆ ซึ่งเกิดจากการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติและต่อเนื่องตลอดชีวิต ขอบเขตเนื้อหาวิชาไม่ต่างจากหลักสูตรปกติแต่เน้นที่กระบวนการเรียนการสอน ซึ่งมีความยืดหยุ่นและหลากหลายมากกว่า โดยเฉพาะจะมีกิจกรรมนอกบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้

7. การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ (2543: 98) กล่าวว่า การวัดและประเมินผลจะมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญโดยการประเมินเกี่ยวกับพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียน การวัดและประเมินผลจะดูทุกด้านทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และสติปัญญา จะใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น วัดจากการทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์และจากแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน เป็นต้น เมื่อทำการวัดและประเมินผลแล้วจะนำข้อมูลมาพิจารณาเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่พบ แล้วพัฒนานวัตกรรมนำมาใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนต่อไป

การเริ่มก้าวของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ในเรื่องของ การวัดประเมินผล นับว่า ยังเป็นช่วงระยะของการสังสมประสบการณ์ ลองผิดลองถูกและตกอยู่ใต้อิทธิพลการหวาดเกรงความไม่ยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะจากนักการศึกษาและส่วนราชการอันจะเป็นผลต่อการศึกษาต่อในระดับสูงและการประกอบอาชีพของลูกหลานในอนาคต แนวทางการประเมินผลของการศึกษาโดยครอบครัวจึงยังต้องการเวลาและประสบการณ์อีกสักระยะหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นแนวทางของตนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม มีน้ำหนักพอที่ประกาศถึงความเป็นอิสระโดยแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีแนวทางการประเมินผล โดยใช้หลักแนวคิดที่สำคัญ ซึ่งยุทธชัย เจริญชัย; และคนอื่นๆ (2543ก: 312-314) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. มุ่งให้เห็น “พัฒนาการ” ของลูกอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพื่อการ “คัดเลือก”
2. ให้ความสำคัญกับพัฒนาการเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กได้ค้นพบวิถีทางพัฒนาตนเอง
3. เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินผลตัวเองด้วย
4. ให้ความสำคัญในการประเมินจากสภาพจริงมากกว่าการสอบ การใช้แบบทดสอบ
5. มีความต่อเนื่องเห็นตลอดทั้ง “กระบวนการ” มากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็น “ผลลัพธ์”

ในขั้นสุดท้าย

6. มีความหลากหลายในวิธีการ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการตามหลักที่ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นการเรียนรู้และสามารถใช้เป็นประจักษ์พยานแสดงผลของการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

7. การสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดและมีสัมผัสของความเป็นพ่อแม่ เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นจริงและได้ผลมากที่สุดของการประเมินพัฒนาการ

แนวคิดสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการดำเนินการเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ (สถาบันบ้านเรียนไทย. 2548: 14-15)

1. เนื่องจากการศึกษาโดยครอบครัว เป็นการศึกษาของผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีพัฒนาการไปตามธรรมชาติและศักยภาพของตัวผู้เรียน ในการวัดและประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ครอบครัวสามารถปรับจุดเน้นของสาระการเรียนรู้และปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสมของตัวผู้เรียน ศักยภาพที่เป็นจุดเด่นอาจไปได้เร็วกว่าเกณฑ์ปกติ ในขณะที่บางเรื่องบางสาระที่ไม่ถนัด อาจต้องการเวลาในการพัฒนามากกว่าเกณฑ์ปกติเช่นกัน ในการวัดผลและประเมินผล จึงต้องมีการยืดหยุ่นไปตามสภาพที่เป็นจริงอย่างมุ่งให้เห็นในทางพัฒนาการของตัวผู้เรียน ไม่ใช้การยึดตามสาระและมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างตายตัว

2. ใช้วิธีการวัดและประเมินผลให้ถูกต้องตามหลักการ “การประเมินผลตามสภาพจริง” (Authentic Assessment) เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ทิศทางพัฒนาตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (ไม่ใช้การประเมินผลอย่างเป็นทางการตัดสิน ได้ - ตก ผ่าน - ไม่ผ่าน ซึ่งเป็นความผิดพลาดสำคัญที่จะต้องแก้ไขของการวัดผลและประเมินผลในระบบการศึกษาที่ผ่านมา) เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวัดผลและประเมินผลจึงจะต้องมีความหลากหลาย ให้สามารถรู้ถึงพัฒนาการในทุกๆ ด้าน ไม่ใช่แต่เพียงข้อสอบหรือแบบทดสอบและหลักฐานที่ใช้แสดงร่องรอยของการเรียนรู้ตามหลักการประเมินตามสภาพจริงได้แก่ หลักฐานประเภทสมุดบันทึกการจัดการเรียนรู้ของพ่อแม่ สมุดบันทึกของผู้เรียน สมุดภาพแฟ้มสะสมงาน รายงานการจัดทำโครงงาน เป็นต้น รวมทั้งข้อค้นพบจากการสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดของพ่อแม่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการบอกถึงพัฒนาการของตัวเด็ก

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การวัดและประเมินผลทางการศึกษาส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งวิธีการวัดและประเมินผลที่ยอมรับกันว่า มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพราะเป็นวิธีการที่สามารถค้นหาความสามารถและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียนและยังเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2545: 10-11) ได้รวบรวมปรัชญาพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริง ไว้ดังนี้

1. การประเมินแนวใหม่มุ่งเน้นว่า ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายเดียวสำหรับทุกคนในทุกโอกาส

2. การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติมีบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิบนัดหรือยัดเยียดให้เรียนรู้ ผู้เรียนต้องการกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำหรือทำตามคำบอกกล่าวเท่านั้น

3. การประเมินแนวใหม่มุ่งเน้นกระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) ที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไรและทำไมจึงเรียนรู้อย่างนั้น

4. การประเมินแนวใหม่มุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน (Inquiry) กล่าวคือ เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงประจำวัน ซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกต คิดถามคำถามและทดสอบความคิดของตนเอง

5. การประเมินแนวใหม่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อกระตุ้นและอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียนจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวทางใหม่ๆ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้จุดมุ่งหมายของการประเมินจึงมีได้อยู่ที่มีการจัดลำดับหรือจัดประเภทของผู้เรียนแต่อย่างใด

6. การประเมินแนวใหม่เน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย (Cognitive) จิตพิสัย (Affective) และทักษะพิสัย (Skills) เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ผู้เรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษาและเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถเรียนรู้สิ่งนั้นๆ ได้อย่างมาก

7. การประเมินแนวใหม่มีความเชื่อว่า การตัดสินใจในสิ่งที่จะสอนและสิ่งที่จะวัดเป็นเรื่องอัตนัย (Subjective) และเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า (Value)

8. การประเมินแนวใหม่เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงประชาธิปไตย

9. การประเมินแนวใหม่เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ (Collaborative Process) กล่าวคือ ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบความคิดซึ่งกันและกัน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบทางปัญญต่อกันเพื่อสร้างหลักสูตรที่ใช้ในชั้นเรียน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542: 53-63) ได้กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญของการประเมินตามสภาพจริง ไว้ดังนี้

1. เป็นการประเมินที่กระทำไปพร้อมๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลาทั้งที่ทุกสถานการณ์ทั้งที่โรงเรียน บ้านและชุมชน
2. เป็นการประเมินที่เน้นพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้เรียนที่แสดงออกมาจริงๆ
3. เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญกับการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน
4. เน้นการประเมินตนเองของผู้เรียน
5. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นชีวิตจริง

6. ใช้ข้อมูลหลากหลายมีการเก็บข้อมูลระหว่างการปฏิบัติในทุกด้านทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง

7. เน้นคุณภาพของผลงานที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นการบูรณาการความรู้ ความสามารถ หลากๆ ด้านของผู้เรียน

8. เน้นการวัดความสามารถในการคิดค้นระดับสูง (ทักษะการคิดที่ซับซ้อน) เช่น การวิเคราะห์ และสังเคราะห์

9. ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์เชิงบวก มีการชื่นชม ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข

10. เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สุดาจิต สุ่มมาตย์. 2547: 44; อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2540) ได้กล่าวถึง หลักการประเมินตามสภาพจริง ไว้ดังนี้

1. การประเมินตามสภาพจริงเป็นการวัดและประเมินผลที่เน้นทักษะการคิดที่ซับซ้อน (Complex Thinking Skill) ในการทำงาน ความร่วมมือในการแก้ปัญหา และการประเมินตนเองทั้ง ภายในและภายนอก

2. การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน

3. การประเมินตามสภาพจริงเป็นการสะท้อนให้เห็นการสังเกตสภาพงานปัจจุบันของ นักเรียนและสิ่งที่นักเรียนปฏิบัติจริง

4. การประเมินตามสภาพจริงเป็นการผูกติดนักเรียนกับงานที่เป็นจริง โดยพิจารณางาน หลากๆ ขึ้น

5. ผู้ประเมินมีหลายๆ คน โดยมีการประชุมระหว่างกลุ่มผู้ประเมินเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล เกี่ยวกับตัวนักเรียนในทุกแง่มุม ข้อมูลจึงต้องได้มาจากหลายๆ ทาง ซึ่งหมายถึง เครื่องมือที่ใช้เก็บ ข้อมูลต้องมีหลากหลายประเภทด้วย

6. เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะประเมินเขาตรงไหน เรื่องอะไร การที่ให้ นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน ทำให้นักเรียนรู้จักวางแผนการเรียนรู้ตามความต้องการของ ตนเองว่าอยากรู้อยากทำอะไรบ้าง ซึ่งไปสู่การกำหนดจุดประสงค์ของการเรียน วิธีเรียนและวางแผน การประเมินซึ่งเป็นการเรียนและการประเมินผลที่ใช้ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2546: 24-26) ได้เสนอแนะเทคนิคและวิธีการประเมินตาม สภาพจริงไว้ ดังนี้

1. การสังเกต เป็นวิธีการที่กระทำได้ในทุกสถานการณ์และทุกสถานที่ ผู้สอนอาจ กำหนดเครื่องมือและเกณฑ์ในการสังเกตหรืออาจไม่มีเครื่องมือในการสังเกตก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับ ประเด็นที่ต้องการประเมินผู้เรียนว่ามีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการสังเกตระดับความสามารถ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาน้อยเพียงใดและวิธีการสังเกตสามารถใช้ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งใน

ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการประเมินโดยตั้งคำถามอย่างง่าย ไม่ซับซ้อนเกินไป สามารถสัมภาษณ์ผู้เรียนแต่ละคนได้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ นิยมใช้ประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจในระดับที่สูงกว่าความรู้ความจำ และด้านความรู้สึนึกคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมที่ผู้เรียนยึดถือต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมทั้งการเห็นคุณค่าในสาระการเรียนรู้วิชาต่างๆ เป็นต้น

3. บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถพิเศษ ความถนัด ความสนใจ และการแสดงออกของพฤติกรรมลักษณะต่างๆ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการเรียนรู้และแนวทางพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรต่อไป

4. แบบทดสอบวัดความสามารถที่เป็นจริง (Authentic Test) เป็นวิธีการสร้างข้อสอบโดยใช้คำถามที่เกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ หรือการสร้างความรู้ใหม่จากความเข้าใจและประสบการณ์เดิม หรือจากสถานการณ์จำลอง ที่กำหนดขึ้นให้คล้ายคลึงกับสถานการณ์จริงเพื่อเลียนแบบสภาพจริง เป็นต้น เช่น ข้อสอบวัดทักษะการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ ข้อสอบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในสถานการณ์ที่กำหนด เป็นต้น เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจ การฝึกทักษะและกระบวนการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

5. การรายงานตนเอง เป็นวิธีการประเมินด้วยการให้ผู้เรียนเขียนบรรยายความรู้สึกหรือพูดแสดงความคิดเห็นออกมาโดยตรง เพื่อประเมินความรู้สึนึกคิด ความเข้าใจ ความต้องการใช้วิธีการต่างๆ และการสร้างผลงานของผู้เรียนจะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจผู้เรียนแต่ละคนมากยิ่งขึ้น และสามารถประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะกระบวนการ รวมทั้งเจตคติต่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

6. การใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) เป็นการจัดเก็บตัวอย่างผลงานที่มีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบและกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชั้นของหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เรียนในด้านความรู้ ความเข้าใจ และทักษะต่างๆ ที่ผู้เรียนพัฒนาได้สำเร็จ รวมทั้งความถนัด ความสนใจ ความพยายาม แรงจูงใจและความก้าวหน้าทางการเรียนที่สามารถนำมาประกอบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนแต่ละคน ให้มีความน่าเชื่อถือ (Reliability) มากยิ่งขึ้น

จากรายละเอียดดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการประเมินตามสภาพจริงของผู้เรียนอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ในชีวิตจริง ยึดการปฏิบัติเป็นสำคัญและสัมพันธ์กับการเรียนการสอนที่เน้นพัฒนาการที่ปรากฏให้เห็น มีผู้เกี่ยวข้องในการประเมินหลายฝ่ายและเกิดขึ้นในทุกบริบทเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยมีกิจกรรมที่เอื้อต่อการประเมินในลักษณะนี้ คือ การประเมินจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจผลงาน การใช้แฟ้มสะสมผลงานและแบบทดสอบการปฏิบัติจริง เป็นต้น

นอกจากนี้ พอสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ถือเป็นตัวชี้วัดที่ดีที่จะทำให้ทราบว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่กระทำไปนั้น ผู้เรียนได้รับความรู้และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด และมีความสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด หรืออาจกล่าวได้ว่า การวัดและประเมินผลเป็นเครื่องมือชี้วัดที่บอกระดับความสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้นั้นเอง

นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 3, 6, 8-14, 20, 32)

มาตรา 4 ว่าด้วย นิยามของสถานศึกษาที่มีความรวมถึง “ศูนย์การเรียนรู้” ที่อาจจัดขึ้นโดย “เอกชน”

มาตรา 8 (2) ว่าด้วย การจัดการศึกษา “ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา”

มาตรา 9 (5) และ (6) ว่าด้วย การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา “ให้ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา” และ “การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น”

มาตรา 12 ว่าด้วย สิทธิหน้าที่ทางการศึกษาที่ “ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

มาตรา 13 และ 14 ว่าด้วย สิทธิประโยชน์ของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่รวมถึง การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ “ให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษา แก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด” และ “การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด”

มาตรา 15 ว่าด้วย การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะจัดแบบผสมผสานได้มีความยืดหยุ่นแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม

มาตรา 18 (3) ว่าด้วย สถานศึกษาซึ่งมีความรวมถึง “ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียน ที่หน่วยงานจัดการศึกษา นอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด”

มาตรา 22 ว่าด้วย การจัดการศึกษาที่ต้องยึดหลักว่า “ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถ เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้อง ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่อง ต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและ ประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา

4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดย คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและ อำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุก รูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์

อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้
อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน
ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปใน
กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำ
ผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 38 ให้แต่ละเขตพื้นที่การศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแล ส่งเสริมและ
สนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ
สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย

มาตรา 61 ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน
องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นตาม
ความเหมาะสมและความจำเป็น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกิดขึ้นเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูป
การศึกษาและหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ก็คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ สาระต่างๆ ที่ระบุใน
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป้าหมาย
สำคัญเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งหน่วยงานของรัฐและองค์กรทุกภาคส่วน
ในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วม จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนในมาตราต่างๆ ดังกล่าว
ข้างต้น

2. กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547

กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 มี
สาระสำคัญ ดังนี้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมาตรา 12 แห่ง
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวง
ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ในกฎกระทรวงนี้

“จัดการศึกษา” หมายความว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวแก่ผู้เรียน

“ครอบครัว” หมายความว่า บิดามารดา หรือบิดาหรือมารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจ
ปกครองหรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

“ผู้จัดการศึกษา” หมายความว่า บุคคลในครอบครัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจาก
ครอบครัวนั้นให้จัดการศึกษา

“ผู้เรียน” หมายความว่า บุตรหรือบุคคลผู้อยู่ในปกครองของครอบครัว

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนา

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

ข้อ 2 ให้ครอบครัว ซึ่งประสงค์จะจัดการศึกษายื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษาต่อสำนักงาน

คำขออนุญาตตามวรรคหนึ่งต้องมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- (1) ชื่อ ชื่อสกุลของครอบครัว
- (2) ชื่อ ชื่อสกุลของผู้เรียน
- (3) สำเนาหรือภาพถ่ายทะเบียนบ้านของครอบครัวและผู้เรียน
- (4) ที่ตั้งและแผนผังสถานที่ซึ่งใช้จัดการศึกษา
- (5) สำเนาหลักฐานวุฒิการศึกษา ไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าของผู้จัดการศึกษา เว้นแต่ผู้จัดการศึกษาผ่านการประเมินโดยสำนักงานว่าเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ หรือประสบการณ์ในการจัดการศึกษา
- (6) ระดับและประเภทการจัดการศึกษา
- (7) แผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวและสำนักงานร่วมกันกำหนดตามความมุ่งหมาย

หลักการ และแนวทางการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

ข้อ 3 ให้สำนักงานเสนอคำขออนุญาตจัดการศึกษา ให้คณะกรรมการพิจารณาโดยเร็ว และแจ้งผลการพิจารณาคำขออนุญาตจัดการศึกษาแก่ครอบครัวที่ยื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษา ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับคำขออนุญาตจัดการศึกษาตามข้อ 2

ข้อ 4 ในกรณีที่สำนักงานเห็นว่า ครอบครัวที่ได้รับอนุญาตจัดการศึกษาไม่จัดการศึกษาตามแผนการจัดการศึกษาตามข้อ 2(7) ให้สำนักงานแนะนำให้ครอบครัวนั้น ปรับปรุงการจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากครอบครัวดังกล่าวไม่ดำเนินการตามคำแนะนำให้สำนักงานเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณาให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษา

ข้อ 5 ให้ครอบครัวดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามหลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลและประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดทำรายงานการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนและสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามที่สำนักงานกำหนดอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ข้อ 6 ให้สำนักงานจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ในกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านการวัดผลและประเมินผลตามวรรคหนึ่ง ให้สำนักงานแจ้งให้ครอบครัวให้มีการเรียนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนนั้น และจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลใหม่ภายในระยะเวลาที่สำนักงานกำหนด

ข้อ 7 ให้สำนักงานออกหนังสือรับรองหรือหลักฐานการจบการศึกษาแก่ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลและประเมินผลตามข้อ 6

ข้อ 8 การเลิกจัดการศึกษาโดยครอบครัวอาจมีได้ในกรณี ดังต่อไปนี้

- (1) สำนักงานมีคำสั่งให้เลิกจัดการศึกษาตามคำขอของครอบครัว
- (2) คณะกรรมการมีมติให้เลิกจัดการศึกษาตามข้อ 4

กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ซึ่งลงนามโดยนายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2547 จากเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ดังกล่าวข้างต้น ถือเป็นตัวบททางกฎหมายที่ประกาศใช้อย่างเป็นทางการเพื่อรองรับและสนับสนุนให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้บุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไปและหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรง คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

3. บทบาทหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยครอบครัวของทุกส่วนงานทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดผลทั้งในทางส่งเสริมสนับสนุนและการกำกับดูแลให้เป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์และข้อกำหนดใน กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้วางแนวปฏิบัติ ในส่วนที่มีความสำคัญ ประกอบด้วย 7 หัวข้อ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2548: 10-19)

3.1 การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

3.1.1 จัดให้มีการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจต่อชุมชน สาธารณชนในเขตพื้นที่ในเรื่องสิทธิของครอบครัว หลักเกณฑ์และข้อกำหนดในการปฏิบัติตามกฎกระทรวงฯ ให้เป็นไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3.1.2 จัดให้มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ การเพิ่มความพร้อมให้กับครอบครัว ผู้สนใจประสงค์จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว เช่น มีเว็บไซต์ (Website) แนะนำการศึกษาโดยครอบครัว คลินิกให้คำปรึกษา ศูนย์แนะแนวฝึกอบรม เพื่อการเป็นนักจัดการเรียนรู้ของพ่อแม่ คลังหลักสูตร และข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น และให้มีการติดตามให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือในการฝึกอบรมต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนให้การจัดการศึกษาของครอบครัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.3 ส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษาและครอบครัวร่วมมือกันจัดการศึกษาและใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อเป็นการช่วยการผสมผสานการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัยให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

3.1.4 ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัวการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายของครอบครัว เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทำให้การศึกษาโดยครอบครัวมีมิติและพัฒนาการในทางสังคมยิ่งขึ้น

3.1.5 ดูแล ส่งเสริม สนับสนุนให้ครอบครัวได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการตามความเหมาะสมและความจำเป็นรวมทั้งได้รับสิทธิประโยชน์ตามที่กฎหมายกำหนด

3.1.6 ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 การยื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษา

3.2.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาคำร้องและรายละเอียดประกอบคำขออนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3.2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเสนอคำขออนุญาตจัดการศึกษาให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาโดยเร็ว

3.2.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แจ้งผลการพิจารณาของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาให้ครอบครัวที่ยื่นคำขออนุญาตภายใน 30 วัน

กรณีคำขอไม่ได้รับการอนุญาตให้แจ้งสิทธิ วิธีปฏิบัติ และอำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวในการยื่นอุทธรณ์ และแจ้งระยะเวลาในการยื่นอุทธรณ์ภายใน 15 วัน

3.2.4 คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาคำอุทธรณ์และหลักฐานประกอบการอุทธรณ์ของครอบครัว

3.2.5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แจ้งผลการพิจารณาให้ครอบครัวทราบผลการอุทธรณ์โดยเร็ว

3.3 การจัดทำแผนการจัดการศึกษาของครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความแตกต่างไปจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะเป็นการศึกษาทางเลือกที่สามารถเข้าถึงคุณลักษณะเฉพาะของตัวผู้เรียนแต่ละคน หลุดพ้นจากข้อจำกัดของชั้นเรียนขนาดใหญ่ที่มีผู้เรียนจำนวนมาก สามารถใช้โอกาสนี้ไปสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้นการศึกษาโดยครอบครัวจึงเป็นการจัดการศึกษาที่มีหลากหลายและมีความยืดหยุ่นในตัวเองทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับเป้าหมายหรือมาตรฐานการเรียนรู้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล โดยเป็นไปตามลักษณะเฉพาะตัวของผู้เรียน

แนวคิดที่สำคัญที่ควรคำนึงถึง ในการจัดทำและพิจารณาความเหมาะสมของแผนการจัดการศึกษาของครอบครัว มีดังต่อไปนี้

3.3.1 แผนการจัดการศึกษาของครอบครัวที่ใช้ประกอบคำขออนุญาตจัดการศึกษา คือ การที่ครอบครัวกำหนดหลักการ กรอบแนวทางในประเด็นที่มีความจำเป็นและสำคัญในแต่ละช่วงระยะเวลาของระดับการศึกษาที่จะจัดให้กับผู้เรียน โดยการเลือกสรรกลั่นกรองอิงมาจาก

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรโรงเรียนสาธิต หลักสูตรโรงเรียนเฉพาะทาง หลักสูตรของนานาชาติ ฯลฯ หรือมาจากสิ่งที่เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่อาจยังไม่อยู่ในหลักสูตรใดๆ อย่างเป็นทางการก็ได้ นำมาปรับประยุกต์ร้อยเรียงขึ้นเป็นรอบรู้ทิศทางในการอำนวยการจัดการศึกษาของครอบครัว ทั้งนี้โดยที่ไม่ขัดแย้งกับความมุ่งหมาย หลักการและแนวทางตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาของชาติ

3.3.2 แผนการจัดการศึกษาของครอบครัวเป็นแผนการศึกษาเฉพาะตัวผู้เรียนเป็นรายบุคคล การกำหนดเป้าหมาย สาระ และมาตรฐานการเรียนรู้ จึงวางอยู่บนพัฒนาการที่เป็นจริงของตัวผู้เรียนตามธรรมชาตินิสัยในการเรียนรู้ (Learning Style) แนวฉลาดหรือความถนัด ความสนใจ และระยะเวลาในการเรียนรู้ของผู้เรียน

3.3.3 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบ ผสมผสานการศึกษาตามอัธยาศัย ในแผนการจัดการศึกษา ครอบครัวจะมีบทบาทเป็นผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังนั้น แผนการจัดการศึกษาของครอบครัว จึงควรสะท้อนให้เห็นกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน (มากกว่าการจัดตารางเรียนเป็นวิชาๆ) ทั้งการเรียนรู้ที่ครอบครัวจัดขึ้นเอง การเรียนรู้จากการเข้าร่วมกลุ่มที่มีมิติในเชิงสังคม การเรียนรู้จากสื่อแหล่งเรียนรู้ การเดินทาง การสังสรรค์ สันทนาการ กิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ และจากงานอดิเรก เป็นต้น

3.3.4 การศึกษาโดยครอบครัวเป็นระบบของบูรณาการการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากวิถีชีวิตจริงจากทุกสถานที่และกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันมุ่งให้โอกาสผู้เรียนได้ทำในสิ่งที่สนใจ เพื่อการค้นพบความถนัดและความสามารถของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ หลายๆ ครอบครัวจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อการพัฒนาทักษะชีวิตและความฉลาดทางอารมณ์ นำไปสู่การเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น รู้วิธีการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นเครื่องมือการศึกษาตลอดชีวิต

3.3.5 แผนการจัดการศึกษาของครอบครัว ควรเป็นแผนที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน และครอบครัวให้ตรงกับสภาพที่เป็นจริงได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยสาระสำคัญของแผนคงอยู่ในกรอบแนวทางที่ได้เสนอขออนุญาตไว้

3.4 การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

3.4.1 ดำเนินการติดตาม ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนของครอบครัว

3.4.2 จัดให้มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง โดยประเมินตามมาตรฐานในแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น จากรายงานผลการประเมินของครอบครัว แฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน การสัมภาษณ์ ฯลฯ

กรณีผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การวัดและประเมินผลดังกล่าว ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแจ้งให้ครอบครัวจัดให้มีการซ่อมเสริมแก่ผู้เรียน และจัดให้มีการวัดและประเมินผลใหม่ภายในระยะเวลาที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนด

3.5 การตัดสินและรับรองผลการศึกษา

3.5.1 พิจารณาตัดสินและอนุมัติผลการศึกษาให้ผู้เรียนที่มีผลการประเมินผ่านมาตรฐานช่วงชั้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.5.2 ออกหนังสือรับรองหรือหลักฐานการศึกษาที่จบช่วงชั้นแก่ผู้เรียน โดยใช้แบบพิมพ์และปฏิบัติตามวิธีการออกเอกสารตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ผู้เรียนที่มีความประสงค์จะกลับเข้าสู่การศึกษาในระบบ จะต้องนำเอกสารหลักฐานการศึกษาที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาออกไปแสดงต่อสถานศึกษาที่จะเข้าศึกษา เพื่อใช้เป็นหลักฐานแสดงวุฒิของตน และแสดงสิทธิของตนที่จะเข้าเรียนในช่วงชั้นที่สูงขึ้นต่อไป ผู้เรียนที่ไม่มีเอกสารหลักฐานการศึกษาใดๆ มาแสดง จะต้องเริ่มเข้าเรียนใหม่ในช่วงชั้นที่ 1 ทุกกรณี ผู้เรียนที่เข้าเรียนในระบบเมื่อตรวจสอบรายวิชาต่างๆ ในช่วงชั้นที่ศึกษาแล้ว ถ้าเห็นว่า ตนมีความรู้ความสามารถในรายวิชาใดครบถ้วนแล้ว สามารถยื่นคำร้องขอเทียบโอนความรู้ให้ได้รายวิชานั้นโดยไม่ต้องเรียนอีก ทั้งนี้ให้ปฏิบัติตามระเบียบการเทียบโอนของโรงเรียนที่เข้าศึกษา

3.6 การกำกับและติดตามการจัดการศึกษา

3.6.1 กำกับและติดตามการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3.6.2 พิจารณารายงานผลการจัดการศึกษาของครอบครัวว่าได้จัดการศึกษาตามแผนการจัดการศึกษาที่ได้ตกลงร่วมกันไว้หรือไม่ หากครอบครัวไม่ได้ดำเนินการตามแผนการจัดการศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแนะนำครอบครัวปรับปรุง การจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากครอบครัวไม่ดำเนินการให้เสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาซึ่งอาจมีผลให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษาได้ ทั้งนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องร่วมกับครอบครัวในการจัดหาสถานที่เรียนใหม่ให้กับผู้เรียน

3.7 การยกเลิกการจัดการศึกษา

การยกเลิกการจัดการศึกษาของครอบครัว สามารถดำเนินการได้ใน 2 กรณี ดังนี้

กรณีที่ 1 ครอบครัวมีความประสงค์จะขอยกเลิกการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ให้ทำหนังสือยื่นต่อสำนักงาน เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้วให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาออกคำสั่งให้เลิกจัดการศึกษาตามคำขอของครอบครัว

กรณีที่ 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แจ้งให้ครอบครัวปรับปรุงการจัดการศึกษา แต่ครอบครัวมิได้ดำเนินการตามที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แจ้งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่ เพื่อพิจารณาให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษา ทั้งนี้ หากครอบครัวเห็นว่า มติดังกล่าวเป็นการลิดรอนสิทธิอย่างไม่ถูกต้อง ครอบครัวสามารถดำเนินการอุทธรณ์หรือฟ้องร้องตามกระบวนการทางกฎหมาย

การจัดกระบวนการเรียนรู้

1. ความหมายของการเรียนรู้

ก่อนที่จะทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ในเบื้องต้นเสียก่อน ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

บวร เทศารินทร์ (2547: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือ การมีประสบการณ์ จากความหมายดังกล่าว พฤติกรรมของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้จะต้อง มีลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจะต้องเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างถาวร 2) พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจะต้องเกิดจากการฝึกฝนหรือเคยมีประสบการณ์นั้นๆ มาก่อน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2545: 87) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเนื่องมาจากการได้รับสิ่งเร้าและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวควรมีลักษณะที่ถาวร พอสมควร ซึ่งก็คือการได้รับประสบการณ์นั่นเอง

จิราภา เต็งไตรรัตน์; และคนอื่นๆ (2543: 23) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลเนื่องจากประสบการณ์หรือการฝึกฝนจะด้วยวิธีการที่จงใจจะให้ เกิดขึ้นเช่นนั้นหรือเป็นไปโดยไม่จงใจก็ตามที่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนี้ควรเป็นไปในลักษณะที่ ค่อนข้างถาวรและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมก็ได้

กรมวิชาการ (2543: 4) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ และเป็นการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

จากข้อความข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมของบุคคลจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่หรือความสามารถใหม่ที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือเคยมีประสบการณ์นั้นๆ มาก่อนและเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทาง ที่ดีขึ้น หากมองอีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ถือเป็นกระบวนการทางสติปัญญาและ กระบวนการทางจิตใจของบุคคลในการรับรู้สิ่งต่างๆ ที่ตนได้รับ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน ประสบการณ์นั้นโดยอาศัยกระบวนการทางสังคมเข้ามาช่วย เพื่อเป้าหมายของการเรียนรู้ คือ การนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งทางด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิดความเข้าใจและ การกระทำต่างๆ ในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น

2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้

แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามที่นักคิดและนักจิตวิทยาหลายท่านได้เสนอ ไว้ พอจะสรุปรายละเอียดได้ ดังนี้ (แนวคิด ความหมายและแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนสำคัญที่สุด. 2543: 5)

การเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็น กระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้

อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกฝนอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน”

การเรียนรู้ตามวิถีชีวิตไทยแบบดั้งเดิม ลักษณะเป็นการสั่งสอนรายบุคคล เมื่ออยู่ในครอบครัว พ่อแม่สอนลูกชายให้อ่านออกเขียนได้ สอนลูกสาวให้ทำงานบ้านงานเรือน รู้จักรักนวลสงวนตัว เมื่อเติบโตขึ้นผู้ชายได้บวชเรียนกับพระที่วัด ได้ฝึกงานอาชีพ การทำมาหากิน ส่วนผู้หญิงฝึกสมบัติของกุลสตรีและฝึกงานอาชีพ กระบวนการเรียนรู้ตามวิถีวัฒนธรรมไทย สรุปได้ คือ

1. เป็นกระบวนการบ่มเพาะ ชี้นำลักษณะนิสัย
2. กระบวนการถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
3. กระบวนการเรียนรู้วิชาความรู้
4. กระบวนการอบรมกิริยามารยาททั้งทางกาย วาจา ใจ ตามหลักคุณธรรม
5. กระบวนการส่งเสริม สัมมาทิฐิ ให้ลูกหลานเป็นคนคิดดีคิดชอบ

สื่อประกอบการเรียนรู้ นอกจากเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือทำมาหากินแล้ว เด็กได้เรียนรู้จาก ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นิทานพื้นบ้าน ของเล่น การละเล่น บทกลอน สุภาษิต ปริศนา คำทาย การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนไทยมีลักษณะสัมพันธ์และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บุรณาการระหว่างความรู้ ความสามารถปฏิบัติได้จริงและความมีคุณธรรม

จอห์น ล็อก (John Locke) เชื่อว่า คนเราเกิดมาพร้อมกับจิตหรือสมองที่ว่างเปล่า (Tabula rasa) การเรียนรู้เกิดจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า การส่งเสริมให้บุคคลมีประสบการณ์มาก ๆ ในหลาย ๆ ทางจึงเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

เฮร์บาร์ต (Herbart) เชื่อว่า การเรียนรู้มี 3 ระดับ คือ ขั้นการเรียนรู้โดยประสาทสัมผัส (Sense activity) ขั้นความจำความคิดเดิม (Memory characterized) และขั้นการเกิดความคิดรวบยอดและความเข้าใจ (Conceptual thinking or Understanding) การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า และสั่งสมประสบการณ์หรือความรู้เหล่านี้ไว้ การเรียนรู้นี้จะขยายขอบเขตออกไปเรื่อย ๆ เมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์หรือความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น โดยผ่านทางกระบวนการเชื่อมโยงและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เดิมเข้าด้วยกัน (Apperception) (ทิตนา แคมมณี. 2545: 47-49)

สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้มีอยู่มากมายและหลากหลาย ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เห็นว่า เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เชื่อว่า การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus-response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนอง (ทิตนา แคมมณี. 2545: 50-51) เช่น

ทฤษฎีการเชื่อมโยงของ ธอร์นไดค์ (Thorndike's Connectionism) ธอร์นไดค์ (Thorndike) เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลจะมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ

กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ สรุปได้ดังนี้

1. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกหัดหรือการกระทำบ่อยๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวร ถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อยๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวรและในที่สุดอาจลืมได้

3. กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ความมั่นคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หากได้มีการนำไปใช้บ่อยๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้

4. กฎแห่งผลที่พอใจ (Law of Effect) เมื่อบุคคลได้รับผลที่พึงพอใจย่อมอยากจะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจจะไม่อยากเรียนรู้ ดังนั้นการได้รับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) เชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูล และการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเอง (ทศนา แคมมณี. 2545: 59-60, 64-67) เช่น

ทฤษฎีสถาน (Field Theory) เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) เป็นผู้ริเริ่มทฤษฎีนี้ ได้อธิบายว่า พฤติกรรมของคนมีพลังและทิศทาง สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการของคนจะมีพลังเป็นบวก สิ่งทีนอกเหนือจากความสนใจจะมีพลังเป็นลบ ในขณะที่ขณะหนึ่งคนทุกคนจะมี “โลก” หรือ “อวกาศชีวิต” (Life Space) ของตนซึ่งประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) อันได้แก่ คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยา (Psychological Environment) ซึ่งได้แก่ แรงขับ (Drive) แรงจูงใจ (Motivation) เป้าหมายหรือจุดหมายปลายทาง (Goal) รวมทั้งความสนใจ (Interest) ดังนั้น การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีแรงจูงใจหรือแรงขับที่จะกระทำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตนต้องการ

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development Theory) เพียเจต์ (Piaget) อธิบายว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ เป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งเด็กให้ข้ามจากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็ก แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กกำลังจะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

บรูเนอร์ (ทิสนา แชมมณี. 2545: 66-67; อ้างอิงจาก Bruner. 1963: 1-54) ศึกษาเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญาต่อเนื่องจาก เพียเจต์ และเชื่อว่า มนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) แนวคิดสำคัญของบรูเนอร์ มีดังนี้

1. การจัดโครงสร้างของความรู้ให้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก
2. การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ
3. การคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) เป็นการคิดหาเหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้
4. แรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้
5. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นใหญ่ คือ
 - 5.1 ขั้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) เป็นขั้นของการเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่างๆ การลงมือกระทำช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ
 - 5.2 ขั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) เป็นขั้นที่เด็กสามารถสร้างมโนภาพในใจได้และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้
 - 5.3 ขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เป็นขั้นการเรียนรู้สิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมได้
6. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่คนเราสามารถสร้างความคิดรวบยอด หรือสามารถจัดประเภทของสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม
7. การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือ การให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Discovery learning)

3. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่า มีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ทิสนา แชมมณี. 2545: 68-72) เช่น

ทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเจอร์ส (Rogers. 1969) เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (Supportive atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Teaching) โดยครูใช้วิธีการสอนแบบชี้แนะ (Non-directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (Facilitator) และการเรียนรู้จะเน้นกระบวนการ (Process Learning) เป็นสำคัญ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของโนลส์ (Knowles) มีดังนี้

1. ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากหากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายใน อยู่ในความควบคุมของผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนจะนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและค่านิยมต่างๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของตน
3. มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการและด้วยวิธีการที่ตนพอใจ
4. มนุษย์ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตน ความเป็นเอกลักษณ์เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มนุษย์ควรได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง
5. มนุษย์เป็นผู้มีความสามารถและเสรีภาพที่จะตัดสินใจ และเลือกกระทำการต่างๆ ตามที่ตนพอใจและรับผิดชอบในผลของการกระทำนั้น

4. ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) ทฤษฎีการสร้างความรู้มีรากฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) และของวิกโกทสกี (Vygotsky) ซึ่งอธิบายว่า โครงสร้างทางสติปัญญา (Schema) ของบุคคลมีการพัฒนาผ่านทางกระบวนการดูดซึม หรือซึมซับ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) เพื่อให้บุคคลอยู่ในสภาวะสมดุล (Equilibrium) ซึ่งเพียเจต์ เชื่อว่า คนทุกคนจะมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นจากการมีปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม ส่วนวิกโกทสกีให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมสังคมและภาษามากขึ้น

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ เชื่อว่า สิ่งต่างๆ ในโลกไม่มีความหมายที่ถูกต้องหรือเป็นจริงที่สุด แต่ขึ้นอยู่กับ การให้ความหมายของคนที่ได้รับรู้สิ่งนั้นๆ ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการและวิธีการของบุคคลในการแปลความหมายและสร้างความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ต่างๆ และถือว่าสมองเป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกนี้ ซึ่งการแปลความหมายของแต่ละบุคคลจะขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความสนใจและภูมิหลังของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การสร้างความรู้ความหมายของข้อมูลความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องเฉพาะตนที่บุคคลจะต้องใช้กระบวนการทางสติปัญญาในการจัดกระทำ (Acting on) มิใช่เป็นเพียงการรับ (Taking in) ข้อมูลเท่านั้น (ทิสนา แชมมณี; และคนอื่นๆ. 2545: 22-23)

5. ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) การ์ดเนอร์ (Gardner) กล่าวว่า “เชาว์ปัญญา” (intelligence) ของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางด้านภาษาและคณิตศาสตร์ ดังที่เคยเชื่อกันมาแต่อดีต บุคคลแต่ละคนมีเชาว์ปัญญาอยู่อย่างหลากหลายถึง 8 ด้านด้วยกัน

เพียงแต่มีความสามารถแต่ละด้านไม่เท่ากัน ความสามารถที่ผสมผสานกันออกมา ทำให้บุคคลแต่ละคนมีแบบแผนซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หากบุคคลได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม จะสามารถพัฒนาความสามารถที่ตนมีอยู่ให้เต็มศักยภาพได้ (ทิสนา แชมมณี; และคนอื่นๆ. 2545: 21-22)

เชาว์ปัญญา 8 ด้านดังกล่าว ได้แก่ เชาว์ปัญญา

1. ด้านภาษา (Linguistic Intelligence)
2. ด้านคณิตศาสตร์และการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ (Logical-mathematical Intelligence)
3. ด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence)
4. ด้านดนตรี (Musical Intelligence)
5. ด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily-kinesthetic Intelligence)
6. ด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence)
7. ด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)
8. ด้านความเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist Intelligence)

เชาว์ปัญญาทุกด้านได้รับการถ่ายทอดกรรมพันธุ์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคมอัน ได้แก่ วัฒนธรรมและการศึกษา

การ์ดเนอร์ อธิบายว่า เชาว์ปัญญาของบุคคลจะแสดงออกทางความสามารถ 3 ประการ คือ

1. ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติและตามบริบททางวัฒนธรรมของบุคคลนั้น
2. ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีประสิทธิภาพและสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม
3. ความสามารถในการแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อหาคำตอบและเพิ่มพูนความรู้

จากแนวคิด ทฤษฎีของนักคิดและนักจิตวิทยาหลายท่านดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลได้ให้ความสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนหรือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องเข้าใจความต้องการ ความสนใจ ธรรมชาติ พัฒนาการ และความแตกต่างของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย ตลอดจนความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั่นเอง

3. ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2544: 39) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนและการวัดและประเมินผลที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้อง

กับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน หรือเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน

นวลจิตต์ เชาวกริตพิงศ์; และคนอื่นๆ (2545: 7) ได้ให้ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ

กิตติชัย สุทธาสิโนบล (2546: 8) ได้กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้จัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นถือเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อผู้เรียนโดยตรง ดังนั้น ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องถือว่าเป็นภารกิจและพันธกิจที่สำคัญที่จะต้องจัดการเรียนรู้อย่างเต็มความสามารถของการเป็นครูมืออาชีพ

จากข้อความข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ พัฒนากระบวนการคิด การปฏิบัติเต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน เพื่อพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

4. ความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ”

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 4 เป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยมีสาระสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ 2) ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และ 3) กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547ค: 1-4)

ประการแรก การจัดการศึกษาจะต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 4 ในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง บุคคลจึงเป็นผู้ทรงสิทธิในชีวิตของตน มีฐานะเป็นผู้ที่พร้อมจะพัฒนาได้ มีศักยภาพที่จะพัฒนาสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ และมีอิสระที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องมีวิธีการที่

จะพัฒนา ศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น พึ่งตนเองได้ ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติได้

ประการที่สอง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ถือว่าผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการการศึกษาที่ให้โอกาสผู้เรียนได้ค้นพบความรู้เอง สามารถสร้างความรู้ที่มีความหมายแก่ตนเองตามสิ่งที่ตนเองชอบและสนใจ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้เรียนมีการวางแผนและออกแบบกิจกรรมและจัดประสบการณ์อย่างมีความหมายและเป็นระบบ และมุ่งประโยชน์สูงสุดให้เกิดแก่ผู้เรียน และ

ประการที่สาม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ จึงเป็นวิธีการค้นหาและปฏิบัติด้วยตนเองให้รู้ความจริง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองทุกขั้นตอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมีบรรยากาศที่สอดคล้องและใกล้เคียงกับสภาพจริงในวิถีชีวิตของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของผู้เรียน และควรคำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วนและความแตกต่างของผู้เรียนด้วย โดยใช้สื่อที่หลากหลายและเหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพความเก่งของแต่ละคนตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงเน้นการพัฒนาคนให้มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ซึ่งหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ และสาระของการปฏิรูปการเรียนรู้ ก็คือ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้ได้จากประสบการณ์จริง การฝึกปฏิบัติ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น มีนิสัยรักการอ่าน ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ดังนั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้จึงต้องเน้นการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการและการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาได้ การปฏิรูปการเรียนรู้จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและพฤติกรรมจัดการกระบวนการเรียนรู้จากเดิมที่ยึดตัวครูเป็นสำคัญมาเป็นการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

โดยแท้จริงแล้ว การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นไม่สามารถดำเนินการโดยแยกส่วนได้ จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ที่เข้ามามีผลกระทบต่อตัวผู้เรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ทุกคนและทุกด้าน เนื่องจากธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนมีความหลากหลายและสลับซับซ้อน ดังนั้น การพัฒนาผู้เรียนที่สำคัญ คือ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ พลุกพล่านและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งผู้จัดการศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

5. หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกิดขึ้นเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาและหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ก็คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ สาระต่างๆ ที่ระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เป้าหมายสำคัญเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยจัดสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิต มีลักษณะเป็นการบูรณาการความรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ เน้นพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพและประเมินผลตามสภาพจริง โดยได้กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ในหมวด 4 มาตรา 24 ที่ระบุว่า “การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากรายละเอียดของการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดไว้ในหมวด 4 ตามมาตรา 24 ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปองค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน
2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

โดยมีรายละเอียดตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

โดยธรรมชาติของคนเรานั้นย่อมเกิดมาท่ามกลางสภาพแวดล้อม ฐานะความเป็นอยู่ วิธีการเลี้ยงดู สภาพร่างกาย จิตใจและสติปัญญาที่แตกต่างกัน ดังนั้น เด็กทุกคนจึงมีบุคลิกลักษณะ ความถนัด ความสนใจและความต้องการที่หลากหลาย ผู้สอนควรเรียนรู้เด็กแต่ละคนให้ถ่องแท้ ค้นหาความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวเด็ก ผู้สอนควรปรับกลยุทธ์ในการสอนให้เป็นไปตามสภาพความถนัดและความสนใจของเด็กแต่ละคน พยายามดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเด็กแต่ละคนออกมาให้ได้ไม่ว่าเขาจะเรียนอ่อนหรือมีปัญหาเพียงใด

การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เข้าใจจิตวิทยาการเรียนรู้และจิตวิทยาพัฒนาการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพความพร้อม ความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยพิจารณาความเหมาะสมเป็นรายวิชา รายกิจกรรม ว่าวิชาใด เรื่องใด กิจกรรมใด สามารถจะมอบหมายงานแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม ให้มีความยืดหยุ่นตามสภาพความเป็นจริง มุ่งพัฒนาผู้เรียนในลักษณะองค์รวม มีความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมในทุกช่วงชั้นของการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามเป้าหมายและวิธีการที่วางไว้ เช่นเดียวกับที่ อมรวิชช์ นาครทรรพ (2543: 61) ได้กล่าวถึง ความเหมาะสมของหลักสูตรที่จัดว่า ควรมีลักษณะที่เหมาะสมกับระดับอายุ ความสามารถและพัฒนาการของเด็ก มีการส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของเด็ก และสะท้อนให้เห็นความสอดคล้องกับสาระสำคัญทางการศึกษาและการพัฒนาของเด็ก

นอกจากนี้ วัฒนาพร ระบุว่า (2542: 95) ได้กล่าวเสริมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีใดก็ตาม หากสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกายอย่างเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะและความสนใจของผู้เรียน ถือเป็นกิจกรรมที่ทำหายความคิดและสติปัญญาของผู้เรียน สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดอย่างเต็มที่ และช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างกว้างขวาง กิจกรรมนั้นจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี และหากกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนโดยตรง ก็จะช่วยยิ่งช่วยให้การเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและยังช่วยพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของผู้เรียนไปพร้อมๆ กันอีกด้วย

นอกจากนี้ผู้สอนควรจัดกิจกรรมให้หลากหลายรูปแบบอย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดคล้องกับความถนัดของแต่ละบุคคล เพราะการศึกษาที่เสริมสร้างความเก่งที่แตกต่างกันจะทำให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกัน ยอมรับความสามารถและเสริมสร้างความสามารถของกันและกันได้ ทั้งนี้ต้องปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้เหมาะสมอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) เมื่อเด็กมีความสามารถที่แตกต่างกันจึงไม่ควรเรียนรู้ด้วยวิธีเดียวกัน และ 2) ไม่มีใครสามารถเรียนรู้ได้ครบถ้วนทุกสิ่งทุกอย่าง เด็กจะเลือกสิ่งที่เหมาะแก่ตนเอง ผู้สอนจะต้องให้ข้อมูลทางเลือก อีกทั้งต้องสอวัดผู้เรียนอย่างหลากหลายทั้งด้านความรู้ ปัญญาและจิตใจให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนตามวิธีการเรียนของแต่ละคน มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สูงสุดในแนวทางของพหุปัญญา คือปัญญาในด้านต่างๆ อันมากมาย ได้แก่ ด้านภาษา ดนตรี กีฬา การคิดคำนวณ ฯลฯ โดยอาจใช้การสอนแบบบูรณาการวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน หรือกิจกรรมและเนื้อหาที่หลากหลายหลายขอบเขตวิชา มุ่งพัฒนาความแตกต่างเป็นหลัก หรือพัฒนาเป็นการเรียนที่ผู้เรียนค้นพบเอง โดยมีผู้สอนปูเส้นทางสู่การพัฒนาโดยมิได้ปล่อยปละละเลย ทั้งต้องแสวงหานวัตกรรม วิธีการใหม่ๆ เพราะเด็กส่วนใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ ถ้าผู้สอนรู้จักใช้วิธีการที่เหมาะสม

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ดังนั้น ผู้สอนจะต้องมีภาระหน้าที่ในการปรับบทบาทการสอน ต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้วิธีเรียนที่จะแสวงหาความรู้สามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543ก: 25)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547ค: 7-13) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะด้านปัญญา ความคิดว่า เป็นลักษณะและความสามารถทางสมองของบุคคลในการรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งในระบบความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานจนถึงความจริง ความเข้าใจตามความเป็นจริงอย่างลึกซึ้งจนสามารถคิดวิเคราะห์ เพื่อตัดสินใจและกระทำการต่างๆ อย่างเหมาะสม ถูกต้อง ยืดหยุ่น หลากหลาย ครอบคลุม ครบถ้วนและสอดคล้องกับสถานการณ์นั้น คุณลักษณะด้านปัญญา ความคิด ประกอบด้วยความรู้และความคิด ซึ่งประกอบด้วยการคิดพื้นฐานและการคิดที่เป็นแกนนำไปสู่การคิดขั้นสูง

การพัฒนาความคิดขั้นสูง (Higher-ordered Thinking) ความคิดขั้นสูงเป็นความสามารถทางสติปัญญาประการหนึ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน เพื่อเรียนรู้เนื้อหาและหลักการรวมทั้งแนวคิดในวิชาต่างๆ ความคิดขั้นสูงประกอบด้วยความคิดในด้านต่างๆ คือ

1. ความคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking) คือ ความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกรวบรวมเป็นหมวดหมู่รวมทั้งการจัดประเด็นต่างๆ

2. ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Thinking) คือ ความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งในด้านบวกหรือลบอย่างมีเหตุผล โดยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเพียงพอ

3. ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) คือ ความคิดที่แปลกใหม่ ยืดหยุ่นและแตกต่างจากผู้อื่น

4. ความคิดอย่างมีเหตุผล (Logical Thinking) คือ ความสามารถที่คิดในเชิงเหตุผลของเรื่องราวต่างๆ

5. ความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Thinking) คือ ความคิดที่ใช้ในการพิสูจน์และสำรวจตรวจสอบหาข้อเท็จจริง

โดยทั่วไปแล้วความคิดขั้นสูงด้านต่างๆ เหล่านี้จะไม่สามารถแยกจากกันได้ชัดเจน ต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กันและอาจรวมทั้งพัฒนาไปพร้อมกับความสามารถด้านอื่นๆ ด้วย โดยไม่จำเป็นต้องเน้นว่าจะต้องพัฒนาเรื่องใดก่อนหรือหลัง การพัฒนาความคิดขั้นสูงนี้จะทำได้มากในกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้และกระบวนการแก้ปัญหา

ยุทธศาสตร์กระบวนการคิดที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนด้านสมอง ได้แก่

1. การคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) เป็นการคิดเชื่อมโยงกับการคิดลักษณะอื่นๆ เพราะเป็นการคิดที่ต้องการสร้างสรรค์ผู้เรียนที่มีความคิด การคิดไตร่ตรองเชื่อมโยงไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เพราะ การตั้งคำถามและการประเมินเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบ การให้เหตุผล การตั้งสมมติฐานและการทำนาย ในขั้นปฏิบัติฝึกฝนให้สามารถตั้งคำถามตนเอง เชื่อมโยงความคิดก่อนหน้า/คาดหวังไว้/ประสบการณ์ปัจจุบัน การประเมิน การวิเคราะห์ ตั้งสมมติฐานและแสวงหาและพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม

2. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นการวิเคราะห์วิพากษ์ ไตร่ตรอง ประมวลข้อมูลปัญหาเรื่องราวต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้ได้ความคิดที่รอบคอบ สมเหตุสมผล ลึกซึ้ง โดยผ่านการพิจารณากลั่นกรอง ไตร่ตรอง ทั้งทางด้านคุณ โทษ และคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้น ในการที่บุคคลจะสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณจะต้องมีความสามารถในการกำหนดเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง ระบุประเด็นในการคิดได้อย่างชัดเจน ประมวลข้อมูลทั้งทางด้านข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้าง ลึก และไกล วิเคราะห์ข้อมูล และเลือกข้อมูลที่จะใช้ในการคิดได้ ประเมินข้อมูลได้ ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูลและเสนอคำตอบทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้ และเลือกทางเลือก/ลงความเห็นในประเด็นที่คิดได้

การคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญมากในการดำรงชีวิต การที่บุคคลมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งการตัดสินใจ การจัดการ การแก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยสิ่งต่างๆ กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการทางปัญญาที่เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดจนสามารถดึงเอาความรู้ ความจำ ความเข้าใจและประสบการณ์เดิมออกมาใช้แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

3. การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นการนำความรู้ ประสบการณ์ทั้งหมดที่ผ่านมาสร้างรูปแบบความคิดเห็น ผลผลิตใหม่ๆ ที่แสดงถึงความแปลกใหม่ ยืดหยุ่น คิดหลากหลาย สามารถฝึกฝน และพัฒนาได้จากการจัดสถานการณ์ที่อิสระ ผ่อนคลาย ให้ฝึกคิดอย่างเป็นระบบสม่ำเสมอ

บทบาทของผู้สอนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสอนให้ผู้เรียนมีความเก่ง ทั้งเก่งคิด เก่งงานและเก่งคน โดยสอนให้ผู้เรียนรู้วิธีการเรียนด้วยตนเอง (Learn how to learn) ให้ผู้เรียน เรียนรู้วิธีคิด (Learn how to think) ด้วย เนื่องจากระบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เปลี่ยนไปเป็น รูปแบบการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 แนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” และในมาตรา 24 (2) ที่กำหนดว่า “ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา” ดังนั้น บทบาท ของผู้สอนจึงต้องเน้นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิดไปสู่ การพัฒนาการคิดขั้นสูง รู้จักคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์ เพื่อ นำ ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ซึ่งเชื่อมโยงและสืบเนื่องจากการฝึกทักษะในหัวข้อที่ ผ่านมา การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงมีหลายวิธี เช่น การอ่าน การพูด การร้องเพลง การเขียน การวาดภาพ การค้นคว้าเอกสาร การศึกษานอกสถานที่ การสัมภาษณ์ การสังเกตและการบันทึก การสังเกตและการวิเคราะห์ การทดลอง การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร การจัด นิทรรศการ การทำโครงการ การทำแฟ้มสะสมงาน การปฏิบัติงาน ฯลฯ และการจัดกิจกรรมใดๆ ให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง หรือลงมือฝึกปฏิบัติ ผู้สอนต้องมุ่งพัฒนาให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งภาระหน้าที่ตามนัยนี้ควรเป็นดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวคิดไว้ คือ “คำว่าการศึกษาเป็นการปฏิบัติไม่ใช่เล่าเรียน เล่าเรียนเป็นเบื้องต้นของการศึกษา ถ้าพูดให้เต็มที่ก็คือ เรียนให้รู้ เข้าใจและทำให้ได้ ให้เป็น หรือเรียนรู้ และฝึกทำให้ได้ผล จึงจะเรียกว่า การศึกษามีใช้เรียนแต่เนื้อหาวิชาอย่างเดียว” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543ก: 27-28)

ดังนั้น ผู้สอนควรจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง คือ การเรียนที่ไม่ยึดยึดเนื้อหาสาระ กระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากกลุ่มเพื่อนและผู้คนรอบด้าน พัฒนา ให้ได้ประโยชน์จากทุกสิ่ง ฝึกให้ปฏิบัติทำซ้ำจนชำนาญ ทบทวนผลการปฏิบัติเพื่อเป็นข้อมูล ย้อนกลับในการแก้ไข ให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข ให้เรียนที่จะทำ เรียนที่จะอาศัยอยู่ร่วมกันโดย ให้อุบายให้คิดตัดสินใจได้ จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยเฉพาะ การใฝ่รู้โดยการอ่าน ผู้สอนควรปรับบทบาทจากผู้บอกความรู้เป็นผู้ร่วมวางแผนชี้แนะแนวทางสร้าง ความรู้เชิงความคิด และสอนให้เด็กรักการใฝ่หาความรู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อจะได้ไปแสวงหา ความรู้จากโลกภายนอกต่อไปได้ตลอดชีวิต รวมทั้งมีการประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีที่หลากหลาย

การที่จะจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เป็นการฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องนั้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547ค: 78 - 79) ได้กล่าวว่า ผู้สอนจะต้องตระหนักว่าในยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร วิทยาการเจริญก้าวหน้าและหลากหลาย การสื่อสารโทรคมนาคมที่รวดเร็ว ผู้สอนจึงไม่ใช่แหล่งความรู้แห่งเดียวของผู้เรียน และผู้สอนก็ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้และวิทยาการที่มีมากมายให้กับผู้เรียนได้เช่นกาลก่อน ดังนั้น จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำ (Active Learning) ส่งเสริมให้ฝึกจากประสบการณ์ตรง จากแหล่งการเรียนรู้ สื่อเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติและเทคโนโลยี ด้วยการร่วมทำงานเป็นกลุ่ม ศึกษา สังเกต ค้นคว้า ทดลอง ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจังเพิ่มความสามารถ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียนได้ ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์ จินตนาการ สามารถแสดงออกได้ชัดเจน มีเหตุผล ผู้สอนมีบทบาทปลูกฝังและเสริมแรงให้ผู้เรียนได้ค้นพบคำตอบและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือร่วมกันเป็นกลุ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ฟังตนเองได้ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อชีวิตและความเป็นจริง

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

การบูรณาการจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระตามความเหมาะสม หมายความว่า ในแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละคาบเวลา ต้องมีเนื้อหาวิชาและจุดมุ่งหมายหลักและมีการผสมผสานวิชาอื่นเป็นองค์ประกอบ โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม สามารถนำมาบูรณาการเข้าไปในเนื้อหาและกิจกรรมวิชาอื่นๆ ได้ โดยถือหลักว่า คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์สามารถจะปลูกฝังและสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนได้ทุกวิชา

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้รอบรู้ในสาระการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและสติปัญญา โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการสืบค้นแสวงหาข้อมูล รู้จักเลือกใช้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข มีความรักธรรมชาติ มีความรับผิดชอบและเพิ่มพูนคุณลักษณะการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและมีคุณธรรม จริยธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการนี้ สามารถสรุปรูปแบบใหญ่ๆ ได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547ค: 154,180)

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสู่การเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างวิชาการหลายๆ กลุ่มสาระไว้ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องเดียวกัน ในลักษณะเป็นสหวิทยาการ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้แบบองค์รวม

2. การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสู่พหุปัญญา เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ อันจะก่อให้เกิดปัญญาอย่างหลากหลาย ที่เรียกว่า “พหุปัญญา” (Multiple Intelligence) เช่น ปัญญา

ทางด้านภาษาเพื่อความเข้าใจในการสื่อสาร ปัญญาทางด้านการใช้เหตุผล ปัญญาทางด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ ปัญญาทางด้านความรักความเข้าใจในธรรมชาติ เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีหลายลักษณะด้วยการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์ผู้เรียน จัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ฝึกทักษะผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทุกๆ ด้าน โดยการบูรณาการเชื่อมโยงการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตจริง

ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการดังกล่าวข้างต้น ผู้สอนสามารถพัฒนาขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคนิคต่างๆ ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547ค: 164-167)

1. เทคนิคการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนต้องพยายามปรับกิจกรรมการเรียนรู้พร้อมกับการพัฒนาตนเอง ให้เข้าใจในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การติดตามข่าวสารการศึกษา อ่านหนังสือ ตำรา ที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สอนที่จะนำความรู้และประสบการณ์มาพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของสาระวิชาต่างๆ และการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของกลุ่มสาระวิชาที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการบูรณาการ

2. เทคนิคการวางแผนการจัดการเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผู้สอนควรมีการวางแผนร่วมกับผู้เรียน เพื่อให้ได้กิจกรรมด้านการจัดการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เพื่อการตอบสนองตามธรรมชาติ การเรียนรู้แบบองค์รวมของผู้เรียน ซึ่งขณะที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งจะสามารถโยงไปสู่การซักถามความรู้เกี่ยวกับสาระอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน การวางแผนจัดประสบการณ์จึงควรให้สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มสาระอื่นๆ ได้

3. เทคนิคการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ คือ การให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถคิดและทำงานต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน กระบวนการที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ เช่น ทักษะกระบวนการ กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างค่านิยม การเลือกใช้กระบวนการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ได้วางไว้ เช่น ต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะ จะใช้กระบวนการฝึกทักษะ ถ้าต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ จะใช้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด ถ้าต้องการให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์แสดงความคิดเห็น จะใช้กระบวนการสร้างเจตคติ สร้างความตระหนัก สร้างค่านิยม คิดอย่างมีวิจารณญาณ ถ้าเป็นการทำงานที่ต้องการให้ผู้เรียนทำอย่างเป็นกระบวนการจนกระทั่งเป็นชิ้นงานออกมา จะใช้ทักษะกระบวนการ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงวิธีการและเทคนิคที่จะทำให้ผู้เรียนรับรู้ เข้าใจ ปฏิบัติได้เกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ของการเรียนรู้จนสามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานการณ์ใหม่ๆ เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนจนเกิดทักษะและนำไปใช้ได้โดยอัตโนมัติ ในลักษณะที่จะเกิดประโยชน์ทั้งในการพัฒนาตนเองและสังคม

4. เทคนิคการจัดโอกาสให้มีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้ ผู้สอนต้องสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นพบ ริเริ่มและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้

เช่น มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มของผู้เรียน มีกระบวนการสร้างความคิดรวบยอด มีกระบวนการสร้างทักษะการคิด และมีกระบวนการแก้ปัญหา

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

เมื่อแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้มุ่งเน้นให้เด็กเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้เรียนรู้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ดังนั้น ผู้สอนจึงควรจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข มีความสนุกเพลิดเพลินในการเรียนจะช่วยให้เด็กไม่เบื่อการเรียนและเรียนรู้ไปโดยไม่รู้ตัว ทำให้การเรียนมีความหมาย และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง นอกเหนือจากบรรยากาศและสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ก็มีความจำเป็นไม่น้อยที่จะต้องนำมาใช้ในการเรียนการสอน โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อจะเป็นตัวกลางของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้สอนควรเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหา กิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองหรือสามารถศึกษาข้อมูลจากสื่อชนิดต่างๆ ได้เอง โดยเฉพาะสื่อจากเทคโนโลยีสารสนเทศ การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลอย่างมหาศาล ผู้เรียนสามารถฝึกตนเองให้เกิดทักษะการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการฝึกฝน การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งวิทยาการ ฝึกทักษะจากการสังเกต ฝึกคิด ฝึกพัฒนาการ เห็นคุณค่าของความงาม ความสุนทรีย์ ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ก่อให้เกิดความสามารถทางการเรียนรู้แบบองค์รวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547: 198) ทั้งนี้ ผู้สอนควรฝึกให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์แยกแยะประเภทของสื่อ เลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญและเป็นประโยชน์ ผู้สอนและผู้เรียนอาจร่วมกันคิดประดิษฐ์สื่อขึ้นมาใช้ในการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมและมีความกระตือรือร้นที่อยากจะเรียนและร่วมกิจกรรมโดยไม่เบื่อหน่าย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งที่ผู้สอนจะต้องประสบเหมือนกัน คือ ปัญหาในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนจะมีความถนัดและความสามารถที่แตกต่างกัน ตลอดจนปัญหาในการสอนของผู้สอนในบางครั้งหรือบางวิชาที่สอน ผู้สอนต้องพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่พบและหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นโดยการทำวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่มีระบบขั้นตอนและมีกระบวนการในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ ทั้งตัวผู้สอนและผู้เรียนต่างได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน แก้ปัญหาร่วมกันเพื่อแสวงหาวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมมาดำเนินการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ความรู้และแหล่งการเรียนรู้มีอยู่มากมายจึงเป็นเรื่องยากที่ผู้สอนจะติดตามไปสอนให้แก่ผู้เรียนได้หมด ดังนั้นผู้สอนจึงต้องสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เพื่อติดตาม ค้นคว้า

หาความรู้ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้น การที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้นั้นจะต้องเริ่มจากต้นทุนที่เป็นฐานความรู้ที่ผู้เรียนมีอยู่ในตัวเชื่อมโยงไปสู่แหล่งเรียนรู้ใกล้เคียงในโลกกว้างจากแหล่งเรียนรู้ที่ใกล้ตัวที่สุด คือ แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ทรัพยากร สภาพปัญหา การประกอบอาชีพในชุมชนและเชื่อมโยงต่อสู่ความเป็นสากลสังคมโลก กิจกรรมต่างๆ ที่จัดจะเอาผู้เรียนเป็นตัวตั้งโดยการนำภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาใช้ มีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ออกมาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยเน้นบทบาทของการแสดงออกเป็นสำคัญ

ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เพราะว่ามันจะต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องสี่เหลี่ยมหรือในสถานศึกษาเท่านั้น ในยุคโลกไร้พรมแดนผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เพราะความรู้สามารถหาได้จากสิ่งที่อยู่รอบตัวได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาจากผู้รู้ในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการสังเกต จากการค้นคว้าในห้องสมุดหรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซีดี-รอม อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน เป็นต้น ซึ่งผู้สอนอาจจะจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพ บุคคลในสังคม ชุมชนท้องถิ่น นอกจากผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายแล้วยังเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวและได้เรียนรู้การมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชุมชนได้ดีอีกด้วย

6. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาโดยครอบครัว

ยุทธชัย เฉลิชัย; และคนอื่นๆ (2543ก: 306-309) ได้กล่าวถึง การเข้าถึงแก่นของการศึกษาที่แท้จริงที่เป็นธรรมชาติของชีวิตว่า จำเป็นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ในการเรียนรู้เช่นกัน กระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาโดยครอบครัวที่หลุดออกมาจากห้องเรียน ชั้นเรียน การสอนสั่งตามครูบอก การจดลอกบนกระดานดำ จึงเป็นไปได้ที่สามารถสร้างสรรค์ความมีชีวิตชีวาได้มากกว่าและตรงใจเด็กได้มากกว่า และได้ศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินอยู่ในครอบครัวบ้านเรียนในสังคมไทยจะให้ความสำคัญกับแนวทางต่างๆ โดยสรุป ดังนี้

1. ความเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการเรียนรู้ของเด็ก การเรียนรู้ที่แท้จริงเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก เด็กสามารถสร้างความรู้ขึ้นได้ด้วยตัวเองจริงๆ แล้ว เด็กเรียนรู้จากการสอนของผู้ใหญ่แต่เพียงน้อยนิด การพยายามในเชิงยึดเยียดจากภายนอกนั้นเป็นสิ่งที่นอกจากไม่เป็นผลยังจะทำให้เกิดการต่อต้านด้วย

2. เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งครอบครัว พ่อแม่มีทั้งความเป็นครูและผู้เรียนรู้ไปพร้อมกันกับลูก ตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด คือ แบบอย่างทีกระตือรือร้นในความใฝ่รู้ของตัวพ่อแม่

3. การเรียนรู้เกิดและพัฒนาไปสู่การค้นพบตัวตนของเด็ก ธรรมชาติของเด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาไปตามความสนใจ ความถนัดที่เขาอยู่อย่างมีความสมดุลกับพัฒนาการด้านอื่นๆ

4. การเรียนรู้เป็นระบบของการบูรณาการ เป็นการเชื่อมโยงสรรพวิชาให้กลมกลืนไปกับทักษะและมรรควิธีทั้งหมดของชีวิต

5. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกวิถีทาง มีกระบวนการของการฝึกฝนเป็นขั้นตอนและอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ จากการซึมซับรับรู้ทั้งโดยประสบการณ์ตรงจากการลงมือทำ การค้นคว้าทดลองและในการสัมผัสสัมพันธ์กับทุกๆ สิ่งอย่างไม่รู้ตัว ทั้งโดยค่อยๆ สังสมสร้างองค์ความรู้และโดยการหยั่งรู้ด้วยญาณทัศนะอย่างนามหัตถ์จรรยในศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์

6. การเรียนรู้ที่แท้สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่เพียงประโยชน์ในชั้นที่ตาเห็น ในฐานะชีวิตความเป็นอยู่อันชอบในสังคมยังก้าวไปถึงจุดหมายชั้นเลียดตาเห็นในมิติแห่งคุณธรรมความดีงาม ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจไปถึงขั้นจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต ในความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานใจอยู่ทุกขณะ ซึ่งเป็นปรมาัตถ์ธรรมอยู่ในทุกๆ ศาสนา

7. ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

กระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ กระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหาสาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายน่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียน ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นจึงขอสรุปลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้ (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2544: 30-31)

1. เป็นกระบวนการทางปัญญาพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. เรียนรู้มีความสุข เน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. บูรณาการสาระการเรียนรู้ สอดคล้องกับความสนใจ ทันสมัยตามสภาพจริง
4. เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริงนำไปใช้ประโยชน์ได้
5. เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียน ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้

8. ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรทราบปัจจัยสำคัญที่จะสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ดังนี้ (วิเศษ ชินวงศ์. 2544: 36-37)

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน
2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกายและจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง
3. สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ผู้เรียนมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียน
4. แหล่งเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอ ที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัดและความสนใจ
5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน
6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ครูเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และมีวิธีการที่ต่างกัน
7. สาระและกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว แล้วนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง
8. กระบวนการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กร ต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

9. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

การศึกษาผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้งนี้ ครอบครัวได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุตรได้เรียนรู้และเกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: (2)) ดังที่ได้กำหนดในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ไว้ว่า มุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และมุ่งพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมमानฉันท์

และเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้ ครอบครัวยังมุ่งเน้นปลูกฝังให้บุตรเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งปรากฏขึ้นในตัวบุตร เช่น มีความรับผิดชอบ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพตนเองและผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นคนที่มีจิตใจที่ดีงาม มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ประหยัดอดออม ขยัน ซื่อสัตย์ มีสุขภาพดี ทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และภูมิใจในความเป็นไทย เป็นต้น ทั้งนี้ บุตรสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข เป็นไปตามความต้องการและความสนใจของตนเองได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ มีอิสระทางความคิดสามารถสร้างสรรค์งานที่มีคุณค่าตามศักยภาพของตน ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ และสามารถต่อยอดการเรียนรู้ในระดับสูงได้โดยไม่เกิดปัญหา ซึ่งทำให้บิดามารดาเกิดความพึงพอใจและมีความสุขที่ได้เห็นบุตรเกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543: ช-ฎ) ได้ศึกษา “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว : ประสพการณ์ของนานาชาติ” พบว่า 1) ปัจจุบันการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้แพร่หลายและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในหลายประเทศ 2) ปัจจัยที่สร้างแรงผลักดันกระแสการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ ปัญหาความไม่เหมาะสมของการศึกษาที่รัฐจัดให้ ปัญหาความรุนแรง ยาเสพติด การล่องเินทางเพศในโรงเรียน และความเชื่อทางศาสนาเฉพาะกลุ่ม 3) ข้อคัดค้านเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศต่างๆ ประเด็นสำคัญ อาทิ ปัญหาการปิดกั้นเด็กจากประสพการณ์ทางสังคม ปัญหาคุณภาพมาตรฐานอันเนื่องมาจากคุณสมบัติของพ่อแม่ ปัญหาการบริหารจัดการในแง่ของการจัดระบบการสอดส่องดูแลและการสอบวัดมาตรฐานความรู้ของเด็ก รวมทั้งปัญหาการเป็นที่ยอมรับเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นในโรงเรียนปกติ 4) หลายประเทศได้มีการปรับเงื่อนไขทางกฎหมาย เพื่อให้เปิดเสรีสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว 5) ลักษณะของกลุ่มพ่อแม่ที่เข้ามาจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนใหญ่เคร่งศาสนาเป็นครอบครัวที่มีทั้งพ่อแม่ เป็นครอบครัวที่มีลูก 2 คนขึ้นไป มีระดับการศึกษาและรายได้ปานกลางหรือสูงกว่าระดับเฉลี่ยของคนทั่วไปเล็กน้อย 6) หลักสูตรและการเรียนการสอนมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเชื่อและแรงจูงใจของพ่อแม่ 7) มีการสร้างเครือข่ายพ่อแม่กลุ่มครอบครัวบ้านเรียนในละแวกใกล้เคียงไปจนถึงระดับชาติ 8) ในด้านบทบาทของรัฐหลายประเทศชี้ว่า น่าจะมีแนวโน้มไปในลักษณะผ่อนคลายให้เสรีภาพมากขึ้น

ทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543) ศึกษาเรื่อง “การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง” ผลการวิจัยพบว่า การแพร่กระจายแนวคิดระบบ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย 4 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นเจียบ ช่วงจุดกระแสโดยสื่อ ช่วงต่างคนต่างทำ และช่วงเชื่อมโยงสู่กัน ในส่วนของกระบวนการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษา

โดยครอบครัว ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแสวงหาทางออก ประกอบด้วยขั้นตอนเกิดความต้องการและขั้นตอนหาทางออก ระยะเกิดความสนใจ ประกอบด้วย ขั้นตอนการรู้จักและขั้นตอน การสนใจและระยะตัดสินใจปฏิบัติ ประกอบด้วยขั้นตอนการหาข้อมูลเพื่อไตร่ตรอง ขั้นตอนการตัดสินใจปฏิบัติและขั้นตอนการปรับตัวและแก้ปัญหาที่เผชิญ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ตัวพ่อแม่ผู้ปกครอง ปัจจัยภายในประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ประสบการณ์สะสมและพื้นฐานความคิดของพ่อแม่และปัจจัยเสริม ได้แก่ ความสนใจและความพร้อมของพ่อแม่ ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน และ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ การเห็นว่ามีคนอื่นทำ

ยุทธชัย เฉลิมชัย; และคนอื่นๆ (2543: 34-38) ได้ศึกษา “รูปแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย” จากครอบครัวที่จัดการศึกษาในครอบครัว 10 ครอบครัว พบว่า ภูมิหลังของครอบครัวเหล่านี้มีลักษณะ ดังนี้ คือ เป็นผู้มีอิสระทางความคิด มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม มีปรัชญาความเชื่อหรือแนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ เคยได้รับประสบการณ์การใช้ชีวิตหรือศึกษาในต่างประเทศ เป็นผู้มีสถานการณ์ที่ดีในสังคม เป็นผู้ตระหนักถึงปัญหาของระบบการศึกษาในโรงเรียนและได้รับแรงผลักดันมาจากตัวลูก ในส่วนของรูปแบบการดำเนินการ พบว่า แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ๆ คือ 1) จัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน 2) ดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดียว 3) ดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบข่ายประสานงาน 4) ดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว

วรสิรา วงษ์ขำ (2544) ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว เป็นการให้เด็กค้นคว้าด้วยตนเอง ด้วยการอ่านหนังสือ การคิดวิเคราะห์และการลงมือปฏิบัติ การประดิษฐ์ การทำโครงการหรือการทดลองในบางเนื้อหาต้องไปเรียนกับผู้รู้เฉพาะด้าน เด็กมีโอกาสเข้ากลุ่มเพื่อทำกิจกรรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนพ่อแม่และบุคคลในครอบครัวมีบทบาทในการพูดคุย เรียนรู้ร่วมกับเด็ก จัดเตรียมทรัพยากรที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และเพิ่มเติมความรู้ให้กับเด็ก กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับประสบการณ์จริงและเชื่อมโยงมาจากเนื้อหาหลายด้าน ส่วนกระบวนการเรียนการสอนโดยครอบครัว มีลักษณะดังต่อไปนี้ ด้านปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนรู้จักความชอบ ความถนัดของตนเอง มีเสรีภาพในการคิด การตัดสินใจ มีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยและดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ด้านจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข ใฝ่รู้ ความคิดสร้างสรรค์ คุณธรรม สามารถค้นพบตนเองและนำความรู้ที่ได้พัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ ด้านเนื้อหาสาระได้มีกรอบหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการและพิจารณาจากความสนใจและพัฒนาการของเด็ก มีการสร้างบรรยากาศทางการเรียนรู้โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และตรงตามความสนใจของเด็ก มีการใช้สื่อการเรียนการสอน คือ หนังสือ สื่อของจริง โทรทัศน์ วิทยุ วัสดุทัศน เทป ซีดีรอม และคอมพิวเตอร์ ประสบการณ์จริง สื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง ส่วนการวัดประเมินผลใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การประเมินโดยกลุ่ม ผลงาน

และแฟ้มสะสมงาน การบันทึกของพ่อแม่และตัวเด็ก การลงมือปฏิบัติ การซักถาม การทำแบบฝึกหัด เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน

สุนันทา ธนฤกษ์ชัย (2544) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาในรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัยไทย” ผลการวิจัยพบว่า 1) ทุกครอบครัวที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัยศึกษามีสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยพ่อและแม่มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยระดับปริญญาตรี และมีความเชื่อว่า ครอบครัว คือ สถาบันที่พัฒนาเด็กได้ดีที่สุด 2) แต่ละครอบครัวพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระยืดหยุ่นตามความต้องการและความสนใจของลูก โดยใช้เนื้อหาสาระจากสิ่งที่ลูกพบเห็นในชีวิตประจำวันแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว 3) วิธีการสอนใช้วิธีให้ลูกเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทดลองปฏิบัติโดยพ่อแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก 4) การจัดกิจกรรมมีทั้งในบ้านและนอกบ้านอย่างหลากหลายให้ลูกได้เรียนรู้ผ่านการเล่นและการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า 5) การจัดกิจกรรมประจำวันยืดหยุ่นตามความสนใจ ความพร้อมของลูกและตามความสะดวกของครอบครัว 6) การจัดสภาพแวดล้อมมีการจัดบ้านตามสภาพปกติทั่วไป ทุกครอบครัวเน้นปลูกฝังให้ลูกรักการอ่านด้วยการจัดมุมหนังสือหรือห้องสมุดภายในบ้าน 7) ทุกครอบครัวมีสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้กับกิจกรรมศิลปะและหนังสือเด็กประเภทต่างๆ ของเล่นที่เป็นเกมการศึกษา รวมทั้งของเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นเองและใช้ทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งหมด 8) การประเมินผล พ่อแม่ร่วมกันประเมินทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูกได้เรียนรู้โดยวิธีการสังเกต

รัชนิวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์ (2545) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาศิลปะโดยครอบครัว” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาศิลปะโดยครอบครัวในประเทศไทย ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว รวมถึงความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ 1) ด้านจุดมุ่งหมาย เน้นให้ผู้เรียนมีอิสระ และมีความสุขในการเรียนรู้ จากการบูรณาการวิชาและบูรณาการชีวิต 2) ด้านการกำหนดเนื้อหาวิชาที่ใช้ผู้สอน เป็นผู้พัฒนาขึ้นเองจากประสบการณ์ที่มีกับผู้เรียน 3) ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามความพร้อม และความพอใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ และผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรัก ความจริงใจและความเข้าใจในผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง 4) ด้านการจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่สามารถใช้เป็นสื่อในการศึกษาได้ทั้งสิ้น (All for Education) 5) ด้านการวัดผลประเมินผลสามารถประเมินได้โดยทั้งผู้สอนและหน่วยงานทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน 6) ด้านการเทียบโอนในกรณีที่ได้ฝากชื่อผู้เรียนไว้กับโรงเรียนนั้นๆ ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.) สามารถออกใบรับรองผลการศึกษา เพื่อการเทียบโอนให้แก่ผู้เรียนในปกครองได้เทียบโอน โดยการสะสมหน่วยกิตผ่านระบบของธนาคารหน่วยกิต เป็นต้น

แสงเดือน นนทเปารยะ (2547) ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิหลังของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านให้แก่ลูกที่มีอายุอยู่ในช่วง 3-6 ปี นั้น มีความหลากหลายทั้งในด้านอายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ โดยในส่วนของปัจจัยที่ทำให้พ่อแม่ตัดสินใจจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านนั้น เกิดจากการที่

พ่อแม่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้งในด้านหลักสูตรและระบบการเรียนการสอนที่เป็นตัวทำลายศักยภาพของลูก ส่วนความคาดหวังของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้าน คือ ลูกสามารถดำเนินชีวิตและอยู่ได้ด้วยตัวเอง เป็นคนดี มีความสุขในการใช้ชีวิตในการเรียนรู้และในการอยู่ร่วมกับสังคม 2) รูปแบบการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี มี 2 รูปแบบ คือ การดำเนินการจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวโดยพ่อแม่เป็นผู้สอนเองทั้งหมดและการจัดการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัวกับครูพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญหรือสถาบันเฉพาะด้านหลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาให้ความสำคัญกับการเล่นและการได้ลงมือกระทำ โดยตัวเด็กเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ มีพ่อแม่เป็นผู้คอยสนับสนุนส่งเสริมให้กำลังใจ ด้านหลักสูตรและการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3 - 6 ปี นั้นยังไม่มีกำหนดหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนตายตัวแต่ให้ความสำคัญกับการเล่น การเรียนรู้อย่างอิสระตามธรรมชาติจากชีวิตประจำวัน มีความหลากหลายและส่งเสริมทักษะการอ่าน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้มี 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมเดี่ยว ได้แก่ การเล่น การอ่าน การเดินทางทัศนศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลาย และดูการ์ตูนภาษาอังกฤษ จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมเสริมที่เรียนกับผู้เชี่ยวชาญหรือสถาบันเฉพาะ เช่น ภาษาอังกฤษ ศิลปะ คณิตศาสตร์ ดนตรี รำไทย เป็นต้น ด้านสภาพแวดล้อมให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับพัฒนาการและความต้องการของเด็ก มีการจัดเตรียมสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่หลากหลาย นอกจากนี้ มีการปล่อยให้เป็นธรรมชาติตามวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัว โดยสื่อ อุปกรณ์ที่ใช้ พบว่า มีการใช้หนังสือ ของจริง ของเล่นส่งเสริมพัฒนาการ และอุปกรณ์ศิลปะ สำหรับด้านการประเมินผลเป็นการประเมินจากสภาพจริงโดยการสังเกตร่วมกันระหว่างพ่อแม่ 3) บทบาทของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้าน จะเป็นผู้คอยสนับสนุนส่งเสริมให้ความรักและกำลังใจแก่เด็ก จัดเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อมตามความสนใจและความต้องการของเด็ก ตลอดจนมีความเข้าใจในธรรมชาติและความต้องการของลูก และ 4) ปัญหาและอุปสรรคของพ่อแม่มีความหลากหลายตามความแตกต่างของภูมิหลังและปัจจัยในการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว โดยพบว่า พ่อแม่มีปัญหาและอุปสรรคที่เป็นปัจจัยภายในครอบครัว เช่น ในเรื่องของพ่อแม่ในการแสวงหาข้อมูลและความรู้ใหม่ๆ การงานตามหน้าที่ซึ่งสนองตอบปัจจัยทางเศรษฐกิจ ความไม่เข้าใจกันระหว่างพ่อและแม่ นอกจากนี้ปัญหาและอุปสรรคจากปัจจัยภายนอกครอบครัว เช่น การยอมรับของสังคม การไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนไม่สามารถรวมกลุ่มการจัดการศึกษาในรูปแบบครอบครัวได้

จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดที่เป็นปัจจัยหลักเป็นที่มาของการจัดการศึกษา คือ แนวคิดและความเชื่อที่ต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ความแตกต่างของบุคคล เด็กควรอยู่กับพ่อแม่ การศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน ตลอดจนไม่เห็นด้วยกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน และปัจจัยด้านบริบทของครอบครัว ลูกมีปัญหาในโรงเรียน ประสบการณ์ในโรงเรียนของพ่อแม่ สังคมโรงเรียนไม่ปลอดภัย ครอบครัวมีความพร้อมทั้งฐานะเศรษฐกิจและความรู้เป็นคนกล้าสวนกระแสมีความเห็นพ้องต้องกัน ส่วนปัจจัยรอง คือ ความเสมอภาคทางการศึกษาและ

การสนับสนุนจากรัฐที่ทำให้จัดการศึกษาได้ถูกกฎหมาย สังคมยอมรับเป็นทางเชื่อมต่อการศึกษาระบบ และปัจจัยด้านกระแสการตื่นตัวที่พ่อแม่มีการแสวงหาความรู้และ การรวมเป็นเครือข่าย

2) รูปแบบการจัดการศึกษา พบว่า ครอบครัวที่ต้องการวุฒิการศึกษาจัดอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน ครอบครัวที่จัดแบบครอบครัวเดี่ยวเนื่องจากลูกยังเล็กและมีความสนใจที่แตกต่าง ครอบครัวที่ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศเคยมีประสบการณ์ในต่างประเทศ ครอบครัวที่จัดแบบกลุ่มต้องการสังคมเพื่อช่วยพัฒนา ครอบครัวที่จัดแบบรวมศูนย์จัดให้เด็กหลายคนและพ่อแม่ทำงานนอกบ้าน และ 3) ด้านการบริหารจัดการ พบว่า เป็นการวางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บูรณาการหลักสูตรกับชีวิตประจำวันตามความสนใจของลูก เน้นการมีประสบการณ์ตรงและร่วมกิจกรรมกับครอบครัวอื่น การใช้สื่อของจริงตามธรรมชาติและการจัดสภาพแวดล้อมการประเมินผลหลากหลายตามสภาพจริง ผลการจัดการศึกษาสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นพ่อแม่ต้องใช้เวลามาก กลุ่มครอบครัวมีน้อย ข้อมูลด้านแหล่งเรียนรู้มีจำกัด

บุญศิริ มีสำราญ (2544) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่ใช้ระบบการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวเป็นแบบประนีประนอม คือ ผู้เป็นพ่อแม่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามขนบประเพณีและแบบแผนอันดีงามของสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นและให้ความสำคัญต่อพัฒนาการทางความคิดของเด็ก เพื่อให้กล้าพูด กล้าแสดงออกด้วยการใช้เหตุผลอย่างอิสระ การเรียนการสอนจะเน้นความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยมีความเชื่อมั่นต่อศักยภาพในการพัฒนาของเด็กที่จะบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งที่ได้รับจากสื่อบุคคลและธรรมชาติ แหล่งสำคัญที่ให้ข้อมูลข่าวสารแก่พ่อแม่โฮมสคูล เพื่อนำมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน คือ กลุ่มบุคคลทั้งที่เป็นครอบครัวโฮมสคูลอื่นๆ และกลุ่มบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน ที่เป็นเหมือนครูผู้สอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก ปัจจุบันสิ่งที่พ่อแม่โฮมสคูลต้องการได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐ คือ การประกาศใช้กฎกระทรวงที่จะออกมามีบทบาทในการสนับสนุนและพัฒนารูปแบบหลักสูตร และวิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก เพื่อให้คนในสังคมเกิดการยอมรับว่า การเรียนการสอนแบบโฮมสคูลเป็นการศึกษาอีกทางเลือกหนึ่งของสังคมไทย

ทิพา น้อยพราย (2546) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School)” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนมากมีข้อจำกัดด้านเวลาต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ผู้ปกครองไม่มีความเชี่ยวชาญบางเนื้อหาต้องหาแหล่งเรียนรู้ ผู้ปกครองต้องกลั่นกรองเนื้อหาจากสื่อและดูแลอย่างใกล้ชิด ผู้ปกครองส่วนมากไม่แน่ใจกับวิธีการประเมินผลของโรงเรียน และคิดว่าผู้ปกครองต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ อย่างชัดเจน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ได้เหมาะสม และไม่เห็นด้วยกับข้อสอบมาตรฐานซึ่งไม่ตรงกับสภาพการเรียนรู้จริง การประเมินโดยการบันทึกการเรียนรู้ทำบ้างแต่ไม่สม่ำเสมอ และต้องระวังไม่ลำเอียงในการประเมิน วิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เพื่อเตรียมประสบการณ์ ผู้ปกครองค้นคว้าหาข้อมูล การจัดประสบการณ์โดยรวมฟังสัมมนาเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แลกเปลี่ยนหรือสอบถามบุคคลที่มีความรู้หรือกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยกัน ศึกษาเนื้อหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ใช้วิธีการสังเกตจากพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน หรือจากคำพูดของเด็กจากการสนทนา ดูผลงานของเด็กที่ผ่านมาเพื่อกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายและการจัดประสบการณ์เรียนรู้ ผู้ปกครองใช้วิธีให้เด็กเรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นหรือจัดขึ้นสำหรับ แต่ละวันจากการปฏิบัติจริง โดยอธิบายเนื้อหาเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตประจำวัน การประเมินผล ผู้ปกครองใช้วิธีการหลากหลายจากการสังเกต พูดคุย การจดบันทึก และดูจากผลงานของเด็กและให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง

ขจรศักดิ์ อินทรโสภา (2549) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาของพ่อแม่มีความต้องการที่ให้การเรียนรู้ของลูกเป็นไปตามธรรมชาติของชีวิตและสังคม โดยผสมผสานการจัดให้กลมกลืนเหมาะสมกับลูกมากที่สุด คือ ด้านการจัดเนื้อหาสาระตามความถนัดของผู้เรียน พ่อแม่ใช้หลักการยืดหยุ่นไปตามความถนัดและความสนใจของลูกเป็นสำคัญ ด้านการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การแก้ปัญหา พ่อแม่ให้อิสระในกระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา โดยสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมทั้งในชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ผ่านกิจกรรม สอดแทรกไปพร้อมกับการสอนเนื้อหา รวมทั้งใช้กิจกรรมต่างๆ ทั้งที่ลูกเป็นผู้กระทำหรือกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างพ่อแม่ ด้านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการฝึกปฏิบัติ พ่อแม่มุ่งเน้นเรียนรู้จากชีวิตจริงของธรรมชาติ ส่งเสริมให้ลูกได้เข้าไปเรียนรู้และสัมผัสกับสถานการณ์จริง ด้านการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พ่อแม่จัดการเรียนรู้เพื่อให้ลูกมีลักษณะเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข มีคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกันไป ด้านการสร้างสภาพแวดล้อมและการใช้วิธีวิจัยในการเรียนรู้ พ่อแม่มีการจัดสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ของลูก และสามารถเรียนรู้ได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน และด้านการจัดการเรียนรู้ร่วมกับทุกฝ่ายในชุมชนและสังคม สามารถแบ่งลักษณะของการจัดการเรียนรู้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) พ่อแม่ที่จัดการเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นหรือชุมชน โดยให้โอกาสลูกพัฒนาตนเองร่วมไปกับครอบครัวและชุมชนที่พ่อแม่เกี่ยวข้องโดยการนำลูกเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน สังคมอย่างสม่ำเสมอ และ 2) ครอบครัวที่ไม่มีการจัดการเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นหรือชุมชนหรือมีการจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นในปริมาณน้อย

2. งานวิจัยต่างประเทศ

ฮัมฟรีย์ (Humphrey. 1998) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ทำไมผู้ปกครองจึงเลือกจัดการศึกษาด้วยตนเอง” โดยทำการศึกษาจากแม่ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มพ่อแม่โรงเรียนบ้าน ซึ่งพบว่าเหตุผล คือ ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาให้แก่บุตรได้ตามความเชื่อของตน ตลอดจนสามารถจัดหลักสูตรได้ตามความสนใจ ความถนัดของเด็กแต่ละคน นอกจากนี้สภาพสังคมที่มีปัญหา ความรุนแรงและความเสี่ยงต่างๆ ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวหันมาสอนลูกเอง และยังมีความเชื่อว่าเด็กสามารถที่จะปรับตัวได้จากการพบปะผู้คนที่มีความหลากหลาย อีกทั้งโรงเรียนมิได้เป็น

สถานที่ๆ ปลอดภัยสำหรับเด็กอีกต่อไป สำหรับครอบครัวที่มีความต้องการที่จะสอนลูกเองนั้น จะต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านรายได้ เวลา ตลอดจนความขัดแย้งจากครอบครัวอีกด้วย

ฮาร์เวย์ (Harvey. 1999) ได้ศึกษาเรื่อง “ความหวังสูงสุด การศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับ ค่านิยมของครอบครัวที่นำไปสู่การศึกษาโดยครอบครัวในสภาพแวดล้อมต่างเชื้อชาติของมลรัฐ ฮาวาย” งานวิจัยชิ้นนี้ได้มองถึงค่านิยมของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปตามพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งทำให้ต้องเลือกให้การศึกษาแก่เด็กๆ ของพวกเขาที่บ้าน ปัจจัยต่างๆ ในระบบโรงเรียน มีส่วนให้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวขึ้น งานวิจัยนี้ได้ให้ความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับ ความหมายต่างๆ ของการศึกษาโดยครอบครัวในการจำแนกค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ดี เรื่องสิ่งแวดล้อมและเป็นการเตรียมเด็กสำหรับเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสม รวมทั้งความสมดุล ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรับผิดชอบ การนับถือตนเอง ความยืดหยุ่นในการปรับเข้าหากันใน ความต้องการของครอบครัว ความรัก การยอมรับ ความไว้วางใจกัน และความรักที่จะเรียนรู้ ตลอดชีวิต และงานวิจัยนี้ยังได้เสนอแนะรูปแบบหรือแนวทางในการศึกษาสำหรับพ่อแม่ที่จะได้รับรู้ ถึงความต้องการของเด็กที่ต้องการให้ผู้ใหญ่สนับสนุน หรือเป็นผู้สื่อความที่จะทำให้เชื่อมั่นได้ว่า การศึกษาของเด็กนั้นต้องมีความต่อเนื่อง มีทิศทาง มีจุดมุ่งหมาย มีความชัดเจนและสมดุล

แลนจ์ และคนอื่นๆ (Lange; et al. 1999: Online) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษา โดยครอบครัว : สาเหตุที่ผู้ปกครองมีการเผยแพร่และน่านโยบายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไป ใช้” พบว่า เหตุผลที่ผู้ปกครองเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรของตนเนื่องจาก ผิดหวัง กับการจัดการศึกษาของเขตการศึกษา 5 ประการ คือ ปรัชญาทางการศึกษา ความต้องการของเด็ก ที่แตกต่างกัน สภาพบรรยากาศภายในโรงเรียน วิธีชีวิตของครอบครัว และวัฒนธรรม ปรัชญา ศาสนาของครอบครัว ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุให้ผู้ปกครองจำนวนมากเลือกตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ต้องการจัดการศึกษาให้กับบุตรที่มีความสามารถพิเศษมีความต้องการ ที่แตกต่างจากเด็กอื่น

ดัลควิสต์ (Dahlquist. 2002: Online) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดย ครอบครัวในมินเนโซตาตามความคิดเห็นของผู้ปกครองที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้กับเด็กใน ปกครอง” ผลการศึกษาพบว่า อายุเฉลี่ยของผู้ปกครอง คือ 30-49 ปี บางครอบครัวมีกิจการ สถานศึกษาเป็นของตนเอง มีบุตรเฉลี่ย 2 คน รายได้ 30,000-90,000 ดอลลาร์ เหตุผลเบื้องต้นที่ ครอบครัวเลือกจัดการศึกษาที่บ้านให้กับบุตรของตน เพราะเหตุผลทางศาสนาและความต้องการให้ สมาชิกในครอบครัวอยู่ใกล้ชิดกัน ส่วนเหตุผลหลักที่เลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ การมีอิสระ ในการเลือกหลักสูตรการเรียนการสอนและเด็กมีโอกาสได้รับเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าโดยไม่มี การจำกัดเวลา และผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวส่วนใหญ่ผิดหวังกับการจัดการศึกษาของ โรงเรียนในชุมชน ซึ่งความเห็นนี้ไม่แตกต่างกับครอบครัวทุกขนาด โดยข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติด้านนโยบายและเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

วิลลิงค์ (Willink. 2002) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนและการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านในเขตฟลอริดา การวิจัยครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 วิธีได้แก่ การสำรวจ การสังเกต การจดบันทึกและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสำรวจในขั้นแรกเพื่อทราบข้อมูลของพ่อแม่ จากนั้นทำการสังเกตโดยใช้เครื่องมือคือ Assessment Profile for Early Childhood Programs เพื่อประเมินถึงพัฒนาการที่เหมาะสมของเด็กอายุ 4-6 ปี จากการจัดการเรียนการสอนแบบโรงเรียนบ้าน ผลของการศึกษาพบว่า แม่ที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือสูงกว่า มีการใช้สื่อและหลักสูตรที่หลากหลาย ส่วนการจัดการเรียนการสอนนั้นยังไม่สอดคล้องกับวัยและพัฒนาการ ที่ควรจะเป็นไปตามรูปแบบที่เหมาะสม

ไซเบอร์ท (Seibert. 2002) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้เชื่อว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการที่หลากหลายของเด็กแต่ละคนได้ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่เป็นกรณีตัวอย่างของเขตการศึกษาเดลาแวร์ (Delaware) และมิลฟอร์ด (Milford) เพื่อหาคำตอบว่าทำไมพ่อแม่จึงสนใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว อะไรคือเหตุผลที่สำคัญและสำคัญอย่างไร มีวิธีการในการวางหลักสูตร กิจกรรมอย่างไรและสามารถเปรียบเทียบกับการศึกษาในระบบอย่างไร มีการประเมินผลอย่างไร (เครื่องมือ วิธีคิด วิธีการ) เด็กที่ต้องการจะกลับเข้ามาศึกษาในระบบโรงเรียนมีการเทียบโอนอย่างไร และเขตการศึกษามีการช่วยเหลือ สนับสนุน ผู้ปกครองและเด็กที่ศึกษาโดยครอบครัวอย่างไรบ้าง โดยใช้การสำรวจจากครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว 29 ครอบครัว เยี่ยมบ้าน 6 ครอบครัว และกรณีศึกษา 6 ครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีความสนใจที่หลากหลายและแตกต่างกัน การประเมินผลก็จะเป็นในลักษณะของการดูจากภาพรวมของเด็ก นอกจากนี้เด็กยังสามารถที่จะกลับเข้ามาเรียนในระบบได้และยังได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเขตการศึกษาอย่างเต็มที่อีกด้วย

วาลเดซ (Valdez. 2005: Online) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การรับรู้ทางสังคมเกี่ยวกับเด็กที่เรียนจากการศึกษาโดยครอบครัว” พบว่า พ่อแม่ของเด็กที่ศึกษาโดยครอบครัว มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะทางสังคมของลูกอยู่ในระดับที่สูงกว่าความคิดเห็นของพ่อแม่ของเด็กที่เรียนในระบบโรงเรียนแบบเดิม ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในเบื้องต้นที่คาดหมายว่า ทักษะทางสังคมของเด็กที่เรียนในระบบโรงเรียนแบบเดิมจะสูงกว่าเด็กที่เรียนจากการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพ่อแม่ของเด็กที่เรียนจากการศึกษาโดยครอบครัว ได้มีการนำเอาเนื้อหาทางวิชาการและสภาพทางสังคมมารวมเข้าไปในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปโดยภาพรวมได้ว่า งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า มีลักษณะการดำเนินการในปัจจุบันอยู่ 5 ลักษณะ คือ 1) ครอบครัวที่ขออนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามกฎหมายกระทรวง 2) ครอบครัวที่ทำ

ข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน 3) ครอบครัวที่ใช้หลักสูตรต่างประเทศ 4) ครอบครัวที่รวมกลุ่มแบบชาย ปรสานงาน และ 5) ครอบครัวที่รวมกลุ่มจัดแบบมีแบบแผน ซึ่งความเป็นจริงอาจจะสรุปได้ว่า แบ่ง ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัวนั่นเองและส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่จัด ในลักษณะครอบครัวเดี่ยว

นอกจากนี้งานวิจัยได้ศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองตัดสินใจยอมรับ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาความไม่เหมาะสมของการศึกษาที่ รัฐจัดให้ ความไม่ปลอดภัยที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน เช่น ปัญหาความรุนแรง ยาเสพติด การล่วงเกิน ทางเพศ เป็นต้น ระบบการศึกษาไม่ได้สร้างเสริมการเรียนรู้ของเด็ก แต่มุ่งเน้นในการแข่งขันเด็ก เป็นการยึดเยียดความรู้โดยไม่ได้นำถึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ประสบการณ์สะสมและ พื้นฐานความคิดของพ่อแม่ตลอดจนความสนใจและความพร้อมของพ่อแม่ก็มีส่วนสำคัญต่อ การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวเช่นกัน สำหรับลักษณะของกลุ่มพ่อแม่ที่เข้ามาจัดการศึกษา โดยครอบครัวส่วนใหญ่เคร่งศาสนา มีระดับการศึกษาและรายได้ปานกลาง มีแนวคิดและความเชื่อที่ ต่างไปจากการศึกษาในระบบ โดยมีความเชื่อว่าครอบครัว คือ สถาบันที่พัฒนาเด็กได้ดีที่สุด

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า พ่อแม่ ผู้ปกครอง มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีอิสระและมีความสุขในการเรียนรู้จากการบูรณาการวิชาและบูรณาการชีวิต การดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามความพร้อมและความพอใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ละ ครอบครัวพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระยืดหยุ่นตามความต้องการและความสนใจของลูก โดยใช้ เนื้อหาสาระที่มีคุณค่าโดยไม่มีการจำกัดเวลาจากสิ่งทีลูกพบเห็นในชีวิตประจำวัน วิธีการสอนใช้วิธี ให้ลูกเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทดลองปฏิบัติโดยพ่อแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก และร่วม กิจกรรมกับครอบครัวอื่น การจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่สามารถใช้ เป็นสื่อในการศึกษาได้ทั้งสิ้น โดยใช้สื่อจากของจริงตามธรรมชาติและจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และเอื้อต่อผู้เรียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ สำหรับการประเมินผลผู้ปกครองใช้วิธีการ หลากหลายตามสภาพจริง จากการสังเกต พูดคุย การจดบันทึก และดูจากผลงานของเด็กและให้เด็ก มีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง ซึ่งผลการจัดการศึกษาจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา ตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

ในส่วนของงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัด การศึกษาโดยครอบครัว พบว่า พ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนตามขนบประเพณี และแบบแผนอันดีงามของสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นและให้ความสำคัญต่อ พัฒนาการทางความคิดของเด็ก เพื่อให้กล้าพูด กล้าแสดงออกด้วยการใช้เหตุผลอย่างอิสระ การเรียนการสอนจะเน้นความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยมีความเชื่อมั่นต่อศักยภาพใน การพัฒนาของเด็กที่จะบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งที่ได้รับจากสื่อบุคคล และธรรมชาติ เนื่องจากพ่อแม่ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวส่วนมากมีข้อจำกัดด้านเวลา และไม่มีความรู้ในบางเนื้อหา จึงได้นำสื่อเทคโนโลยีจำพวกไอซีทีมาใช้มาใช้ในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้จากสื่อที่ทันสมัย โดยเฉพาะการใช้อินเทอร์เน็ตซึ่งบริการที่ใช้

ส่วนใหญ่ ได้แก่ การดาวน์โหลด ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ การสืบค้นข้อมูล บริการอินเทอร์เน็ตอื่น ๆ และเกมออนไลน์ เป็นต้น โดยกิจกรรมที่พบส่วนใหญ่ที่มีการใช้ไอซีที คือ โครงการศึกษาตามความสนใจของบุตร กิจกรรมเสริมภูมิรู้และกิจกรรมเสริมทักษะ นอกจากนี้งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้เสนอแนะว่าต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยจัดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างจริงจังพร้อมทั้งส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ สนามกีฬาและการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กที่มีลักษณะพิเศษ

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวดังที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปสาระได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งถือเป็นการศึกษาทางเลือก เริ่มมีการตื่นตัวและขยายตัวมากขึ้น มีความก้าวหน้าเป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ ทักษะคิดและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแสดงให้เห็นถึงเหตุผลความจำเป็น วิธีการจัดการเรียนรู้ การเลือกใช้สื่อและหลักสูตรหรือสาระการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามสภาพความพร้อมของผู้เรียนและของพ่อแม่ผู้ปกครองตลอดจนแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคตท่ามกลางความเคลือบแคลงใจของคนทั่วไปในสังคม แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นแน่วแน่และเข้มแข็งของครอบครัวบ้านเรียนที่ตัดสินใจลงมือจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังไม่เป็นที่รู้จักหรือรับรู้ของคนในสังคมเท่าใดนัก ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายออกมารองรับให้สิทธิแก่ครอบครัวในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานได้นั้น จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า ปัจจุบันมีครอบครัวจำนวนมากกว่าสองร้อยครอบครัว ที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของเขา ซึ่งส่วนใหญ่มีความพึงพอใจที่จะดำเนินการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ต่อไปอีก เนื่องจากครอบครัวเหล่านั้นเห็นว่า บุตรหลานของเขามีพัฒนาการที่ก้าวหน้าไม่ด้อยไปกว่าเด็กที่เรียนในระบบโรงเรียน สามารถเรียนรู้ตามความถนัด ความพร้อม ความสนใจและมีพัฒนาการเป็นไปตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ โดยเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่กลุ่มผู้ปกครองได้ดำเนินการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของเขาเป็นไปในลักษณะใด อย่างไร และมีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ในหมวด 4 โดยเฉพาะมาตรา 24 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มากน้อยเพียงใด ตลอดจนผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้มีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านทักษะ กระบวนการคิด สามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้มีความรู้ จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว สำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครองที่มีความพร้อมและสนใจที่จะเลือกจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน

ของเขาด้วยตนเอง ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิธีดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ
 แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม
 ยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ที่มีความสนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลที่ได้จาก
 การศึกษาวิจัยไปใช้ประกอบการวางแผนและตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบคลุมให้เหมาะสม
 มีประสิทธิภาพและเผยแพร่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยยิ่งขึ้นต่อไป นอกจากนี้ถือเป็นการประเมินผล
 การนำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามมาตรา 24 ไปใช้ได้อีกทางหนึ่งด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการศึกษาเอกสาร ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์เพื่อแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องและเป็นจริงในเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) หมายถึง ผู้รู้เรื่องหรือมีข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลของครอบครัวที่ได้ใช้เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จากสมาคมบ้านเรียนไทย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

1. เป็นครอบครัวที่ได้จดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามกฎหมายกระทรวงต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
2. ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่ในปัจจุบัน
3. ยินดีให้ความร่วมมือแก่ผู้วิจัยในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม ในระยะเวลาประมาณ 2-4 สัปดาห์

ทั้งนี้ ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูล มีครอบครัวที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งสิ้น จำนวน 11 ครอบครัว เมื่อพิจารณาตามคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น จึงได้ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา รวมทั้งสิ้น จำนวน 7 ครอบครัว โดยจำแนกตามพื้นที่ ได้ดังนี้

กรุงเทพมหานคร	- เขต 1 จำนวน 1 ครอบครัว (ครอบครัวนักเขียน)
	- เขต 2 จำนวน 2 ครอบครัว (ครอบครัวอัจฉริยะน้อยและศิลปิน)
	- เขต 3 จำนวน 1 ครอบครัว (ครอบครัวพระคริสต์)
สมุทรปราการ	- เขต 2 จำนวน 1 ครอบครัว (ครอบครัวนักอ่าน)
นนทบุรี	- เขต 1 จำนวน 1 ครอบครัว (ครอบครัวรักบุญ)

ปทุมธานี

- เขต 2 จำนวน 1 ครอบครัว (ครอบครัวนักกีฬา)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ลักษณะของเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากตัวผู้วิจัยซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมืออื่นๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 แบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบคำถามในการสัมภาษณ์ถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในลักษณะปลายเปิด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการจำกัดความคิดเห็นใดๆ โดยแนวคำถามที่ใช้เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับภูมิหลังครอบครัวและมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของผู้ตอบสัมภาษณ์ เช่น อายุ การศึกษา อาชีพ พื้นฐานความเชื่อ และมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับบุตร เป็นต้น

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบคำถามการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดใน มาตรา 24 ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ด้าน

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 24 ที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างเห็นได้ชัด

ส่วนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจดทะเบียน ด้านแผนการจัดการศึกษาด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านอื่นๆ

1.2 กรอบการสังเกต การสังเกตในภาคสนาม ผู้วิจัยไม่สามารถจะสังเกตสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน จึงจำเป็นต้องกำหนดกรอบในการสังเกตหรือหน่วยในการสังเกตขึ้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบการสังเกตของ ลอฟแลนด์ (Lofland. 1971: 14-15) มาใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล ดังนี้ 1) ฉากและบุคคล (Setting) เพื่อตอบคำถามว่า ใครและที่ไหน 2) พฤติกรรม (Acts) เพื่อตอบคำถามว่า ทำอะไรได้ 3) แบบแผนพฤติกรรม (Activities) เพื่อตอบคำถามว่า อย่างไร 4) ความสัมพันธ์ (Relationship) เพื่อตอบคำถามว่า ใครกับใคร 5) การมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อตอบคำถามว่า ใครกับใคร เหมือนเรื่องความสัมพันธ์ รวมถึงการตอบคำถามว่า ใครบ้างด้วย และ 6) ความหมาย (Meaning) เพื่อตอบคำถามว่า อย่างไรและทำไม

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาปรากฏการณ์เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการศึกษาวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ซึ่งเป็นเอกสารที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ติดตามข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว สมาคมบ้านเรียนไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น รวมทั้งการเข้าร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3. การพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพ่อแม่ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตนเอง กรรมการของสมาคมบ้านเรียนไทย ผู้เชี่ยวชาญ นักการศึกษาและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

4. จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามวิธีการดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก และได้นำข้อมูลที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท เพื่อพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

5. นำแบบสัมภาษณ์ที่ประธานและกรรมการควบคุมปริญญาโทได้ตรวจสอบในเบื้องต้นแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความถูกต้องด้านภาษา โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

5.1 ดร.จินตนา ศักดิ์ภู่อารัม หัวหน้ากลุ่มนโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาของสถานประกอบการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

5.2 ผศ.ดร.อ้อมเดือน สดมณี อาจารย์สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

5.3 นางพจนา ทรัพย์สมาน ศิกษานิเทศก์ผู้เชี่ยวชาญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 1

5.4 นายชาติรี เนาว์ธีรนนท์ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวและคณะกรรมการสมาคมบ้านเรียนไทย

6. ทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ การสังเกต และการใช้เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ สมุดบันทึก ปากกา ดินสอ เทปบันทึกเสียง เป็นต้น ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของตัวผู้วิจัยก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบวิธี และเทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างถ่องแท้และแม่นยำ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน สมบูรณ์และเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ให้มากที่สุด จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการติดต่อและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยได้แนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลและขอคำแนะนำเพื่อทำการสัมภาษณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและครบถ้วนในมิติต่างๆ ของแต่ละครอบครัว และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยกรอบคำถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไว้ล่วงหน้า เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์ที่เป็นการสนทนาอย่างเป็นกันเอง หลีกเลี่ยงการถามนำหรือเสนอแนะคำตอบแก่ผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดและชัดเจน ขณะทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้จดบันทึกย่อประเด็นต่างๆ และขออนุญาตใช้เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและครบถ้วนสมบูรณ์ พร้อมทั้งได้ขอเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ตลอดจนร่องรอยการเรียนรู้ที่ปรากฏ หลังจากการเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลทันทีจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง และนำข้อมูลที่อยู่ในรูปของการจดบันทึกมาเขียนขยายความเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ใจความ พร้อมทั้งได้ทำการถอดเทปคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำจนได้รายละเอียดครบถ้วนเป็นตัวหนังสือเก็บไว้ในแฟ้มข้อมูล โดยจัดแยกข้อมูลของแต่ละครอบครัวไม่ปะปนกันไว้เป็นข้อมูลดิบต้นฉบับ จากนั้นก็อ่านทานข้อมูลทั้งหมดเพื่อลงรหัสข้อมูล (Coding) และแยกเป็นหมวดหมู่เพื่อนำไปทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมาณ 5 เดือน ตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม 2550 ถึงวันที่ 24 กรกฎาคม 2550

การประมวลผลข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนในการประมวลผลข้อมูล ดังนี้

1. จัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้อาจจัดระเบียบเพื่อให้ข้อมูลอยู่ในสภาพที่พร้อมนำไปวิเคราะห์ได้โดยสะดวก การจำแนกประเภทของข้อมูล พร้อมทั้งเรียบเรียงและจัดกลุ่มให้เป็นระบบ

2. การตรวจสอบคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูล เพื่อประเมินในเบื้องต้นว่า ข้อมูลที่ได้มาีความครบถ้วนและมีคุณภาพ เพียงพอที่จะตอบคำถามการวิจัยหรือไม่ เพื่อทำการเก็บข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์เพิ่มเติม

3. ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความแม่นยำของข้อมูล โดยนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วส่งกลับไปให้ครอบครัวที่ให้ข้อมูล ทำการตรวจสอบข้อสรุปและการตีความของผู้วิจัยว่า มีความถูกต้องหรือไม่ เพียงใด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่จัดระบบข้อมูลแล้วทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ตามแนวของเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสร้างข้อสรุป โดยนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อยๆ ของแต่ละครอบครัวมาสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบ แล้วนำมาสร้างข้อสรุป ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ โดยจำแนกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่ โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาทำการวางแผนเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ (Concepts) โดยผ่านการตีความของผู้วิจัย และทำการจัดกลุ่มของมโนทัศน์ (Categorize) เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงเหตุผลของข้อมูลที่ได้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดรหัสข้อมูล (Coding) แยกเป็นหมวดหมู่ (Code Mapping) โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ เพื่อนำไปสร้างข้อสรุปออกมาเป็นข้อมูลเชิงพรรณนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 การนำเสนอผลการวิจัย โดยนำเสนอข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ในประเด็นของ ภูมิหลังของครอบครัว มูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ปัญหาและข้อเสนอแนะ และบทวิเคราะห์ครอบครัว และนำไปสรุปอภิปรายผลและเสนอแนะไว้ในบทที่ 5

บทที่ 4

การนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในลักษณะของกรณีศึกษาจากครอบครัวที่ได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 7 ครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตและการศึกษาเอกสาร จากนั้นผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละครอบครัวดังนี้

1. ภูมิหลังของครอบครัว
2. มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว
3. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้
4. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้
5. ปัญหาและข้อเสนอแนะ
6. บทวิเคราะห์ครอบครัวกรณีศึกษา

ครอบครัว 1 “ครอบครัวนักเขียน”

“ครอบครัวนักเขียน” มีบุตรเป็นคนที่ชอบเขียนหนังสือและมีความใฝ่ฝันว่าโตขึ้นอยากจะbecomeนักเขียนนวนิยายหรือเรื่องสั้น ปัจจุบันมีผลงานการเขียนนวนิยายเป็นของตัวเองที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มสมบูรณ์แล้ว จำนวน 1 เล่ม แต่มีได้เผยแพร่ที่ไหน และกำลังเขียนเล่มที่สองอยู่

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวนักเขียน” มีบุตรสาว 1 คน อายุ 13 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 - ม.3) บิดาอายุ 53 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านรัฐศาสตร์ เคยรับราชการเป็นตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจนครบาล เป็นแพทย์ทางเลือกและนักพยากรณ์ ปัจจุบันลาออกมาประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว สำหรับมารดาอายุ 50 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านอักษรศาสตร์ ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นข้าราชการครู สังกัดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

“ครอบครัวนักเขียน” มีพื้นฐานความเชื่อทางด้านศาสนา จึงยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตร เพราะเชื่อว่า ศาสนาพุทธเป็นรากฐานที่ทำให้บุคคลพึ่งตนเองได้ตลอดชีวิต โดยไม่ยึดมั่นผูกพันกับอะไรทั้งนั้น โดยได้กล่าวว่า

“...เราตายไปเขาไปมีครอบครัวเขาก็อยู่ได้ ไม่ยึดติดอะไร เน้นศาสนาให้เขารู้จักพิธีกรรมทางศาสนาบ้าง รู้จักไปวัดนั่งสมาธิ สนทนาศธรรมกับพระปฏิบัติ และดูแลพระที่มีอายุ ให้เขาเข้าวัดตั้งแต่เด็ก ๆ”

จากการสังเกต พบว่า บุตรจะมีความสนิทสนมและใกล้ชิดกับมารดาเป็นพิเศษ เพราะเห็นได้จากการพูดคุยกันเหมือนเพื่อน มารดาได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“...นอกจากการยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาแล้ว ครอบครัวยังได้ใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันทั้งครอบครัวอยู่เสมอ ซึ่งจะพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง เพราะทุกคนในครอบครัวไม่มีการปิดบังกัน ภายในบ้านไม่มีความลับต่อกัน ทุกคนเข้าออกได้ทุกห้องทุกเวลา”

และที่แสดงถึงความใกล้ชิดสนิทสนมกันอย่างมาก คือ มีการใช้ของใช้ส่วนตัวร่วมกัน จากที่ได้พบเห็นในวันสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสังเกตเห็นและทราบจากมารดาว่า บุตรเอากางเกงของบิดามาใส่ นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของบุตร คือ มารดา ซึ่งเป็นผู้คอยดูแลเอาใจใส่และศึกษาข้อมูล เพื่อการวางแผนและจัดการทุกเรื่อง ตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับบุตร ที่เห็นได้ชัด คือ ตอนที่บุตรมีปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวและเริ่มหนีโรงเรียน

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การที่ครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร เป็นเพราะมีมูลเหตุอันเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวของบุตรโดยตรง ที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบของโรงเรียน และสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับครูและเพื่อน ที่ไม่เข้าใจเขาและมองว่าเขาเป็นเด็กมีปัญหา เช่น ครูไม่รับฟังเหตุผลของเด็ก มีการลงโทษ เด็กรังเกียจการลงโทษ โดนเพื่อนรังแกทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างมาก บุตรเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...เริ่มเกิดปัญหาดังแต่ตอน ม.1 เจอเพื่อนที่เกเรมาก ถูกเพื่อนว่า บื้อบ้าง ว่าโง่งบ้าง ปัญญาอ่อนบ้าง ครูก็ไม่ใส่ใจแก้ปัญหา ตอนอยู่ ม.2 เพื่อนก็มาว่าแต่หยาบกว่าตอนแรกอีก”

จากนั้น มารดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ตอนนั้นเด็กเรามีปัญหาในโรงเรียนกับเพื่อน กับครู จิตใจเขาเครียดมาก เขาเก็บกดความจริงเขาเครียดมาตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงมัธยมกับครอบครัว กับครู กับเพื่อน กับสถาบัน กับครอบครัวก็จากตัวพ่อของเขา เพราะพ่อไม่เข้าใจว่าทำไมจึงเรียนไม่ได้ เรียนหนังสือแค่นี้ลำบากตรงไหน พ่อแม่ก็ดูแลทุกอย่าง ไปรับไปส่ง มีเงินให้ใช้ มีของให้กินให้ใช้ ทำไมถึงเรียนเหมือนคนอื่น

ไม่ได้ พ่อไม่ได้อยู่ในวงการศึกษาก็จะไม่เข้าใจ เราต้องอธิบายให้ฟังถึงเข้าใจ ตอนที่ลูกเริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าว เริ่มหนีโรงเรียน ไม่ไหวแล้ว เขามีอะไรจะมาปรึกษาแม่ เพราะโรงเรียนอยู่ใกล้กัน บางทีเราสอนเด็กอยู่ต้องวิ่งไปดู วิ่งไปวิ่งมา เราก็ดูว่ามันเป็นปัญหาแล้ว คือว่าลูกไม่เอาแล้ว ถ้าคุณไปฝืนเขา ไปบังคับเขา ผลเสียจะมากกว่า”

ซึ่งในช่วงที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรประมาณปี พ.ศ. 2548 มีกฎกระทรวงออกมารองรับให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น ในช่วงแรกบิดาไม่ยอมเพราะเกรงว่า บุตรจะได้รับความรู้ไม่ดีเท่ากับการเรียนในระบบโรงเรียน และอาจเกิดปัญหาในการศึกษาต่อในอนาคต แต่ทุกวันนี้บิดาก็ยอมรับและคิดว่าดี เพราะได้เห็นพัฒนาการของบุตรที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวนักเขียน” ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวนักเขียน” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยยึดหลักสูตรการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเป็นแบบผสมอิงมาตรฐาน ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลัก สำหรับวิชาทักษะ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์จะเรียนรู้เพิ่มเติมในช่วงเวลาปิดภาคการศึกษา โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้จากกิจกรรมของการดำเนินชีวิตประจำวันในลักษณะของโครงการอันสอดคล้องกับเทศกาล ฤดูกาล สถานการณ์ และเหตุการณ์ตามช่วงเวลา ซึ่งครอบครัวได้กำหนดกรอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กิจกรรมเป็นตัวนำมากกว่าการใช้เนื้อหาวิชา โดยเน้นตามแนวทางศาสนาเป็นหลักผ่านกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมอาสาช่วยด้วย...ช่วยกัน กิจกรรมวัฏจักร กิจกรรมอนุทินชีวิตและกิจกรรมศาสตร์ศิลป์สร้างสรรค์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักการของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ดังโครงร่างที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวได้เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 กิจกรรมอาสาช่วยด้วย...ช่วยกัน

1.1.1 บ้านเราน่าอยู่

- งานทำความสะอาด
- งานปรุงอาหาร
- งานประดิษฐ์

1.1.2 ธรรมชาติ

- ฝึกสมาธิ
- เสวนาธรรม

1.1.3 ทศศึกษา

- ชมสถานที่สำคัญในจังหวัดที่น่าสนใจ
- ศึกษาแนวทางอาชีพ

1.1.4 เยี่ยมญาติ

- เสริมประสบการณ์ด้านอาชีพ
- กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
- ฝึกการสื่อสารกับสังคม เครือญาติ และสังคมท้องถิ่น

1.2 กิจกรรมวัฏจักร

1.2.1 ชีวิตวิทยา

- ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและสิ่งแวดล้อม
- ปลุกต้นไม้
- เลี้ยงสัตว์

1.2.2 ชีวิตทัศน์

- สะสมประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตในด้านต่าง ๆ ผ่านสื่อหลายชนิด เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี

1.2.3 ปัจจัย 4

- บันทึกสุขภาพตามพัฒนาการ
- ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับระบบนิเวศและการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- สังเกตและเรียนรู้การใช้สารเคมีและเทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน
- ปฏิบัติตนในแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.4 ธาตุ 4

- ประยุกต์สาระของพลังงาน (ดิน น้ำ ลม ไฟ) กับแนวทางของศาสนาพุทธ
- คติทางโหราศาสตร์
- ออกกำลังกายหลังอาหาร

1.3 กิจกรรมอนุทินชีวิต

1.3.1 เล่าสู่กันฟัง

- บันทึกความรู้ ความคิด และข้อคิดจากรายการ ข่าว สารคดี และบันเทิงผ่านสื่อหลายชนิด รวมทั้งจากบุคคลที่มีวุฒิภาวะเหมาะสม

1.3.2 คณิตคิดเพลิน

- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการอุปโภคบริโภค ตลอดจนเหตุการณ์ที่น่าสนใจประจำวัน

1.3.3 หมอภาษา

- รวบรวมข้อมูล คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร เทคโนโลยี และปัจจัย 4

1.4 กิจกรรมศาสตร์ศิลปะสร้างสรรค์

1.4.1 สมอกลเพื่อนเรียน

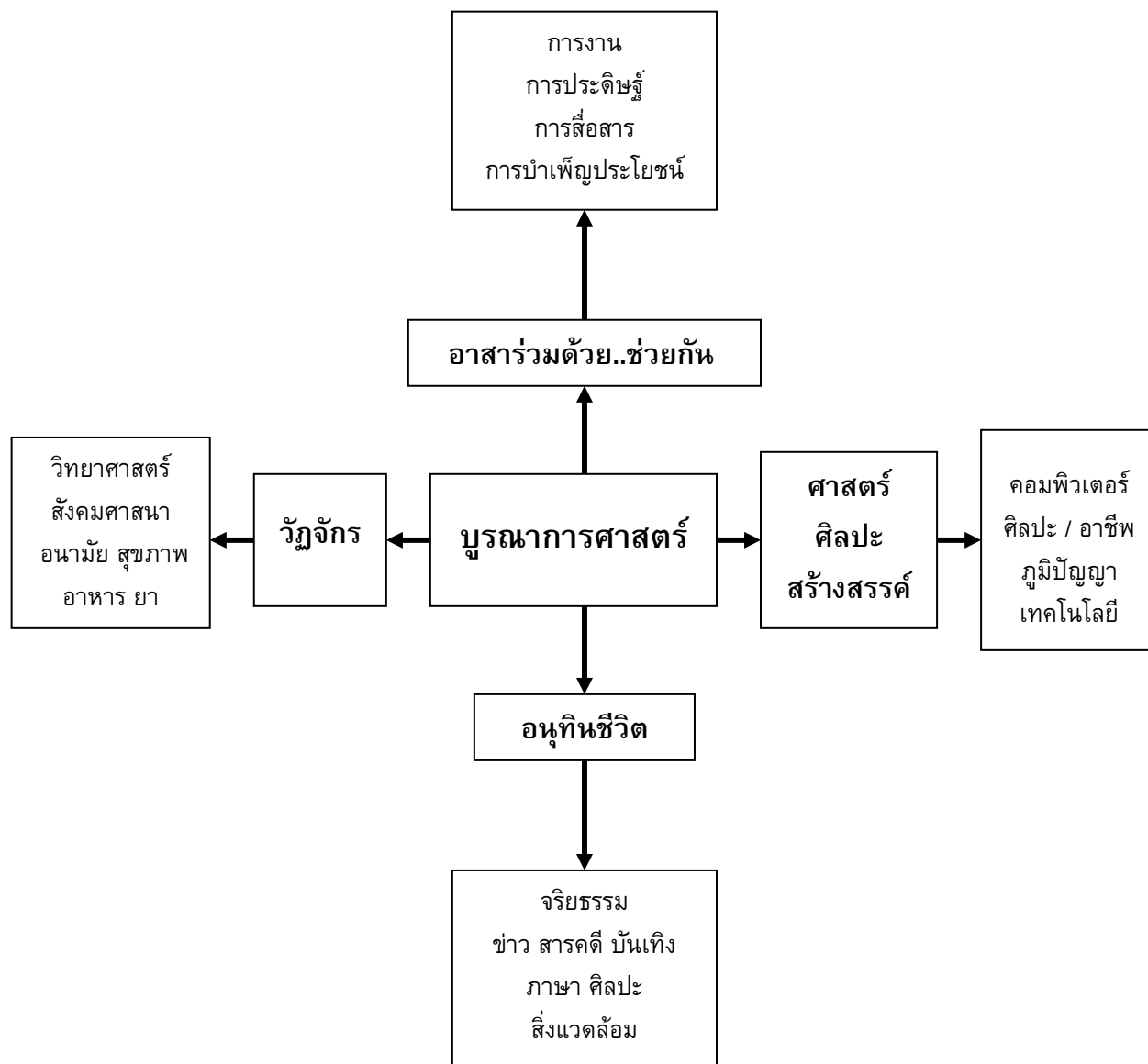
- เล่นเกมคอมพิวเตอร์เสริมวิธีคิด
- ศึกษาพัฒนาการแขนงต่างๆ ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.4.2 ศิลปะสัมพันธ์

- ตระหนักถึงภูมิปัญญาของสังคมจากงานศิลปะทุกสาขา
- เห็นคุณค่าของศิลปะในการดำรงชีวิต รวมทั้งในวิชาชีพทั่วไป

จากกิจกรรมหลักทั้ง 4 กิจกรรม ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งครอบคลุมเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลัก สามารถสรุปเป็นกรอบการจัดกิจกรรมบูรณาการได้ ดังนี้

กรอบการจัดกิจกรรมบูรณาการ

ภาพประกอบ 2 กรอบการจัดกิจกรรมบูรณาการ

จากภาพประกอบ 2 จะเห็นได้ว่า ครอบครัวยังได้รวมกลุ่มสาระวิชาตามเกณฑ์ของหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานที่มี 8 กลุ่มสาระเข้าด้วยกันได้เป็น 3 กลุ่ม โดยจะไม่เน้นสาระวิชาตายตัว แต่จะ ใช้เป็นหลักอิงเป็นแนวเท่านั้น

ทั้งนี้ ครอบครัวมีวิธีการเลือกเนื้อหาสาระ โดยคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของ บุตรเป็นสำคัญ นั่นคือการยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่บุตรจะเป็นคนเลือกเอง มารดาคอยแนะนำและคอยดูว่าจะโยงเข้าไปอิงกับเกณฑ์ที่กำหนดในวิชาใดได้บ้าง เช่น ภาษาที่ใช้ ในการสื่อสารก็โยงเข้าสังคมได้ เป็นต้น ตอนแรกๆ มารดาจะเป็นพี่เลี้ยงจัดให้บุตรโดยชี้แนะให้ทำ อย่างนั้นอย่างนี้ แต่กิจกรรมส่วนใหญ่บุตรเป็นคนเลือกเองว่าจะทำหรือไม่ ซึ่งวิธีนี้ทำให้บุตรได้ พัฒนาความคิด รู้จักคิดเป็น รู้จักตัวเองมากขึ้น รู้ตัวเองว่าไปทางไหนได้ จะไม่ฝืนตัวเอง

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา

“ครอบครัวนักเขียน” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา ให้บุตร โดยจะเน้นเรื่องการฟัง พูด อ่าน เขียน โดยการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีฝึกการสื่อสารพูดคุย เพราะ บุตรมีความบกพร่องในเรื่องนี้ บางครั้งบุตรยังจับความที่คุยกันไม่ได้ พูดจาไม่ถูกกาลเทศะ ครอบครัวจึงเน้นการพูดคุยกับบุตรมากเป็นพิเศษ เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้และเกิดทักษะด้านการสื่อสาร ที่ถูกต้องเหมาะสมและถูกกาลเทศะ และให้บุตรได้ฝึกเขียน โดยจัดทำเป็นอนุทินชีวิตบันทึกเรื่องราว ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ไว้เป็นผลงานหรือร่องรอยการเรียนรู้ ซึ่งครอบครัวได้กำหนดให้มีการบันทึกทุกวัน

นอกจากนี้ ครอบครัวยังได้จัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนา กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยใช้วิธีให้บุตรเรียนรู้จากการสังเกตและฝึกปฏิบัติจริง เช่น สังเกตวงจรชีวิตของแมลง และการพาไปวัด ให้บุตรได้ฝึกนั่งสมาธิ สนทนาธรรมกับพระผู้ใหญ่ ใช้ หลักศาสนาเป็นเครื่องช่วยกล่อมเกลาบุตรให้มีจิตใจอ่อนโยน มั่นคงและทำอะไอย่างมีสติ มีเหตุผลและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง และมารดาได้กล่าวถึงการฝึกปฏิบัติจริงว่า

“...เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้อีกทางหนึ่ง เขาได้ไปสัมผัสปัญหาจริง เขาไม่เชื่อเรา ง่ายๆ ต้องให้เขาลองปฏิบัติด้วยตัวเอง บางครั้งมีปัญหา เขาจะฝืน เราบอกเขาว่าอย่างนี้ เขาไม่เชื่อ เขาจะลองต้องให้เขาลองทำ ผลออกมาแสดงว่าเขาพูดจริง เขาก็จะรู้ว่าอย่างที่ผู้ใหญ่บอกนั้นถูกแล้ว เขาต้องรู้ว่าเมื่อไปเจอปัญหาจะแก้อย่างไร”

สำหรับด้านการจัดการ ครอบครัวได้มีการวางระบบการเรียนรู้ไว้ว่า อนุทินบุตรต้องเขียน ทุกวัน ส่วนอื่นกำหนดอะไรตายตัวไม่ได้ เพราะเคยทำแล้วแต่ไม่สำเร็จ บุตรเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ น่าเบื่อซ้ำซาก ดังนั้น กิจกรรมจึงขึ้นอยู่กับบุตรว่าเขาอยากทำอะไร ไม่มีการกำหนดว่าจะต้องทำ อะไรในแต่ละวัน แต่อาจจะกำหนดเป็นเดือนว่า เดือนนี้ควรจะทำอะไรบ้าง ทั้งนี้ จะยืดหยุ่นไปตาม สถานการณ์และสภาพความพร้อมของบุตรเป็นสำคัญ ว่าเขาสนใจและอยากทำอะไรในช่วงเวลานั้น ให้บุตรเป็นผู้กำหนดเรื่องที่จะเรียนรู้ด้วยตัวเอง

จากการสังเกตและได้พูดคุยกับบุตร ผู้วิจัยพบว่า บุตรมีพัฒนาในการโต้ตอบพูดคุยกับ ผู้วิจัยได้ดี ทั้งนี้ ครอบครัวได้เล็งเห็นว่า การฝึกทักษะกระบวนการคิดช่วยทำให้บุตรรู้จักใช้เหตุผล

รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง รู้จักฟังตนเอง ตัวนี้สำคัญที่สุด คือ ให้นักเรียนฟังตนเองได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักศาสนาที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติอยู่

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวนักเขียน” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้นักเรียนสามารถทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยครอบครัวจะพานักเรียนไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงผ่านวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เช่น พาไปร้านอาหารใหญ่ๆ หรือร้านข้างถนน เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้ความแตกต่างจากสภาพความเป็นอยู่ของคน รวมทั้งเรียนรู้เรื่องสุขอนามัย พาไปดูสถานประกอบการเพื่อให้บุตรได้เรียนรู้และเห็นสภาพการทำงานของวงการธุรกิจว่า เขากำลังทำอะไร พาไปโรงงานทอผ้าเพื่อให้บุตรได้เรียนรู้ขั้นตอนการผลิตว่าจากผ้าสีขาวทำอะไรถึงผลิตเป็นผ้าสีออกมาได้ ผ่านขั้นตอนอะไรบ้าง แม้กระทั่งพาไปอยู่ชมรมทำให้บุตรได้เห็นสภาพการทำงานของพวกช่างว่ามีชีวิตที่ลำบากเพียงใด ซึ่งทุกๆ ที่ที่ครอบครัวพานักเรียนไป ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่มีความหลากหลาย

สำหรับในด้านการฝึกปฏิบัติจริง มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ครอบครัวทำธุรกิจขายเสื้อผ้า มารดาได้กล่าวว่า

“...จะพาลูกไปช่วยขายของให้เขาช่วยทำทุกอย่างในร้าน เช่น ช่วยพับเสื้อ บรรจุหีบห่อ เพื่อฝึกให้เขามีความอดทน รู้จักอดทนกับลูกค้า อดทนกับการค้าขาย ให้เขาดูตัวอย่างพ่อแม่ ให้ดูว่ามนุษย์มีทุกประเภท ส่วนใหญ่ก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ แต่เมื่อเราค้าขายก็ต้องรู้จักปรับตัวไม่ถึงกับจ้องไม่ถึงกับหยิ่ง เราก็ออยู่กลางๆ ให้ธุรกิจเราอยู่ได้ ตอนหลังมาทำธุรกิจที่พัทลุงก็พาเขาไปดูสภาพเดิมก่อนว่าการจัดการในเรื่องต่างๆ มีอะไรบ้าง จะสอนให้เขารู้ว่าทุกอย่างเป็นการปรุงแต่งทั้งนั้น ก็โยนไปเรื่องพุทธศาสนาได้อีก หรือให้เขาเรียนรู้การทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเอาไปผสมน้ำใช้ในการบำบัดน้ำเสียเกี่ยวกับการเกษตร และถือเป็นกิจกรรมที่โยงเข้ากับเรื่องวิทยาศาสตร์ได้”

ทั้งนี้ ครอบครัวต้องการให้นักเรียนได้เห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหรือการได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่คุ้มค่ามากกว่าเรียนรู้จากตำราเพียงอย่างเดียวและจะเป็นประโยชน์ต่อตัวของนักเรียนในอนาคต

นอกจากนี้ ครอบครัวมีวิธีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกคิดด้วยตนเองอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นเรื่องการอ่านเพราะเห็นว่าการอ่านหนังสือจะช่วยทำให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล เพราะเขามีข้อมูลที่ได้อ่าน รู้จักคิดเป็นและทำเป็นในสิ่งที่ถูกที่ควร และถูกกาลเทศะ

ทั้งนี้ บิดามารดาได้ทำเป็นตัวอย่างให้บุตรเห็นจนเกิดการซึมซับและทำตาม รวมทั้งได้มีการกระตุ้นเพื่อจุดประกายความสนใจให้บุตรก่อน ดังที่มารดาได้ถ่ายทอดให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...พอมีข้อมูลใหม่ๆ เราจะแนะนำให้ลูก เขาก็จะสนใจช่วยจุดประกายความคิดให้เขานิดหน่อยแต่เราไม่ต้องบอกให้เขาทำ ให้เขาคิดเอง เขาสนใจเขาก็จะไปหาเอง ก็จะบอกเขาว่าในคอมพิวเตอร์ก็มีนะ แต่ไม่รู้ว่าจะหาได้หรือเปล่า เพราะค้นฉบับมันหายาก พอพูดอย่างนี้ปั๊บเขาก็ไปเปิดอินเทอร์เน็ตทันทีแล้วก็หาเจอ”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการให้บุตรได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ที่ครอบครัวได้จัดสถานการณ์ต่างๆ ให้กับบุตรทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจทำให้บุตรมีพัฒนาการด้านคิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องที่เห็นได้ชัด เช่น เมื่อคิดจะทำอะไรเด็กจะมีการวางแผนของเขาเองว่า เขาจะอ่านอะไร จะทำกิจกรรมอะไร จะไปไหนเขาคิดเองวางแผนเอง ช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้มาก รวมทั้งสามารถพึ่งตนเองได้และมีวินัยในตนเองมากขึ้น

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวนักเขียน” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยมีแนวการจัดที่เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลัก โดยใช้กิจกรรมเป็นตัวนำมากกว่าการใช้เนื้อหาวิชา แต่จะมีการโยงเข้าไปอิงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่บุตรได้เรียนรู้ตามสถานการณ์ในขณะนั้นว่าจะโยงไปเข้ากับวิชาใดได้บ้าง ซึ่งครอบครัวได้จัดการเรียนการสอนตามหลักบูรณาการศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังที่แสดงไว้ในภาพประกอบ 2 ที่ปรากฏในหัวข้อด้านการจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียนข้างต้น โดยจะเน้นตามแนวทางศาสนาเป็นหลัก ผ่านกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม ซึ่งได้แก่ กิจกรรมอาสาช่วย...ช่วยกัน กิจกรรมวัฏจักร กิจกรรมอนุทินชีวิตและกิจกรรมศาสตร์ศิลป์สร้างสรรค์ ซึ่งสาระภายใต้กิจกรรมหลักทั้ง 4 กิจกรรมจะครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 4 ด้าน คือ 1) สาระวิชา 2) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3) การอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน และ 4) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยมารดาได้กล่าวถึงการบูรณาการความรู้ว่า

“...การบูรณาการความรู้นี้จะค่อยๆ ซึม เราเน้นกิจกรรมอย่างเดียวจะเห็นไม่ชัดเจน การซึมจะค่อยๆ ซึมเหมือนการอ่านหนังสือ ที่สำคัญที่เด่นชัด คือ อ่านกับเขียนจริงๆ เพราะทุกวิชา

สามารถบูรณาการได้ ทุกอย่างต้องเรียนอย่างบูรณาการ พยายามโยงเข้าหากันอย่างเช่นวิชาสังคมกับวิทยาศาสตร์น่าจะโยงเข้ากันได้”

จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ในช่วงแรกของการศึกษา มารดาจะมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดให้กับบุตรอย่างบูรณาการว่า จะโยงเข้ากับเกณฑ์ของกลุ่มสาระวิชาใดได้บ้าง แต่เมื่อเริ่มลงมือทำก็หมดความกังวลลง เพราะทุกอย่างสามารถเชื่อมโยงเข้าหากันได้และเป็นไปตามปกติซึ่งเมื่อทำได้แล้ว ทุกอย่างก็จะเป็นไปได้เอง

สำหรับด้านการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวมีวิธีการปลูกฝังโดยยึดแนวทางศาสนา ใช้ศาสนาเป็นเครื่องช่วยขัดเกลา ลักษณะนิสัยเดิมของบุตรที่เป็นคนเจ้าอารมณ์ อารมณ์ร้อน ชอบโกรธ ชอบโวยวาย เมื่อเอาศาสนามาใช้ บุตรมีจิตใจอ่อนโยนมากขึ้น ใจเย็น มีเหตุผลและไม่เจ้าอารมณ์เหมือนเคย รู้จักกล่าวคำขอโทษและขอบคุณผู้อื่น เกรงใจผู้อื่นมากขึ้น มีความกตัญญูและซาตินิยมที่เห็นเด่นชัดคือ เขาพึ่งตนเองได้ นอกจากการใช้ศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลาลักษณะนิสัยที่ไม่ดีของบุตรแล้ว ครอบครัวได้ใช้การเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรเห็น เช่น การแสดงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนที่ยากจนกว่า ดังได้กล่าวไว้ว่า

“...ข้างบ้านมีคนจนและคนพิการอยู่มาก แต่ที่บ้านเรามีอาหารอย่างเพียงพอ เราจะแบ่งไปให้ โดยให้ลูกเอาไปให้หรือทำให้ลูกเห็น เป็นการสอนให้ลูกรู้จักการช่วยเหลือผู้อื่นที่ลำบากกว่าเรา และฝึกความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจต่อผู้อื่น”

นอกจากนี้ ครอบครัวยังได้ใช้วิธีการพูดคุย ว่ากล่าว ตักเตือน โดยดูจากพฤติกรรมที่บุตรแสดงออก เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสมก็จะว่ากล่าวตักเตือนทันทีหรือรอจังหวะที่เหมาะสมพูดคุยกับบุตร จะค่อยๆ ปรับ อะไรที่คิดว่าบุตรทำไม่ได้ ก็ไม่ใส่เข้าไปเพราะจะเป็นปัญหาในอนาคต ต้องดูว่าบุตรด้อยเรื่องใด เช่น ไม่สุภาพ อะไรที่คิดว่าบุตรทำได้จะใส่เข้าไป ค่อยๆ แนะนำ ตักเตือนเขาไป เมื่อใช้การพูดคุยแล้วไม่ได้ผล ก็จะหากิจกรรมเข้าไปฝึกฝนบุตร ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...จะดูจากพฤติกรรมที่เขาแสดงออก เดิมเขาจะไม่พอใจมากเมื่อถูกเตือน ต้องพบกันครึ่งทาง เราต้องศึกษาลูกเราด้วย มีการแนะนำว่ากล่าวตักเตือน มีหลายวิธี บางทีแนะนำแล้วก็ไม่ได้ขึ้น สังเกตพฤติกรรมที่เขาแสดงออกแล้วเราก็จัดกิจกรรมเข้าไปให้เขาฝึกฝน เช่น ฝึกเรื่องความอดทน เรื่องความกตัญญู เป็นต้น”

จากการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จะเห็นได้ว่า ครอบครัวได้พัฒนาบุตรโดยให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิต อารมณ์ สติปัญญาและวัฒนธรรมทางสังคมมากขึ้น เดียวนี้บุตรสามารถวิเคราะห์ได้ อธิบายได้ มองอะไรละเอียดขึ้น พึ่งตนเองได้ มีความใฝ่รู้ เรียนรู้อย่างสนุกและสามารถค้นพบตัวเองว่าจะเลือกแนวทางสำหรับตัวเองในอนาคตว่าจะไปในทิศทางใด

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

“ครอบครัวนักเขียน” มีการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยครอบครัวเห็นว่าจำเป็นต้องจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร จึงได้จัดให้มีมุมหนังสือ ชั้นวางของที่วางพจนานุกรม รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ แผนที่ พจนานุกรม วิทยุ โทรทัศน์ ยูบีซี กล้องถ่ายรูป และวิธีตีพิมพ์ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า สื่อบางชนิดมีราคาสูง แต่ครอบครัวเห็นว่ามีความจำเป็นต้องลงทุนซื้อหามาให้บุตรได้ใช้ในการเรียนรู้ เพราะเห็นว่าสื่อมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุตรเป็นอย่างมาก ซึ่งสื่อเหล่านี้จะช่วยให้บุตรสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข ในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างยิ่ง

นอกจากการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม รวมทั้งสื่อต่างๆ ภายในบ้านแล้ว ครอบครัวยังได้ใช้สภาพแวดล้อมจากภายนอกเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุตรอีกด้วย โดยพาบุตรไปทัศนศึกษา ไปดูโรงงาน ดูสถานประกอบการต่างๆ และดูการใช้ชีวิตจริงของผู้คนในสังคม เช่น โรงงานทอผ้า ร้านอาหาร สถานที่ต่างๆ รวมทั้งการไปติดต่อด้านธุรกิจของครอบครัว เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้ว่าการทำธุรกิจแต่ละอย่างมีความยุ่งยากเพียงใด ตลอดจนแม่ค้าอาชีพต่างๆ ที่บุตรได้ไปพบปะพูดคุยว่ามีชีวิตที่ยากลำบากเพียงใด

สำหรับการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวมีการใช้วิธีการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร แต่อาจจะไม่ทราบว่าสิ่งที่ครอบครัวทำให้บุตรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัย เช่น การค้นหาสาเหตุที่บุตรหนีโรงเรียนหาแนวทางแก้ไข พบว่า มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ตัดสินใจเลือกจัดให้กับบุตร มีการศึกษาแนวทางการจัดที่เหมาะสมให้กับบุตร ได้นำวิธีการต่างๆ มาใช้กับบุตร พร้อมทั้งได้มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรอยู่เสมอ จนทุกวันนี้บุตรสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขกับแนวทางที่ครอบครัวเลือกให้

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย ครอบครัวไม่ได้ไปประสาน เพราะ ครอบครัวจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดียวให้กับบุตรด้วยตนเอง ไม่ได้ไปขอความร่วมมือจากผู้อื่น แต่หากจะมองว่าครอบครัวได้มีการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตร โดยพาบุตรไปเรียนรู้กับบุคคลในชุมชนภายนอกก็ถือได้ว่าเป็นการประสานอยู่มาก ดังได้กล่าวไว้ว่า

“...เราไม่ได้ไปประสาน เพียงแต่เด็กเขาเข้าไปรู้จักสังคมภายนอกเป็นสังคมของผู้สูงอายุ อย่างพ่อแม่ไปไหนจะพาเขาไปด้วย พาไปเข้าสังคมของผู้ใหญ่ เขาจะได้รู้มารยาทของสังคม รู้จักความคิดของคนที่ย่างต่างกัน เป็นความคิดที่พัฒนาขึ้น จะพาเขาไปเรียนรู้จากสถานประกอบการที่เราไปติดต่อเรื่องธุรกิจ ให้ไปดูชีวิตคนที่อยู่ในอีกสังคมหนึ่ง ได้พบปะพูดคุยกับคนหลากหลายอาชีพ เรียนรู้ชีวิตของผู้อื่นแล้วมาเปรียบเทียบกับตัวเอง”

ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นบางส่วน เช่น จะมีการแบ่งปันอาหารให้กับเพื่อนบ้าน เพื่อให้บุตรได้ฝึกเรื่องการให้ การเมตตาต่อผู้อื่น เน้นเรื่องการให้ทาน การให้อภัย ผู้วิจัยเห็นว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวมีความพร้อมในตัวเอง จึงไม่มีความจำเป็นต้องไปขอความร่วมมือจากผู้อื่น เพราะทุกอย่างครอบครัวสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง และมีความยินดีจะให้ความช่วยเหลือด้านความรู้แก่ครอบครัวอื่น ที่มีความสนใจจะจัดการศึกษาแต่ขาดความรู้ความเข้าใจ

จากการที่ครอบครัวได้พาบุตรเข้าไปสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทำให้บุตรได้ฝึกตัวเอง ฝึกความอดทน ฝึกจิตใจให้หนึ่ง ได้เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น รู้เท่าทันคนและรู้จักมนุษย์ในสังคมที่มีความหลากหลาย สำหรับการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ ครอบครัวจะเลือกแหล่งเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับเกณฑ์หรือโยงกับกลุ่มสาระวิชารอบด้าน ซึ่งในช่วงแรกที่เริ่มจัด ครอบครัวจะสับสนมาก และเครียดมาก ทำแผนไปแล้วไม่รู้ว่าจะจัดอย่างไร จะทำได้ไหม แต่เมื่อเข้าไปทำแล้วจะโยงเข้าไปหาเอง นี่ก็ได้เองว่าจะโยงอย่างไร ซึ่งมารดาได้กล่าวถึงการเลือกแหล่งเรียนรู้ว่า

“...ให้เขามีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะเลือกเองว่าจะไปไหนไปนี่ บางส่วนเราก็พาเขาไป ซึ่งเขาก็ไม่ออกไปเท่าไร บางส่วนก็ไปโดยบังเอิญ มันมีภารกิจหรือช่วงจังหวะ บางส่วนเขาเสนอเอง บางส่วนก็ไปตามวิถีชีวิตเพราะเราไม่กำหนดเลย”

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า “ครอบครัวนักเขียน” มีความพร้อมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้กับบุตรด้วยตนเอง จึงมิได้ไปประสานความร่วมมือหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลในชุมชน แต่ก็มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านทั่วไปที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันอยู่ เพียงแต่ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของบุตรเท่านั้น และครอบครัวได้มีการจัดการเรียนรู้ให้บุตรได้พัฒนาตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัว โดยเฉพาะด้านการอ่านและการเขียนที่บุตรชอบจนสามารถสร้างสรรค์งานเขียนเป็นของตัวเองออกมาได้ รวมทั้งสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ตามความสนใจและความต้องการของบุตรเป็นสำคัญ

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของบุตรอย่างชัดเจน เช่น ในเรื่อง การพูด การคิด การมีเหตุผล การมีมารยาท และการมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ซึ่งก่อนหน้านี้ บุตรจะโทษคนอื่นตลอด เดี่ยวนี้รู้จักโทษตัวเองได้ วิเคราะห์ตัวเองได้ มีความรับผิดชอบ มีความอดทน อากาศร้อน อากาศหนาวเขาทนได้ ทำอะไรเพื่อมารดาได้ โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เมื่อก่อนเขาค่อนข้างตามใจตัวเองหรือประเภทค่อนข้างขี้เกียจ พูดจาไม่เพราะ เดี่ยวนี้ดีขึ้นมาก รู้จักคิดเป็น มีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง มีมารยาทมากขึ้น เช่น รู้จักขอบคุณ รู้จักขอโทษ รู้จักขออนุญาตก่อนทำอะไร และมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เดิมทีเด็กของเราขาดมากในเรื่องเหล่านี้ โดยพื้นฐานเขาไม่ชอบให้ใครมาสั่งให้ทำโน่นทำนี่ เขาจะไม่ทำและจะมีปฏิกิริยาต่อต้าน จะทำในสิ่งตรงกันข้าม เราต้องรู้นิสัยเด็กของเรา เขาชอบทำอะไรเอง ทำอะไรมักจะไมยอมบอก เมื่อเหตุการณ์ผ่านไปแล้วค่อยมาบอกภายหลัง ให้เราประหลาดใจ เขาชอบอย่างนั้น ชอบคิดเองแต่ไม่ชอบให้ใครมาบอกมาสั่ง มันเป็นลักษณะนิสัยของเขา”

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเห็นว่า บุตรเกิดการใฝ่รู้มากขึ้น มีวินัยมากขึ้น เดิมไม่เคยทำอะไรเลยจะขี้เกียจ แต่ตอนนี้ตื่นเช้ามาจะจัดที่นอนเอง ช่วยบิดามารดาทำงาน อีกสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ บุตรได้ค้นพบตัวเองเจอว่าจะไปทางไหน ชอบอะไร จะประกอบอาชีพอะไรในอนาคต ไม่เบื่อหน่ายโลก รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็นและมองโลกในแง่ดีขึ้น

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพผู้เรียน

2.1 ผลงานและร่องรอยการเรียนรู้

ผลการวิจัย พบว่า ครอบครัวจะดูจากผลงานการเขียนของบุตรทั้งที่เป็นบันทึกการเรียนรู้ และผลงานการเขียนหนังสือนวนิยายเล่มแรกที่บุตรเขียนเอง ในชื่อ “เดือนแสงจันทร์” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับจินตนาการ เป็นข้อมูลพื้นฐานเรื่องศิลปะ เรื่องข้อคิด เรื่องศาสนาและเรื่องเกี่ยวกับพลังจิต เป็นการเชื่อมโยงเรื่องต่างๆ เข้าด้วยกัน และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มฉบับสมบูรณ์แล้ว โดยไม่ได้เผยแพร่ที่ไหน แต่จะใช้เป็นผลงานและร่องรอยการเรียนรู้เมื่อเขตพื้นที่มาประเมิน นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวถึง ที่มาของการเขียนนวนิยายของบุตรว่า

“...เขาฝึกการเขียนนวนิยายจากการอ่านวรรณกรรมหลายๆ ยุคทั้งของโบราณและปัจจุบัน ทำให้เขาได้แนวและเป็นสิ่งที่เขาชอบด้วย และขณะนี้เขากำลังเขียนเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของนักเคลื่อนไหว เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์ให้อ่านสนุกๆ เป็นลักษณะนิยาย ซึ่งเขาต้องใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ก็จะไปค้นประวัติศาสตร์ เราจะยืมหนังสือพงศาวดารมาให้ ส่วนใหญ่เขาจะเลือกหนังสือและค้นคว้าข้อมูลด้วยตัวเอง โดยจะวางโครงเรื่องเป็นตอนๆ จะไม่ต้องจบ เขาได้ปรับปรุงวิธีการเขียนใหม่เพราะได้ประสบการณ์จากผลงานเล่มแรก”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่บุตรสามารถเขียนหนังสือเป็นเล่มได้ ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะเขาต้องใช้ความสามารถมากและต้องใช้ความคิดอย่างมาก ซึ่งสามารถโยงไปเข้ากับเรื่องการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียนได้อย่างชัดเจน

2.2 สังเกตจากการพูดคุย

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวจะใช้การสนทนาพูดคุยกับบุตร ทำให้รู้ว่าบุตรสามารถพัฒนาตัวเองไปได้แค่ไหน เมื่อบุตรออกมาอยู่นอกระบบทำให้มีโอกาสพูดคุยกับบุตรมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นไปตามธรรมชาติเป็นชีวิตจริง

2.3 ให้ผู้เรียนประเมินตนเอง

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวต้องการปลูกฝังให้บุตรรู้จักการยอมรับความจริง จะคิดหรือจะทำอะไรให้ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยให้บุตรประเมินตัวเองว่าเขาดีขึ้น หรือมีอะไรที่ต้องปรับปรุง ส่วนไหนที่ยังด้อยอยู่ ส่วนไหนที่ดีแล้ว ให้บุตรได้รู้จักตัวเองมากขึ้นและเกิดการยอมรับความจริง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประเมินของเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ จึงทราบว่า ทางเขตพื้นที่ยังมีได้ทำการประเมินครอบครัวได้เลย และกำลังจะติดต่อให้ “ครอบครัวนักเขียน” มาเข้ารับการประเมิน เป็นหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นคณะกรรมการประเมิน มีการประชุมปรึกษาหารือกันว่า จะเลือกใช้วิธีการประเมินในรูปแบบใดให้เหมาะสมกับสภาพการจัดของแต่ละครอบครัว ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า เกณฑ์การประเมินควรให้ความสำคัญกับคุณลักษณะและควรมีการอบรมสัมมนาให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบอย่างต่อเนื่องหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากยิ่งขึ้น

3. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่าทุกอย่างจากการดำเนินชีวิตของบุตรเป็นตัวชี้วัดได้ โดยต้องสังเกตจากพฤติกรรมและการพูดของบุตร เพราะสามารถเห็นได้ชัดเจนกว่าตัวผลงานที่บุตรไม่ชอบ ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...เขาไม่ชอบทำงานเป็นชุด เช่น ตัดภาพ ทำแฟ้ม เขาไม่ชอบ เคยทำอยู่ในปีแรก พอปีที่ 2 เขาไม่ทำแล้ว เปลี่ยนวิธีการไปหาข้อมูลเกี่ยวกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ดูแล้วว่ามันยากไป ก็ต้องเปลี่ยนไปอีก เขาทำได้เป็นพัก ๆ เขาเปิดจากในคอมแล้วเอามาให้แม่ดู เขาได้แนวคิดจากที่ได้พูดคุยกับเราบ้างและจากที่ดูทีวีบ้าง”

จะเห็นได้ว่า บุตรได้พัฒนาทักษะ กระบวนการคิดจากการได้พูดคุยกับบิดามารดาเป็นส่วนใหญ่ อีกส่วนหนึ่งได้จากการอ่านหนังสือและดูทีวี

4. ตัวชี้ที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมทุกด้านของบุตร ไม่ว่าจะเป็นด้านการรับประทานอาหาร ด้านการออกกำลังกาย เรื่องสุขภาพ พละนามัย การดูแลตัวเอง คือ ให้มีครบทั้ง 8 กลุ่มสาระวิชา ซึ่งครอบครัวได้จัดกลุ่มให้เหลือเพียง 3 กลุ่มสาระ ซึ่งได้แก่ กลุ่มด้านศิลปะ กลุ่มด้านร่างกาย สุขภาพ พละนามัย การเกษตรและกลุ่มด้านวิชาการ เช่น คณิต วิทยาศาสตร์ และภาษา ทั้ง 3 กลุ่ม ครอบครัวจะพยายามให้บุตรมีครบทุกด้าน โดยดูจากพฤติกรรมในชีวิตจริง เช่น การไปซื้อของ บุตรรู้จักเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ สะอาดและถูกสุขอนามัย รู้จักใช้จ่ายอย่างพอประมาณ ไม่ตกเป็นทาสการบริโภคนิยมเหมือนเด็กทั่วไป โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ต้องพยายามให้เขามีครบทุกด้าน แต่อาจจะไม่ตรงตามเกณฑ์เท่าใดนัก อย่างเช่น ภาษาไทยเขาได้ประสบการณ์มากจากการพูด เพราะเขาได้พูดจริง ส่วนนี้ไม่ต้องรู้หลักอะไรมาก เพียงแต่เขาได้พูดจริงและได้เขียนออกมาเป็นคำพูด ไปค้นคว้าและรวบรวม วิเคราะห์ วิจารณ์ได้ เติบโตก้าวไกลไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ทำอะไรไม่ถูกเพราะต้องคอยดูว่าเป็นไปตามเกณฑ์หรือไม่”

โดยจะเห็นได้ว่า ทุกวันนี้บุตรมีความคิดมากขึ้น คิดเป็นมากขึ้น สามารถจัดการและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เช่น การไปติดต่อโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือของตัวเอง มีปัญหาต่างๆ เขาสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวของเขาเองจนทุกอย่างเรียบร้อย และได้หนังสือฉบับสมบูรณ์ออกมา

5. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีการสังเกตจากพฤติกรรมที่บุตรได้แสดงออกทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและผู้อื่น โดยให้ความเห็นว่า ครอบครัวไม่ได้เน้นเรื่องความเหมาะสม เพียงแต่ต้องการให้บุตรมีคุณธรรมและจริยธรรมขึ้นจากที่ไม่มี โดยจะเน้นให้บุตรได้มองเห็นความสำคัญ และเกิดการซึมซับเข้าไปในจิตใจ เมื่อทำอะไรก็ให้ทำออกมาจากจิตใจ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็น เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ต้องเน้นตัวเหมาะสม ถ้าเห็นว่าถ้าไม่เหมาะสมก็จะแนะนำบุตร ที่สำคัญคือความคิดบุตรมีความคิดมากขึ้นและคิดเป็นมากขึ้นก็พอใจแล้ว

6. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่าบุตรมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น มองโลกในแง่ดี มองโลกในแง่ของความเป็นจริง มีจิตที่นิ่งขึ้นไม่โกรธใครง่าย ที่สำคัญ คือ เรื่องโลก โกรธ หลง ครอบครัวจะแทรกเรื่องศาสนาเข้าไป และจะเน้นลักษณะนิสัยอันพึงประสงค์ ซึ่งตัวนี้ทำให้บุตรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจดทะเบียน

ปัญหาส่วนใหญ่ที่ครอบครัวพบ เป็นปัญหาที่เกิดจากการดำเนินการและความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการรับจดทะเบียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ยังขาดความชัดเจนในส่วนที่เกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ดีพอ ตอนแรกที่ไม่ติดต่อกรรมการเขตไม่เข้าใจ ครอบครัวก็ไม่เข้าใจ ทำให้การติดต่อประสานงานระหว่างเขตพื้นที่การศึกษากับครอบครัวไม่ดีเท่าที่ควร เพราะทางเขตพื้นที่การศึกษาไม่สามารถให้คำแนะนำ หรือแก้ปัญหาข้อสงสัยให้กับครอบครัวที่มาขอจดทะเบียนได้ ครอบครัวจึงต้องศึกษาข้อมูลและแนวทางเอง โดยครอบครัวได้กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า

“...เราต้องไปศึกษาข้อมูล ขอเอกสารจากเขต ตอนแรกไปปรึกษาศึกษานิเทศก์ ที่เขตพื้นที่มีศึกษานิเทศก์หลายท่าน เขาให้เอกสารมาศึกษา ตอนนั้นยังไม่มีคู่มืออะไร เขาให้กฎหมายมาว่าเกณฑ์มีอะไรบ้าง 8 กลุ่มสาระมีอะไรบ้าง เอามาพิมพ์หมด แต่ละสาระอิง 8 กลุ่มสาระมีเกี่ยวกับอะไร แผนการจัดการศึกษาที่จัดต้องอิง 8 กลุ่มสาระ ต้องจัดแบบบูรณาการ”

นอกจากนี้ครอบครัวยังได้กล่าวถึงปัญหาหลักที่ พบว่า

“...มีปัญหาหลายประเด็น เช่น 1) กรรมการเขตพื้นที่ยังไม่มีความเข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างชัดเจน 2) เขตพื้นที่ไม่ได้ช่วยอะไรเลย ครอบครัวต้องศึกษาเองทั้งหมด 3) เจ้าหน้าที่ไม่กระตือรือร้น 4) ผู้ปกครองไม่กล้ามาจดทะเบียนเพราะ มีความวิตกกังวลกลัวจะประเมินไม่ผ่าน 5) เขตพื้นที่เน้นเกณฑ์ในส่วนของสาระวิชาเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่นเขตพื้นที่ไม่สนใจเลย และ 6) ตอนขอจดทะเบียนเขตพื้นที่ให้ครอบครัวนำแผนการจัดการศึกษากลับไปแก้ไขใหม่หลายครั้ง”

ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า เขตพื้นที่การศึกษาควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้ชัดเจน เพื่อให้คำแนะนำแก่ครอบครัวที่ไม่มีความรู้ ควรพัฒนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่ไม่มีวุฒิภาวะ โดยจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ให้คำแนะนำ โดยปล่อยให้ครอบครัวดำเนินการเองและเข้าไปแนะนำเป็นระยะๆ และควรศึกษาข้อมูลจากต่างประเทศว่าเขาดำเนินการอย่างไร

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

ปัญหาจะเกิดในช่วงแรกของการเริ่มจัดทำแผนการจัดการศึกษา เพราะ ครอบครัวไม่ทราบแนวทางว่า จะจัดเวลาอย่างไร จะจัดอะไร มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ต้องทำ ซึ่งทางเขตพื้นที่การศึกษาก็ได้ให้คำแนะนำแต่ไม่ช่วยอะไรมาก ครอบครัวต้องทำเองศึกษาเองทั้งหมด และได้กล่าวว่า

“...ตอนแรกที่เริ่มทำแผนจะเครียดมาก เพราะต้องทำงานด้วย พ่อเขาก็ไม่รู้เรื่อง เราต้องทำคนเดียว ต้องหาประสบการณ์ งานอะไรพวกนี้ไม่ได้อยู่ในตำรา ผู้จัดต้องอาศัยคำแนะนำจากผู้รู้และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องทำความเข้าใจว่า จะจัดแบบไหน ต้องบูรณาการ ต้องศึกษาทำความเข้าใจ ต้องใช้เวลา ผู้จัดต้องทำเอง ต้องดูสภาพตัวเองโดยยึดเด็กและครอบครัวเป็นหลัก”

ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีสวนย์การเรียนรู้ที่มีผู้รู้มาให้คำปรึกษาแนะนำผู้จัดควรอยู่ในวงการศึกษาก่อน ถ้าไม่อยู่จะยุ่งยากมากเพราะไม่รู้จักการบูรณาการ และต้องคำนึงถึงตอนที่เขตพื้นที่การศึกษามาประเมินด้วย

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ครอบครัวจะมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเกณฑ์การประเมินที่ทางเขตพื้นที่การศึกษาจะนำมาใช้ในการประเมินบุตรตลอดเวลา เพราะครอบครัวตระหนักดีว่าทางเขตพื้นที่การศึกษาจะใช้เกณฑ์การประเมินตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเหมือนเด็กในระบบ ที่ยึดเนื้อหาตาม 8 กลุ่มสาระเป็นหลักมาประเมิน แต่ครอบครัวยึดกิจกรรมเป็นหลักมากกว่าการใช้เนื้อหาวิชา โดยประเมินจากพัฒนาการของเด็กตามสภาพจริง ซึ่งครอบครัวเห็นว่า บุตรมีจุดอ่อนด้านวิชาการ หากเขตพื้นที่การศึกษาประเมินผลจะเกิดปัญหากับบุตรอย่างแน่นอน นอกจากนี้ ยังพบว่า กรรมการบางท่านยังไม่มีความเข้าใจและใช้ตัวเองเป็นมาตรฐาน ไม่มีการคุยกันระหว่างกรรมการด้วยกัน โดยครอบครัวได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“...เรื่องความวิตกกังวลมีตลอดเวลา เราต้องพยายามคิดถึงเกณฑ์ประเมินนี้ตลอดเวลา เพราะเราประเมินอย่างหนึ่ง เขตพื้นที่ประเมินอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากเกณฑ์การประเมินไม่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับเขตพื้นที่ อยู่ที่ตัวกรรมการและอยู่ที่เราต้องทำรายงานขึ้นมา เราต้องรู้ว่ามียอดประกอบอะไรบ้าง ต้องมีร่องรอยการเรียนรู้ พิมพ์ออกมาว่าเด็กได้เรียนรู้อะไรมาบ้างและต้องมีอนุทิน”

4. ด้านอื่น ๆ

ครอบครัวประสบปัญหามากมาย เช่น ต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ต้องมีความชัดเจน ต้องใช้ศิลปะ ต้องรับภาระหนักเพราะต้องทำงานด้วย ต้องใช้ศิลปะและจิตวิทยาและ

ต้องใช้ความอดทนสูง เพื่อฟันฝ่าอุปสรรคทั้งปวง ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ภาครัฐควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางในการปฏิบัติแก่ครอบครัวที่ต้องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ดีพอ

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวนักเขียน”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักเขียน” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวได้จัดเนื้อหาสาระโดยยึดหลักสูตรการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเป็นแบบผสมอิงมาตรฐานตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลักอย่างไม่แยกส่วนจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ยึดแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสอดแทรกเข้ากับกิจกรรมหลักที่ใช้เป็นกรอบในการเรียนรู้ เพื่อโยงเข้าไปอิงกับเกณฑ์ตาม 8 กลุ่มสาระ โดยคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของบุตรเป็นสำคัญและยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้เน้นให้บุตรมีทักษะด้านการฟัง พูด อ่าน เขียน โดยการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการฝึกการสื่อสารพูดคุย เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้และเกิดทักษะด้านการสื่อสารที่ถูกต้อง เหมาะสม และถูกกาลเทศะและให้ฝึกเขียนโดยให้บุตรทำเป็นนันทนาการในชีวิตบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ไว้เป็นผลงานหรือร่องรอยการเรียนรู้ นอกจากนี้ ครอบครัวได้ฝึกให้บุตรได้พัฒนาระบบ การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยให้บุตรเรียนรู้จากการสังเกต ฝึกปฏิบัติจริงและการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น การพาไปวัดให้บุตรได้ฝึกนั่งสมาธิ สันทนาการกับพระผู้ใหญ่ ใช้หลักศาสนาช่วยกล่อมเกล่าให้บุตรมีจิตใจอ่อนโยน มั่นคง ทำอะไรอย่างมีสติ มีเหตุผลและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวได้พาบุตรไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงผ่านวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เช่น ไปร้านอาหารใหญ่ๆ หรือร้านข้างถนน ไปดูสถานประกอบการ ไปโรงงานทอผ้า ไปอยู่ซ่อมรถ และให้บุตรได้เรียนรู้การทำธุรกิจของครอบครัว โดยลงมือปฏิบัติจริงด้วยตัวเอง เช่น ให้ไปช่วยขายเสื้อผ้า ซึ่งบุตรต้องเรียนรู้เรื่องความอดทนและการปรับตัว ทำให้บุตรได้เรียนรู้ชีวิตจากสภาพที่เป็นจริง นอกจากนี้ ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดอย่างมีเหตุผล และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นเรื่องการอ่าน ให้มีนิสัยรักการอ่าน เพราะการอ่านหนังสือจะทำให้มีข้อมูลนำไปสู่การคิดเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี

1.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลัก โดยใช้กิจกรรมเป็นตัวนำมากกว่า การใช้เนื้อหาวิชา แต่จะมีการโยงเข้าไปอิงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระวิชาต่าง ๆ โดยครอบครัวได้จัดการเรียนการสอนตามหลักบูรณาการศาสตร์ โดยจะเน้นตามแนวทางศาสนาเป็นหลัก ผ่านกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมอาสาร่วมด้วย...ช่วยกัน กิจกรรมวัฏจักร กิจกรรม อนุทินชีวิตและกิจกรรมศาสตร์ศิลป์สร้างสรรค์ สำหรับการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวได้ยึดแนวทางศาสนามาช่วยขัดเกลา ทำให้บุตรมีจิตใจ อ่อนโยนมากขึ้น ใจเย็น มีเหตุผล มีความเกรงใจผู้อื่น มีความอดทน มีความกตัญญู มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น สามารถวิเคราะห์ได้ อธิบายได้ มองอะไรละเอียดขึ้น ฟังตนเองได้และมีความรู้

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวได้จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับบุตร เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็น จึงได้จัดให้มีมุมหนังสือ ชั้นวางของ ที่วางพจนานุกรม รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ แผนที่ พจนานุกรม วิทยุ โทรทัศน์ ยูบีซี กล้องถ่ายรูป และวีซีดีฝึกฟัง ภาษาอังกฤษ เป็นต้น สำหรับการใช้อุปกรณ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้กับบุตร ได้นำวิธีการต่าง ๆ มาใช้กับบุตร พร้อมทั้งได้มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรอยู่เสมอ

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวไม่ได้มีการประสานหรือขอความร่วมมือจากชุมชน เพราะครอบครัวมีความพร้อมในการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้กับบุตรได้ด้วยตนเอง แต่มีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนบ้านทั่วไปที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันอยู่เป็นปกติ ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวจะพาบุตรไปสัมพันธ์กับ สังคมภายนอก เช่น พาไปเข้าสังคมของผู้สูงอายุ เข้าสังคมของผู้ใหญ่ พาไปเรียนรู้จาก สถานประกอบการที่ครอบครัวไปติดต่อเรื่องธุรกิจ ทำให้บุตรได้ฝึกความอดทน เรียนรู้และเข้าใจ ผู้อื่นมากขึ้นและได้รู้จักคนในสังคมที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้ ครอบครัวได้จัดให้บุตรได้เรียนรู้ และพัฒนาเต็มตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัว โดยเฉพาะด้านการอ่านและการเขียนที่บุตรชอบจน สามารถสร้างสรรค์งานเขียนเป็นของตัวเองออกมาได้

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักเขียน” ผู้วิจัยสามารถ วิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า “ครอบครัวนักเขียน” มีความพึงพอใจที่ได้เห็นพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของ บุตรอย่างชัดเจน เช่น เรื่องการพูด การคิด รู้จักคิดเป็นมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้ด้วย

ตนเองจากผลงานการเขียนของบุตร แสดงให้เห็นว่า บุตรได้มีการพัฒนาศักยภาพในด้านการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ของตนเองได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง มีมารยาทมากขึ้น รู้จักขออนุญาต รู้จักขอโทษ วิจารณ์ตัวเองได้ โทษตัวเองได้ มีความอดทน ซึ่งก่อนหน้านี้บุตรขาดในเรื่องเหล่านี้ ทั้งนี้ ครอบครัว สังเกตเห็นว่า บุตรรู้จักคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น นอกจากนี้ บุตรมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง ในทางที่ดีขึ้น เช่น มองโลกในแง่ดี มองโลกจากความเป็นจริง และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น มีความใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ มีวินัยมากขึ้น และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัว นักเขียน” ยังไม่ได้เข้าสู่การประเมิน และทราบจากทางเขตพื้นที่การศึกษาว่า กำลังอยู่ระหว่างติดต่อ ให้ครอบครัวพาบุตรมาเข้ารับการประเมิน

ครอบครัว 2 “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย”

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” เป็นครอบครัวที่บุตรมีลักษณะพิเศษต่างไปจากเด็กทั่วไปที่มีพัฒนาการไวผิดปกติ บุตรเรียนรู้ได้เร็วเป็นพิเศษถึงขั้นผิดปกติ ครอบครัวจึงได้ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและได้รับคำแนะนำให้พาบุตรไปทดสอบไอคิว (IQ) ผลปรากฏว่า บุตรมีคะแนนอยู่ในเกณฑ์ 130 ซึ่งแสดงว่า บุตรเป็นเด็กที่มีไอคิวอยู่ในระดับสูง ขณะนี้บุตรมีอายุ 6 ปี 9 เดือน เมื่อเทียบตามอายุบุตรจะมีระดับการศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) แต่ความเป็นจริงปัจจุบันการเรียนของบุตรในบางวิชา เช่น คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปถึงขั้น ม.4 หรืออยู่ในช่วงชั้นที่ 3 แล้ว

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีบุตรชาย 2 คน คนโตอายุ 6 ปี 9 เดือน เพิ่งจะจบช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) โดยผ่านการประเมินจากเขตพื้นที่การศึกษาเรียบร้อยแล้วขณะนี้อยู่ระหว่างขอจดทะเบียนจัดการศึกษาในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) ส่วนบุตรคนเล็กอายุ 3 ปี ยังไม่ได้รับการศึกษาแต่มีแนวโน้มว่า ครอบครัวจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้เช่นเดียวกับบุตรคนโต บิดาอายุ 39 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านวิศวกรรมโยธา ประกอบอาชีพวิศวกรบริษัท สำหรับมารดาอายุ 37 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่แม่บ้านดูแลเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีพื้นฐานความเชื่อและศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้ง 2 นิกาย โดยเฉพาะทางด้านนิกายมหายาน ซึ่งครอบครัวได้ให้ความสนใจและศึกษามากเป็นพิเศษ จนเกิดความซาบซึ้งโดยตั้งชื่อบุตรให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับทางศาสนาในชื่อว่า “ทิเบต” กับ “ราห์ชา” นอกจากนี้ ครอบครัวได้สะสมพระไตรปิฎก และ E - Book ทางศาสนาไว้มากมายและได้สอนให้บุตรสวดมนต์ทุกคืน ใช้ศาสนาเป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตร เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ทั้งนี้ ครอบครัวถือว่าศาสนากับแนวคิดของบิดามารดาเป็นคนละส่วนกันแยกกับการศึกษา โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...เราใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูลูก สอนให้ลูกมีความใฝ่รู้ใฝ่ดี สอนให้ช่วยเหลือตัวเองและเรียนรู้ด้วยตัวเองได้ แต่ด้านการศึกษาเราแยกคนละส่วนกัน โดยจะยึดเนื้อหาตาม 8 กลุ่มสาระเป็นหลักในการสอน”

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร เพราะเห็นว่า บุตรเรียนเร็วเป็นพิเศษถึงขั้นผิดปกติ มีพัฒนาการไวผิดปกติ ทางครอบครัวจึงตัดสินใจจัดการศึกษาที่เหมาะสมโดยเฉพาะให้กับบุตร เพื่อให้บุตรได้มีการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของตนเอง กอปรกับ

ครอบครัวเคยทราบเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของต่างประเทศมานานแล้ว สำหรับในเมืองไทยไม่มีใครมีข้อมูลแต่ครอบครัวพยายามหาข้อมูลอยู่ตลอดและมาทราบอีกครั้งจากข่าวเด็ก ม.6 ถูกหลอก

ทั้งนี้ ก่อนตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร ครอบครัวมีความลังเลในการตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้กับบุตรว่า จะให้เรียนโรงเรียนสำหรับเด็กพิเศษหรือให้ไปเรียนที่ต่างประเทศหรือจะจัดการศึกษาโดยครอบครัว สุดท้ายได้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร เพราะเห็นว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดสำหรับบุตรในขณะนั้น โดยบิดามารดาเห็นพ้องกันจึงไม่มีปัญหา แต่ญาติพี่น้องคัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะต้องการให้ครอบครัวทำตามปกติเหมือนเด็กทั่วไป จนถึงขณะนี้เห็นบุตรจบ ป.3 แล้ว ได้มาแนะนำให้บุตรกลับไปเรียน ป.4 ในระบบที่ยืนยันความคิดเดิมคือไม่เห็นด้วยกับครอบครัว เพราะต้องการให้ทำตามปกติเหมือนเด็กทั่วไปอยู่เหมือนเดิม

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยยึดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้เนื้อหาอย่างครบถ้วนทั้ง 8 กลุ่มสาระ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพ ความสนใจและความถนัดของบุตรเป็นสำคัญ เพื่อให้บุตรสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ

ทั้งนี้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวได้เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ภาษาไทย

- สาระที่ 1 การอ่าน
- สาระที่ 2 การเขียน
- สาระที่ 3 การฟัง การดูและการพูด
- สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษา
- สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

1.2 คณิตศาสตร์

- สาระที่ 1 จำนวนและการดำเนินการ
- สาระที่ 2 การวัด

- สาระที่ 3 เรขาคณิต
- สาระที่ 4 พีชคณิต
- สาระที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลและความน่าจะเป็น
- สาระที่ 6 ทักษะ / กระบวนการทางคณิตศาสตร์

1.3 วิทยาศาสตร์

- สาระที่ 1 สิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต
- สาระที่ 2 ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม
- สาระที่ 3 สารและคุณสมบัติของสาร
- สาระที่ 4 แรงและการเคลื่อนที่
- สาระที่ 5 พลังงาน
- สาระที่ 6 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก
- สาระที่ 7 ดาราศาสตร์และอวกาศ
- สาระที่ 8 ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

- สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
- สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตในสังคม
- สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์
- สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
- สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

1.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

- สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและการพัฒนาการของมนุษย์
- สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว
- สาระที่ 3 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค
- สาระที่ 4 ความปลอดภัยในชีวิต

1.6 ศิลปะ

- สาระที่ 1 ทักษะศิลป์
- สาระที่ 2 ดนตรี
- สาระที่ 3 นาฏศิลป์

1.7 การงาน อาชีพและเทคโนโลยี

- สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว
- สาระที่ 2 การอาชีพ
- สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี
- สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

1.8 ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ)

สาระที่ 1 ภาษาเพื่อการสื่อสาร

สาระที่ 2 ภาษาและวัฒนธรรม

สาระที่ 3 ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น

สาระที่ 4 ภาษากับความสัมพันธ์กับชุมชนโลก

ทั้งนี้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการเลือกเนื้อหาสาระโดยคำนึงถึงความสนใจของบุตรเป็นสำคัญ นั่นคือการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยผลักดันให้บุตรใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่และให้บุตรมีส่วนร่วมในการเลือกเนื้อหาและกิจกรรมบ้าง หากเรื่องใดที่ไม่สนใจจะเกิดความเบื่อหน่าย โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ลูกชอบอะไร พ่อแม่จะเป็นไกด์ให้ เห็นลูกชอบเล่นนิ้วจึงให้เรียนดนตรี เรียนอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนเรียนไปไกลแล้ว ครูจึงในแยกเรียนให้ทันเพื่อนก่อน ตอนหลังครูไม่ให้เข้ากลุ่มเพื่อน เพราะเรียนเร็วกว่าคนอื่น เรียนได้ 2 อาทิตย์ ลูกอ่านโน้ตได้หมดแล้ว ครูไม่สอนจะไปแกะโน้ตเอง เห็นความสามารถด้านดนตรีอีกเรื่องและที่พาไปเรียนเทควันโด เพราะครูมาบอกว่า ลูกชอบเตะต่อยกับเพื่อน จึงพาไปเรียน ลูกก็เรียนได้ดีและมีพัฒนาการเร็วกว่าคนอื่นอีกเช่นกัน”

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรได้เรียนรู้เรื่องที่ตรงตามความสนใจ เช่น บุตรชอบเรื่องสัตว์มาก ก็ได้ศึกษาทั้งสัตว์ดีกต่าบรรพ์ พวกไดโนเสาร์และสัตว์ปัจจุบัน โดยการอ่านจากหนังสือและค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต ส่วนด้านเนื้อหาสาระตามที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่อิง 8 กลุ่มสาระ โดยส่วนใหญ่บิดามารดาจะสอนเองและในบางสาระวิชา เช่น คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์มีการสอนจนถึงช่วงชั้นที่ 4 แล้ว ซึ่งเป็นหลักสูตรเฉพาะตัว จัดตามความพร้อมของบุตรเป็นหลัก

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาให้กับบุตร โดยให้บุตรได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิดผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น สอนบุตรเล่นหมากรุกไทย สอนครั้งเดียวบุตรเล่นได้ทันที เป็นกิจกรรมที่ใช้ทดสอบทักษะการคิดของบุตรได้ดี เมื่อเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ ไปพบเห็นอะไรจะให้บุตรอ่านให้ฟังทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่ไปพบเห็น บุตรสามารถอ่านป้ายต่างๆ ขณะนั่งรถไปกับบิดามารดาได้ เป็นการสอนให้บุตรมีความใฝ่รู้ สอนให้ช่วยเหลือตัวเองได้ สามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองได้หรือการพาไปซื้อของ บุตรสามารถคิดเงิน คัดส่วนลดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้และคิดเงินเร็วกว่าคนขาย โดยบิดาได้กล่าวเสริมว่า

“...การไปซื้อของลูกรู้จักวิเคราะห์ อ่านป้ายราคา จ่ายเงิน ศึกษาข้อมูลของที่ซื้อ ก่อนของที่ได้รับประทานได้ที่ใส่ถุงมีสารอาหารอะไรบ้าง และช่วยจดรายการของที่ขาดแล้วไปซื้อด้วยตัวเองได้”

นอกจากนี้ ครอบครัวได้สังเกตเห็นว่า บุตรชอบใช้มือทำทางตั้งแต่เล็กและสามารถทำนิ้วเป็นตัวอักษร A - Z ได้ด้วยตัวเอง จากทักษะการขบเล่นนิ้ว ครอบครัวจึงพาไปเรียนดนตรี เปียโนแต่บุตรนิ้วเล็กเกินไป ทำให้เรียนไม่ได้ จึงเปลี่ยนไปเรียนอิเล็กทรอนิกส์แทน และมารดาได้กล่าวถึงการใช้ทักษะกระบวนการคิดของบุตรอย่างชื่นชมว่า

“...ตอนกลางคืนลูกไม่ยอมนอน แต่จะทำมือทำไม้ คิดอะไรของเขายู่คนเดียว พอตื่นเช้ามาวิ่งมาบอกแม่ว่า ลูกค้นพบความลับของสูตรคูณแม่เก้าว่า ทุกคำตอบ เมื่อเอามารวมกันจะได้ผลลัพธ์เท่ากับเก้าทุกตัว ลูกคิดไปเก้ายกกำลังสาม (9³) ก็ได้ผลลัพธ์เท่ากัน”

ทั้งนี้เห็นได้ว่า บุตรมีทักษะกระบวนการคิดและความจำที่ดีมาก สามารถเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดที่เป็นระบบของตัวเองได้เป็นอย่างดีและมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านการคิดคำนวณและด้านดนตรีอย่างเห็นได้ชัด และในบางเรื่องบิดามารดาได้เรียนรู้จากบุตร โดยบุตรค้นพบองค์ความรู้ใหม่ก่อนแล้วมาบอกบิดามารดา

จากที่ผู้วิจัยได้สังเกตและพูดคุยกับบุตร โดยทดสอบตั้งคำถามคณิตศาสตร์ บุตรสามารถคิดและตอบคำถามได้อย่างรวดเร็ว แสดงให้เห็นว่า บุตรเป็นเด็กที่มีสติปัญญาดีมาก จัดอยู่ในกลุ่มเด็กพิเศษที่มีปัญญาเลิศ โดยเฉพาะทางด้านการคิดคำนวณและความจำ บุตรทำได้ดีมากอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับด้านการจัดการ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีการจัดกิจกรรมแต่ละวันไม่ตายตัวทุกอย่างทำเป็นกิจวัตรประจำวัน เช่น รุ่งจ๊อกกิ้ง เข้าฝึกกราเทควันโดเพื่อทบทวน รับประทานอาหารเช้า ซ้อมดนตรีฝึกใช้คีย์บอร์ด หลังจากนั้นจึงเริ่มสอนเนื้อหาวิชาการโดยจะสังเกตว่า บุตรมีความพร้อมที่จะเรียนหรือไม่ เพียงใด ถ้าวางจะไม่สอนมาก ซึ่งในช่วงกลางวันมารดาจะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและสอนเรื่องง่ายๆ เป็นพื้นฐานให้บุตร ส่วนบิดาจะมีเวลาให้บุตรในช่วงเย็น จะทำหน้าที่เป็นคนวางแผน การจัดการและค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ของบุตร รวมทั้งรับผิดชอบในการสอนเนื้อหาวิชาที่ยากๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ให้บุตร ซึ่งขณะนี้กำลังเรียนเนื้อหาของในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 แล้ว เนื่องจากบุตรเป็นเด็กที่เรียนเร็วเป็นพิเศษ

ทั้งนี้ ครอบครัวได้กำหนดเวลาเรียนวันละประมาณ 6-7 ชั่วโมงหรืออาจจะมากกว่า ขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุตร โดยบุตรจะต้องพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อช่วยให้สามารถเรียนสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่นๆ ได้รวดเร็วขึ้น ซึ่งได้แก่ ด้านภาษาไทย ฝึกทักษะด้านการอ่านและ

การเขียน ด้านคณิตศาสตร์ ฝึกทักษะด้านการคิดคำนวณ โดยใช้เวลาประมาณร้อยละ 50 ของเวลาเรียนทั้งหมดในแต่ละสัปดาห์

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยจะพามบุตรไปเรียนรู้จากสถานที่จริง เช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ไปดูต้นไม้ ไปสวนสัตว์ศึกษาชีวิตสัตว์ต่างๆ ไปห้องสมุด รวมทั้งการเรียนรู้จากวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัว เช่น การไปซื้อของ ซื้อเสื้อผ้า และการเดินทางไปตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งครอบครัวเห็นว่า ทุกสถานการณ์ที่ครอบครัวได้พามบุตรไปสัมผัส จะช่วยทำให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีความรู้ที่ฝังลึกจากประสบการณ์จริงที่ได้สัมผัสด้วยตัวเอง

สำหรับการเรียนรู้โดยใช้วิธีการฝึกปฏิบัติจริง ครอบครัวได้พามบุตรไปเรียนดนตรี อีเล็คโทนและกีฬาเทควันโด บุตรสามารถเรียนรู้ได้ดีและมีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ ครอบครัวต้องการสอนบุตรมีความใฝ่รู้ ช่วยเหลือตัวเองได้และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้และที่เห็นชัด คือ เรื่องการใฝ่รู้ โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...พอเดินผ่านร้านหนังสือ ลูกจะวิ่งเข้าร้านไปอ่านหนังสือยากๆ เช่น ตำราวิทยาศาสตร์ ถ้าเป็นหนังสือที่มีภาพประกอบ ลูกสามารถอ่านจบภายใน 20 นาที ก่อนนอนจะทดสอบโดยให้ลูกเล่าเรื่องที่อ่านมาให้ฟังว่า ลูกเรียนรู้เรื่องอะไรมาบ้าง ลูกรู้จริงหรือไม่ ลูกสามารถเล่าได้เหมือนถอดเทป”

ทั้งนี้ ครอบครัวจะใช้วิธีทดสอบเมื่อบุตรอ่านหนังสือจบ 1 เรื่อง แล้วให้มาเล่าเรื่องให้ฟัง มาวิเคราะห์กันว่า ทำไมเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างนี้ ส่วนใหญ่บุตรจะฝึกจากการอ่าน ไม่ว่าจะเป็นนิยาย วิทยาศาสตร์ สารคดีต่างๆ บิดามารดาจะให้บุตรเล่าเรื่องจากการอ่าน ทำความเข้าใจ บุตรจะมีเหตุผลและสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงเลือกเรียนรู้เรื่องนั้น

นอกจากนี้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดอย่างมีเหตุผล และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการกระตุ้นเพื่อจุดประกายความสนใจ ซึ่งบิดามารดาจะพยายามกระตุ้นให้บุตรอยากรู้ก่อน เช่น ดูทีวีเกี่ยวกับสารคดีชีวิตสัตว์แล้วเกิดความสนใจจึงไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ครอบครัวเห็นว่า ถ้าไปยึดเยียดบุตรจะไม่รับ จะใช้วิธีกระตุ้นในสิ่งที่บุตรชอบแล้วอยากทำต่อ

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยจัดการเรียนแบบบูรณาการเพื่อให้บุตรได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่างๆ ในเวลาเดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะขององค์รวม ส่งผลให้บุตรเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ทั้งนี้ ครอบครัวได้แยกการบูรณาการออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การบูรณาการภายในวิชาและการบูรณาการระหว่างวิชา ดังที่บิดาได้ยกตัวอย่างว่า

“...เรียนแบบบูรณาการ เช่น บอกเวลาเป็นภาษาอังกฤษ การงาน เทคโนโลยี คณิต ภาษา เช่น ให้ค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตของคำว่า เสือ แต่สืบค้นเป็นภาษาอังกฤษด้วยคำว่า Tiger จะเป็นไปโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว”

นอกจากนี้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” เห็นว่า บางเรื่องยาวมากบุตรจะเบื่อ ถ้าไม่สนใจก็จะเบื่อ บางอย่างบุตรรู้มากกว่าบิดามารดา โดยถามในสิ่งที่บิดามารดาไม่รู้ เช่น พายุอะไรรุนแรงที่สุด ความเร็วลมมากที่สุดกี่กิโลเมตรต่อชั่วโมง ดิฉันจะอะไรจะไปหาคำตอบด้วยกัน เป็นไปโดยอัตโนมัติไม่ได้กำหนดอะไรไว้เป็นเรื่องตายตัว ไปค้นหาจากอินเทอร์เน็ตด้วยกัน

สำหรับด้านการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร ครอบครัวจะเน้นปลูกฝังบุตรในด้านจริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความใฝ่รู้และความรับผิดชอบ โดยใช้วิธีให้บุตรเกิดความตระหนักรู้ด้วยตัวเอง โดยบิดามารดาไม่ต้องบอก บุตรจะคิดและทำด้วยตัวของเขาเอง ดังที่บิดาได้กล่าวว่า

“...ช่วงแรกจะใช้วิธีให้รางวัลเพื่อจูงใจ ตอนหลังให้ลูกตระหนักรู้เองโดยไม่ต้องให้รางวัล ได้สังเกตเห็นลูกช่วยครูเก็บของหลังเลิกเรียน นอกจากนี้ จะกระตุ้นให้ใฝ่รู้จากการอ่านเรื่องสัตว์แมลง ไดโนเสาร์ ลูกอ่านหนังสือเป็นเล่มๆ เมื่ออ่านจบสามารถเล่าให้ฟังเหมือนก๊อปปี้จากหนังสือ ตอนแรกคิดว่าลูกมั่ว”

ทั้งนี้เห็นได้ว่า บุตรมีความใฝ่รู้อย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการอ่านหนังสือและที่เห็นเป็นประจำ คือ เมื่อเดินผ่านร้านหนังสือบุตรจะวิ่งเข้าร้านไปอ่านหนังสือที่สนใจเสมอ โดยบิดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ที่สำเร็จ คือ การที่ลูกช่วยเหลือตัวเองและที่สอนได้ คือ เรื่องการใฝ่รู้”

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ไม่มีการจัดสภาพบรรยากาศใดๆ ใช้ความเป็นบ้านจริงๆ มีมุมเดียวที่เป็นโต๊ะเรียน มีหนังสือเต็มไปหมด พยายามฝึกให้บุตรรู้หน้าที่ เน้นเรื่องความเป็นระเบียบ ความสะอาด จัดเก็บหนังสือให้เข้าที่ ให้บุตรรู้จักแยกหนังสือ และมีมุมคอมพิวเตอร์อีกมุมหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ ครอบครัวไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าใดนัก เพียงแต่จัดให้มีอากาศถ่ายเทได้ดีและจัดระเบียบในบ้านก็เพียงพอแล้ว สำหรับสื่อการเรียนรู้ส่วนใหญ่ครอบครัวใช้หนังสือทุกประเภท อินเทอร์เน็ต ซึ่งจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากในการค้นหาข้อมูลข่าวสารต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีลูกโลกและกล้องจุลทรรศน์ที่ครอบครัวเห็นว่า มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุตรมาก ทั้งนี้ ครอบครัวเห็นว่า แหล่งเรียนรู้ของรัฐมีข้อจำกัดในการเข้าใช้ หนังสือของภาครัฐทำให้คนในภาครัฐใช้ ไม่เปิดกว้างสำหรับคนภายนอก ทำให้ครอบครัวต้องลงทุนซื้อหาสิ่งต่างๆ มาให้บุตรใช้ในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง

ทั้งนี้ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ได้พาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก เช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ สวนสัตว์ ช่วงหลังรู้สึกเหนื่อยและเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย จึงให้บุตรศึกษาจากอินเทอร์เน็ตแทน เนื่องจากสื่อการเรียนรู้ทางอินเทอร์เน็ตมีมาก เรียนรู้ห้องแล็บในเว็บไซต์ก็มี ในส่วนที่พาบุตรไปทำกิจกรรมจากภายนอกที่ยังทำอยู่เป็นประจำ คือ พาไปเรียนอิเล็กทรอนิกส์และเทควันโดที่โรงเรียนสยามกลการทุกวันเสาร์และอาทิตย์

จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวเป็นนักค้นคว้าจริงๆ ต้องการรู้เรื่องใดจะไปค้นคว้าหาข้อมูลจนได้ เช่น ตอนบุตรยังเล็กๆ ป่วยอยู่ 5 วัน ตัวร้อนตลอดเวลา ไม่รู้ว่าติดเชื้อไวรัสตัวไหนหรือแอนติบอดีตัวไหน บิดาจะตรวจเช็คข้อมูลเกี่ยวกับอาการป่วยของบุตรจากอินเทอร์เน็ต จนทราบว่าเกิดจากไวรัสตัวไหน มีวิธีการรักษาที่ง่าย คือ ฉีดวัคซีน 1 เข็ม ราคาแสนกว่าบาท บุตรหายป่วยทันที นอกจากการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาใช้กับบุตรแล้ว ครอบครัวได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของบุตรไว้เพื่อติดตามและต่อยอดพัฒนาการเรียนรู้อีกกับบุตรอยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งที่ครอบครัวทำเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยด้วยเช่นกัน

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ไม่ได้มีการประสานหรือขอความร่วมมือจากชุมชน เพราะมีการเป็นอยู่อย่างสังคมเมือง คือ ต่างคนต่างอยู่ แต่สำหรับการใช้สถานที่ในชุมชน ครอบครัวได้ไปขอใช้สนามฟุตบอลของโรงเรียนของรัฐใกล้บ้าน และใช้แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน เช่น สวนน้ำใกล้บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวจะจัดการเรียนรู้ให้กับ

บุตรโดยพาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น เช่น เรียนดนตรีและกีฬาที่โรงเรียนสยามกลการ เป็นต้น โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ไม่ค่อยจะสัมพันธ์กัน เพราะอยู่อย่างสังคมเมืองต่างคนต่างอยู่ อยากเรียนรู้ต้องใช้เงินไปหาแหล่งเรียนรู้ข้างนอกเอง”

นอกจากนี้ ครอบครัวได้พาบุตรเดินทางไปต่างจังหวัด ทำให้บุตรมีโอกาสดูเล่นดนตรีไทยในโรงเรียนต่างจังหวัด ได้เข้าไปดูการเรียนรูของเด็กในโรงเรียนว่าเขาทำกันอย่างไร ซึ่งจะเห็นได้ว่า ครอบครัวได้จัดการเรียนรู้ให้กับบุตรด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ โดยพาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรเรียนเร็วเป็นพิเศษและมีพัฒนาการเร็วผิดปกติ จึงไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและได้รับคำแนะนำให้พาบุตรไปทดสอบไอคิว (IQ) ขณะนั้นบุตรอายุ 5 ปี ย่าง 6 ปี ผลการทดสอบบุตรมีระดับไอคิวสูงถึง 130 บุตรจึงเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ เร็วผิดปกติ พออายุ 6 ปี เรียนคณิตศาสตร์ไปถึงชั้น ม.3 โดยบิดาได้กล่าวถึงพัฒนาการของบุตรว่า

“...แม่สอน ก.ไก่ ธรรมดา ลูกท่องได้ในไม่กี่วัน สอนบวกลบก็ทำได้ตอน 4 - 5 ขวบ ลูกหารเลขได้ ตอนลูกอายุ 5 ขวบเศษ ลูกสามารถท่องสูตรคูณตั้งแต่แม่ 2 ไปเรื่อย ๆ จนถึงแม่ 25 โดยไม่ต้องดู เริ่มสอนอ่านภาษาไทยจาก ก.ไก่ สอนแบบลูกท่องง่าย ๆ ลูกอ่านได้ตอน 5 ขวบกว่า ๆ ตอน 6 ขวบ ศึกษาניתศร์มาประเมิน มีจดหมายมาจากเขต ลูกสามารถอ่านจดหมายราชการได้ไม่ผิดเลย”

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรมีความจำดีมาก สามารถเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีการทดสอบทางรูปธรรมโดยการสังเกตและทดสอบจากเอกสาร โดยใช้แบบทดสอบที่เป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับด้านสมรรถภาพทางกาย ทดสอบจากการปฏิบัติจริง ให้ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ทดสอบ นอกจากนี้ ครอบครัวได้ใช้การซักถามพูดคุยเพื่อดูพัฒนาการทางด้านการคิดวิเคราะห์ของบุตรอีกทางหนึ่งด้วย และประเมินตามสภาพจริง ที่เห็นได้คือ ลูกมีความใฝ่รู้และมีความจำดีมาก โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ด้านวิชาการไม่ต้องพูดถึงมีความชัดเจน สอนจบทดสอบทันที ลูกทำได้ดี กิจกรรมที่สอนลูกคือ หมากรุกไทย สอนลูกเพียงครั้งเดียวและบอกลูกว่าจำไม่ได้ก็ไม่ต้องเล่น สอนเสร็จเริ่มเล่นลูกเล่นได้ทันที ความจำใช้ได้เป็นกิจกรรมที่ใช้ทดสอบลูก ส่วนสมรรถภาพทางกายเรียนแล้วทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญ”

สำหรับในส่วนการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ได้ส่งรายงานการวัดและประเมินผลขอจบช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) ไปให้เขตพื้นที่การศึกษาและทางเขตพื้นที่การศึกษาได้ให้นำบุตรไปทดสอบด้วยข้อสอบมาตรฐาน (NT) โดยจัดสอบ 3 วิชา คือ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาไทย ข้อสอบมี 90 ข้อ ใช้เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที ไม่ให้พัก ผลการทดสอบออกมา คณิตศาสตร์ 30 ข้อ ได้ 29 ข้อ (โจทย์ผิด 1 ข้อ) วิทยาศาสตร์ได้ 90 % ภาษาไทยได้ 60 % ผ่านการประเมินจบช่วงชั้นที่ 1 ไปเรียบร้อยแล้ว และขณะนี้กำลังขอจดทะเบียนจัดในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) อยู่ ซึ่งเป็นครอบครัวแรกที่ขอจบช่วงชั้นก่อนเวลา เนื่องจากบุตรเป็นเด็กที่มีไอคิวสูง ทางเขตพื้นที่การศึกษาจึงยอมให้ผ่าน ผู้วิจัยได้รับทราบจากศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินว่า ครั้งนี้ถือว่าเป็นการพิจารณาให้เป็นกรณีพิเศษ เพราะถือเป็นเรื่องใหม่ของเขตพื้นที่การศึกษา กอปรกับแนวปฏิบัติยังไม่ชัดเจน และ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” เป็นครอบครัวแรกที่มาขอจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 แต่ในการพิจารณาครั้งต่อไปจะให้ถือปฏิบัติตามเกณฑ์

3. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด และเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรม การพูดคุย ความมีเหตุผล สามารถอธิบายได้ว่าที่เลือกทำเพราะอะไร เช่น ให้ท่องคำศัพท์ภาษาอังกฤษจากพจนานุกรม (Dictionary) 2,000 ตัว บุตรจะขอแบ่งท่อง เมื่อถามสาเหตุ บุตรให้เหตุผลว่า การแบ่งเนื้อหาทำให้ได้ผลมากขึ้น นอกจากนี้ ครอบครัวพบว่า บุตรมีพัฒนาการด้านการคิดและการจำดีมาก เช่น สอนการเล่นหมากรุกไทยครั้งเดียวบุตรสามารถเล่นได้ทันที หรือการค้นพบความลับของสูตรคูณแม่เก้าว่า ทุกคำตอบเมื่อเอามารวมกันจะมีผลลัพธ์เท่ากับเก้าทุกตัว หรือไปเรียนดนตรี 2 อาทิตย์ บุตรอ่านโน้ตเพลงได้หมด บางเพลงครูไม่สอนจะไปแกะโน้ตเอง เมื่อเรียนจบแต่ละชั้นบุตรสามารถขึ้นแสดงดนตรีบนเวทีได้เลย

ทั้งนี้ ครอบครัวได้สังเกตจากวิถีชีวิตประจำวันเห็นว่า บุตรมีการปรับตัวรู้จักคิด วิเคราะห์และทำอะไรได้ด้วยตัวเอง เช่น การไปซื้อของ บุตรจะคิดวิเคราะห์ อ่านป้ายราคา จ่ายเงินทอนเงิน สามารถคิดเงินได้เร็วกว่าคนขายและศึกษาข้อมูลของที่ซื้อ ดูฉลากวันหมดอายุก่อนซื้อทุกครั้ง รวมทั้งจดรายการของที่ขาดแล้วไปซื้อเองได้

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุตรมีพัฒนาการทางด้านการใช้ทักษะ กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและดีมาก สามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง จากการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดนตรี กีฬา หรือวิชาการ บุตรมีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและทำได้ดี

4. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้ศาสนาอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีและมุ่งสอนให้บุตรมีความใฝ่รู้ สอนให้ช่วยเหลือตัวเองได้และสามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองได้ ทั้งนี้ บุตรจะรู้หน้าที่ของตัวเองดีว่า กิจกรรมประจำวันต้องทำอะไรบ้างโดยที่บิดามารดาไม่ต้องบอก บุตรจะมีความรับผิดชอบทำตามหน้าที่ได้ครบถ้วน มีความใฝ่รู้ รักการอ่าน มีความซื่อสัตย์และมีระเบียบวินัย

5. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวสังเกตได้จากการที่บุตรได้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ บุตรเข้ากับเพื่อนๆ ได้ดี และยังมีน้ำใจช่วยครูฝึกเก็บของหลังเลิกเรียน นอกจากนี้ ครอบครัวได้สอบถามจากคนที่สอนและคนที่รู้จัก ได้กล่าวว่า บุตรมีการวางตัวได้อย่างเหมาะสม เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่และมนุษยสัมพันธ์ดี

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า บุตรจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบิดามารดาเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในครอบครัว แต่บุตรจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นก็ต่อเมื่อได้ออกไปเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ภายนอกเท่านั้น ซึ่งบุตรก็สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและผู้คนได้ดี สามารถทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดทะเบียน

ครอบครัวเห็นว่า ขั้นตอนและมาตรฐานในการทำเอกสารการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ชัดเจน เนื่องจากเป็นครอบครัวแรกที่ไปขอจดทะเบียน ทางเขตพื้นที่การศึกษายังไม่รู้แนวทางที่ชัดเจน ครอบครัวก็ไม่รู้ ทางเขตพื้นที่การศึกษาจึงใช้วิธีที่เคยชินเอาแนวทางของในระบบมาใช้และครอบครัวยังเห็นว่า แนวทางเป็นไปในทางควบคุมตรวจสอบมากกว่าให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า 1) การจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ควรอยู่ในกำกับของเขตพื้นที่การศึกษา เนื่องจากไม่มีความชำนาญในเรื่องนี้ น่าจะให้กรมการศึกษา นอกโรงเรียน (กศน.) มาดูแลเพราะมีความชำนาญมากกว่า 2) ควรเข้มงวดให้ถูกต้อง 3) ครอบครัวโฮมสคูลมีความหลากหลาย เขตพื้นที่ศึกษามองว่า มีมาตรฐานต่ำจึงเข้ามาตรวจสอบและควบคุม โดยให้ยึด 8 กลุ่มสาระ 76 มาตรฐานเหมือนในระบบ มองดูว่า ดับเบิลสแตนดาร์ด (Double Standard) มากกว่า

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาเกิดจากเขตพื้นที่การศึกษาที่กำหนดให้ครอบครัวจัดทำแผนการจัดการศึกษาตามแนวของในระบบ ซึ่งความจริงครอบครัวมีวิธีการและแนวทางอื่นที่ดีกว่า ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยเฉพาะแยกแยะตามสภาพของผู้เรียน ควรมีความยืดหยุ่นมากกว่านี้ หรือจัดทำแผนเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะ โดยจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละกลุ่ม

3. ด้านการจัดและประเมินผล

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากเขตพื้นที่การศึกษาที่ไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจน แล้วโยนปัญหามาให้ครอบครัว เช่น ดูจากรายงานที่ส่งไปให้ บางวิชาไม่ได้ตรวจสอบข้อมูลจริงก่อนการพิจารณา ไม่มีการติดต่อสอบถามครอบครัวก่อนแล้วพิจารณาออกมาเหมือนนั่งเทียน พิจารณาเอง ครอบครัวเดือดร้อนเพราะได้ทำอย่างละเอียดแต่กรรมการประเมินหยาบ ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กรรมการไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินและขอให้เขตพื้นที่การศึกษาชี้แจงเรื่องขั้นตอน วิธีการและมาตรฐานที่ใช้ในการพิจารณาเด็กให้ชัดเจนโปร่งใส เพื่อจะได้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า 1) ควรมีนโยบายให้โรงเรียนของรัฐเปิดกว้างให้เด็กโหมส庫ลเข้าไปร่วมเรียนรู้กับเด็กที่อยู่ในระบบโรงเรียนได้ 2) ควรจะมีหน่วยงานอื่นของรัฐมาดูแลให้การสนับสนุนด้านต่างๆ แก่ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแทนเขตพื้นที่การศึกษา 3) ควรจัดหาแหล่งเรียนรู้ที่เพียงพอ 4) ขอให้ภาครัฐปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรตามแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีการอ่อนตัวลงมากกว่านี้ ให้เหมาะสมตามสภาพจริงของเด็กแต่ละคน ไม่ใช่บังคับใช้กับเด็กทุกคนเหมือนกันหมด

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวได้จัดเนื้อหาสาระโดยอิงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเป็นแนวเพื่อไม่ให้หลงทางและได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยคำนึงถึง

ความพร้อม ความสนใจ ความถนัดและความต้องการของบุตรเป็นสำคัญ โดยยึดบุตรเป็นศูนย์กลาง เพื่อผลักดันให้บุตรได้ใช้ศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้ใช้วิธีการให้บุตรได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาจากกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันและสถานการณ์จริง รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ไปพบเห็นระหว่างเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะทักษะด้านการอ่านและการคิดวิเคราะห์ซึ่งบุตรได้ฝึกด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา เช่น การค้นพบความลับของสูตรคูณแม่เก้าว่า ทุกคำตอบเมื่อเอามารวมกันจะได้ผลลัพธ์เท่ากับเก้าทุกตัว การไปซื้อของ บุตรสามารถคิดเงินคิดส่วนลดได้เร็วกว่าคนขาย และสามารถอ่านป้ายต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากสภาพแวดล้อมที่ไปพบเห็นได้

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวได้พาบุตรไปเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่อยู่นอกตำราจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เป็นสถานที่จริง เช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ห้างสรรพสินค้า แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง ทำให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีความรู้ที่ฝังลึก นอกจากนี้ ครอบครัวได้พาบุตรไปเรียนดนตรีและกีฬาจากแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้เชี่ยวชาญโดยตรง เพื่อให้บุตรได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง บุตรสามารถเรียนรู้ได้ดีและมีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว จากการเรียนรู้ดังกล่าว บุตรสามารถคิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และมีการต่อยอดการเรียนรู้อยู่เสมอ

1.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวได้จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อให้บุตรได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่างๆ ในเวลาเดียวกัน ทำให้บุตรได้รับความรู้ ความเข้าใจในลักษณะขององค์รวม ส่งผลให้บุตรเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง โดยบูรณาการภายในวิชาและระหว่างวิชา เช่น การบอกเวลาเป็นภาษาอังกฤษ บุตรได้เรียนรู้ทั้งด้านการงาน เทคโนโลยี คณิตศาสตร์และภาษาในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ ครอบครัวได้สอดแทรกการปลูกฝังบุตรในด้านจริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและความใฝ่รู้ โดยให้บุตรเกิดการตระหนักรู้ด้วยตัวเอง

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวไม่ได้จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมใดๆ ใช้ความเป็นบ้านที่เป็นอยู่จริง ๆ เพียงแต่มีมุมที่เป็นโต๊ะเรียนที่มีหนังสือเต็มไปหมดให้บุตรได้ศึกษาเรียนรู้ รู้จักแยกแยะและจัดเก็บหนังสือให้เป็นระเบียบและสะอาด พร้อมทั้งมีมุมคอมพิวเตอร์อีกมุมหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้

ครอบครัวได้จัดเตรียมสื่อต่างๆ ซึ่งเห็นว่ามีสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุตรมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น ตำราของกรมวิชาการและหนังสือทุกประเภท สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ตลอดจนลูกโลกและกล้องจุลทรรศน์ สำหรับการให้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของบุตรไว้ตลอดทุกระยะและได้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ มาปรับใช้และต่อยอดการเรียนรู้ให้กับบุตรอยู่เสมอ

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวไม่ได้มีการประสานหรือขอความร่วมมือจากชุมชน เนื่องจากมีการเป็นอยู่อย่างสังคมเมือง คือ ต่างคนต่างอยู่จึงขาดความสัมพันธ์กันกับชุมชน แต่ได้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนบ้าง เช่น ไปขอใช้สนามฟุตบอลของโรงเรียนรัฐใกล้บ้านและพาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก เช่น เรียนดนตรีและกีฬาที่โรงเรียนสยามกลการ เดินทางไปต่างจังหวัด ทำให้บุตรมีโอกาสดูเล่นดนตรีไทยในโรงเรียนต่างจังหวัด ได้เข้าไปดูการเรียนรู้อย่างเด็กในโรงเรียนว่าเขาทำกันอย่างไร

2. ผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า ครอบครัวนี้มีบุตรเป็นเด็กที่มีไอคิวสูง ดังนั้น บุตรจึงมีความสามารถในการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้ดีในเวลาอันสั้นและมีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว บุตรจะมีความสามารถด้านการอ่าน การคิดคำนวณ และความจำที่ดีมาก เช่น อ่านหนังสือเป็นเล่มๆ แล้วถ่ายทอดได้เหมือนก๊อปปี้ให้มารดาฟังได้ เรียนคณิตศาสตร์ถึงชั้น ม.4 สามารถตอบคำถามคณิตศาสตร์ได้อย่างรวดเร็ว ท่องสูตรคูณจนถึงแม่ 25 โดยไม่ต้องดู หรือเรียนหมากรุกไทยครั้งเดียวสามารถเล่นได้ทันที ท่องศัพท์ 2,000 ตัวได้ ไม่ว่าจะทำอะไรก็สามารถทำได้หมด นอกจากนี้ บุตรยังมีความสามารถทางด้านดนตรีและกีฬาที่มีพัฒนาการไปเร็วมาก สามารถเรียนล่ำหน้าเพื่อนๆ ที่เรียนอยู่ก่อน เช่น ไปเรียนดนตรี 2 อาทิตย์ สามารถอ่านโน้ตเพลงได้หมด บางเพลงครูไม่สอนจะไปแกะโน้ตเองและเมื่อเรียนจบแต่ละชั้นสามารถขึ้นแสดงบนเวทีได้เลย ทั้งนี้ ครอบครัวมีความวิตกกังวลกับความเก่งของบุตร เพราะกลัวว่าบุตรเสียโอกาสในบางเรื่อง เนื่องจากสมองกับร่างกายไม่สัมพันธ์กัน จะแยกเรื่องเรียน เรื่องเล่น และจริยธรรมไม่ปะปนกัน ใช้หลักศาสนาอบรมเลี้ยงดูให้บุตรเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัยและมีความใฝ่รู้ นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดีและสามารถทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวอัจฉริยะน้อย” ได้นำบุตรเข้าสู่การประเมินของจบช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) กับเขตพื้นที่การศึกษาไปเรียบร้อยแล้ว เป็นครอบครัวแรกที่ขอประเมินก่อนถึงเกณฑ์ซึ่งทางเขตได้อนุมัติให้เป็นกรณีพิเศษ

ครอบครัว 3 “ครอบครัวศิลปิน”

“ครอบครัวศิลปิน” เป็นครอบครัวที่มีพื้นฐานของความเป็นศิลปินกันทั้งครอบครัว ด้วยบิดามารดา จบการศึกษาทางด้านศิลปศึกษา มีประสบการณ์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปะอย่างมากมาย มีความรักและผูกพันกับธรรมชาติมาก จึงเลือกใช้ธรรมชาติเป็นห้องเรียนใหญ่ให้บุตรได้เรียนรู้เพื่อปลูกฝังให้บุตรเกิดแรงบันดาลใจ ซึ่งจะนำไปสู่การค้นหาลิขิตต่างๆ โดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นตัวเชื่อมศาสตร์ทั้งหมดเพื่อเข้าถึงความรู้ โดยบุตรสามารถสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะได้มากมาย จนสามารถนำผลงานที่ภาคภูมิใจออกแสดงในงานนิทรรศการศิลปะของตัวเองได้ถึง 3 ครั้ง

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวศิลปิน” มีบุตรชาย 2 คน คนโตอายุ 8 ปี คนเล็กอายุ 5 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) ทั้ง 2 คน บิดาอายุ 48 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ทางด้านศิลปศึกษา มีประสบการณ์การทำงานหลายด้าน เช่น ช่างภาพอิสระ ออกแบบสิ่งพิมพ์ บรรณาธิการศิลปะ อาจารย์พิเศษวิชาถ่ายภาพ คณะศิลปกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์พิเศษวิชาศิลปะและคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปัจจุบันประกอบอาชีพอิสระ มารดาอายุ 40 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ทางด้านศิลปศึกษา มีประสบการณ์การทำงานด้านงานออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้า วาดภาพประกอบนิตยสาร ปัจจุบันไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด

ด้วยพื้นฐานความเชื่อของ “ครอบครัวศิลปิน” ที่เชื่อว่า ศักยภาพของเด็กจำเป็นต้องปลูกฝังจากที่บ้านก่อนและเชื่อเรื่องหน่วยเล็กของครอบครัวที่ครอบครัวจะต้องคำนึงถึงและต้องเปลี่ยนที่หน่วยเล็กก่อน รวมทั้งตัวบิดามารดาที่ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทุกอย่างตามไปด้วย และเห็นว่าการศึกษาคือช่วยให้บุตรเรียนรู้ความเป็นจริงและเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีมุมมองแยกย่อยหลายด้าน ทั้งนี้ ครอบครัวได้ใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นแกนหลักในการเรียนรู้ของบุตร และสามารถถ่ายทอดผลงานออกมาโดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นตัวเชื่อมโยงทุกเรื่องได้เป็นอย่างดี

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวศิลปิน” ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร สืบเนื่องมาจากครอบครัวมีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบ ซึ่งมาจากวิถีชีวิตที่ครอบครัวเห็นว่าในระบบโรงเรียนไม่เปิดกว้าง มีหลายประเด็นที่มองคนละมุมกัน ด้วยโรงเรียนที่บุตรไปเรียนเป็นโรงเรียนการศึกษาแนวพุทธ แต่ครอบครัวนับถือศาสนาคริสต์ ทำให้การเรียนรู้ของบุตรไม่เป็นไปตามที่ครอบครัวต้องการและบิดาเคยรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากหนังสือของแม่ส้มมาก่อนแล้ว จึงมีความสนใจอยากจะทำเป็นทางเลือก แต่ขณะนั้นมารดาไม่เห็นด้วยจึงส่งบุตรไปเรียนที่โรงเรียนอนุบาล เมื่อเรียนได้ 2 ปี ยิ่งเห็นชัดว่าไม่เหมาะกับบุตรจึงตัดสินใจนำบุตร

ออกมาจัดการศึกษาด้วยตนเอง ด้วยปัจจัยความพร้อมของครอบครัวที่ประกอบอาชีพอิสระจึงมีเวลาทุ่มเทให้กับบุตรได้อย่างเต็มที่และด้วยสายสัมพันธ์แห่งความรัก จะสามารถบ่มเพาะปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีงาม อันจะเป็นตัวชี้้นำในการพัฒนาชีวิตของบุตรไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงก่อปรกกับในช่วงนั้นมีกฎหมายออกมารองรับแล้ว จึงเห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีที่ครอบครัวควรจัดการศึกษาให้กับบุตรได้โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ช่วงแรกแม่ไม่เห็นด้วย แต่ภายหลังมีกฎหมายออกมารองรับจึงตัดสินใจออกมา แม่ก็เริ่มเห็นด้วย เป็นความเห็นที่ทั้งพ่อและแม่พ้องต้องกัน”

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า “ครอบครัวศิลปิน” มีความสุขกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรทั้ง 2 คนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะต้องเหนื่อยยากเพียงใด บิดามารดาก็พร้อมจะเดินทางต่อไปและร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับบุตรในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่และทุกเวลาและบิดาได้กล่าวให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...การเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้แบบไม่รู้จบ จะเชื่อมโยงกันตลอดเวลาจากภายในตัวเด็ก เขาคิดอะไรอยู่ เขาสนใจ เขากำลังทำอะไร แล้วเราจะป้อนจะกระตุ้นอะไรเป็นการเสริมให้เขาไม่มีวันหยุดเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจริงๆ เป็นความเหนื่อยที่มีความสุข และคุ้มค่าที่จะยอมเหนื่อยให้เวลาแก่ลูกเมื่อเขายังเล็กอยู่ เพราะเมื่อโตแล้วเขาอาจไม่ต้องการสิ่งที่เราจะให้ครอบครัว เราไม่ต้องการสิ่งบันเทิงเพราะการเรียนรู้เป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์ที่สุดแล้ว”

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวศิลปิน” ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวศิลปิน” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยยึดบุตรเป็นศูนย์กลาง มีกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้ธรรมชาติศึกษาเป็นแกนกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ สร้างกระบวนการสังเคราะห์เชื่อมต่อการเรียนรู้ทั้งหมดเข้าสู่ผลิตผลทางความคิดและจินตนาการผ่านกระบวนการทางศิลปะ เชื่อมต่อสู่แขนงความรู้แยกย่อยครอบคลุมและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีภาพรวมของกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระรวมอยู่ด้วย สาระความรู้แต่ละด้านได้รวบรวมจัดกลุ่มขึ้นอย่างมีนัยของความเป็นองค์รวมสัมพันธ์ ดังที่ได้กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ธรรมชาติศึกษา ต้นธารแห่งความหมายและแม่บทศึกษาที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหมดในบริบทที่ซับซ้อนของสรรพชีวิต อันรวมถึงตัวเราที่จะเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมีฐานองค์ความรู้ของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ประยุกต์วิทยาและระบบสัมพันธ์เป็นสำคัญ

1.2 มนุษย์และสังคมวิทยา ความเป็นไปที่แท้จริงระหว่างตัวเราและเพื่อนมนุษย์ไปจนถึงสังคมโลกที่อิงอาศัยกัน และมีที่มาความเป็นไปตามปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งระบบภายใต้เส้นเวลาเดียวกัน อันรวมถึงภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา วัฒนธรรม วิถีแห่งภูมิปัญญาตะวันออก-ตะวันตก และภูมิปัญญาไทย

1.3 คณิต ตรรกะ สัญญา และมิติ การเข้าถึงธรรมชาติแห่งกฎเกณฑ์และระบบเงื่อนไข ปริมาณ จำนวน รูปทรงแห่งที่ว่าง เวลาและอาณาเขต โดยการผ่านสัญลักษณ์ตัวเลขและรูปทรงเรขาคณิต เซวณปัญญา โครงสร้างและมิติสัมพันธ์ เพื่อหยั่งรู้ถึงปริศนาภาวะแห่งแบบแผนซึ่งกำกับชีวิตและธรรมชาติ

1.4 ระบบสื่อสารและภาษาความหมาย รหัสความหมายผ่านอักขระสู่ไวยากรณ์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ระบบแห่งความหมาย การถ่ายทอด การตีความ วิธีสื่อความหมาย รวมถึงระบบสารสนเทศสากล และการจัดการสารสนเทศ

1.5 ศาสนาและจริยธรรม วิธีการทางปัญญาที่เข้าถึงความจริงที่แท้แห่งคุณธรรมที่มาแห่งความเชื่อและศรัทธา กฎเกณฑ์แห่งชีวิต พุทธประวัติ ธรรมศึกษา พระคริสต์ธรรมหนทางนำชีวิต จริยธรรมสากล ประวัติศาสตร์อื่นๆ รวมถึงวิถีปฏิบัติสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต

1.6 ดุลยภาพกายและจิต กลไกแห่งชีวิต ระบบสมดุลแห่งชีวิต และธรรมชาติดุลยภาพแห่งกายและจิต รวมถึงสันตนาการ กีฬา สุขชีวิตสู่กระบวนการทางสังคม วิถีชุมชนและภาวะแวดล้อมสัมพันธ์ที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิต

1.7 สุนทรียจินตสังเคราะห์ จินตนาการแห่งความคิดสร้างสรรค์ ภาษาความคิดอารมณ์และความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน ศาสตร์แห่งการเชื่อมต่อความหมายแห่งความรู้ให้เคลื่อนไหว จุดประกายสู่ความคิดใหม่ การเข้าถึงความดี ความงาม และความจริง ด้วยการสังเคราะห์จากจินตนาการความรู้ไปสู่กระบวนการศิลปะทุกแขนง อันจะนำไปสู่การตระหนักรู้โดยธรรมชาติ

จากโครงสร้างองค์ความรู้ดังกล่าวข้างต้น “ครอบครัวศิลปิน” ได้บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดเป็นกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้ 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. กลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ เป็นกลุ่มหลักในการเรียนรู้ มุ่งหวังถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริง จากการบูรณาการทั้งทางด้านความรู้ การเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติ โดยเปิดโอกาสให้บุตรสร้างโครงเรื่องต่อยอดความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามช่วงเวลาความสนใจและแรงบันดาลใจจากประสบการณ์รอบตัว ดังนี้

“ชีวิตมหัศจรรย์”	กำเนิดชีวิต วัฏจักรชีวิต ระบบชีวิต สรรพสิ่งล้วนพึ่งพา
“ร่างกายของฉัน”	สำรวจร่างกาย ระบบกายและจิต ระบบอวัยวะ การสร้างเสริมสุขภาพ พัฒนาการตามวัย
“ตัวตนนั้นสำคัญ”	สำรวจตัวตน คุณค่าในตนเอง จุดเด่น จุดด้อย เพศตรงข้าม บทบาททำที่ในธรรมชาติ สัมพันธภาพต่อครอบครัวและผู้อื่น
“ตัวฉันแสนสะอาด”	การดูแลรักษาความสะอาดของตนเอง สุขภาวะ สุขบัญญัติ
“บ้านฉันน่าอยู่”	ความเป็นบ้าน พื้นที่ ห้องต่างๆ ของใช้ในบ้านและประโยชน์ใช้สอย การใช้พลังงาน สิ่งแวดล้อมและการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
“ครอบครัวของฉัน”	โครงสร้างสายสัมพันธ์ ลำดับเครือญาติ ประวัติบรรพบุรุษ บทบาทหน้าที่ในครอบครัว เส้นเวลาเหตุการณ์สำคัญและวิถีครอบครัว
“งานบ้านน่าสนุก”	การจัดการภายในบ้าน งานในบ้านที่ต้องดูแลรับผิดชอบ กฎ ระเบียบ กติการ่วมกันภายในบ้าน
“ปลอดภัยไว้ก่อน”	การป้องกันความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านต่างๆ ภายในบ้าน - นอกบ้าน สิ่งมีพิษ เครื่องหมายเตือน กฎจราจร การปฐมพยาบาลเบื้องต้น
“หมู่บ้านผาสุก”	แผนผัง สถานที่ตำแหน่งต่างๆ ในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน ตลาด
“ชีวิตสัตว์น่ารู้”	จำแนกสัตว์ประเภทต่างๆ การดำรงชีวิต คุณสมบัติพิเศษ
“แมลงและพืช”	ระบบนิเวศน์และวงจรชีวิตที่สัมพันธ์กัน ลักษณะพิเศษ การจำแนกชื่อตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและชื่อทางวิทยาศาสตร์
“แผ่นดิน แหล่งน้ำ”	กายภาพทางภูมิศาสตร์ ส่วนประกอบ สัดส่วนของน้ำและดินในโลก แหล่งน้ำในโลก ชั้นดินและหิน ทรัพยากรและคุณประโยชน์
“ท้องฟ้าและดวงดาว”	โลก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว สุริยจักรวาล ผลกระทบและอิทธิพลต่อโลกและมวลชีวิต วงจรเวลา ทิศ ฤดูกาลวิถีชีวิต
“ชีวิตสีเขียว”	พืชชนิดต่างๆ พืชท้องถิ่น พืชเกษตร ความสัมพันธ์พืช-ดิน-น้ำ-แสงแดด วัฒนธรรมเกษตร
“พลังธรรมชาติ”	พลังงานด้านต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก การประยุกต์ใช้ในภูมิปัญญาไทยและสากล
“ซ่อมได้ง่ายจัง”	สำรวจบ้านและเครื่องใช้ ซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดหรือดัดแปลงการใช้ประโยชน์

“ของเล่นเน้นประหยัด”	ออกแบบประยุกต์ทั้งเทคโนโลยีและจินตนาการสร้างสรรค์ ทำของเล่นจากวัสดุใช้แล้วหรือชำรุด
“สวนผักกินได้”	วางแผน ปลูกผัก ประยุกต์ความรู้จากเรื่องพืชและดิน
“จักรยานของฉัน”	สำรวจจักรยานตนเอง ระบบการทำงาน หน้าที่ของชิ้นส่วน ต่างๆ การบำรุงรักษา เปรียบเทียบกับจักรยานคันอื่นๆ
“ประหยัดออมถนอมใช้”	การออม การสะสม ทั้งในด้านการใช้จ่าย การใช้พลังงาน การใช้ร่างกาย เครื่องใช้และเวลา
“สมุดลูกชีวิต”	การปรับสมดุลกายจิต ค้นหาทัศนคติเชิงบวก การสื่อสาร เชิงบวก การเผชิญความเครียดและการจัดการความขัดแย้งด้วย สันติวิธี
“เด็กน้อยนึกคิดอะไร”	ช่วงเวลาแห่งจินตนาการ บันทึกความคิดค้นความประทับใจ ต่อสิ่งต่างๆ รวบรวมถ่ายทอดเป็นระบบ สื่อสารด้วยวิธีการ ที่หลากหลาย
“กล่อง บ้าน ฐาน คาน และเสา”	โครงสร้างสี่เหลี่ยม การประกอบกันเป็นรูปทรงหลักอิสระ จากส่วนประกอบแบบเครือข่ายสัมพันธ์ ฐาน คานและเสา
“รูปทรงแห่งความหมาย”	เส้นสายและการเกิดรูปทรง สำรวจรับรู้ความหมายรูปทรง ต่างๆ ผ่านความรู้สึกสู่จินตนาการ
“เจาะเกมปริศนา”	วิเคราะห์กฎเกณฑ์และปริศนาแห่งเงื่อนไข จากการเล่น เกมต่างๆ เช่น หมากฮอส กลยุทธ์ไอเอ็กซ์ เป็นต้น
“ช่วงเวลาวันสำคัญ”	เวลากับการดำเนินชีวิต หน่วยเวลา เส้นเวลาไทย-สากล มิติแห่งเวลา อดีต ปัจจุบัน อนาคต วันสำคัญ ปฏิทิน เงื่อนไขเวลาและความรับผิดชอบ
“ชาติไทยของเรา”	ประเทศไทยในแผนที่โลก ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ท้องถิ่น ธงชาติ ที่มาชาติไทย ในหลวงของเรา
“กรุงเทพฯ เมืองใหญ่”	องค์ประกอบความเป็นเมือง โดยขยายขอบเขตจากที่ตั้ง ของบ้าน ไปสู่สถานที่ที่รู้จักทั้งหมด

2. กลุ่มสาระทักษะแกนร่วม บูรณาการร่วมกับกลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ เป็นการเรียนรู้
และฝึกหัดโดยยึดตามกรอบสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
ในกลุ่มสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ

3. กลุ่มนัดเลือกเรียนรู้ เป็นการเลือกเรียนรู้เฉพาะด้านสู่การฝึกปฏิบัติจากครู
ผู้ชำนาญเฉพาะสาขาโดยตรง โดยกำหนดมาจากความสนใจของตัวผู้เรียน ซึ่งขณะนี้มีความสนใจ
เรียนรู้และฝึกหัดเกี่ยวกับ

- การเล่นเครื่องดนตรีไวโอลิน
- การเล่นกีฬาเทนนิส วัยน้ำ
- กีฏศึกษา โดยมีการฝึกปฏิบัติงานที่ “พิพิธภัณฑ์แมลงและผีเสื้อ” สวนรถไฟ
- โครงการนิทรรศการศิลปะ จัดแสดงนิทรรศการศิลปะของครอบครัวเป็นการต่อเนื่อง

4. กลุ่มเรียนรู้ร่วมกิจกรรม สร้างกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน และกลุ่มเรียนรู้อื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นไปที่กระบวนการกลุ่ม และทักษะทางสังคม อาทิ “ห้องเรียนวันเสาร์” “นักสืบสายน้ำ” และ นักสืบชายหาด”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า “ครอบครัวศิลปิน” มุ่งส่งเสริมและสร้างเหตุปัจจัย จากเนื้อหาชีวิต และเนื้อหาวิชาให้หลอมรวมเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยใช้ธรรมชาติรอบตัว เป็นห้องเรียนใหญ่ เอื้ออำนวยไปสู่ภาวะความพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง สะสมประสบการณ์ไปสู่ทักษะความชำนาญ เพื่อต่อยอดและเติมเต็มภาวะการเรียนรู้ ผลักดันให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ไปตลอดชีวิตและพัฒนาไปสู่ศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และบิดาได้กล่าวว่า

“...ใช้ธรรมชาติทั้งหมดโดยเฉพาะรายละเอียด ความซับซ้อนมหัศจรรย์ สามารถหล่อหลอมความสนใจของเด็กได้ ในนั้นมีทุกสาระวิชา มีความซับซ้อนหลากหลายมากกว่าตัวหนังสือ มีความน่าสนใจเพื่อให้เด็กมีประสบการณ์มากกว่าและได้สร้างแรงบันดาลใจที่เกื้อหนุนให้ลูกเกิดการเรียนรู้”

นอกจากนี้ บิดาได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“...เราดู 8 กลุ่มสาระเพื่อเทียบเคียง มีการศึกษาในบางวิชา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ ที่เรียนจากแบบเรียนตามกรอบสาระของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการเทียบโอน ถ้าอิงทั้งหมดจะเสียเวลามาก”

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวศิลปิน” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาให้กับบุตร โดยใช้การปฏิบัติจริงเป็นส่วนมาก การแก้ปัญหาจะเกิดขึ้นเองจากการปฏิบัติและการเผชิญสถานการณ์จริง ส่วนการค้นคว้า การเรียนรู้กับการปฏิบัติจะเกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เมื่อมีความซับซ้อนมากขึ้น การทำซ้ำๆ ให้บุตรเรียนรู้ด้วยตัวเองจะไม่แนะนำและต้องทำให้เสร็จ ถ้าทำผิดตรงไหนจะให้แก้ไขเอง ให้เรียนรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้นและบันทึกเกิดความรู้ที่ได้

ทั้งนี้ “ครอบครัวศิลปิน” ได้ส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยใช้วิธีสอดแทรกไปพร้อมกับการสอนเนื้อหาและใช้กิจกรรมต่างๆ ในการฝึก ทั้งในลักษณะที่เป็นการฝึกทักษะการคิด การเขียน การแก้ปัญหาตามบทเรียนวิชาต่างๆ เช่น ฝึกประกอบโมเดลต่างๆ ฝึกคณิตคิดเร็ว หรือการทำโครงงานต่างๆ และบิดามารดาจะสอนบุตรให้คิดหลายๆ อย่างในเรื่องเดียว เช่น การจะไปทัศนศึกษา ต้องทำอะไรก่อน จะไปกันอย่างไร ไปกี่วัน ไปแล้วทำอะไรกลับมา สิ่งเหล่านี้บุตรจะคิดได้ ทำได้ เพราะบิดามารดาไม่ได้กำหนดอะไรไว้ในคำถาม ที่ตั้งไว้ เพียงแต่คอยทักในสิ่งที่ควรบอกให้บุตรรู้

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรมีทักษะทางด้านมิติสัมพันธ์ มีสมาธิในงานที่สนใจค่อนข้างสูง มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เป็นเด็กช่างสังเกต มีความคิดที่ละเอียดอ่อนและอารมณ์ค่อนข้างอ่อนไหว มีความคิดที่มีเหตุผล ชอบเชื่อมโยงสาเหตุปัจจัยในปรากฏการณ์ธรรมชาติอยู่เสมอๆ และการฝึกทักษะ กระบวนการคิดของบุตรส่วนใหญ่จะใช้โอกาสจากกิจกรรมต่างๆ เป็นตัวฝึก เช่น ได้ฝึกพูดตอนจัดนิทรรศการของตัวเอง เป็นต้น และมารดาได้กล่าวว่า

“...ลูกจะเรียนรู้จากการแก้ปัญหา ลูกออกแบบกล่องเป็นช่องๆ สำหรับเก็บซากแมลง เมื่อเวลาเอาใส่เป้จะได้ไม่ยับ ตอนเช้าลูกจะให้อาหารหนอนซึ่งแต่ละชนิดไม่เหมือนกัน ลูกจะเฝ้าดูและจดบันทึก ลูกเขียนได้เพราะต้องการจดบันทึกว่าหนอนของเขาเข้าเป็นตัวดักด้กั้วัน ลูกเรียนรู้อะไรจากการเขียนจากสมุดบันทึก เรียนรู้เรื่องเลขจากการประดิษฐ์เครื่องมือในการแก้ปัญหาต่างๆ ของเขา ส่วนพ่อจะเป็นผู้คอยแนะนำ คอยเสริมวิชาพื้นฐานทั้ง 8 กลุ่มสาระที่มีอยู่ในนั้นแล้ว”

สำหรับด้านการจัดการ ครอบครัวได้มีการกำหนดเวลาให้บุตรว่า เริ่ม 9 โมงเช้า ทุกอย่างต้องเสร็จ อยากทำอะไรบิดามารดาจะจัดให้ มีความสนใจเฉพาะด้านมากขึ้น ไปไหนมีความคิดที่จะทำอะไรต่างๆ จะมาบอกบิดามารดา ซึ่งบิดาจะจัดเวลาให้บุตรทำตามสมควร ซึ่งในแต่ละวันบุตรต้องฝึกทักษะด้านภาษาไทย คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ไม่มีวันหยุด ก่อนนอนยังทำอยู่ ฝึกจนอ่านได้ เขียนได้ ถ้าผ่านไปแล้วยังทำไม่ได้ก็จะย้อนกลับมาฝึกใหม่ ทั้งนี้ครอบครัวจะเน้นให้บุตรค้นคว้าด้วยตัวเอง ต้องมีความสนใจในธรรมชาติ ดื่นเข้ามาต้องรู้ว่าอยากทำอะไร มีการเตรียมเรื่องที่สนใจไว้ล่วงหน้า ทุกอย่างเริ่มมาจากบุตรก่อน ส่วนบิดาจะคอยจัดการว่าสิ่งไหนควรเสร็จเมื่อใดและจากการใช้ชีวิตในแต่ละวัน บุตรต้องรู้ว่า สามารถเก็บเกี่ยวอะไรได้บ้าง โดยบิดาได้กล่าวถึงส่วนนี้ว่า

“...เราไม่ได้ค้นคว้าสิ่งที่ดีที่สุด แต่คิดว่าในแต่ละวันเราเก็บเกี่ยวอะไรได้บ้าง การจัดแผนแบบตายตัว ตอนแรกทำอย่างนั้น ทำให้ขัดกับวิถีชีวิตจึงหยุด แต่จะมีการเตรียมอย่างคร่าวๆ พอลงเชื่อมโยงไปสู่ระบบนิเวศอะไรได้บ้าง หรือจะมาสู่เรื่องของร่างกาย โยงสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นอยู่กับโอกาส ต้องมีภาพอยู่ในหัวโครงสร้างหรือกรอบอยู่ในหัวในขณะนั้น”

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวศิลปิน” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยจะเน้นให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงจากกิจกรรมที่บุตรมีความสนใจและต้องการเรียนรู้ เช่น สนใจเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับดวงดาว บิดามารดาจะพาไปเรียนรู้ที่ท้องฟ้าจำลองแล้วกลับมาดูดาวที่บ้าน พร้อมทั้งให้บุตรบันทึกดาวที่พบเห็นบนท้องฟ้าไว้ด้วย สนใจเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ บิดามารดาจะพาไปป่าธรรมชาติของจริง โดยบุตรจะต้องเรียนรู้ก่อนเดินทางเข้าป่าว่าจะต้องมีการเตรียมตัวเองและอุปกรณ์ต่างๆ อย่างไรบ้าง การขี่จักรยานในสวนแล้วค้นพบสิ่งต่างๆ รวมทั้งการออกค่ายกิจกรรมต่างๆ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงทั้งสิ้นและทำให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดี

จากการที่ “ครอบครัวศิลปิน” มีความสนใจเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และบุตรมีความสนใจศึกษาเรื่องพืชและสัตว์ จึงทำให้ครอบครัวได้มีโอกาสได้รับความอนุเคราะห์จากมูลนิธิโลกสีเขียว ให้เข้าร่วมกิจกรรมและร่วมเรียนรู้ด้วย สวนผีเสื้อที่จตุจักรก็เปิดโอกาสและสนับสนุนให้บุตรเข้าไปเรียนรู้ นอกจากนี้ บุตรมีความสนใจศึกษาเรื่องนกมาก ทำให้ได้มีโอกาสเข้าร่วมศึกษาตามรอยนกเงือกกับคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล เข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมนกและศึกษาด้วยตนเอง จนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนกเป็นอย่างดี

สำหรับด้านการฝึกปฏิบัติจริง ครอบครัวได้เน้นเรื่องการถ่ายทอดให้กับบุตร โดยไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานจากการถ่ายทอด ให้บุตรจับเอาความรู้หลายๆ อย่างจากความรู้สึกก่อนแล้วถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะ การถ่ายทอดรูปแบบอื่น เช่น การเขียนบันทึกเป็นการถ่ายทอดจากสิ่งที่ได้รับประสบการณ์ เน้นการบันทึก การอ่านภาษาไทย การอ่านเน้นหลักภาษาจากตำราเรียน อ่านเรื่องที่สนใจ ปลุกฝังให้บุตรด้วยการอ่านจากเรื่องที่สนใจ มีการเชื่อมโยงจากสิ่งที่สนใจจริงๆ ไปสู่เรื่องที่สนใจ เช่น มาสนใจอ่านภาษาอังกฤษเพราะต้องการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับนก

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า บุตรมีความสนใจเกี่ยวกับนกมาก ทำให้เห็นผลงานเกี่ยวกับนกที่บุตรทั้ง 2 คนได้ทำขึ้นและใช้เล่นกันภายในบ้าน วางอยู่ตามที่ต่างๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน มีทั้งที่เป็นงานปั้น หุ่นจำลองนกชนิดต่างๆ และภาพวาดรูปนกที่บุตรชอบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้เห็นสิ่งประดิษฐ์ที่บุตรได้สร้างสรรค์ขึ้น เช่น เครื่องอ่านสูตรคูณที่ใช้ตัวเลโก้ต่อเป็นอุโมงค์ยาวใส่ดินสอสูตรคูณได้พอดีแถมเหลือปลายดินสอไว้จับเลื่อน และหมุดด้านบนเปิดช่องให้เห็นตัวเลขสูตรคูณได้พอดี

ทั้งนี้ ครอบครัวมีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดด้วยตนเองอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยจัดสถานการณ์ตามความสนใจของบุตรเป็นหลัก ใช้กระบวนการเข้าถึงความรู้ให้บุตรได้สัมผัสกับสิ่งที่สนใจอย่างจริงจัง โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ถ้าลูกสนใจเรื่องอะไรจะศึกษาและมีการเชื่อมโยง จะศึกษาเรื่องธรรมชาติรู้จักเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้ เวลาที่เขาสนใจสามารถป้อนลงลึกไปในส่วนที่กำลังศึกษามีความต่อเนื่อง จะถูกถ่ายทอดการศึกษาธรรมชาติ สนใจอะไรจะสนใจนานและศึกษาอย่างลึก”

นอกจากนี้ ถ้าบุตรจะศึกษาเรื่องอะไรครอบครัวจะให้ไปค้นหาข้อมูลก่อนล่วงหน้า ใช้กระบวนการเข้าถึงความรู้เอาผู้รู้มาเจอ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจ ทำให้เห็นภาพชัดเจน ครอบครัวจะใช้กระบวนการนี้มาก ซึ่งพลังที่จะให้เกิดการเรียนรู้ได้ใช้ความรู้ต่างๆ เป็นตัวเชื่อมต่ออย่างเห็นได้ชัด

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การสัมผัสของจริงโดยตรงทำให้บุตรเกิดความรู้ที่ฝังลึก ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติ มีแรงบันดาลใจที่ต่อยอดการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเรื่องที่อยากเรียนรู้ เช่น เด็กสนใจธรรมชาติรอบตัว และเห็นความสำคัญว่าไม่มีป่าโลกอยู่ไม่ได้ เป็นต้น ทำให้บุตรรู้จักคิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาอย่างเห็นได้ชัด

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวศิลปิน” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยใช้ธรรมชาติศึกษาเป็นแกนกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ เชื่อมต่อการเรียนรู้ทั้งหมดเข้าสู่ผลิตผลทางความคิดและจินตนาการผ่านกระบวนการทางศิลปะ เชื่อมต่อสู่แขนงความรู้แยกย่อยที่มีภาพรวมของกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระรวมอยู่ด้วย โดยบูรณาการกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้ 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) กลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ ที่มุ่งหวังถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริง โดยเปิดโอกาสให้บุตรต่อยอดความรู้ด้วยตนเองตามช่วงเวลา ความสนใจและแรงบันดาลใจจากประสบการณ์รอบตัว 2) กลุ่มสาระทักษะแกนร่วม บูรณาการร่วมกับกลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ เป็นการเรียนรู้และฝึกหัดตามกรอบสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) กลุ่มถนัดเลือกเรียนรู้ เป็นการเลือกเรียนรู้เฉพาะด้านสู่การฝึกปฏิบัติจากครูผู้ชำนาญโดยตรง และ 4) กลุ่มเรียนรู้ร่วมกิจกรรม สร้างกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนและกลุ่มเรียนรู้อื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นกระบวนการกลุ่มและทักษะทางสังคม โดยบิดาได้กล่าวถึงการบูรณาการของบุตรว่า

“...บูรณาการระหว่างทักษะความรู้เชิงการสัมผัส หลักภาษา การใช้ภาษาอังกฤษ คณิต มีทักษะในเชิงตัวเลข จำนวน การสร้าง การคำนวณ แบ่งชิ้นงาน ก่อสร้างอะไร เด็กมีความรู้ในเชิงปฏิบัติจริงๆ การสร้างชิ้นงาน การแบ่งไม้ การเขียนบันทึก การเข้าไปอ่านค้นคว้า การอ่านตำรา

ภาษาอังกฤษ ค้นคว้าหาข้อมูลในเว็บไซต์ที่สนใจ บูรณาการความรู้ข้ามสาขา ประวัติศาสตร์มาสู่ ธรรมชาติวิทยา มีอยู่ตลอดเวลา”

สำหรับด้านการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับ บุตร ครอบครัวเห็นว่า ต้องทำให้สะท้อนผลในคุณลักษณะ ความพร้อมของเด็กในการพัฒนาเด็ก ต้องการการเติมเต็มความเป็นเด็กที่ดีมากกว่า ไม่ใช่ข่มขู่ให้เขาเป็น เช่น ความมีระเบียบวินัย คุณลักษณะมีอยู่ในภาวะงาน เน้นความรับผิดชอบต่อตัวเอง ผู้อื่นและด้านอื่นๆ นอกจากนี้ ครอบครัวได้ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ครอบครัวยึดถือมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยในวันอาทิตย์การปรับทั้งกายและจิตต้องไปโบสถ์ ครอบครัวได้ทำโบสถ์ที่บ้าน แลกเปลี่ยนความคิดในเรื่องจริยธรรม แต่ละอาทิตย์ทำอะไรบ้าง เป้าหมายของบุตรควรดูแลเรื่อง อะไร ควรแก้ไขอะไรบ้าง เรื่องหลักๆ เชื่อว่า มีชีวิตอยู่ต้องเกื้อกูลกันแล้วแต่เรื่องที่เกิดขึ้น ปรับภาวะ พฤติกรรมโดยใช้ศาสนาเป็นแนวทาง

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรมีระบบคิดที่ซับซ้อนขึ้น มีการเชื่อมโยง มีเหตุผลมากขึ้น มองทุกสิ่ง จากภาพรวม โดยเฉพาะด้านทักษะการแก้ปัญหา ส่วนมากบุตรจะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ไม่ให้ใครช่วย จะทำเองหมดในกระบวนการทางศิลปะ มีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง มีการแบ่งปัน นึกถึงเพื่อน มีความใฝ่รู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการเรียนรู้

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการวิจัย “ครอบครัวศิลปิน” เห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญ จึงเตรียมทุกอย่างให้มีบรรยากาศ บุตร สนใจเรื่องอะไร สามารถเข้าไปดึงเอาความรู้ขึ้นต้นได้ อุปกรณ์การเรียนรู้ที่บุตรสร้างร่องรอย การเรียนรู้ทั้งหมด ครอบครัวจะเก็บทุกอย่างไว้เพื่อเอามาปรับเปลี่ยนต่อยอด ต้องเตรียมพร้อมให้ บุตรได้เรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ครอบครัวได้จัดเตรียมสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร โดย นำแบบเรียนสำเร็จรูปมาใช้ในการสอนและให้บุตรได้รับสื่อจากหลายด้าน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ โดยบิดามารดาจะคอยควบคุมดูแลและชี้แจงถึง ความเหมาะสมของสื่อที่ออกมา เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการลอกเลียนแบบสื่อผิดๆ

นอกจากนี้ “ครอบครัวศิลปิน” ได้ใช้สภาพแวดล้อมภายนอกให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ จากสื่อของจริง เช่น พาไปศึกษาตามแหล่งธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ พาไปพบผู้รู้หรือ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่สามารถเชื่อมโยงได้ ซึ่งครอบครัว เห็นว่า การเรียนรู้จากโลกภายนอกทำให้ บุตรรู้จักปรับตัว รู้จักเพื่อนใหม่ ไปหลายที่ทำให้ได้พบปะผู้คนที่หลากหลาย มีครูจากหลากหลาย อาชีพ และหลายวัยมาช่วยสอน ได้สัมผัสของจริงทำให้เกิดมิติสัมพันธ์ เกิดความประทับใจ

ประทับใจมากกว่า อย่างเช่น การเข้าป่า บุตรจะรู้หน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องทำตัวอย่างไร มีการบันทึก การวาดรูป บันทึกเรื่องราวการเรียนรู้ ซึ่งบิดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ต้องมีเวลาให้ลูกอย่างเต็มที่ ไม่มีสิ่งบันเทิง ใช้จ่ายให้น้อยลง ปรับตัวตามสภาพ อย่างพอเพียง เลือกรางานน้อยลง รายได้น้อยลงแต่ทุ่มเทเวลาให้ลูกแทน ถ้าลูกทำอะไรตามกระแส เมื่อนั้นลูกจะไม่เห็นคุณค่า บางคนมองความมั่นคงให้ลูกไม่เหมือนกัน แต่เรามองความมั่นคงทางจิตใจเป็นสำคัญ”

ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า “ครอบครัวศิลปิน” มีสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สมถะแต่บรรยากาศภายในครอบครัวเต็มไปด้วยความอบอุ่น บุตรสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่สนใจจากธรรมชาติรอบตัวได้อย่างอิสระต่อเนื่องและลึกซึ้ง และสามารถสร้างสรรค์ผลงานผ่านกระบวนการศิลปะไว้มากมายและได้นำออกแสดงในบ้านนิทรรศการศิลปะของตัวเอง

จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบครัวนำมาใช้กับบุตร โดยเน้นการศึกษาตามธรรมชาติที่ไม่มีแบบแผนใดๆ เป็นการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจของบุตรที่เป็นไปตามธรรมชาติ อันเป็นผลมาจากการสืบค้นหาคำตอบ ทดลองปฏิบัติจริงและวิเคราะห์ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งรู้ใน “วิธีการเรียนรู้” มากกว่า “ตัวความรู้” ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวถึงแม้ว่าจะไม่มีแบบแผนที่ตายตัวแต่เป้าหมาย คือ นำไปสู่การค้นหาคำความจริง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการดังกล่าวถือเป็นกระบวนการวิจัยที่ครอบครัวได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรนั่นเอง

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ “ครอบครัวศิลปิน” ได้ใช้พื้นที่ทั้งหมดศึกษาธรรมชาติรอบบ้าน ใช้สถานที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น แหล่งน้ำในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้กับเด็กๆ ในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาแหล่งน้ำและแมลงได้เป็นนักสืบสายน้ำ บุตรได้เรียนรู้การแบ่งปันเครื่องมือกับเพื่อนๆ มีความรู้ไปถ่ายทอดให้เพื่อนๆ ไม่ทิ้งขยะ รักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน กระบวนการเรียนรู้มีทุกวิชาอยู่ในนั้น เด็กๆ รู้สึกสนุก ไปดูต้นไม้ของเพื่อนบ้านและขอหนอนที่พบไปให้สวนผีเสื้อ บุตรภูมิใจที่ได้แบ่งปันผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่า “ครอบครัวศิลปิน” จะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านตามปกติโดยมิได้ไปประสานและขอความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรแต่อย่างใด เพียงแต่ได้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชนให้บุตรได้เรียนรู้และร่วมเรียนรู้ไปเพื่อนๆ ที่อยู่ในชุมชนเท่านั้น

ทั้งนี้ “ครอบครัวศิลปิน” ได้มีการประสานความร่วมมือกับบุคคลภายนอกชุมชนและใช้แหล่งเรียนรู้อื่นเพื่อให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่บุตรสนใจค่อนข้างมาก เช่น ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิโลกสีเขียว เพื่อศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ศึกษาเรื่องนกเงือกร่วมกับคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ฝึกงานกับพิพิธภัณฑ์แมลงและผีเสื้อที่สวนรถไฟ ได้เรียนรู้กับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนและกลุ่มเรียนรู้อื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และให้บุตรได้เรียนรู้กระบวนการกลุ่มและทักษะทางสังคม

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรสามารถเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ได้ดี รู้จักปรับตัว รู้จักเพื่อนใหม่ ได้รับประสบการณ์ใหม่ ได้สัมผัสของจริง ทำให้เกิดมิติสัมพันธ์ เกิดความประทับใจและแรงบันดาลใจที่ต่อยอดองค์ความรู้ เรียนรู้อย่างสนุกและมีความสุขในการเรียนรู้อย่างเห็นได้ชัด

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรได้มีการพัฒนาเป็นขั้นๆ มีจุดเชื่อมโยงไปสู่สิ่งอื่นๆ ที่เรียนรู้ได้ดี เป็นไปตามธรรมชาติโดยมีระบบความคิดที่ซับซ้อนขึ้น เชื่อมโยงมีเหตุผลมากขึ้น มองทุกสิ่งจากภาพรวม โดยเฉพาะทางด้านทักษะการแก้ปัญหา ส่วนมากจะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ไม่ให้ใครช่วยจะทำด้วยตัวเองทั้งหมดในกระบวนการทางศิลปะ มีทักษะด้านมิติสัมพันธ์ มีสมาธิในงานที่สนใจค่อนข้างสูง มีความสนใจเรื่องใดจะศึกษาอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้การสังเกตจากพฤติกรรมการที่มีการต่อยอดไม่มีแบบประเมินเป็นลายลักษณ์อักษร จะประเมินจากการเผชิญหน้ากับสถานการณ์จริง ดูจากร่องรอยการเรียนรู้ของบุตร ผลการเรียนรู้ที่ร่องรอยการเรียนรู้ทั้งหมด บันทึกผลงานทางศิลปะและการทำงานทุกอย่างของบุตร โดยครอบครัวจะประเมินบุตรตลอดเวลาจากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับบุตรเป็นสำคัญ

สำหรับในส่วนการประเมินของเขตพื้นที่ “ครอบครัวศิลปิน” ได้พาบุตรไปที่เขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเข้ารับการประเมินระหว่างช่วงชั้นแล้ว โดยมีศึกษานิเทศก์ ประมาณ 6-7 คน มาทำการสัมภาษณ์บุตรโดยสลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปที่ละคน ใช้เวลาสัมภาษณ์คนละ ประมาณ 10 นาที ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยเพื่อดูพัฒนาการด้านต่างๆ ของบุตร ผลการประเมินเป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้ครอบครัวจะต้องจัดทำรายงานการประเมินผล ว่าจัดอะไรบ้าง ดำเนินการอย่างไร บิดามารดาสอนอะไรบ้าง สิ่งที่ต้องปรับปรุงมีอะไรบ้าง ประเมินคุณภาพตามช่วงชั้น ส่งให้เขตพื้นที่การศึกษาปีละ 1 ครั้งด้วย

3. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด และเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีพิจารณาจากร่องรอยการเรียนรู้ ดูจากบันทึกการเรียนรู้จะเห็นพัฒนาการของบุตรได้เป็นอย่างดี พัฒนาการด้านศิลปะมีการพัฒนาขึ้น บุตรมีระบบการคิดในการเล่าเรื่อง การถ่ายทอดพัฒนาขึ้น พัฒนาการในการค้นคว้าเชื่อมโยง อ้างอิงข้อมูล มีทักษะมากขึ้น มีความมั่นใจในการเชื่อมโยง สามารถนำความรู้ที่มีมาเชื่อมโยงในเรื่องเดียวกันได้มากขึ้น นอกจากนี้ จะเห็นได้จาก การบันทึกภาพผลงานศิลปะ ภาพถ่ายที่บุตรทำการจัดหมวดหมู่ด้วยตนเอง จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร เก็บร่องรอยการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากี่จะนำมาบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ และตัวอย่างผลงานที่แสดงว่า บุตรเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ที่เห็นได้ชัด เช่น การคิดออกแบบกล่องเป็นช่องๆ สำหรับใส่ซากแมลง การประดิษฐ์คิดค้นเครื่องอ่านสูตรคูณจากตัวต่อเลโก้และการรู้จักคุณค่าของธรรมชาติว่า ถ้าไม่มีป่าโลกอยู่ไม่ได้ ตลอดจนการจัดนิทรรศการศิลปะของตัวเองที่ต้องมีการเตรียมการและวางแผนจัดการเรื่องต่างๆ

4. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวได้สังเกตจากพฤติกรรมที่บุตรแสดงออก เช่น มีความรับผิดชอบ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ขยัน ซื่อสัตย์ มีความอดทน รู้จักแบ่งปันผู้อื่น ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่นับถือ โดยความเชื่อและศรัทธา ตระหนักรู้ในตนเอง เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน และมีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ดี เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาเรื่องนกเงือกร่วมกับคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล บุตรรู้จักปรับตัว ปฏิบัติตนเป็นนักสำรวจที่ดีและเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับพวกผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี และการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่น เช่น กิจกรรมร่วมเรียนรู้กับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน กิจกรรมดูนกกับชมรมดูนก เรียนรู้แหล่งน้ำในชุมชนกับเพื่อนๆ ในหมู่บ้านและถ่ายทอดความรู้ให้กับเพื่อนๆ ซึ่งทุกกิจกรรมบุตรต้องสัมผัสเรียนรู้และพบปะผู้คนมากมาย บุตรสามารถปรับตัวและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ดีและเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...เวลาทำกิจกรรมร่วมกับเด็กๆ ให้ถ่ายทอดกันเอง เวลามีความรู้ใหม่ๆ ลูกจะเล่าให้เพื่อนฟังหรือตอนจัดนิทรรศการ ลูกบรรยายเองกับคนอื่น”

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดทะเบียน

ครอบครัวเห็นว่า บุคลากรภาครัฐพยายามจะให้การศึกษตามอรรถาัยมีรูปแบบเหมือนการศึกษาในระบบ ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า 1) บุคลากรที่เกี่ยวข้องควรทำความเข้าใจระบบการศึกษาตามอรรถาัย 2) ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาภายในครอบครัว อย่าใช้แบบไม่แยกส่วน ให้เชื่อมโยงได้หมด และ 3) การปฏิรูปไม่ได้อยู่ที่โรงเรียนเพียงอย่างเดียวอยู่ที่หน่วยย่อยอื่นด้วย

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

ครอบครัวเห็นว่า ช่วงแรกไม่มีปัญหาทำให้สอดคล้องได้ แต่ไม่สามารถทำให้เป็นตามกรอบที่กำหนดได้ เป็นหลักสูตรแกนกลาง เช่น ต้องประเมินจากคาบเวลา วางแผนการศึกษาให้สอดคล้อง ศึกษาหลักสูตรเขียนให้สอดคล้อง อ่านมาตรฐานหลักสูตร 8 กลุ่มสาระก่อน การศึกษาตามอรรถาัยเป็นลักษณะเฉพาะบุคคลมีความยืดหยุ่น

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ครอบครัวเห็นว่า ไม่เป็นปัญหาเพราะรู้ว่าเขตพื้นที่การศึกษาที่มีวิธีการอย่างไรของครอบครัวเกิดขึ้นจริง เอาประกอบกันเพราะมีบางอย่างเป็นไปตามแบบแผน แต่หากมองอีกแง่หนึ่ง ปัญหาหลักที่บั่นทอนความรู้สึกของครอบครัวอย่างมาก คือ มาตรฐานหลักสูตรที่ทำให้ครอบครัวต้องเสียเวลาจัดการระบบระเบียบเพื่อให้สอดคล้องกับการประเมินผลของเขตพื้นที่การศึกษา

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวเห็นว่า ที่เป็นปัญหา คือ ความพร้อมเรื่องเวลาที่บิดามารดาต้องมีเวลาให้บุตรอย่างเต็มที่ ต้องจัดการเรื่องเวลาเป็นสำคัญ ถ้าไม่มีเวลาจะเกิดผลกระทบกับเด็ก ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า 1) ครอบครัวที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องมีใจและเวลา 2) บิดามารดาต้องเห็นพ้องกันให้ตลอด 3) เวลาเป็นเรื่องสำคัญ และ 4) ต้องดูความพร้อมของครอบครัวในด้านการเงิน เวลา ความรู้ ความคิดและจิตสำนึกที่ต้องรับผิดชอบ

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวศิลปิน”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวศิลปิน” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวได้จัดเนื้อหาสาระโดยยึดบุตรเป็นศูนย์กลาง เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยมีธรรมชาติศึกษาเป็นแกนกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ สร้างกระบวนการสังเคราะห์เชื่อมต่อการเรียนรู้ทั้งหมดเข้าสู่ผลิตผลทางความคิดและจินตนาการผ่านกระบวนการทางศิลปะ เชื่อมต่อความรู้ที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระรวมอยู่ด้วย โดยมีนัยของความเป็นองค์รวมสัมพันธ์ ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติศึกษา มนุษย์และสังคมวิทยา คณิต ตรรกะ สัญญะและมิติ ระบบสื่อสารและภาษา ความหมาย ศาสนาและจริยธรรม ดุลยภาพกายและจิต และสุนทรียะจิตสังเคราะห์ ทั้งนี้ครอบครัวมุ่งส่งเสริมและสร้างเหตุปัจจัยจากเนื้อหาชีวิตและเนื้อหาวิชาให้หลอมรวมเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยใช้ธรรมชาติรอบตัวเป็นห้องเรียนใหญ่

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้ใช้การปฏิบัติจริงเป็นส่วนใหญ่ การแก้ปัญหาจะเกิดขึ้นเองจากการปฏิบัติและการเผชิญกับสถานการณ์จริง ส่วนการค้นคว้า การเรียนรู้กับการปฏิบัติจะเกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เมื่อมีความซับซ้อนมากขึ้น การทำซ้ำๆ ให้บุตรเรียนรู้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยใช้วิธีสอดแทรกไปพร้อมกับการสอนเนื้อหาและใช้กิจกรรมต่างๆ ในการฝึกทักษะการคิด การเขียน การแก้ปัญหาตามบทเรียนวิชาต่างๆ รวมทั้งสอนบุตรให้คิดหลายๆ อย่างในเรื่องเดียว และจะใช้โอกาสจากการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นตัวฝึก เช่น บุตรได้ฝึกพูดตอนจัดนิทรรศการของตัวเอง

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวเน้นให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง จากกิจกรรมที่บุตรมีความสนใจและต้องการเรียนรู้ เช่น บุตรสนใจเรื่องดวงดาว บิดามารดาก็จะพาไปเรียนรู้ที่ท้องฟ้าจำลอง สนใจเรื่องธรรมชาติ ก็พาไปป่าธรรมชาติของจริง บุตรสนใจเรื่องพืชและสัตว์ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและร่วมเรียนรู้กับมูลนิธิโลกสีเขียว ได้เข้าไปเรียนรู้ในสวนผีเสื้อ บุตรมีความสนใจเรื่องนกมาก ทำให้ได้มีโอกาสเข้าร่วมศึกษาเรื่องของนกเงือกกับคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงตามความสนใจมากมาย นอกจากนี้ ครอบครัวได้ฝึกปฏิบัติให้บุตรโดยเน้นเรื่องการถ่ายทอดให้กับบุตร โดยให้จับความรู้หลายๆ อย่างจากความรู้สีก่อนแล้วถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะและการเขียนบันทึกถ่ายทอดสิ่งที่ได้รับประสบการณ์ จาก

การได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้บุตรได้สะสมประสบการณ์ไปสู่ทักษะความชำนาญ เพื่อต่อยอดและเติมเต็มภาวะการเรียนรู้ให้บุตรได้เป็นอย่างดี

1.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวใช้ธรรมชาติศึกษาเป็นแกนกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ เชื่อมต่อการเรียนรู้ทั้งหมดเข้าสู่ผลิตผลทางความคิดและจินตนาการผ่านกระบวนการทางศิลปะ เชื่อมต่อความรู้ที่มีภาพรวมของกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระรวมอยู่ด้วย โดยบูรณาการเป็นกลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้ 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) กลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ ที่มุ่งหวังถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริง โดยเปิดโอกาสให้บุตรต่อยอดความรู้ด้วยตนเองตามช่วงเวลา ความสนใจและแรงบันดาลใจจากประสบการณ์จริง 2) กลุ่มสาระทักษะแกนร่วมบูรณาการร่วมกับกลุ่มโครงเรื่องสัมพันธ์ เป็นการเรียนรู้และฝึกหัดตามกรอบสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) กลุ่มนัดเลือกเรียนรู้ เป็นการเลือกเรียนรู้เฉพาะด้านสู่การฝึกปฏิบัติจากผู้ชำนาญโดยตรง และ 4) กลุ่มเรียนรู้ร่วมกิจกรรม สร้างกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนและกลุ่มเรียนรู้อื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นกระบวนการกลุ่มและทักษะทางสังคม

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวเห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญ จึงเตรียมทุกอย่างให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร เมื่อบุตรสนใจเรื่องอะไรสามารถเข้าไปดึงเอาความรู้ขั้นต้นได้ อุปกรณ์การเรียนรู้ที่บุตรสร้างร่องรอยการเรียนรู้ทั้งหมด ครอบครัวจะเก็บทุกอย่างไว้เพื่อเอามาปรับเปลี่ยนต่อยอดเตรียมพร้อมให้บุตรได้เรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ครอบครัวได้เตรียมสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร เช่น แบบเรียนสำเร็จรูป สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต วิทย์ โททัศน์ สำหรับการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวเน้นการศึกษาตามธรรมชาติที่ไม่มีแบบแผนใดๆ แต่เป็นการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจของบุตรที่เป็นไปตามธรรมชาติ อันเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้า สืบค้นหาคำตอบ ทดลอง ปฏิบัติจริงและวิเคราะห์ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งรู้ใน “วิธีการเรียนรู้” มากกว่า “ตัวความรู้” ซึ่งนำไปสู่การค้นหาคำความจริง

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวได้ใช้พื้นที่ทั้งหมดศึกษาธรรมชาติรอบบ้านและใช้สถานที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น ใช้แหล่งน้ำในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้กับเด็กๆ ในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาแหล่งน้ำและแมลง จนได้เป็นนักสืบสายน้ำ บุตรได้เรียนรู้การแบ่งปัน ถ่ายทอดความรู้ให้เพื่อนๆ รักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน กระบวนการเรียนรู้มีทุกวิชาอยู่ในนั้น นอกจากนี้ บุตรได้ไปดูต้นไม้ของเพื่อนบ้านและขอหนอนที่พบไปให้สวนผีเสื้อ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนบ้านตามปกติเท่านั้น ครอบครัวมิได้ไปประสาน

และขอความร่วมมือกับชุมชนแต่อย่างใด ส่วนใหญ่ครอบครัวได้มีการประสานความร่วมมือกับบุคคลภายนอกชุมชนและใช้แหล่งเรียนรู้อื่นเพื่อให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่บุตรมีความสนใจค่อนข้างมาก เช่น เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิโลกสีเขียวเพื่อศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ฝึกงานกับพิพิธภัณฑ์แมลงและผีเสื้อที่สวนรถไฟ

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวศิลปิน” ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความพึงพอใจที่เห็นบุตรได้มีการพัฒนาเป็นขั้นๆ และมีจุดเชื่อมโยงไปสู่สิ่งอื่นๆ ที่เรียนรู้ได้ดี เป็นไปตามธรรมชาติ โดยมีระบบคิดที่ซับซ้อนขึ้น เชื่อมโยงมีเหตุผลมากขึ้น มองทุกสิ่งเป็นภาพรวม โดยเฉพาะทางด้านทักษะการแก้ปัญหา ซึ่งส่วนมากจะแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีทักษะด้านมิติสัมพันธ์ มีสมาธิในงานที่สนใจค่อนข้างสูง เมื่อมีความสนใจในเรื่องใดจะศึกษาอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรมีความรับผิดชอบ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ขยัน ซื่อสัตย์ มีความอดทน รู้จักแบ่งปันผู้อื่น ปฏิบัติตามหลักศาสนา ตระหนักรู้ในตนเอง เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ใฝ่รู้ ใฝ่ดี รักการอ่าน มีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัวและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา ครอบครัวได้พาบุตรไปเข้ารับการประเมินระหว่างช่วงชั้นแล้ว โดยมีศึกษานิเทศก์ประมาณ 6-7 คน ทำการสัมภาษณ์สลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปคนละ 10 นาที ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยเพื่อดูพัฒนาการด้านต่างๆ ของบุตร ผลการประเมินเป็นที่น่าพอใจ

ครอบครัว 4 “ครอบครัวพระคริสต์”

“ครอบครัวพระคริสต์” เป็นครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ ที่มีความรัก ความศรัทธาและเชื่อมั่นในพระเจ้าเป็นอย่างมาก มีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับพระเจ้าตลอดเวลา โดยได้มีการประกอบศาสนกิจอย่างเคร่งครัด เช่น อ่านพระคัมภีร์และมีการสามัคคีธรรมร่วมกันทุกวัน และทุกวันอาทิตย์จะไปทำกิจกรรมและร่วมสามัคคีธรรมกับชาวคริสเตียนด้วยกัน ที่คริสตจักรแถวซอยทองหล่อด้วยความเชื่อว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของครอบครัว เป็นเพราะพระเจ้าเป็นผู้กำหนดให้เป็นไปเช่นนั้น และเมื่อใดที่ครอบครัวประสบปัญหา สิ่งที่น่าทึ่งถึงก่อนเป็นอันดับแรก คือ พระเจ้ากำลังใจมาจากพระเจ้า โดยเห็นว่า พระเจ้าจะช่วยแก้ปัญหาให้ครอบครัวได้ทุกเรื่อง และที่ได้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร ก็เป็นเพราะได้แรงจูงใจมาจากพระเจ้าที่ครอบครัวมีความสัมพันธ์เป็นฐาน

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวพระคริสต์” มีบุตรชาย 2 คน คนโตอายุ 8 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-3) ส่วนบุตรคนเล็กอายุ 3 ขวบ 6 เดือน ยังไม่ได้รับการศึกษาแต่มีแนวโน้มว่าจะเรียนในระบบนี้เหมือนพี่ชาย บิดาอายุ 42 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว (นำเข้า / ส่งออกอะไหล่รถยนต์) มารดาอายุ 34 ปี จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่แม่บ้านดูแลเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด

ด้วยพื้นฐานความเชื่อที่ “ครอบครัวพระคริสต์” มีความเชื่อในพระเจ้าโดยเชื่อมั่นว่า ปัญญาและทักษะมาจากพระเจ้า ได้แรงจูงใจมาจากพระเจ้า เมื่อมีบุตรจึงต้องการจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรเพราะเกิดความมั่นใจ โดยบิดาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมและให้การศึกษาบุตรได้กล่าวว่า

“...มีความมั่นใจและเชื่อว่าสัมพันธ์กับพระเจ้า พระเจ้าจะนำไปสู่ปัญญา ความถูกต้องทุกอย่างมั่นใจว่าพระเจ้าเป็นผู้เรียน ผู้ร่วมไปกับเรา ปัญญาและทักษะมาจากพระเจ้า พระเจ้าเป็นแหล่งปัญญา คำสอนของพระเจ้าให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง ให้ความจริงใจกับผู้อื่น ถ้าเชื่อเช่นนี้แล้วคนนั้นก็อยู่อย่างมีความสุข ความรู้ไม่ได้ทำให้เต็ม ให้อิ่ม ความสุขเล็กๆ มาจากพระเจ้า”

จากที่ผู้วิจัยได้สังเกตและประสบด้วยตัวเอง พบว่า “ครอบครัวพระคริสต์” มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระเจ้าเป็นอย่างมากและเชื่อว่า ทุกสิ่งพระเจ้าเป็นผู้จัดสรรให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น โดยได้กล่าวถึงพระเจ้าอย่างชื่นชมและพยายามชักชวนให้ผู้วิจัยเปิดใจรับพระเจ้า โดยบิดาเป็นผู้กล่าวนำให้ผู้วิจัยกล่าวตามมาแล้ว และได้ชักชวนให้ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมกับครอบครัวที่คริสตจักรในวันอาทิตย์อีกด้วย นอกจากนี้ยังเล่าถึงความอัศจรรย์ใจที่พระเจ้าช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับครอบครัวทุกครั้งเมื่อเกิดปัญหา

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวพระคริสต์” ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร สืบเนื่องมาจากครอบครัวมีความเชื่อในพระเจ้า ได้แรงจูงใจจากพระเจ้า จึงเดินตามที่พระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ ซึ่งมีคำสั่งสอนมากมายในพระคัมภีร์ เช่น “จงอบรมบุตรด้วยการสั่งสอนและการเตือนสติตามหลักขององค์พระผู้เป็นเจ้า” จากความเชื่อฟังและความรักจะปูพื้นความรัก ความจริงใจให้กับผู้อื่น ซึ่งบิดามารดาได้ทำเป็นแบบอย่างให้บุตรเห็นอยู่เสมอ เป็นจุดนำไปตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวและเกิดความมั่นใจเมื่อมีกฎกระทรวงออกมารองรับตั้งแต่ปี 2547 โดยบิดาได้กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า

“...ตั้งใจจะจัดโฮมสคูลให้กับลูกตั้งแต่ปี 2547 ที่มีกฎกระทรวงออกมารองรับ เราได้มีการเตรียมข้อมูลไว้ก่อนหน้าแล้ว มีคำสัญญามากมายในพระคัมภีร์ว่า พระเจ้าจะจัดเตรียมสิ่งที่ดีที่สุดให้กับคนที่รักพระเจ้า และเราเชื่อว่า พระเจ้าจัดเตรียมกฎกระทรวงนี้เพื่อให้ลูกได้เรียนที่บ้านอย่างถูกต้องตามกฎหมาย”

“ครอบครัวพระคริสต์” รู้จักการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมานานแล้ว ตั้งแต่ยังไม่มีบุตร จากเพื่อนมิชชันนารีชาวอเมริกันที่มาอยู่เมืองไทยทั้งครอบครัว เขาจัดโฮมสคูลให้บุตร 4-5 คน โดยเอาหลักสูตรของทางนั้นมา ได้เห็นตัวอย่างจากครอบครัวนี้มาตลอด นอกจากนี้ บิดายังได้กล่าวให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...ตอนลูกอายุ 4 ขวบ ไม่แน่ใจว่าจะให้เข้าโรงเรียนหรือไม่ แต่ตั้งใจทำโฮมสคูลให้ลูกและลูกก็ไม่อยากไปเรียนที่โรงเรียน พอกฎกระทรวงออกมาเมื่อปี 2547 ปลายปีคิดว่าจะทำอย่างไร โทรมไปปรึกษาเขตพื้นที่ เตรียมจัดทำแผนเพื่อขอจดทะเบียนและเริ่มจัดให้ลูกเมื่อต้นปี 2548 รู้สึกตื่นเต้นก่อนไปขอได้อิच्छาฐานขอพระเจ้าด้วย”

เมื่อเริ่มตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร ญาติได้ถามไถ่เพราะเป็นห่วง แต่ได้อธิบายไปว่ามีกฎหมายออกมารองรับแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไร ไม่ได้รับกระแสจากสังคมมากนัก และครอบครัวคิดว่ามีส่วนดีเพราะทำให้เด็กมีจุดยืน

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวพระคริสต์” ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยยึดเนื้อหาตาม 8 กลุ่มสาระเป็นแนวอิงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้หนังสือของกระทรวงศึกษาธิการใน 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นหลัก ซึ่งได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับสูงต่อไปและอีก 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะทางด้านความคิด อารมณ์ จริยธรรมและการทำงานร่วมกับผู้อื่น เสริมสร้างทักษะการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่วและสามารถประสานอวัยวะต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ บิดาได้กล่าวถึงเหตุผลในการจัดเนื้อหาสาระว่า

“...ใช้ 8 กลุ่มสาระมาเป็นแนวอิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้าวันใดเราสอนไม่ได้ ลูกสามารถกลับไปสู่นะบบได้”

ทั้งนี้ “ครอบครัวพระคริสต์” ได้กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวได้เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ภาษาไทย

- สาระที่ 1 การอ่าน
- สาระที่ 2 การเขียน
- สาระที่ 3 การฟัง การดูและการพูด
- สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษา
- สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

1.2 คณิตศาสตร์

- สาระที่ 1 จำนวนและการดำเนินการ
- สาระที่ 2 การวัด
- สาระที่ 3 เรขาคณิต
- สาระที่ 4 พีชคณิต
- สาระที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลและความน่าจะเป็น
- สาระที่ 6 ทักษะ / กระบวนการทางคณิตศาสตร์

1.3 วิทยาศาสตร์

- สาระที่ 1 สิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต
- สาระที่ 2 ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม
- สาระที่ 3 สารและคุณสมบัติของสาร
- สาระที่ 4 แรงและการเคลื่อนที่

- สาระที่ 5 พลังงาน
- สาระที่ 6 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก
- สาระที่ 7 ดาราศาสตร์และอวกาศ
- สาระที่ 8 ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

- สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
- สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตในสังคม
- สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์
- สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
- สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

1.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

- สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์
- สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว
- สาระที่ 3 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค
- สาระที่ 4 ความปลอดภัยในชีวิต

1.6 ศิลปะ

- สาระที่ 1 ทักษะศิลป์
- สาระที่ 2 ดนตรี
- สาระที่ 3 นาฏศิลป์

1.7 การงาน อาชีพและเทคโนโลยี

- สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว
- สาระที่ 2 การอาชีพ
- สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี
- สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ
- สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

1.8 ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ)

- สาระที่ 1 ภาษาเพื่อการสื่อสาร
- สาระที่ 2 ภาษาและวัฒนธรรม
- สาระที่ 3 ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น
- สาระที่ 4 ภาษากับความสัมพันธ์กับชุมชนโลก

“ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการเลือกเนื้อหาสาระโดยคำนึงถึงความชอบและความสนใจของบุตรเป็นสำคัญ โดยครอบครัวจะจัดให้ก่อนและสังเกตว่า บุตรชอบหรือไม่ ถ้าชอบก็ทำต่อ ไม่ชอบ

ก็เลิก จะรู้จากสิ่งที่ครอบครัวสนใจ ถ้าบุตรมีส่วนร่วมในการเลือกจะพอใจและเรียนรู้ได้ดี และบิดาได้กล่าวว่า

“...ลูกจะเลือกเรียนรู้จากสิ่งที่ลูกชอบ ลูกสนใจ ถ้าไม่สนใจจะเรียนรู้ไม่ดี เรายังไม่เคยเห็นสิ่งที่ไม่สนใจ ไม่ชอบอะไรจะไม่เน้นมาก อย่างเช่น เนื้อหาในแบบเรียนลูกจะสนใจน้อยกว่าเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ถ้าเป็นเรื่องการปฏิบัติลูกจะให้ความสนใจ อยากรู้ในสิ่งที่กำลังประสบ”

“ครอบครัวพระคริสต์” จะใช้วิธีสร้างความสนใจให้บุตรตั้งแต่เล็ก โดยให้บุตรค่อยๆ เรียนรู้จากงานและประสบการณ์ของบิดามารดา จะค่อยๆ เสริมให้บุตรเห็นภาพรวมก่อน พอโตขึ้นเขาจะได้หาสิ่งที่เขาสนใจเจอ

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา ให้บุตร โดยให้บุตรฝึกทักษะกระบวนการคิดผ่านสื่อของเล่นจำพวกเลโก้ที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยม วงกลม สามเหลี่ยม เอามาประกอบซ้อนต่อกันเป็นสิ่งที่ต่างๆ ที่สร้างขึ้นตามความคิดสร้างสรรค์ของตัวบุตรเอง ซึ่งบุตรสามารถทำออกมาได้ดี ส่วนใหญ่บุตรจะเรียนรู้จากของเล่นมากกว่าวิธีอื่น นอกจากนี้ บุตรชอบเรียนรู้การใช้แม่เหล็กและสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น บิดาทำลวดเย็บกระดาษตกในสนามหญ้า บุตรได้เอาแม่เหล็กมาใช้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรสามารถนำความรู้จากที่ได้เรียนรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง

นอกจากนี้ “ครอบครัวพระคริสต์” ได้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเพื่อพัฒนาการทางด้านการคิดของบุตร โดยบิดาได้กล่าวว่า

“...ลูกมีหลักการคิด จากการเล่นผสมผสานกันเป็นเหตุผลออกมาและจากการอ่าน พระคัมภีร์ในขณะที่ผู้ใหญ่อ่าน สังเกตลูกว่าเขาสามารถจับประเด็นและมองภาพรวมได้ ลูกเป็นคนช่างคิด ช่างถาม จะมีคำถามหรือสิ่งที่สงสัยมาถามพ่อแม่เสมอ ครอบครัวเรามีการพูดคุยกันตลอด”

ทั้งนี้ ครอบครัวเห็นว่า บุตรมีหลักการคิดมาจากการเล่นของเล่นที่ต้องใช้ความคิดในการต่อและประกอบชิ้นส่วนต่างๆ เป็นหลัก ทำให้บุตรได้พัฒนาทักษะและกระบวนการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลและสามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง

สำหรับด้านการจัดการ “ครอบครัวพระคริสต์” ได้มีการกำหนดตารางเวลาทำกิจกรรมเหมือนกันทุกวัน คือ ตอนเช้ามีกิจกรรมไปทำนอกบ้าน เช่น ตื่นมาไปเดินด้วยกันรอบหมู่บ้าน ประมาณ 40 นาที ได้ศึกษาและสัมผัสสิ่งแวดล้อม ได้ออกกำลังกาย กลับมาอาบน้ำ แล้วมาสวดคัมภีร์

กัน บิดามารดาอ่านพระคัมภีร์ให้บุตรฟังเพื่อได้รับประวัติศาสตร์ของโลกนี้ จากนั้นไปรับประทานอาหารเช้า เสร็จแล้วจึงเริ่มเรียนเนื้อหาวิชาการ

จากที่ผู้วิจัยได้สังเกตและพูดคุยกับบุตร พบว่า บุตรมีความมั่นใจในตนเองมาก เข้ามาพูดคุยกับผู้วิจัยอย่างสนิทสนมเป็นกันเองและเมื่อได้พูดคุยกัน ผู้วิจัยรู้สึกว่ เด็กคนนี้พูดจาจะฉะฉานมีความคิดเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งต่างจากเด็กทั่วไปและที่ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจกับบุคลิกของเด็กคนนี้ คือ เวลาพูดมักจะแสดงความคิดเห็นประกอบและขอการสนับสนุนจากเราเสริม เช่น “...ผมคิดว่า...ผมว่าอย่างนี้...พี่คิดอย่างผมไหม” และจะมีการหัวเราะเสริมอย่างคนอารมณ์ดีตลอด

อีกแง่หนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่า ที่บุตรมีพฤติกรรมเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเป็นการเลียนแบบมาจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ซึ่งอีกความรู้สึกหนึ่ง ผู้วิจัยรู้สึกว่ เด็กแสดงออกอย่างมีธรรมชาติเหมือนดัดๆ เป็นผู้ใหญ่มากินตัว รู้สึกขัดความรู้สึกเช่นกัน

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยจะสอนบุตรในเรื่องของการทำธุรกิจ ให้บุตรค่อยๆ เรียนรู้จากงานและประสบการณ์ของบิดามารดา เรียนรู้จากการขายของ พาไปพบลูกค้า ไปติดต่อเรื่องการเงินที่ธนาคาร ไปเสียภาษีที่กรมสรรพากรและไปติดต่อเงินเรื่องที่สถานทูต จะค่อยๆ เสริมให้บุตรเห็นภาพรวมของการดำเนินธุรกิจของครอบครัวก่อน เมื่อโตขึ้นบุตรจะได้มองเห็นแนวทางของตัวเองในอนาคตว่าจะเลือกทำอะไร

สำหรับด้านฝึกปฏิบัติจริง บุตรได้เรียนรู้จากการต่อตัวเลโก้ เอาชิ้นส่วนชิ้นเล็กๆ มาประกอบเป็นชิ้นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาได้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายแต่บุตรสามารถคิดและทำชิ้นงานต่างๆ ขึ้นมาได้ด้วยการจัดระบบการคิดที่ดีของตนเอง นอกจากนี้ บุตรยังสามารถสอนคนอื่นเล่นเปียโนเล่นหมากรุกได้อีกด้วย ซึ่งครอบครัวเห็นว่า สิ่งที่บุตรสอนคนอื่นได้ ถือเป็นผลดีต่อตัวของบุตรเอง เพราะ ได้พัฒนาทักษะความรู้ในเรื่องเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องและทำให้บุตรเกิดความชำนาญยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ “ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดด้วยตนเองอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้ความรัก ความจริงใจ สอนบุตรจากเรื่องจริง มีเคล็ดลับโดยการฟังพระเจ้า ได้แรงจูงใจจากพระเจ้า เดินตามทีพระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ ความเชื่อฟังและความรัก ปลูกฝังความรัก ความจริงใจให้ผู้อื่น โดยบิดามารดาทำตัวเป็นแบบอย่างให้บุตรเห็นจนเกิดการซึมซับและทำตาม และจากการที่บุตรชอบอ่าน รักการอ่าน ครอบครัวจึงเน้นการอ่านพระคัมภีร์ทำให้บุตรได้สัมผัสกับพระเจ้ามากขึ้น อ่านพระคัมภีร์ได้และได้รับประวัติศาสตร์ของโลก

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรรู้จักที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ในสังคม ได้สร้างจิตสำนึกจากการพูดคุย แบ่งปันสามัคคีธรรมร่วมกันกับบิดามารดา

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวพระคริสต์” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยใช้การบูรณาการสาระความรู้ที่ได้จากการเล่นเลโก้ เรียนรู้เรื่องสี รูปทรงทางเรขาคณิต วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทั้งแข็งและนุ่มทำจากอะไร เคลื่อนที่ได้อย่างไร ด้านตลาด เรื่องราคาและแหล่งผลิต เป็นต้น จากสิ่งเดียวแต่สามารถแยกการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้

สำหรับด้านการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร ครอบครัวได้ใช้ความรัก ความจริงใจ สอนบุตรจากเรื่องจริงให้บุตรมีความสัมพันธ์กับพระเจ้ามากขึ้นโดยการอ่านพระคัมภีร์ รู้จักประสบการณ์ในพระคัมภีร์ รู้จักประวัติศาสตร์นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ศึกษาไถ่เรียงในพระคัมภีร์ด้วยกันทุกวัน พูดคุยและวิเคราะห์เรื่องจากในพระคัมภีร์ เพราะครอบครัวเชื่อในพระคำของพระเจ้าที่รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเองและให้ความจริงใจกับผู้อื่น เมื่อเชื่อเช่นนี้แล้ว ก็จะอยู่อย่างมีความสุข

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรมีน้ำใจรักเพื่อนบ้าน สุขภาพดี อารมณ์ดีไม่พูดคำหยาบคาย มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เชื่อฟังบิดามารดา มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ มีวินัยในตนเอง แยกแยะถูกผิดได้ มารดาได้กล่าวเสริมในเรื่องนี้ว่า

“...มีคำชมเชยจากผู้ใหญ่ ชุมชนและญาติพี่น้อง มีการยืนยันจากคนชมหลายสิบคนชมว่า ลูกมีบุคลิกที่ดี มีมารยาทดี”

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ “ครอบครัวพระคริสต์” เห็นว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีมีส่วนช่วยให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดี จึงได้จัดให้มีห้องเรียน ห้องหนังสือ ที่อากาศถ่ายเทได้ดีและมีห้องน้ำที่สะอาดขึ้นในบ้าน รวมทั้งได้จัดเตรียมสื่อการเรียนต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร เช่น สื่อเลโก้ อินเทอร์เน็ต แท็บเล็ต เปียโน แม่เหล็ก คอมพิวเตอร์ หนังสือ ซีดีการ์ตูน เป็นต้น

นอกจากนี้ “ครอบครัวพระคริสต์” ได้ใช้สภาพแวดล้อมภายนอกให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ จากประสบการณ์จริง เช่น ขี่จักรยานรอบหมู่บ้าน พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน เล่นกับเด็กในหมู่บ้าน พาไปร่วมกิจกรรมที่โบสถ์ทุกวันอาทิตย์ พาไปหาลูกค้า ไปกรมสรรพากร ไปสถานที่ต่างๆ

จะเห็นได้ว่า บุตรสามารถเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้บุตรเกิดความอบอุ่น ไม่เครียด สามารถเรียนรู้ได้ดีและเรียนรู้อย่างมีความสุข

สำหรับการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยเห็นว่า จากการที่ครอบครัวได้มีการศึกษาข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากครอบครัวอื่นที่จัดอยู่ก่อนและประสบความสำเร็จด้วยดี มาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับบุตร รวมทั้งศึกษาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรอย่างเหมาะสมอยู่เสมอ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการวิจัยเช่นกัน

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

“ครอบครัวพระคริสต์” มีการประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ โดยให้บุตรได้ไปมีสัมพันธ์กับเด็ก ๆ แถวบ้าน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เพื่อนบ้าน โดยบุตรได้รับการอบรมจากผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เรียนร้องเพลงชาติกับคุณยายข้างบ้าน ฝึกการสวดสวดผู้ใหญ่กับเพื่อนบ้าน เรียนรู้ด้านสังคมกับเพื่อนบ้าน เพื่อนบ้านมีความไว้วางใจครอบครัว เพราะเห็นบุตรทำตัวดีอยากเอาอย่างจึงให้บุตรของเขามาฝึกมารยาทและเรียนรู้กับครอบครัวก็มี เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือระหว่างกันได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

จากการที่ครอบครัวให้บุตรได้ไปสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน ทำให้บุตรไม่กลัวคนกล้าแสดงออก มีความมั่นใจในตัวเอง เมื่อพบคนแปลกหน้าสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเผชิญอย่างไร และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นในสังคมได้ดี

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวรู้สึกพอใจและภูมิใจที่บุตรมีพฤติกรรมแสดงออกที่ดี เช่น ไม่พูดคำหยาบ มีมารยาท เคารพผู้ใหญ่ มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นที่รักของครอบครัว ชอบเข้าสังคม มีความใฝ่รู้ มีเหตุผล มีน้ำใจต่อผู้อื่น รักเพื่อนบ้านและได้ดำเนินตามที่พระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ ที่เห็นได้ชัด คือ บุตรรักการอ่าน โดยเฉพาะการอ่านพระคัมภีร์ที่บุตรมีความสนใจ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของโลกจากพระคัมภีร์

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ เป็นคนอารมณ์ดี รู้ตัวเองว่าชอบอะไร เช่น ชอบคณิต วิทยาศาสตร์ ครอบครัวก็จะส่งเสริมให้เล่นเกม เรียนรู้จากเกม ชอบเล่นเครื่องบินสามารถถอดแล้วประกอบใหม่ได้ด้วยตัวเอง ตั้งแต่เริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาเป็นเวลา 2 ปี พัฒนาการของบุตรดีมาก

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากการพูดคุยกับบุตร ทุกครั้งที่มีจังหวะและโอกาส เช่น ตอนรับประทานอาหารร่วมกัน นั่งคุยกับบุตร ก็จะได้รู้ว่า บุตรมีพัฒนาการเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด ซึ่งครอบครัวเห็นว่าบุตรมีพัฒนาการค่อนข้างดี ครอบครัวจะประเมินตามสภาพจริง หากพบส่วนใดที่ยังต่ำกว่าเกณฑ์ ก็จะพัฒนาให้บุตรฝึกฝนให้มากขึ้นจนผ่านเกณฑ์

“ครอบครัวพระคริสต์” ได้พาบุตรไปเข้ารับการประเมินระหว่างช่วงชั้นที่เขตพื้นที่การศึกษาแล้ว โดยมีศึกษานิเทศก์ประมาณ 7-8 คน ทำหน้าที่สัมภาษณ์บุตร โดยสลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปที่ละคน มีการพูดคุยกับเด็ก เพื่อดูพัฒนาการและวิธีการสอนของครอบครัวเป็นเช่นไร ซึ่งผลการประเมินเป็นที่น่าพอใจ ผ่านไปด้วยดี โดยทั่วไปจะเป็นการเข้ามาในเทศ ติดตาม และให้คำแนะนำเสียมากกว่า สำหรับครอบครัวไม่พบปัญหา เพราะได้ดำเนินการจัดโดยอิงหลักสูตรของกระทรวงเป็นแนวอยู่แล้ว นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้รับทราบแนวการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษาว่า ส่วนใหญ่จะดูที่ความพร้อมของบิดามารดา ดูสภาพแวดล้อม สอบถาม ให้ข้อเสนอแนะ ให้ผู้จัดประเมิน ดูร่องรอยการเรียนรู้ของเด็ก มีการสัมภาษณ์และทดสอบพัฒนาการของเด็ก เช่น บวกลบ 2 หลักได้ ขึ้นอยู่กับระดับช่วงชั้นของเด็ก ถ้าจบช่วงชั้นจะใช้แบบทดสอบของโรงเรียน โดยใช้ข้อสอบมาตรฐาน (NT) เป็นตัววัดพื้นความรู้ของเด็ก และใช้เกณฑ์สัดส่วน 30:40

3. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิดและเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้ การพูดคุยโต้ตอบ รวมทั้งร่องรอยการเรียนรู้ของบุตร เช่น จากการอ่านพระคัมภีร์ในขณะที่ผู้ใหญ่อ่าน สังเกตเห็นว่า บุตรสามารถจับประเด็นและมองภาพรวมได้ ในการเล่นเกมกับบุตรมีหลักการคิด การเล่นที่ผสมผสานกันเป็นเหตุเป็นผลออกมา สามารถนำมาซ้อนต่อกันเป็นชิ้นงานที่สร้างขึ้นตามความคิดสร้างสรรค์ของบุตร ซึ่งบุตรสามารถทำได้

ทั้งนี้ ครอบครัวเห็นว่า บุตรมีหลักคิดจากการเล่นของเล่นที่ต้องใช้ความคิดเป็นหลัก จึงส่งผลทำให้บุตรได้พัฒนาทักษะ กระบวนการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลและสามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ลูกเริ่มถามเราน้อยลง ไม่ตั้งคำถามบ่อย ปกติจะชอบถาม ทำอะไรไม่ได้จะมาถามเราแต่เดี๋ยวนี้ ลูกมีความเข้าใจอะไรมากขึ้น สามารถคิดได้เอง แก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง เมื่อลูกได้เรียนรู้เรื่องใด เราจะถามเขาว่า เข้าใจสิ่งที่เรียนไหม ลูกตอบว่าเข้าใจและสามารถอธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมต้องเป็นอย่างนี้”

นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ลูกแยกถูกแยกผิดได้ ลูกจะรู้ว่ามันผิดหรือไม่ดี รู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นมันผิด รู้สึกอึดจรรยาใจ ที่เห็นลูกแยกแยกถูกผิดได้”

จะเห็นได้ว่า บุตรเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการทางด้านการใช้ความคิดอย่างมีเหตุ มีผลได้เป็นอย่างดี รู้จักคิดเป็นและสามารถคิดแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวของบุตรเอง

4. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้พระคัมภีร์เป็นตัวแทนทุกเรื่องและในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของบุตร จึงถูกบ่มเพาะด้วยพระคำที่พระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ที่บิดามารดานำมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดู ทำให้บุตรเชื่อฟังบิดามารดา มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตนเองและมีวินัย โดยไม่รู้ว่าโดนบังคับ เดินตามคำสัญญาของพระเจ้าและร่วมสามัคคีธรรมกับบิดามารดา รู้จักรักผู้อื่น มีความจริงใจ ไม่โกหก นอกจากนี้ บุตรยังสามารถแยกแยะความถูกผิดจากการกระทำได้

จะเห็นได้ว่า จากพฤติกรรมของบุตรทำให้คนอื่นยอมรับในตัวบุตร ซึ่งบุตรมีลักษณะเด่นกว่าคนอื่น เช่น คำพูดที่บุตรพูดออกมาตามธรรมชาติและแสดงออกถึงคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของบุตร สามารถเป็นตัวชีวิตได้เป็นอย่างดี

5. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวได้ระบุงถึงการที่บุตรเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เพื่อนบ้าน และเด็กๆ ในหมู่บ้าน บุตรสามารถเข้าไปร่วมกิจกรรมและเรียนรู้เรื่องต่างๆ จากชุมชนได้ดี เช่น ไปเรียนร้องเพลงชาติกับคุณยายข้างบ้าน ฝึกสวดสวดผู้ใหญกับเพื่อนบ้านซึ่งบุตรจะเป็นที่รักของผู้ใหญ่ในชุมชน โดยมารดาได้กล่าวอย่างภูมิใจว่า

“...มีคำชมเชยจากผู้ใหญ่ ชุมชน ญาติพี่น้องหลายสิบคนชมว่า ลูกมีบุคลิกที่ดี เมื่อก่อนญาติต่อต้านมากจะไม่ยอมเลย ทำให้เขาเห็น ทำให้เขาดู ตอนนี้ผลออกมาเขาเห็น เขายอมรับ ก่อนทำโฮมสкулสังคมต่อต้านมาก พูดอย่างไรก็ไม่เชื่อ ต้องอธิบายก่อนและทำให้เขาเห็นและเข้าใจ”

กล่าวโดยสรุป บุตรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม แสดงออกอย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดระเบียบ

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาเกิดจากการขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระเบียบ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ของเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้เพียงพอ

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

“ครอบครัวพระคริสต์” ไม่พบปัญหา เพราะก่อนทำแผนได้ปรึกษาเขตพื้นที่การศึกษา และจัดทำเนื้อหาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ยึด 8 กลุ่มสาระเป็นแนว

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาเกิดจากการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษาที่ยึดตามเกณฑ์ การประเมินเหมือนในระบบที่มีการให้เกรดและการทำข้อสอบ ซึ่งต่างกับการประเมินของครอบครัว ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ใช้เกณฑ์การประเมินตามสภาพจริงเป็นหลัก ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ ข้อเสนอแนะว่า เขตพื้นที่การศึกษาควรให้ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นผู้ประเมินเอง และให้ความไว้วางใจว่าสามารถประเมินได้

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดจากความยุ่งยากที่บิดา มารดาต้องทำทุกขั้นตอนด้วยตนเองทั้งหมด เพราะศักยภาพของเด็กบ้านเรียนจะได้รับการพัฒนา โดยบิดามารดาเป็นหลัก ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรกำหนดขั้นตอนการจัดระเบียบ จัด การศึกษาโดยครอบครัวให้ง่ายขึ้น อาจตั้งหน่วยงานที่คอยให้คำปรึกษาแนะนำ จัดอบรมให้ความรู้ แก่ครอบครัวที่มีความสนใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรและการสนับสนุนจากทาง ภาครัฐ เพื่อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นที่ยอมรับในสังคม

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวพระคริสต์”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวพระคริสต์” ที่ได้ดำเนินการ จัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวได้จัดเนื้อหาสาระโดยยึดเนื้อหาตาม 8 กลุ่มสาระเป็นแนวอิงตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้หนังสือของกระทรวงศึกษาธิการใน 4 กลุ่มสาระวิชาเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรู้

พื้นฐานสำหรับการศึกษาในระดับสูงต่อไป ส่วนอีก 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ครอบครัวมุ่งเน้นให้บุตรมีวุฒิภาวะทางด้านความคิด อารมณ์ จริยธรรมและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้ให้บุตรได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิดผ่านการเล่นสื่อของเล่นจำพวก เลโก้ที่มีรูปทรงต่างๆ ทั้งสี่เหลี่ยม วงกลมและสามเหลี่ยม เอามาประกอบซ้อนต่อกันเป็นสิ่งที่ต่างๆ ที่ สร้างขึ้นตามความคิดสร้างสรรค์ของตัวบุตรเอง ซึ่งบุตรสามารถทำออกมาได้ดี โดยส่วนใหญ่บุตรจะ ได้หลักการคิดที่เกิดจากการเล่นของเล่น เพราะจะประดิษฐ์อะไรสักชิ้นบุตรต้องใช้ความคิดในการต่อ และประกอบชิ้นส่วนต่างๆ เป็นหลัก ซึ่งทำให้บุตรได้พัฒนาทักษะและกระบวนการคิดอย่างเป็น ระบบ เป็นเหตุเป็นผล และสามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ครอบครัว ได้ใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนาการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผลได้เป็น อย่างดี

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวจะสอนบุตรในเรื่องของการทำธุรกิจ โดยให้บุตรค่อยๆ เรียนรู้จากงานและ ประสบการณ์ของบิดามารดา เรียนรู้จากการขายของ พาไปพบลูกค้า ไปติดต่อเรื่องการเงินที่ ธนาคาร ไปเสียภาษีที่กรมสรรพากร และไปติดต่อเดินเรื่องที่สถานทูต จะค่อยๆ เสริมให้บุตรเห็น ภาพรวมของการดำเนินธุรกิจของครอบครัวก่อน เมื่อโตขึ้นบุตรได้มองเห็นแนวทางของตัวเองว่า จะเลือกทำอะไรต่อไป ส่วนใหญ่บุตรได้เรียนรู้จากการต่อตัวเลโก้ โดยเอาชิ้นส่วนชิ้นเล็กๆ มา ประกอบเป็นชิ้นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาได้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายแต่บุตรสามารถทำชิ้นงานต่างๆ ขึ้น มา ได้ แสดงว่า บุตรมีระบบการคิดที่ดี จึงสามารถทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่าง ต่อเนื่องอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดอย่างมีเหตุผลโดย ใช้ความรัก ความจริงใจ สอนบุตรจากเรื่องจริง เดินตามทีพระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ ให้ความรัก ความจริงใจกับผู้อื่น ทำเป็นแบบอย่างให้บุตรเห็นจนเกิดการซึมซับและทำตาม

1.4 การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้

สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวได้ใช้การบูรณาการสาระความรู้ที่ได้จากการเล่นเลโก้ โดยบุตรได้เรียนรู้ เรื่องสี รูปทรงเรขาคณิต วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทั้งแข็งและนิ่มว่า ทำมาจากอะไร เคลื่อนที่ได้อย่างไร ด้านการตลาด เรียนรู้เรื่องราคาและแหล่งผลิตจากสิ่งเดียวกันสามารถบูรณาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้มากมาย สำหรับการปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวได้ ใช้ความรัก ความจริงใจ สอนบุตรจากเรื่องจริงให้บุตรมีความสัมพันธ์กับพระเจ้ามากขึ้นโดยการอ่าน พระคัมภีร์และเชื่อในพระราชดำริของพระเจ้าที่ให้อภัยเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง และให้ความจริงใจ กับผู้อื่น ก็จะมีความสุขซึ่งบุตรได้รับคำชมเชยจากผู้ใหญ่และญาติพี่น้องว่าบุตรมีบุคลิกที่ดีและมีมารยาทดี

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวเห็นว่าบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีมีส่วนช่วยให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีจึงได้จัดให้มีห้องเรียน ห้องหนังสือที่อากาศถ่ายเทได้ดีและมีห้องน้ำที่สะอาดในบ้าน รวมทั้งได้จัดเตรียมสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร เช่น เลโก้ อินเทอร์เน็ต ตาซัง เปียโน แม่เหล็ก คอมพิวเตอร์ หนังสือ ซีดีการ์ตูน สำหรับการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้มีการศึกษาข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากครอบครัวอื่นที่จัดอยู่ก่อนและประสบความสำเร็จด้วยดีมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับบุตร รวมทั้งศึกษาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรอย่างเหมาะสมอยู่เสมอ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการวิจัยด้วยเช่นกัน

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวได้มีการประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชน โดยให้บุตรได้ไปเล่นและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กๆ แถวบ้าน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุเพื่อนบ้าน บุตรได้รับการอบรมจากผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ได้เรียนร้องเพลงชาติ กับคุณยายข้างบ้าน ได้ฝึกการสวดผู้ใหญ่มากกับเพื่อนบ้านเรียนรู้ด้านสังคมกับเพื่อนบ้าน และเพื่อนบ้านก็มีความไว้วางใจครอบครัว เพราะเห็นบุตรทำตัวดีอยากเอาอย่าง จึงให้บุตรของเขามาฝึกมารยาทและเรียนรู้กับครอบครัว เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือระหว่างกันได้อย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวพระคริสต์” ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า “ครอบครัวพระคริสต์” มีความพึงพอใจและภูมิใจที่เห็นบุตรมีความรู้ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลได้เป็นอย่างดี รู้จักคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ทำให้บุตรสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามเป้าหมายที่ครอบครัวต้องการ อีกทั้งบุตรได้มีความสัมพันธ์กับพระเจ้ามากขึ้นและได้เดินตามที่พระเจ้าจัดไว้ในพระคัมภีร์ ซึ่งส่งผลให้บุตรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่พูดคำหยาบ มีมารยาท เคารพผู้ใหญ่ เป็นที่รักของคนรอบข้าง ชอบเข้าสังคม มีความใฝ่รู้ มีเหตุผล มีน้ำใจต่อผู้อื่น รักเพื่อนบ้าน มีความจริงใจต่อผู้อื่นและรักการอ่าน รวมทั้งมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ อย่างเห็นได้ชัด สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวพระคริสต์” ได้พาบุตรไปเข้ารับการประเมินระหว่างช่วงชั้นที่เขตพื้นที่การศึกษาเรียบร้อยแล้ว โดยมีศึกษานิเทศก์ 7-8 คน สับเปลี่ยนกันสัมภาษณ์บุตร โดยพูดคุยกับบุตรเพื่อดูและทดสอบพัฒนาการว่าเป็นไปตามเกณฑ์หรือไม่ ผลการประเมินผ่านไปด้วยดี

ครอบครัว 5 “ครอบครัวนักอ่าน”

“ครอบครัวนักอ่าน” เป็นครอบครัวที่มีนิสัยรักการอ่านกันทั้งบ้านและได้นำหนังสือนิทานมาใช้เป็นสื่อในการสอนบุตร โดยเฉพาะหนังสือเทพนิยายกริมม์ที่ อาจารย์สนิทวงศ์เป็นผู้แปล เป็นนิทานที่ไม่มีวัฒนธรรมส่วนไหนใหญ่เป็นความจริงในทางจิตวิญญาณ ซึ่งครอบครัวเห็นว่า อาหารของกายของจิตของเด็ก คือ นิทาน โลกของเด็กอยู่ในจินตนาการ โลกแห่งความฝัน แต่ความสนใจของเด็กเกี่ยวกับนิทานมีไม่นาน ดังนั้น ในช่วงเด็กครอบครัวจึงใช้นิทานเป็นหลัก เพื่อให้บุตรมีพื้นฐานในการอ่านวรรณกรรม มีความละเอียดอ่อนและมีความเข้าใจคนอื่นมากขึ้น และได้กล่าวสนับสนุนว่า “คนที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตไม่มีใครไม่อ่านหนังสือ”

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวนักอ่าน” มีบุตร 2 คน คนโตเป็นบุตรสาวอายุ 9 ปี 6 เดือน เพิ่งจะจบการศึกษาในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) บุตรมีความต้องการจะไปเรียนต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนใกล้บ้าน เนื่องจากบุตรต้องการมีเพื่อน ทางครอบครัวยืนยันว่าจะยังคงจัดโฮมสคูลให้กับบุตรควบคู่ไปกับการเรียนในระบบ โดยจะเสริมส่วนอื่นให้บุตรไปพร้อมๆ กันด้วย สำหรับบุตรชายคนเล็กอายุ 4 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) บิดาอายุ 37 ปี เคยศึกษาในระดับปริญญาตรี แต่เรียนไม่จบจึงไปศึกษาต่อระดับ Certificate ด้าน Personal Education ที่ต่างประเทศ ปัจจุบันประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว สำหรับมารดาอายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโทด้านการศึกษาตามแนววอลดอร์ฟ (Waldorf Education) จากต่างประเทศ ปัจจุบันประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวและเป็นนักเขียนอิสระ

“ครอบครัวนักอ่าน” มีพื้นฐานความเชื่อว่า มนุษย์มีความเป็นองค์รวมและมีศักยภาพสูงอยู่ในตัว ซึ่งสามารถพัฒนาความฉลาดทางกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตวิญญาณ ให้เกิดขึ้นในตัวเองได้และมีคำถามในใจว่า ทำอย่างไรให้บุตรได้พัฒนาด้านต่างๆ ไปพร้อมๆ กัน และให้บุตรได้พัฒนาทุกด้านให้มีความฉลาดทางกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตวิญญาณ ยึดความเป็นองค์รวมเน้นการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามช่วงวัย ความถนัดและลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบุตร ซึ่งครอบครัวคำนึงถึงเรื่องนี้เป็นหลัก เคารพในความเป็นปัจเจกของบุตรตามช่วงวัย และเคารพในความเป็นทั้งหมดตามธรรมชาติ นอกจากนี้ ครอบครัวยังเชื่อว่า บุตรมีพลังภายในที่จะเติบโตและมีศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัวเอง โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เด็กเล็กเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ ให้เหตุผลไม่ได้ผลสำหรับเด็กเล็ก ความดีงาม คุณค่า ความหมายของชีวิต การอ่านนิทาน การใช้ชีวิต เรียนรู้ตามความถนัด ลักษณะการเรียนรู้ของลูก ปัจเจกของเขา เรียนรู้ได้ดีช่วงไหน แต่ละคนมีความแตกต่างกัน บางคนเรียนรู้ได้ดีในบางลักษณะที่แตกต่างกัน”

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า “ครอบครัวนักอ่าน” เป็นครอบครัวที่สมาชิกทุกคนมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น บิดามารดามีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรและมีเวลาทุ่มเทให้บุตรอย่างเต็มที่ เพราะได้เอาการงานมาไว้ที่บ้าน เป็นครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุขอย่างเห็นได้ชัด ทุกคนมีการเรียนรู้ร่วมกันตลอด ไปไหนก็จะพาบุตรไปด้วยได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันตลอด เป็นครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุขอย่างเห็นได้ชัด

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวนักอ่าน” ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร เพราะเห็นว่าในระบบเน้นปริมาณเรียน 8 กลุ่มสาระ มีกรอบมากแต่ไม่มีคุณภาพในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งมาจากความไม่สะดวกในเรื่องการเดินทางไปเรียนที่โรงเรียน ก่อปรกับครอบครัวมีความสนใจเรื่องการศึกษามาก่อน ประมาณ 10 ปีก่อน ทำนิตยสารทางเลือกชื่อ นิตยสารประตูโดยเชิญกลุ่มรักลูกเข้ามาและได้บทความของแม่ส้มที่ส่งมาให้มาลง ทำให้ได้รู้จักกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากการติดตามผลงานของแม่ส้มและได้มีโอกาสทำงานร่วมกับแม่ส้ม จึงสนใจเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาตลอดตั้งแต่ครั้งนั้น ทั้งนี้ “ครอบครัวนักอ่าน” ไม่ได้มีภาพต่อต้านโรงเรียน ไม่มีภาพไม่ดีให้กับลูก แต่เป็นเพราะบิดามารดามีความรักบุตรสูงและเชื่อว่า บุตรมีพลังภายในที่จะเติบโตและมีศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัว นอกจากนี้ ครอบครัวมีความเชื่อว่า คนที่ทำในสิ่งที่ไม่รักย่อมไม่มีความสุข และเพราะรู้ว่าครอบครัวมีจุดที่ดีให้กับบุตร จึงสอนบุตรจากสิ่งที่เห็นว่าดี โดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามช่วงวัยเป็นสำคัญ ทุกเรื่องทำแบบองค์รวมด้วยตนเอง โดยบิดาและมารดาจะเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้บุตรเองและมารดาได้กล่าวว่า

“...เด็กจะเก่งหรือไม่เก่ง รู้หรือไม่รู้ขึ้นอยู่กับความอยากรู้อยากเห็น ถึงเวลาลูกอยากรู้เรียนรู้เองไม่เคยมีประสบการณ์ทางลบกับโรงเรียน จะไม่เร่ง ให้ลูกเป็นอย่างที่ลูกเป็น ไม่คาดหวังอะไร พอถึงวัยจะก้าวกระโดดเอง สอนลูกเองจะรู้และเข้าใจลูกดี”

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวนักอ่าน” ได้ดำเนินการจัดตามแนวทางจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวนักอ่าน” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยยึดหลักการศึกษานอกระบบที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้นักเรียนบรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก้ไขชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน ครอบครัวพัฒนาการทุกด้านเน้นความเป็นองค์รวมของหลักสูตรและ

ความสัมพันธ์ของทุกสิ่งต่อมนุษย์ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเอง แต่เป็นการสอนให้รู้จักจุดยืนที่สมดุลของตน ในโลกมนุษย์ผ่านกิจกรรมทางกาย ผ่านอารมณ์ ความรู้สึกและผ่านการคิด ทั้งนี้ ครอบครัวมีความเชื่อมั่นว่า หลักของวอลดอร์ฟจะช่วยให้บุตรได้พัฒนาทั้งทางกาย จิตใจและจิตวิญญาณไปตามช่วงวัย และมีอิสระทางปัญญาด้วยตัวของบุตรเอง โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...สอนตามความสนใจไม่ได้ถึงหลักสูตรในระบบ ใช้หลักวอลดอร์ฟเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับร่างกายของลูก เด็กเติบโตทางจิตสำนึกแค่ไหน ควรให้เรียนรู้ว่า ทุกอย่างมาจากภาพ ไม่ใช่มาจากนามธรรม”

นอกจากนี้ ครอบครัวเห็นว่า วิธีคิดของในระบบเป็นปัญหากับบุตร เพราะเน้นจากสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งต่างจากที่ครอบครัวสอน โดยให้บุตรอ่านหนังสือแล้วเห็นภาพหรืออ่านนิทานที่มีรูปประกอบ ถ้าใช้การตีความจะทำให้จินตนาการของบุตรลดลง ความคิดของบุตรแคบลง และจากที่ครอบครัวสอนบุตรเองทำให้รู้และเข้าใจบุตรเป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมและสอดคล้องตามช่วงวัยของบุตร โดยเลือกเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยเรียนเรื่องไกลตัว ให้บุตรมีความเข้าใจคนอื่นในแง่มุมที่ละเอียดอ่อนและมีส่วนร่วมซึ่งทำได้ง่าย เพราะเด็กสนุกกับการเรียนรู้ ความสนใจของเด็กเป็นกรอบสามารถดึงมาเชื่อมโยงกันได้ทุกเรื่อง และมารดาได้กล่าวว่า

“...ลูกชอบซักถามเก่งอยู่แล้ว ลูกจะเป็นคนบอกเราอยู่ตลอดเวลา เราต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก เขาต้องการผู้นำทางที่เขาไว้วางใจและที่เขาศรัทธา ทำให้ครอบครัวเราเข้าใจชีวิตในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น”

ทั้งนี้ “ครอบครัวนักอ่าน” ได้กำหนดกรอบโครงสร้างหลักสูตรตามแนวการศึกษา วอลดอร์ฟของต่างประเทศ โดยกำหนดเป็นเกรดตั้งแต่เกรด 1 ถึงเกรด 3 ไว้ในแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวได้เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 บทเรียนหลัก

- เกรด 1 : เทพนิยาย นิทานพื้นบ้าน นิทานธรรมชาติ เขียน อ่านออกเสียง เล่าเรื่องคุณภาพของตัวเอง บวก ลบ คูณ หาร ธรรมชาติศึกษา
- เกรด 2 : นิทานอีสปและนิทานพื้นบ้าน ไวยากรณ์ เลขคณิต สูตรคูณ แบบแผนตัวเลข เขียน อ่าน ตำนานชาดก (พระโพธิสัตว์) เจ้าแม่กวนอิม ธรรมชาติศึกษา
- เกรด 3 : พระสูตรและตำนานการกำหนดโลก (อัครัญสูตร) ไชอิ๋ว อ่านเรียงความ การพูด เครื่องหมายวรรคตอน เลขคณิต การชั่ง ตวง วัด การสร้างบ้าน การทำฟาร์ม

1.2 บทเรียนเสริม

- เกรต 1 : ละคร ภาษาต่างประเทศ จิตรกรรม (ปั้น) กิจกรรมการเคลื่อนไหว ร่างกาย (ยูริธมี) ร้องประสานเสียง พลศึกษา ดนตรี (ขลุ่ย) หัตถกรรม (นิตติ้ง) วาดเส้น (เส้นตรง และเส้นโค้ง) โครงการ (สำรวจธรรมชาติและโครงการธรรมชาติ)

- เกรต 2 : ละคร ภาษาต่างประเทศ จิตรกรรม (ปั้น) กิจกรรมการเคลื่อนไหว ร่างกาย (ยูริธมี) ร้องประสานเสียง พลศึกษา ดนตรี (ขลุ่ย) หัตถกรรม (โคราช) วาดเส้น (สมมาตร) โครงการ (สำรวจธรรมชาติและโครงการธรรมชาติ)

- เกรต 3 : ละคร ภาษาต่างประเทศ จิตรกรรม (ปั้น) กิจกรรมการเคลื่อนไหว ร่างกาย (ยูริธมี) ร้องประสานเสียง พลศึกษา ดนตรี (ขลุ่ยและเครื่องสาย) หัตถกรรม (เย็บปัก ถักร้อย) วาดเส้น (รัศมีและสมมาตร) โครงการ (ทำสวนและกระบวนการแปรรูป)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า “ครอบครัวนักอ่าน” จะเน้นการจัดเนื้อหาสาระที่กระตุ้นให้บุตรเกิดการเรียนรู้ด้วยจิตสำนึกของตนเองอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการตามช่วงวัย ซึ่งบุตรสามารถสร้างนิมิตภาพ ที่มีชีวิตได้จากการฟัง เกิดความคิดที่เป็นภาพมิใช่ความคิดเชิงนามธรรม ซึ่งในช่วง 6-9 ปี เด็กจะอยู่ในห้วงของจิตสำนึกที่เป็นภาพและเปี่ยมด้วยจินตนาการอันมีชีวิต ครอบครัวจึงเน้นเนื้อหาสาระจากหนังสือนิทาน โดยเฉพาะหนังสือเทพนิยายของกริมม์ที่บุตรชอบมาก เพราะได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ มากมายผ่านโลกแห่งความฝัน โลกแห่งจินตนาการจากนิทานที่อ่านเป็นหลัก

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวนักอ่าน” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาให้กับบุตร จากธรรมชาติของบุตรที่จะคิดอยู่ตลอดเวลา มีความสงสัยตามพัฒนาของเด็กที่มีความอยากรู้ อยากเห็น บิดามารดาต้องคอยตอบคำถามบุตรให้ได้ โดยไม่แสดงอาการรำคาญหรือเบื่อให้บุตรเห็น ต้องรับฟังตลอดเวลาและไม่ต้องไปกระตุ้นอะไรมาก บุตรจะเกิดกระบวนการคิดของเขาเอง ทั้งนี้ บิดามารดาจะตั้งคำถามให้บุตรได้คิดและทำการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง นอกจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันแล้วจะเห็นได้ว่า ครอบครัวได้ฝึกทักษะบุตรด้วยการเรียนผ่านการกระทำ เช่น บิดามารดาเป็นแบบอย่างในการอ่านหนังสือ บุตรเกิดการซึมซับเป็นคนชอบอ่านหนังสือและอ่านหนังสืออย่างมีความสุข รวมทั้งการให้ทำอะไรซ้ำๆ จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและค้นพบตัวเอง ทั้งนี้ ครอบครัวเน้นการเรียนรู้ผ่านการกระทำที่แสดงออกจากจิตสำนึกภายในเชื่อมโยงสู่ภายนอกด้วยการกระทำและเห็นคุณค่าของการกระทำ

“ครอบครัวนักอ่าน” ได้ส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยจะนำวิธีการใหม่ๆ มาทดลองใช้กับบุตร เป็นการสอนบุตรไปในตัว จะเห็นได้ว่า บุตรมีความสามารถในการดัดแปลงค่อนข้างมาก บุตรจะมีความคิดเป็นของตัวเองและสามารถใช้เหตุผลได้ดีมาก

สำหรับการจัดการ ครอบครัวได้มีการกำหนดตารางให้บุตรตามความสำคัญ โดยกำหนดเป็นเรื่องหลัก เรื่องรอง ดูว่าอะไรสำคัญก่อน / หลัง เช่น มีวินัยต้องซ่อมเขียนหนังสือทุกวัน การเรียนบางวิชาต้องมีวินัย ทำการบ้านคุมม่งต์ ทุกวัน ๆ ละชุด เรียนเปียโนอาทิตย์ละครั้ง แต่ซ่อมทุกวัน และมารดาได้กล่าวว่า

“...พาลูกไปเรียนคณิตศาสตร์ที่คุมม่งต์ ให้ลองเรียนกับครูเพราะต้องการทราบว่า ลูกจะเรียนรู้อย่างไร เป็นการเรียนรู้ไปด้วยกันอาทิตย์ละ 2 ครั้งและจะพาลูกไปทำกิจกรรมข้างนอก รวมทั้งพาไปเที่ยวบ่อยเพื่อไม่กดดันลูก”

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวนักอ่าน” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยส่วนใหญ่จะเกิดจากความต้องการของบุตรว่าอยากเรียนรู้อะไร ก็จะเรียนรู้สิ่งนั้นให้สำเร็จ บุตรจะมีความสนใจต่อเนื่อง มีความสนใจและตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จเป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เช่น ชอบประดิษฐ์ ทำของขวัญด้วยตัวเอง ทำการ์ดให้เพื่อน ทำกับข้าวเอง ดูแลตัวเองและน้องได้ บิดามารดาไม่ได้ช่วยอะไรเลยแต่จะสอนบุตรให้ทำอะไรด้วยตัวเองและจะคอยช่วยให้กำลังใจบุตร ซึ่งบุตรสามารถทำได้ดีจากกระบวนการเรียนรู้ของตัวเองและสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนาการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล คือ นิสัยรักการอ่าน ทำให้บุตรรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลจากที่บุตรชอบอ่านนิทาน ทำให้บุตรอ่านหนังสือแล้วเห็นภาพ รู้คุณค่าของนิทาน ค้นพบศักยภาพของตัวเองและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ “ครอบครัวนักอ่าน” ได้จัดให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยพาลูกไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ทะเล สถานที่ที่บิดามารดาไปทำงาน สืบหาหนังสือ ซึ่งทำให้บุตรได้เรียนรู้อย่างสนุก ได้ทำอะไรมากมายและเกิดการเรียนรู้ได้ดีจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวนักอ่าน” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยทำทุกเรื่องแบบองค์รวม ไม่ได้คิดเป็นส่วนๆ เป็นวิถีชีวิตของบิดามารดาที่อยู่ด้วยกัน ไม่มีการจัดจากเป็นบทบาทจริงทั้งหมด บุตรได้เรียนรู้จากชีวิตความเป็นจริงทั้งหมดตลอดเวลา จากพื้นฐานความรักและความใส่ใจที่มีให้กับบุตร โดยเชื่อว่า บุตรมีพลังภายในที่จะเติบโตและมีศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัวของบุตรอีกมาก มองบุตรเป็นครู เรียนรู้จากบุตร ดังนั้น “ครอบครัว

นักอ่าน” จึงปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ให้กับบุตร โดยบิดามารดาจะทำให้บุตรเห็นเป็นแบบอย่าง บุตรสามารถเชื่อมโยงการกระทำได้อย่างลึกซึ้งและเติบโตไปด้วยกัน บุตรมีความเข้าใจ บิดามารดา รู้จักเชื่อฟัง มีความอ่อนโยน มีวิชาการ เกิดความกตัญญู ไม่ได้เรียนรู้ผ่านการพูดแต่ทุกอย่างเรียนรู้ผ่านการกระทำ มีคุณลักษณะที่ดีงาม เห็นคุณค่าของการกระทำเป็นความยั่งยืนและเป็นเรื่องจริงที่ติดตัวบุตรและที่เห็นโดดเด่น คือ ทัศนคติที่ดีของบุตรและมารดาได้กล่าวว่า

“...ให้ลูกเป็นคนใฝ่ดี ต้องรู้อะไรดี แยกแยะอะไรดี อะไรชั่ว สิ่งไหนจริง / ไม่จริง สิ่งไหนงาม / อับลัษณ์ ทำอะไรก็ได้ที่ลูกรักและต่อเนื่อง มีคุณลักษณะที่ดีงามเห็นคุณค่าของการกระทำ มีความอ่อนโยน เชื่อฟัง เกิดความกตัญญู”

นอกจากนี้ บุตรมีส่วนทำให้บิดา มารดาต้องปรับปรุงและพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา ต้องมีความอดทนและความอ่อนโยน เมื่อบิดามารดาปรับพฤติกรรมของตนเอง ทำให้มีวิธีการที่ดีขึ้น และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกเห็น ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...อ่านให้ลูกเห็น เป็นแบบอย่างให้ลูก อะไรที่ต้องการสอนลูกจะทำเป็นแบบอย่างให้เห็น คอยให้กำลังใจและหาเรื่องที่สอดคล้องกับพัฒนาการของลูกมาใช้เสมอ”

จากที่ผู้วิจัยได้สังเกต พบว่า บุตรมีความรับผิดชอบต่อตัวเองได้ดี โดยรู้จักดูแลตัวเอง และดูแลน้องในขณะที่บิดามารดาต้องรับแขก คือ ผู้วิจัย ซึ่งขณะนั้นเป็นช่วงเวลารับประทานอาหารกลางวัน บุตรได้จัดการเรื่องอาหารของตนเองและน้อง โดยลงมือทำกับข้าวได้ด้วยตัวเอง เมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็จะอ่านหนังสือของตัวเองต่อ นั้นแสดงให้เห็นว่า บุตรมีจิตสำนึกในตัวเองที่สามารถแบ่งเบาภาระของบิดามารดาได้เป็นอย่างดี

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ “ครอบครัวนักอ่าน” จะมีการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลาและสถานการณ์ โดยมีการปรับปรุงบ้านด้วยกัน ขึ้นอยู่กับเทศกาลโดยมีการเปลี่ยนแปลงที่บ้านตามฤดูกาลที่เปลี่ยนไป เช่น หน้าหนาวจะไม่มีกรวยน้ำเลย นอกจากการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แล้ว ครอบครัวยังเห็นว่าสื่อมีความจำเป็นมากต่อการเรียนรู้ของบุตรจึงลงมือทำทุกอย่างขึ้นเอง จะไม่ซื้อ เช่น การ์ดการเรียนรู้ การ์ดบันทึกของบุตร วัสดุภาษาอังกฤษและใช้ทุกอย่างที่อยู่รอบตัว เป็นสื่อ อะไรที่ประยุกต์ได้ใช้หมด ต้องมีแรงจูงใจก่อนจึงจะเรียนรู้ได้ดี

นอกจากนี้ “ครอบครัวนักอ่าน” ได้ใช้สภาพแวดล้อมภายนอกให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เช่น พาไปทะเล ให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องน้ำขึ้น น้ำลงและได้ฝึกว่ายน้ำ เมื่อบิดามารดาไปไหนจะพาบุตรไปด้วยให้บุตรได้เรียนรู้การทำงานของครอบครัว และรู้จักการเข้าสังคม พบปะผู้คน รวมทั้งได้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...เมื่อไปพบปะผู้ใหญ่ ลูกจะเข้าไปทักทายเอง จะเกิดการเรียนรู้เอง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าไปพบปะผู้คนที่ไหน มากน้อยเพียงใด”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรสามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ดีกับบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสื่อการเรียนรู้ที่เอื้อให้บุตรได้พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้เป็นอย่างดี จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการที่ครอบครัวได้นำมาใช้กับบุตร โดยมีการติดตามและสังเกตพัฒนาการของบุตร เช่น การศึกษาเรียนรู้ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบุตร ธรรมชาติและความเป็นตัวตนของบุตรว่าชอบอะไร เรียนรู้ได้ดีช่วงไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งในเรื่องใดและได้นำมาเป็นข้อมูลในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรได้อย่างเหมาะสมตามช่วงวัย โดยให้ความเคารพในความเป็นปัจเจกของบุตรเป็นสำคัญ มีการปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์กับบุตรอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการนำกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุตรนั่นเอง

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ “ครอบครัวนักอ่าน” มีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนบ้านตามปกติ ครอบครัวไม่เคยประสานและขอความร่วมมือจากบุคคลในชุมชน ส่วนใหญ่การเรียนรู้เกิดขึ้นภายในครอบครัว เด็กจะเล่นกันเอง ทำอะไรขึ้นเองภายในบ้าน ศึกษาเรียนรู้ไปด้วยกัน บิดามารดาไปไหนบุตรก็ไปด้วย เมื่อไปพบปะผู้ใหญ่บุตรจะเข้าไปทักทายเองจะเกิดการเรียนรู้เอง

“ครอบครัวนักอ่าน” เห็นว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับตัวเอง บุตรเป็นตัวของตัวเอง เกิดจากความเชื่อมั่นของบิดามารดาเป็นสำคัญ ขึ้นอยู่กับการวางตัวของบิดามารดาและการให้เวลากับบุตรอย่างมาก โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...หาเงินได้น้อยลง แต่มีเวลาให้ลูกมากขึ้นมันคุ้มค่ากว่า เป็นโอกาสของลูกถือว่าลูกโชคดีที่เรียนโฮมสคูล ลูกไม่รู้สึกรังเกียจอะไร แต่คนอื่นไม่เข้าใจว่าทำไมจึงทำโฮมสคูลให้กับลูกในสายตาคนอื่นคิดว่าเด็กมีปัญหา เด็กได้รับอุบัติเหตุ”

“ครอบครัวนักอ่าน” เห็นว่า การทำโรงเรียนต้องอุทิศตน เคยรวมกลุ่มทำกับครอบครัวอื่นอยู่พักหนึ่งแต่ครอบครัวอื่นมีปัญหา เพราะบิดามารดาส่วนใหญ่ต้องทำงานหาเงิน จึงไม่มีเวลาให้บุตร สุดท้าย “ครอบครัวนักอ่าน” จึงทำของตัวเองครอบครัวเดียวเพราะมีเวลาให้บุตรมากกว่า

จะเห็นว่า “ครอบครัวนักอ่าน” เป็นครอบครัวที่บิดามารดามีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง จึงดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง โดยมีได้ขอความช่วยเหลือหรือประสานความร่วมมือกับผู้อื่นแต่อย่างใดและมีความคิดว่า ได้เลือกทำสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรของตัวเองอย่างเหมาะสมแล้ว

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นบุตรเกิดการพัฒนาด้านที่ดีทั้งทางกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตวิญญาณ อย่างเป็นองค์รวมที่เหมาะสมตามช่วงวัยโดยเฉพาะทัศนคติของบุตรที่มีความโดดเด่น เช่น มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ เห็นบิดามารดาทำอะไร มีการเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้ง เติบโตไปด้วยกัน มีความเข้าใจบิดามารดา รู้จักเชื่อฟัง มีความอ่อนโยน มีความกตัญญู มีวิชาการรักการอ่านเกิดการใฝ่รู้ ค้นพบศักยภาพของตัวเอง มีคุณลักษณะที่พึงงาม เห็นคุณค่าของการกระทำ มีความรับผิดชอบต่องานและครอบครัว มีความละเอียดอ่อน เข้าใจคนอื่นมากขึ้น นอกจากนี้ บุตรยังมีความมั่นใจในตัวเองสูง เช่น คิดจะทำอะไรแล้วจะทำให้สำเร็จและมีความสนใจต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ลูกรักเรียน เกิดการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน สนุกกับการเรียนรู้ เห็นการเรียนรู้เป็นการเล่นและรักการอ่าน”

นอกจากนี้ มารดายังเห็นว่า บุตรมีชีวิตชีวาขึ้น สิ่งนี้ก็เพียงพอแล้วสำหรับเด็กในวัยนี้ โดยเห็นว่าบุตรเกิดแรงภายในมากกว่าแรงภายนอก ซึ่งมีความพร้อมทั้งทางกาย อารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและจิตสำนึก และมารดาได้แสดงความรู้สึกว่

“...ลูกมีแต่เรื่องที่ทำให้เราสบายใจขึ้นตลอดเวลาเลย”

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพของผู้เรียน

2.1 สังเกตจากพฤติกรรมของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวสังเกตจากการอ่านหนังสือ การเล่น การคิดด้วยตนเองของบุตรแล้วเห็นว่า บุตรสามารถลำดับได้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญ มีความภาคภูมิใจในตัวเองและเห็น

ว่าตัวเองเติบโตขึ้น เรียนรู้ผ่านการกระทำ ไม่ได้เรียนรู้ผ่านการพูด ดังนั้น ทำให้บุตรเห็นคุณค่าของการกระทำ เช่น บุตรชอบอ่านหนังสือนิทาน ทำให้รู้คุณค่าของนิทานและสามารถนำไปปรับใช้กับตัวเองได้เป็นอย่างดี

2.2 สังเกตจากการพูดคุย

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรชอบซักถามเก่งและมีความคิดเป็นของตัวเองอยู่แล้ว มีความสามารถในการดัดแปลงค่อนข้างมาก รู้จักใช้เหตุผลได้ดีมาก มีข้ออ้างมากมาย จะพูดคุยกับบิดามารดาตลอดทั้งวัน ฝึกกับบิดามารดาเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อพบปะผู้คนบุตรสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี

ทั้งนี้ ครอบครัวจะทำการประเมินบุตรตลอดเวลา โดยดูจากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในตัวบุตร รวมทั้งร่องรอยการเรียนรู้ต่างๆ ของบุตรเป็นหลัก สำหรับในส่วนการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา บุตรได้เข้ารับการประเมินของจบช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) เรียบร้อยแล้ว โดยใช้วิธีการสอบวัดความรู้จากแบบทดสอบที่วัดตามมาตรฐานในโรงเรียนของรัฐ ทั้งนี้ได้เข้าไปขอสอบร่วมกับเด็กชั้น ป.3 ในโรงเรียน กทม.ใกล้เคียง ผลการสอบบุตรสามารถสอบผ่านตามเกณฑ์ทั้ง 8 กลุ่มสาระ นอกจากการสอบวัดความรู้แล้ว ทางเขตพื้นที่การศึกษาได้ประเมินจากรายงานที่ครอบครัวจัดทำขึ้นพร้อมทั้งสัมภาษณ์บุตรโดยตรงด้วย ซึ่งผลการประเมินออกมา บุตรผ่านตามเกณฑ์ โดยมีหลักฐานรายงานผลการเรียน (ปพ.6) (ช่วงชั้นที่ 1) จากโรงเรียนที่บุตรเข้าทดสอบ และใบรับรองผลการศึกษาที่แสดงว่า บุตรสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ออกให้เป็นหลักฐาน เพื่อนำไปใช้ในการสมัครเข้าเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนใกล้เคียง (ตัวอย่างเอกสารหลักฐานทั้ง 2 ส่วนได้แสดงไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม)

3. ตัวชี้วัดที่แสดงว่าผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด และเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้และการพูดคุยกับบุตร จึงเห็นได้ว่า บุตรมีความสามารถในการใช้ความคิดของตัวเอง รู้จักการดัดแปลงค่อนข้างมาก มีความคิดเป็นของตัวเอง ใช้เหตุผลได้ดีมาก จะคิดอยู่ตลอดเวลา ชอบซักถาม บุตรจะเป็นคนบอกบิดามารดาอยู่ตลอดเวลา บุตรมีศักยภาพในตัวเองอยู่มาก ซึ่งบิดามารดาจะมองบุตรเป็นครู เรียนรู้จากบุตร บุตรสอนบิดามารดาได้มากและทำให้บิดามารดาต้องปรับปรุงและพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เด็กมีความสงสัยตามพัฒนาการ มีความอยากรู้อยากเห็น พ่อแม่ต้องตอบคำถามลูกให้ได้ อย่างรำคาญ รับฟังเขาแต่ไม่ต้องไปกระตุ้นอะไรมาก ให้ลูกแก้ปัญหาเองและได้ลงมือทำในสิ่งที่เขาคิด เช่น ลูกทำกับข้าวเอง โดยไม่ได้เข้าไปยุ่งกับเขา ซึ่งเขาก็ทำออกมาได้ดีด้วยตัวของเขาเอง”

ทั้งนี้ “ครอบครัวนักอ่าน” จะเน้นให้บุตรเรียนรู้ด้วยตัวเอง สอนให้ทำอะไรเอง สื่อต่างๆ จะใช้สภาพแวดล้อมรอบตัวทั้งหมด จะไม่ใช้การซื้อเหมือนคนอื่นแต่จะให้บุตรทำขึ้นเอง โดยบิดามารดาจะคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจ ซึ่งบุตรก็สามารถใช้ทักษะกระบวนการคิดที่มีอยู่ในการเรียนรู้หรือประดิษฐ์ คิดค้นสื่อต่างๆ ออกมาได้และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวว่า

“...ลูกแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเองเพิ่มมากขึ้น อยากเรียนรู้อะไรจะเรียนรู้ให้สำเร็จ มีความสนใจต่อเนื่องอยู่แล้ว พ่อแม่ไม่ได้ช่วยอะไรเลย มีถามบ้าง ถ้าถามมากพ่อแม่บอกให้กลับไปทำเอง”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จากการสอนให้บุตรเรียนรู้และทำอะไรด้วยตนเอง จึงทำให้บุตรเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

4. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวได้สังเกตจากพฤติกรรมที่บุตรได้แสดงออกต่อตนเอง ครอบครัวและผู้อื่น โดยมีความเห็นว่า บุตรมีความใฝ่รู้ ใฝ่ดี แยกแยะอะไรดี อะไรไม่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ เห็นคุณค่าของการกระทำ เชื่อฟังบิดามารดา รู้จักอ่อนโยน มีความกตัญญู มองคนในแง่ดี ไม่เคยข่มคนอื่น ไม่มีความก้าวร้าวรุนแรง มีความรับผิดชอบ และรู้หน้าที่ของตนเอง ทำตัวดีให้บิดามารดาสบายใจมากขึ้น

5. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่าบุตรมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มองคนในแง่ดีก่อน มีความอ่อนโยนเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ชอบสังคม พบปะผู้คน เช่น เมื่อไปพบปะผู้ใหญ่ จะเข้าไปทักทายเอง ไปโรงเรียนชั่วโมงเดียวก็มีเพื่อนแล้ว เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุตรมีความพร้อมทั้งทางกาย อารมณ์ ความคิด ความรู้และจิตสำนึก สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดทะเบียน

ครอบครัวเห็นว่า เจ้าหน้าที่เขตพื้นที่ขาดความชัดเจนในแนวปฏิบัติ เพราะเป็นเรื่องใหม่สำหรับเจ้าหน้าที่และมีคนทำงานในด้านนี้น้อย

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

“ครอบครัวนักอ่าน” ไม่พบปัญหาในการจัดทำแผนการจัดการศึกษา เพราะได้มีการปรึกษากับศึกษานิเทศก์อยู่ตลอด

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ครอบครัวเห็นว่า ไม่เป็นปัญหาสำหรับครอบครัว เพราะถือเป็นโอกาสให้บุตรได้ปรับตัว และเข้าใจสังคม มีการวัดผลด้วยการสอบ แต่ให้ความเห็นว่า การวัดผลจากการสอบเป็นการวัดผลที่ไม่สามารถวัดและแลเห็นศักยภาพของเด็กได้ ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการวัดผลในหลากหลายรูปแบบ โดยดูจากแนวคิดและทักษะของเด็กต่อการเรียนรู้มากกว่าสิ่งที่ได้รู้

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวเห็นว่า ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีปัญหาด้านแหล่งเรียนรู้ที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร เพราะบ้านอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ จึงหาห้องสมุดที่ดีให้บุตรได้ยาก ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า อยากให้มีห้องสมุดที่ดี ที่สามารถยืมหนังสือและสื่อการสอนในปริมาณที่มากและระยะเวลาที่นานพอ

นอกจากนี้ ครอบครัวได้เสนอแนะว่า ครอบครัวที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร บิดามารดาจะต้องมีความพร้อมในเรื่องเหล่านี้ คือ เงิน เวลา ความรู้ จิตสำนึกในความรับผิดชอบ และความเห็นพ้องต้องกันของบิดามารดาเป็นสำคัญ

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวนักอ่าน”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักอ่าน” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวจะเน้นการจัดเนื้อหาสาระที่กระตุ้นให้บุตรเกิดการเรียนรู้ด้วยจิตสำนึกของตัวเองอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการตามช่วงวัย ซึ่งบุตรสามารถสร้างมโนภาพที่มีชีวิตได้จากการฟัง เกิดความคิดที่เป็นภาพมิใช่ความคิดเชิงนามธรรม ในช่วงอายุ 6-9 ปี เด็กจะอยู่ในช่วงของจิตสำนึกที่เป็นภาพและเปี่ยมด้วยจินตนาการอันมีชีวิต ที่ซึ่งความคิดและเจตจำนงรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ครอบครัวจึงเน้นให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ ผ่านโลกแห่งความฝันและโลกแห่งจินตนาการจากการอ่านหนังสือนิทาน เพราะในช่วงวัยนี้ อาหารของกาย ของจิตของเด็กคือ นิทาน โดยเฉพาะหนังสือเทพนิยายกริมม์ที่อาจารย์สนิทวงศ์เป็นผู้แปล เป็นนิทานที่ไม่มีวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นความจริงทางจิตวิญญาณ ซึ่งบุตรชอบมาก ทั้งนี้ ครอบครัวได้เลือกเนื้อหาสาระที่

เหมาะสม สอดคล้องตามช่วงวัยและความสนใจของบุตรเป็นหลัก โดยให้บุตรได้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยเรียนเรื่องไกลตัว เพื่อให้บุตรมีความเข้าใจคนอื่นในแง่มุมที่ละเอียดอ่อนและมีส่วนร่วม ซึ่งทำได้ง่ายเพราะ บุตรสนุกกับการเรียนรู้ ซึ่งความสนใจของเด็กเป็นกรอบสามารถดึงมาเชื่อมโยงกันได้ทุกเรื่อง

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้ใช้ธรรมชาติของบุตรที่จะคิดอยู่ตลอดเวลา มีความสงสัย อยากรู้ อยากเห็นตามพัฒนาของเด็ก บุตรจะเกิดกระบวนการคิดของตัวเอง บิดามารดาจะคอยรับฟังและตอบคำถามของบุตรตลอดเวลา รวมทั้งได้ตั้งคำถามให้บุตรได้คิดและแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นการฝึกทักษะด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน นอกจากนี้ ครอบครัวได้ฝึกทักษะให้กับบุตรโดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการกระทำที่แสดงออกจากจิตสำนึกภายในเชื่อมโยงสู่ภายนอกด้วยการกระทำและเห็นคุณค่าของการกระทำ และได้ส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยนำวิธีการใหม่ๆ มาทดลองใช้กับบุตรเป็นการสอนบุตรไปในตัว ซึ่งเห็นได้ว่า บุตรมีความสามารถในการตัดสินใจค่อนข้างมาก บุตรมีความคิดเป็นของตัวเองอยู่แล้วและสามารถใช้เหตุผลได้ดีมาก

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการของบุตรที่อยากเรียนรู้อะไรก็จะมุ่งมั่นเรียนรู้สิ่งนั้นให้สำเร็จ บุตรจะมีความสนใจต่อเนื่องและตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวของบุตรเอง บิดามารดา ไม่ได้ช่วยอะไรแต่จะสอนบุตรให้ทำอะไรด้วยตัวเองและจะคอยช่วยให้กำลังใจบุตร ซึ่งบุตรสามารถทำได้ดีจากกระบวนการเรียนรู้ของตัวเองและสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนาการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล คือ นิยักรักการอ่าน ทำให้บุตรรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลจากการชอบอ่านนิทาน ทำให้บุตรอ่านหนังสือแล้วเห็นภาพ รู้คุณค่าของนิทาน ได้ค้นพบศักยภาพของตัวเองและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ครอบครัวได้พาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ทะเล สถานที่ที่บิดามารดาไปทำงาน งานสัปดาห์หนังสือ ซึ่งทำให้บุตรได้เรียนรู้อย่างสนุก และเกิดการเรียนรู้ได้ดี จากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

1.4 การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวได้ทำทุกเรื่องแบบองค์รวม ไม่ได้คิดเป็นส่วนๆ เป็นวิถีชีวิตของบิดามารดาที่อยู่ด้วยกัน เป็นบทบาทจริงทั้งหมด บุตรได้เรียนรู้จากชีวิตความเป็นจริงทั้งหมดตลอดเวลา จากพื้นฐานความรักและความใส่ใจที่มีให้กับบุตร โดยเชื่อว่า บุตรมีพลังภายในที่จะเติบโตและมีศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัวของบุตรอีกมาก มองบุตรเป็นครู เรียนรู้จากบุตร ดังนั้น ครอบครัวจึงปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ให้กับบุตร โดยบิดามารดาจะทำให้บุตรเป็นแบบอย่าง บุตรสามารถเชื่อมโยงการกระทำได้อย่างลึกซึ้งและเติบโตไปด้วยกัน บุตรมีความเข้าใจบิดามารดา รู้จักเชื่อฟัง มีความอ่อนโยน มีวิชาการ เกิดความกตัญญู ไม่ได้เรียนรู้ผ่านการพูดแต่ทุกอย่างเรียนรู้ผ่าน

การกระทำ มีคุณลักษณะที่ดีงาม เห็นคุณค่าของการกระทำเป็นความยั่งยืนและเป็นเรื่องจริงที่ติดตัวบุตรที่เห็นโดดเด่น คือ ทศนคติที่ดีของบุตร

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

ครอบครัวจะจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลาและสถานการณ์ โดยมีการปรับปรุงบ้านด้วยกัน ขึ้นอยู่กับเทศกาลโดยมีการเปลี่ยนแปลงที่บ้านตามฤดูกาลที่เปลี่ยนไป นอกจากการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แล้ว ครอบครัวยังเห็นว่าสื่อมีความจำเป็นมากต่อการเรียนรู้ของบุตรจึงลงมือทำทุกอย่างขึ้นเองจะไม่ซื้อ เช่น การ์ดการเรียนรู้ การ์ดบันทึกของบุตร วิธีดีภาษาอังกฤษและใช้ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเป็นสื่อ อะไรที่ประยุกต์ได้จะนำมาใช้หมดและเชื่อว่า ต้องมีแรงจูงใจก่อนจึงจะเรียนรู้ได้ดี สำหรับการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้มีการติดตามและสังเกตพัฒนาการของบุตร เช่น การศึกษาเรียนรู้ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบุตร ธรรมชาติและความเป็นตัวตนของบุตรว่าชอบอะไร เรียนรู้ได้ดีช่วงไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งในเรื่องใด ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ และได้นำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรได้อย่างเหมาะสมตามช่วงวัย โดยให้ความเคารพในความเป็นปัจเจกของบุตรเป็นสำคัญ มีการปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์กับบุตรอย่างเห็นได้ชัด

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เด็กจะเล่นกันเอง ทำอะไรขึ้นเองภายในบ้าน ศึกษาเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน บิดามารดาไปไหนบุตรก็ไปด้วย เมื่อพบปะผู้ใหญ่บุตรจะเข้าไปทักทายเอง รู้จักเจรจากับผู้อื่น จะเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวของบุตรเอง ครอบครัวเห็นว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับตัวเอง บุตรเป็นตัวของตัวเอง เกิดจากการเชื่อมั่นของบิดามารดาเป็นสำคัญ ซึ่งขึ้นอยู่กับความวางตัวของบิดามารดาและการให้เวลากับบุตรอย่างมาก ทั้งนี้ บิดามารดาเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงและเห็นว่าตัวเองสามารถจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรได้ จึงดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง โดยมีได้ขอความช่วยเหลือหรือประสานความร่วมมือกับผู้อื่นแต่อย่างใด เพราะเชื่อว่าได้เลือกทำสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรของตัวเองอย่างเหมาะสมแล้ว

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักอ่าน” ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรมีแต่เรื่องที่ทำให้บิดามารดาสบายใจขึ้นตลอดเวลา เช่น บุตรเกิดพัฒนาการที่ดีทั้งกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตสำนึกไปพร้อมๆ กันอย่างเป็นองค์รวม มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ ใฝ่ดี รักการอ่าน มีวิชาการ รู้จักเชื่อมโยงสิ่งที่เห็นกับการกระทำได้อย่างลึกซึ้ง มีความเข้าใจบิดามารดา รู้จักเชื่อฟัง มีความละเอียดอ่อน เข้าใจคนอื่น

มากขึ้น มีเหตุผล มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง เห็นคุณค่าของการกระทำ มีมนุษยสัมพันธ์และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา บุตรได้เข้ารับการประเมินของช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) เรียบร้อยแล้ว โดยใช้วิธีการเข้าสอบวัดความรู้ด้วยแบบทดสอบที่วัดตามมาตรฐานในโรงเรียนของรัฐ ทั้งนี้ ได้เข้าไปสอบร่วมกับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนใกล้บ้าน ผลการสอบบุตรสามารถสอบผ่านตามเกณฑ์ทั้ง 8 กลุ่มสาระ นอกจากนี้ทางเขตพื้นที่การศึกษาได้ประเมินจากรายงานที่ครอบครัวจัดทำขึ้น พร้อมทั้งสัมภาษณ์บุตรโดยตรงด้วย ซึ่งผลการประเมินออกมาบุตรผ่านตามเกณฑ์ โดยมีหลักฐานรายงานผลการเรียน (ปพ.6) จากโรงเรียนที่บุตรไปสอบเข้า และใบรับรองผลการศึกษาที่แสดงว่า บุตรสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ออกให้เป็นหลักฐาน โดยได้แสดงตัวอย่างเอกสารไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม

ครอบครัว 6 “ครอบครัวรักษบุญ”

“ครอบครัวรักษบุญ” เป็นครอบครัวที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะมารดามีความเชื่อมั่นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสัจธรรมที่จะนำพาชีวิตของผู้คนไปสู่หนทางแห่งการพัฒนาจิตใจและสร้างคุณค่าในความเป็นมนุษย์ พยายามรักษาวีถีชีวิตของครอบครัวให้สัมพันธ์กับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับท่านเจ้าคุณอาจารย์ที่เป็นองค์ปูชนียบุคคลของครอบครัว การไปวัดเพื่อร่วมสวดมนต์ ทำสมาธิ ฟังเทศน์ฟังธรรม และร่วมกิจกรรมเพื่อสืบสานความรักในสถาบันหลักอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยร่วมกับท่านเจ้าคุณอาจารย์ซึ่งเป็นหลวงปู่ที่เคารพรักยิ่งของบุตร ถือเป็นกิจวัตรหลักของครอบครัวที่กระทำเป็นประจำโดยสม่ำเสมอ

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวรักษบุญ” มีบุตรชาย 1 คน อายุ 14 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) บิดาอายุ 48 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากโรงเรียนนายเรือมารีน ประเทศสเปน ปัจจุบันรับราชการเป็นนายทหารเรือ มารดาอายุ 43 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านการศึกษา เคยช่วยบริหารงานในโรงเรียนอนุบาลของพี่สาวซึ่งมีคุณยายของบุตรเป็นอาจารย์ใหญ่ พร้อมกับเป็นแม่บ้านเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มตัว มีความมุ่งมั่นที่จะเลี้ยงบุตรด้วยตัวเอง โดยใช้สัญญาชาตินิยมของมารดาในการรักษาจิตวิญญาณของความเป็นมารดาที่ต้องการเป็นผู้ร่วมสร้างโลกทัศน์ที่ดี เสริมสร้างการพัฒนาชีวิตที่ดีให้กับบุตรด้วยการดูแลเอาใจใส่บุตรด้วยตนเอง

ด้วยพื้นฐานความเชื่อที่ “ครอบครัวรักษบุญ” มีความศรัทธาต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยมีความเชื่อมั่นว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะนำพาชีวิตไปสู่หนทางแห่งการพัฒนาจิตใจและสร้างคุณค่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ได้ หลักศีลธรรมเป็นหลักของการพัฒनावิถีการสร้างปัญญาเพื่อความถูกต้องเป็นธรรม เกิดประโยชน์กับชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคม ตามภาษาธรรมเรียกว่า เลือกระทำในสิ่งที่เจริญ และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่เสื่อมให้แก่ชีวิตพร้อมๆ กับการสร้างพัฒนาการของการศึกษาได้ โดยมารดาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับบุตรได้กล่าวว่า

“...หลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักการเดียวที่ฉันยอมรับให้เป็นหลักของชีวิต โดยไม่สามารถมีข้อโต้แย้ง เช่น หลักวิชาการศึกษาใดๆ”

สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ชัด คือ “ครอบครัวรักษบุญ” เป็นครอบครัวที่มีจิตใจดี จะเห็นถึงความภูมิใจในความผูกพันเมื่อกล่าวถึงหลวงปู่และการไปทำบุญกับหลวงปู่อยู่เสมอ เช่น การที่บุตรเริ่มโตขึ้นและสามารถช่วยงานถวายหลวงปู่ ช่วยทำความสะอาดกุฏิให้ หลวงปู่ บุตรมีโอกาสร่วมถวายหลวงปู่ ไปวัดไปฟังเทศน์โดยเฉพาะบุตรชอบฟังหลวงปู่เทศน์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

“ครอบครัวรักบุญ” มีความรักและความศรัทธาต่อหลวงปู่ที่ครอบครัวเคารพนับถืออย่างยิ่ง โดยมารดาได้กล่าวถึงหลวงปู่ตั้งแต่บุตรยังเล็กมากกว่า

“...ครอบครัวของเรามีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระเทพโมลี เป็นองค์ปูชนียบุคคล ผู้ให้หลักธรรมนำวิถีการเรียนรู้แก่ทุกคนในครอบครัวเสมอมา เราพาลูกเข้าวัดตั้งแต่หลวงปู่ดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชญาณปริชา”

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวรักบุญ” ได้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร ตั้งแต่บุตรมีอายุ 4 ปี เรียนอยู่ชั้นอนุบาล 2 เหตุที่นำบุตรออกจากโรงเรียนเนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ บิดาได้รับทุนเดินทางไปศึกษาวิชาเสนาธิการที่ประเทศสเปน มารดาจึงเห็นช่องทางที่จะใช้การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของครอบครัว ปรับกระบวนการเรียนรู้ของบุตรใหม่ ให้สอดคล้องกับแนวความคิดของความต้องการที่จะได้ร่วมสร้างพัฒนาการให้กับลูกอย่างเป็นธรรมชาติจากวิถีชีวิต เพราะเห็นว่าโลกกว้างที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตสามารถสร้างสรรค์พัฒนาการเจริญเติบโตทางการศึกษาของบุตรได้ ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของบุตร ที่มารดาเฝ้าเก็บข้อมูลเปรียบเทียบมาโดยตลอด ซึ่งมารดามีข้อสังเกต ที่แสดงให้เห็นว่า การไปโรงเรียนในวัยเด็กเล็กไม่มีความจำเป็น เพราะไม่สามารถพัฒนาระบวนการเรียนรู้ให้บุตรมีความสุขตามธรรมชาติ ดังที่กล่าวถึงห้วงเวลาของการไปโรงเรียนว่า

“...มาเห็นความแปลกของลูก เห็นลูกไม่มีความสุขกับการไปโรงเรียน เวลาที่ลูกอยู่กับครอบครัวที่บ้านจะมีความสุขใสไร้เรง ช่างเจรจา แต่เวลาอยู่ที่โรงเรียนลูกไม่เป็นธรรมชาติดูคล้ายหุ่นยนต์ จนวันหนึ่งเห็นลูกนั่งหลับหน้าทำการบ้าน”

เมื่อคุณพ่อเดินทางไปประเทศสเปนเป็นเวลา 1 ปี ช่วงแรก ได้พาบุตรไปอยู่กับคุณยายที่วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน ใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น ทำให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากธรรมชาติในตัวบุตรที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างน่าสนใจ ช่วงหลังจึงเดินทางไปประเทศสเปนเพื่อให้โอกาสบุตรได้ใช้ชีวิตอยู่กับบิดา ใช้ความแปรเปลี่ยนของเหตุการณ์แต่ละวันเป็นการฝึกพัฒนาการให้กับบุตร โดยการเดินทางไปพำนักทั้งที่แม่ฮ่องสอน และประเทศสเปน ทำให้มารดาเห็นและเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของบุตรชัดเจนขึ้น เมื่อกลับจากประเทศสเปนแล้วจึงตัดสินใจจัดการศึกษาให้ลูกด้วยตนเองต่อไป

นอกจากการสังเกตของมารดาแล้ว มารดายังได้รับรู้เรื่องราวจากการพูดคุยกับบุตรที่บอกกล่าวให้มารดาฟัง ในภายหลังระหว่างการเรียนที่บ้านว่า

“...ลูกเขียนหนังสือเป็นแล้ว ลูกหลับเพราะเบื่อ ทำไมคุณครูต้องให้เขียนซ้ำไปซ้ำมาหลายตัว ลูกอยากไปทำอย่างอื่น ...ลูกไม่อยากนอนที่โรงเรียน ลูกอยากอ่านหนังสือคุณครูให้ลูกนั่งอยู่เฉยๆ ...แม่รู้ไหมว่า ตอนอยู่ที่โรงเรียน ลูกอยากไปวัดกับแม่ด้วย ...คุณครูสอนอะไรที่โรงเรียน ลูกรู้หมดแล้ว ลูกก็เลยนั่งอยู่เฉยๆ”

จากการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ทำให้มารดารับรู้และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของบุตรต่อเหตุการณ์ต่างๆ เมื่อบุตรเข้าใจความแตกต่างของวิธีการเรียนรู้ของตนเอง เกิดข้อเปรียบเทียบระหว่างการเรียนที่บ้านและโรงเรียน ทำให้มารดามั่นใจว่า การเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวนี้สอดคล้องต่อมิติสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในตัวบุตรอย่างเป็นธรรมชาติ และกล่าวได้ว่า การเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวในวัยเด็กเล็กของบุตร คือ

“การมอบคืนจิตวิญญาณของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ใช้โอกาสของวันเวลาสร้างการเจริญเติบโตจากประสาทสัมผัสทั้งหกภายในตนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจากวิถีชีวิตให้เกิดประสบการณ์การสร้างทักษะการเรียนรู้ภายในตัวตนอย่างเป็นธรรมชาติให้แก่ลูก”

และเมื่อบุตรเข้าสู่วัยประถมศึกษา วัยเริ่มต้นของการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย การตระหนักถึงสิทธิในการรักษาวิถีชีวิตไทยตามรอยพระพุทธศาสนาเป็นเหตุผลสำคัญต่อการเลือกดำเนินการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...ฉันจึงเห็นคุณค่าในการร่วมสืบสานพระพุทธศาสนาบนความผูกพันในวิถีความเป็นไทย ...ความเชื่อมั่นในความรักและศรัทธาต่อจิตวิญญาณดั้งเดิม ความผูกพันต่อคุณงามความดีของคนไทยที่มีเอกลักษณ์ของชาติเชื่อมโยงสร้างสัมพันธ์ภาพที่สวยงามจากภาพในวัยเด็ก จึงเป็นรากฐานอันหนักแน่นในการตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง ที่ใครก็ไม่มีสิทธิทัดทาน”

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวรักษ์บุญ” ได้ดำเนินการจัดตามแนววิธีการจัดการศึกษาของครอบครัว สอดคล้องกับการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวรักษ์บุญ” มีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เป็นส่วนเดียวกับกิจกรรมในวิถีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์จังหวะและโอกาสของการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตลอดเวลาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยรักษาพื้นฐานความเชื่อของครอบครัวที่ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักประเพณีของครอบครัวในการไปวัด

สม่ำเสมอ เป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจและเอาใจใส่ต่อการไปวัดร่วมกับครอบครัว รวมทั้งจุดประกายความสนใจและบ่มเพาะคุณลักษณะส่วนตัวของการสนใจเข้าวัดของบุตร การชอบไปวัดกับมารดาเป็นเหตุผลสำคัญที่บุตรเคยปรารภกับมารดาเมื่อรู้ตัวว่า ตนถึงวัยเดียวกับเด็กทั่วไปที่ต้องไปโรงเรียน แต่ได้ใช้เป็นเหตุผลที่ทำให้มารดาใช้เป็นข้อพิจารณาสำคัญยิ่งต่อการตัดสินใจดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้ประสานสัมพันธ์ต่อคุณลักษณะที่มีคุณค่าในใจของบุตร ดังที่บุตรได้กล่าวว่า

“ถ้าลูกต้องไปโรงเรียน ลูกก็จะไม่ได้ไปวัดกับคุณแม่เหมือนอย่างเคย”

การไปวัดจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่มารดาเลือกใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สานต่อความสนใจของลูกโดยเชื่อมั่นว่า สอดคล้องกับจิตวิญญาณการเริ่มต้นสานการเรียนรู้พื้นฐานในใจของบุตร

การฝึกกระบวนการเรียนรู้ทุกเรื่อง ด้วยหลักประเพณีตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เริ่มที่บิดามารดาและค่อยๆ ถ่ายทอดซึมซับสู่บุตร โดยมารดาปฏิบัติตามคำแนะนำของหลวงปู่ที่ฝากให้ครอบครัวรักษา “ศีลห้า” ไว้เป็นหัวใจของหลักสูตรการศึกษา ดังนี้

“ศีลห้า” นี้คือ หัวใจของหลักสูตรครอบครัว ที่มีส่วนสำคัญในวิถีประเพณีปฏิบัติที่ใช้ร่วมสร้างพัฒนาการการเจริญเติบโตของลูกตลอดมา เปรียบเป็นหัวใจหลักที่ลูกสามารถนำพาการเติบโตทางกาย วาจา ใจ สร้างสรรค์การศึกษาแบบบ้านเรียนให้ได้รับการพัฒนาครบทั้ง ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจ ด้วยจิตสำนึกที่ดีสอดคล้องกับหลักการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”

หลักศีลธรรมสามารถช่วยบ่มเพาะให้บุตรเกิดปัญญาและเป็นคนมีเหตุผล ดังที่มารดาได้กล่าวว่า

“...ใช้หลักธรรมะเพื่อปลูกฝังให้ลูกคิดอย่างมีเหตุผล ให้เกิดจากภายในตัวลูกเอง กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ไม่แยกส่วนเป็นรายวิชา ก่อนจะตัดสินใจทำกิจกรรมอะไรจะฝึกให้ลูกคิดด้วยตนเอง และต้องมีเหตุผลที่ดี กิจกรรมการเรียนรู้หลักจะใช้หลักธรรมะเป็นแนวทางพัฒนาร่วมไปกับการดำเนินชีวิต ทำให้ลูกมีองค์ความรู้ในแต่ละเรื่องและพัฒนาเป็นความรู้ความสามารถต่อยอดความสนใจการเรียนรู้ของตัวเองได้ พร้อมๆ ไปด้วยการใช้หลักธรรมะพัฒนาเป็นคุณธรรมประจำใจ”

สาระการเรียนรู้ธรรมะที่เกิดขึ้นของบุตร จึงค่อยๆ ซึมซาบในใจเกิดเป็นรอยประทับ รับรู้เป็นการจดจำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติและถ่ายทอดร่องรอยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการพูดคุย

กระบวนการจดจำบทสวดมนต์ บทกลอนธรรมะ การเลือกอ่านหนังสือนิทานธรรมะ พุทธประวัติ รวมทั้งการเขียนบันทึกธรรมะไว้ในสมุดบันทึกตั้งแต่วัยเด็ก

“ครอบครัวรักบุญ” เห็นว่า การศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิตของบุตร ดังนั้น การศึกษากับชีวิตจึงเป็นเรื่องเดียวกัน การเรียนรู้ต่างๆ เกิดจากความต้องการและความสนใจเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวของบุตรเองโดยค่อยๆ เชื่อมโยงประสานความสัมพันธ์ร่วมกับการเจริญเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ ทีละเรื่องราวที่เกี่ยวข้องและขยายโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น แต่บางเรื่องราวต้องรอเวลาที่สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตบ้าง ครอบครัวจะไม่จัดให้ทันที เพื่อให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาติ ภายในใจของบิดามารดาและเกิดความพอดีกับกิจกรรมหรือเรื่องราวในวิถีชีวิต นอกจากนี้ ครอบครัวยังเห็นว่า เนื้อหาสาระของการเรียนรู้นั้น ไม่จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตไว้อย่างตายตัว เพราะเห็นว่า บุตรสามารถใช้กระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจสร้างเป็นองค์ความรู้ภายในตัวได้จากกิจกรรมของวิถีชีวิตตลอดเวลา เน้นการพัฒนาสร้างกระบวนการเรียนรู้เบื้องต้นในวัยเด็กเล็ก 4 ประเด็นหลัก คือ การรู้จักตนเอง การรู้จักสังคม การรู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการฝึกใช้ชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นการใช้สิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิตปกติเสริมสร้างการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งได้เรียนรู้เรื่องราวการดำรงชีวิตรอบๆ ตัวในวิถีชีวิตประจำวันทั้งที่บ้านและที่ครอบครัวออกไปเชื่อมโยง โดยเน้นให้บุตรได้มีโอกาสฝึกฝนตนเองอย่างอิสระ โดยมีหลักธรรมในใจของบิดามารดาเสริมสร้างวิถีประเพณีที่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้บิดามารดามีโอกาสได้เรียนรู้และสังเกตพฤติกรรมของบุตรได้อย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้ “ครอบครัวรักบุญ” ได้กำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ในแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวที่ได้เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 การรู้จักตนเอง

- พัฒนาการทางกาย และชีววิทยาเบื้องต้น
- การรู้จักตัวเอง การฝึกพัฒนาการทางภาษา คณิตศาสตร์ และทักษะพิเศษที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ
- องค์ประกอบของชีวิตพื้นฐาน (ธาตุทั้งสี่และหก)
- การรักษาสมดุลของชีวิต : อาหารดีมีประโยชน์ อากาศ การออกกำลังกาย การรักษาอารมณ์ สุขภาพอนามัย
- การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสม

หลักธรรมสนับสนุน

1. การดำรงพื้นฐานของชีวิต โดยมีศีลห้าเป็นตัวตั้ง เพื่อควบคุมอายตนะทั้งหกในทางเจริญ สร้างสภาวะของจิตที่สะอาด
2. การดำรงชีวิตด้วยอาหารดีมีประโยชน์ ครบทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ กวฬิงการอาหาร อาหารเป็นคำๆ ซึ่งหมายถึงอาหารโดยทั่วไป

ผัสสาหาร	อาหาร คือ ผัสสายตนะ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
มนสิญฺเจตนาหาร	อาหาร คือ ความจงใจ ในการประกอบกรรมดี กรรมชั่ว

วิญญาณอาหาร อาหาร คือ วิญญาณ ความรู้สึก

3. เนื่องจากความเป็นมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 5 จำพวก ได้แก่

มนุษย์นเรณิกโก มนุษย์นรก เป็นพวกที่ชอบทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

มนุษย์ตริจนาโน มนุษย์ไตร่จนา เป็นพวกที่ชอบขวาง คือ กระทำตนให้เป็นอุปสรรคต่อสิทธิและหน้าที่

มนุษย์เปโต มนุษย์เปรต เป็นพวกที่โง่กินเป็นนิสัย ใช้ชีวิตไม่สมดุ

มนุษย์สมนุสโส มนุษย์แท้ๆ เป็นผู้มีหลักมนุษยธรรม รักษาศีลห้า

มนุษย์เทโว มนุษย์เทวดา เป็นผู้ที่ประกอบคุณงามความดีบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมให้สมบูรณ์

1.2 การรู้จักสังคม

- ครอบครัว ชุมชน ตั้งแต่หน่วยใกล้บ้าน หน่วยที่เกี่ยวข้องจนถึงระดับประเทศ สังคมโลก และการมีส่วนร่วมเบื้องต้น

- การร่วมอนุรักษ์ศิลปกรรม ประเพณี ระเบียบแบบแผน กฎหมายพื้นฐาน ภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของชาติไทย

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นพื้นฐาน ได้แก่

ทาน การเกื้อกูลด้วยทรัพย์และสิ่งของ

ปิยวาจา การเจรจาถ้อยคำที่ไพเราะ รักษาใจกัน

อัตถจริยา การเอื้อเฟื้อ ช่วยธุระแก่กันและกัน

สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว เพราะมีทรัพย์หรือยศมากกว่าเขา

1.3 การรู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของชาติในธรรมชาติ (ธาตุทั้งสี่และหก)

- โครงสร้างชีววิทยาเบื้องต้น สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการร่วมดูแลรักษา

- การรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักปฏิจจสัญญา 3 ได้แก่

ญาณตปฏิจจสัญญา การกำหนดรู้ด้วยความรู้ หลักวิชาการ (Knowledge)

ตริณตปฏิจจสัญญา การกำหนดรู้ด้วยการคิด พิจารณา

ประสพการณ (Select Consideration)

ปะหานตปฏิจจสัญญา กำหนดรู้ด้วยการละ การรักษาสมดุล (Balancing Procedure)

1.4 การฝึกใช้ชีวิต

- การนำหลักพระพุทธศาสนามาพัฒนาชีวิต

- การเชื่อมโยงเครื่องมือการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ และสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต ตามความถนัดและความสนใจ
- การสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ มีคุณ และหลีกเลี่ยงสิ่งที่มีโทษต่อสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ (ทำในสิ่งเจริญหลักในการเสื่อม)
- การประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักประมาณการใช้จ่าย ปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง”
- การมีวินัย ตรงต่อเวลา การบริหารเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า
- การบำรุงดูแลรักษาซ่อมแซมวัสดุที่คร่ำคร่าให้เกิดประโยชน์

หลักธรรมสนับสนุน

1. การนำธรรมะมาแก้ไขปัญหาวีชีวิตและประยุกต์ใช้ในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ด้วยการใช้หลักอริยสัจ 4 คือ

- ทุกข์ ปัญหาในชีวิต (โจทย์ปัญหาของการไม่รู้)
- สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (การรวบรวมข้อมูล ความรู้)
- นิโรธ การดับทุกข์ (หลักการทดลอง วิเคราะห์ สรุปประเด็น)
- มรรค ข้อปฏิบัติในการดับทุกข์ (การดำเนินตามวิธีการที่ถูกต้อง)

2. การรักษาชีวิตให้เว้นจากกรรมกิเลส 4 อบายมุข 4 อบายมุข 6 และอนัตตะ 6 ได้แก่

- กรรมกิเลส 4 คือการกระทำที่เศร้าหมอง 4 อย่าง ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดปด
- อบายมุข 4 คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 4 ประการ ได้แก่ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร
- อบายมุข 6 คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 6 ประการ ได้แก่ เป็นนักเลงสุรา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน
- อนัตตะ 6 ประโยชน์มิใช่คุณ 6 ประการ เป็นทางแห่งความเสื่อม ความฉิบหาย ได้แก่ นอนตื่นสาย เกียจคร้าน ดุร้าย เชื่อง่าย เดินทางไกลคนเดียว

3. การพิจารณาธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน โดยใช้หลักของ ทิฏฐธรรมิกกัตถประโยชน์ คือ

- อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการหมั่น ความขยันในการหาเครื่องเลี้ยงชีพ ในการศึกษาและการทำหน้าที่ธุระของตน
- อารักขสัมปทา การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ดูแลไม่ให้เป็นอันตราย รักษาฐานะของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไป

กัลยาณมิตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว
 สมชีวิตา การเลี้ยงชีพสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคื่องหรือ
 พุ่มพ่าย (พุ่มเฟื่อย)

4. การใช้ปัญญาพิจารณาความสุขที่พึงได้รับตามกาลอันสมควร (สุขของผู้ครองเรือน) 4 ประการ คือ

- สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้
- สุขจากการไม่เป็นหนี้
- สุขจากการงานที่ไม่เป็นโทษ

5. การใช้หลักพรวาธรรม 4 ประการ คือ

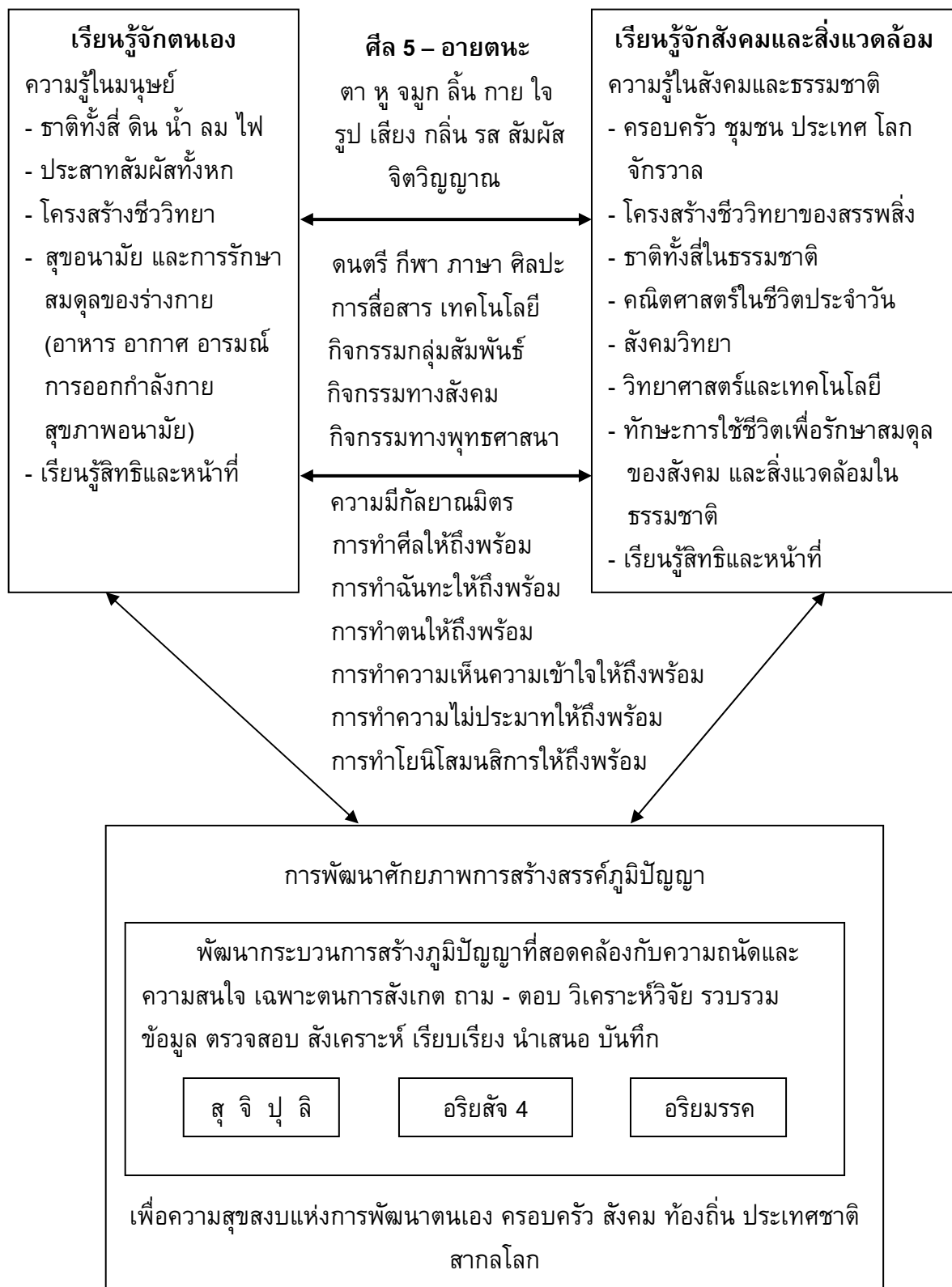
สัจจะ การรักษาความจริง
 ทมะ การฝึก การข่มใจ
 ธีติขันธ์ ความอดทน อดกลั้น ด้วยการใช้อุปยา
 จาคะ การปล่อยวาง การสละ ให้ทรัพย์สิ่งของด้วยจิตไม่ตระหนี่

จากกรอบหลักสูตรการเรียนรู้ข้างต้น มารดาได้กล่าวเสริมถึงภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ดำเนินการอยู่ว่า

“...ภาพโดยรวมของบ้านเรียนนั้นจะเชื่อมโยงเป็นมิติสัมพันธ์ อย่างไม่แยกเป็นวิชาเหมือนในโรงเรียน องค์ความรู้เริ่มต้นพัฒนาจากการเรียนรู้จักดูแลรักษาและฝึกทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง การใช้ชีวิตร่วมกับคนในครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักพุทธศาสนา ความรักที่มีต่อเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทย พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งหก ตาหู หูฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายรับสัมผัส ใจรับรู้สภาพเป็นจริงของอารมณ์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การฟัง การสังเกต การพูดคุยแลกเปลี่ยน ฝึกทักษะ การคิดการสังเกต การทดลอง การทำกิจกรรม การวาดภาพซึ่งถ่ายทอดผ่านจินตนาการการคิดของตนเอง ความคิดเชื่อมโยงหรือการสรรหาวิธีการที่ค้นพบล้วนผ่านกระบวนการคิดจากสติปัญญาและพัฒนาการของประสาทสัมผัสทุกด้านที่ได้รับการฝึกพิจารณาด้วยหลักของศีลธรรมร่วมกัน สร้างความรู้ความเข้าใจไปตามวัย สิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน และความพร้อมของตัวเอง”

จากการนำหลักธรรมมาสนับสนุนและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ เพื่อสร้างภูมิปัญญาให้กับบุตร สามารถสรุปเป็นแผนภูมิการเรียนรู้ที่ใช้ตั้งแต่วัยเด็กเล็กได้ ดังนี้

แผนภูมิแสดงพัฒนาการการเรียนรู้เพื่อการสร้างภูมิปัญญาแห่งตน

ภาพประกอบ 3 แผนภูมิแสดงพัฒนาการการเรียนรู้เพื่อการสร้างภูมิปัญญาแห่งตน

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวรักบุญ” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาให้กับบุตร โดยเน้นให้บุตรมีโอกาสฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างอิสระผ่านวิถีปกติของชีวิตและเกิดขึ้นตลอดเวลาจากกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมวิถีชีวิตครอบครัวเชื่อมโยงสังคม และกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ ครอบครัวใช้กระบวนการฝึกทักษะตลอดเวลาโดยไม่ได้เริ่มจากเนื้อหาสาระแต่เริ่มจากกิจกรรมการพูดคุยเชื่อมโยง การรวบรวมสังเกตสร้างวิธีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการพัฒนาทั้งหมด สร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อยอดองค์ความรู้เดิมตลอดเวลา พร้อมกับปรับและพัฒนาบทบาทของการคิดเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน โดยมารดาได้กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า

“...ใช้หลักการให้อิสระต่อกระบวนการคิด การจัดการ การแก้ปัญหาโดยพ่อแม่ดูแลให้เหมาะสม ใช้วิถีชีวิตประจำวันเป็นตัวตั้ง ให้โอกาสและวันเวลาของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นตัวหมุนพากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้การพูดคุยบอกกล่าวทุกกิจกรรมที่ทำร่วมกัน แลกเปลี่ยนพูดคุยกับลูกอย่างมีเหตุผลและให้โอกาสของการมีส่วนร่วม ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมที่มีความพอดีกับวิถีชีวิตเป็นองค์ประกอบ โดยได้ใช้โอกาสในการฝึกทักษะนี้อยู่เสมอ”

นอกจากนี้ มารดายังได้กล่าวเสริมว่า

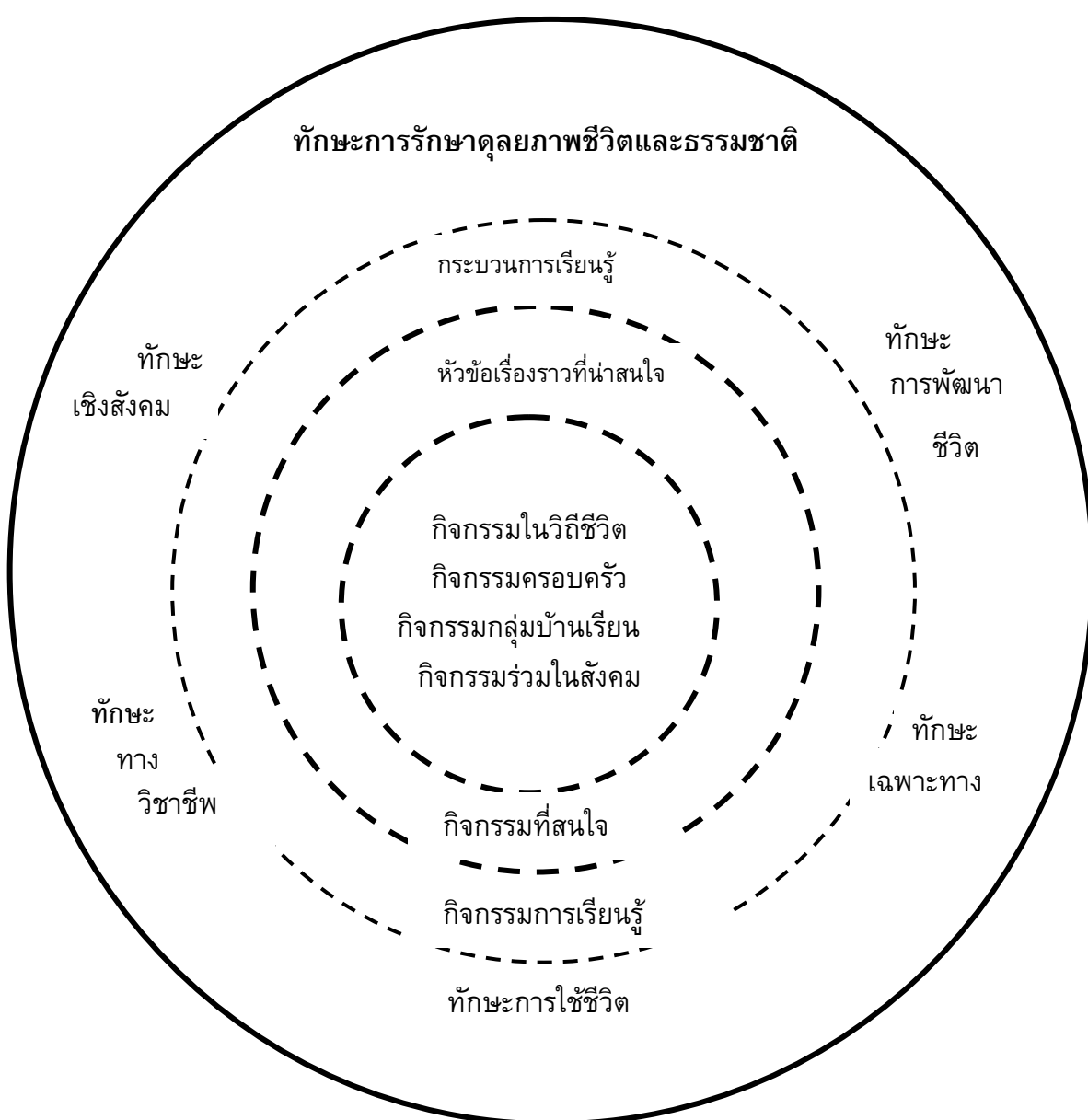
“...ต้องเคารพในสิทธิของลูก เคารพในสิ่งที่เป็นตัวลูก ลูกจะเป็นตัวของตัวเอง พัฒนาด้วยตนเอง สังเกตจากการแสดงออก ลูกมีเหตุผลในการทำ เราต้องให้เกียรติและยอมรับ ให้เกียรติวิธีคิดของลูก ลูกจะเป็นเด็กที่ใช้ทักษะการคิดก่อนซึ่งพัฒนาเป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่แสดงออกในสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ลูกจะเจียบเพื่อขอเวลาใช้กระบวนการคิดของเขา เมื่อพบประเด็นของความคิดและปรับเป็นความคุ้นเคยก็จะแลกเปลี่ยนสร้างปฏิสัมพันธ์ และปรับการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมใหม่นั้นด้วยวิธีการของตัวเอง”

“ครอบครัวรักบุญ” มีวิธีการฝึกทักษะด้านการเขียนอ่านให้บุตรที่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพูดคุย การอ่านนิทาน ร้องเพลง สวดมนต์ เขียนบันทึกเกี่ยวกับเรื่องราวที่สัมพันธ์ในชีวิต หรือตามที่บุตรสนใจ วาดรูปให้ดูหรือวาดด้วยกัน ไปวัดได้เห็นตัวอักษรจากบทสวดมนต์ เห็นตัวหนังสือบุตรก็สนใจ ไม่ได้เริ่มเรียนรู้จากการสะกดตัวหนังสือ หัดเขียนจากการวาดรูป นำกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงแต่ละวันเหล่านี้กลับมาสร้างเป็นแบบฝึกหัดในการเรียนรู้ที่ละเอียดน้อยอย่างเป็นธรรมชาติ เอากิจวัตรในแต่ละวันมาเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้ ไม่ได้เริ่มจากการนำหลักภาษามาสอน และจากการที่บุตรได้อยู่ร่วมในสังคมของครอบครัวและอยู่ในสังคมของวัดตั้งแต่แรกเกิด ทำให้บุตรเกิดการเรียนรู้สังคมจากสภาพแวดล้อมรอบตัว กระบวนการเรียนรู้จากกิจวัตรทำให้บุตรมีพัฒนาการ

เช่น เรียนรู้สภาพอากาศจากธรรมชาติที่สัมผัสสัมพันธ์กับอายตนะทั้งหกจากภายใน เมื่อบุตรมีโอกาสมสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด การเชื่อมโยงสิ่งนั้นจึงเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ดีที่สุด เป็นตัวเรียนรู้ตามธรรมชาติที่ไม่ต้องเสียทรัพยากรสร้างขึ้นมาใหม่

จากการที่ครอบครัวได้มีการเชื่อมโยงหลักธรรมไปสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาให้กับบุตรแล้ว ยังได้มีการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การมีทักษะด้านต่างๆ ดังแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้

สำหรับการจัดการ “ครอบครัวรักบุญ” ไม่ได้กำหนดกิจกรรมตายตัว กิจกรรมพัฒนากระบวนการเรียนรู้หลักเป็นเรื่องเดียวกับการพัฒนาชีวิต คือ การใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและสังคมข้างเคียงที่สังคมเชื่อมโยงในชีวิตประจำวันปกติ เมื่อกิจกรรมพัฒนาความถนัดตามความสนใจได้รับการสานโอกาสการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องเฉพาะใดๆ จึงวางแผนร่วมกันจัดวันที่บุตรจะไปเข้าร่วมทำกิจกรรมเฉพาะในเรื่องนั้นๆ เช่น ฝึกซ้อมเทนนิส เรียนมวยไทยไชยาและเรียนวิชาดาบอาทมาฏนเรศวร และไปทำบุญที่วัดในวันพระ ซึ่งจำเป็นต้องกำหนดเวลาให้สัมพันธ์สอดคล้องกับการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ดังนี้

(ในช่วงปี 2549 เป็นต้นมา)

- ร่วมฝึกเทนนิสกับกลุ่มเรียนวันอังคารและพฤหัสบดี เวลา 19.00-20.30 น. ที่สนามหมู่บ้านสีไชยทอง

- ร่วมฝึกเทนนิสกับกลุ่มเรียนวันเสาร์ เวลา 09.00-11.00 น., 14.00-16.00 น. และวันอาทิตย์ เวลา 09.00-11.00 น. ที่สนามเทนนิสการสื่อสารแห่งประเทศไทย

- ร่วมฝึกซ้อมเป็นนักกีฬาโครงการฝึกเทนนิสเยาวชน โดยบริษัทไนกี้ ที่สโมสรปิยมรย์วันอาทิตย์ เวลา 12.30-16.00 น.

- เรียนมวยไทยไชยากับกลุ่มเรียนวันพุธ เวลา 17.30-20.30 น.

- เรียนวิชาดาบอาทมาฏนเรศวรกับกลุ่มเรียนวันศุกร์ เวลา 17.30-20.30 น.

- ไปวัดสวดมนต์ รักษาศีล นั่งสมาธิ ฟังเทศน์ ในวันพระ

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า บุตรจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมพิเศษดังกล่าวข้างต้นมาก เพราะทุกกิจกรรมเป็นเรื่องที่บุตรชอบ และมีความสนใจที่จะเรียนรู้ เมื่อถึงเวลาที่ต้องไปทำกิจกรรม บุตรจะมีความกระตือรือร้น โดยมีการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ด้วยตัวเองและคอยเตือนมารดาให้ช่วยตรวจสอบว่า ทุกอย่างเรียบร้อยหรือไม่ก่อนเดินทางออกจากบ้าน

จากที่ผู้วิจัยได้สังเกตเมื่อร่วมเดินทางไปที่สนามเทนนิสของการสื่อสารแห่งประเทศไทย ที่ซึ่ง “ครอบครัวรักบุญ” ได้พาบุตรไปฝึกซ้อมเทนนิสกับกลุ่มเพื่อนๆ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เมื่อไปถึงสนามเทนนิส บุตรจะช่วยมารดาขนสัมภาระของตนเอง เช่น กระเป๋ากีฬา กระติกน้ำแข็ง และน้ำที่มารดาเตรียมมาจากบ้าน เข้าไปในสนามอย่างรู้หน้าที่ โดยมารดาไม่ต้องบอกกล่าว อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นคือ บุตรมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอายุมากกว่าตน รวมทั้งตั้งใจฝึกซ้อมตามคำแนะนำของครูฝึกอย่างเคร่งครัด มารดาได้เล่าถึงที่มาของการเริ่มเล่นเทนนิสให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...ลูกเริ่มสนใจตอนอายุ 4 ขวบ ได้มาเรียนตอนอายุ 6 ขวบ จากความสนใจของลูกเอง เริ่มหัดและไปดูการแข่งขัน ทำให้เกิดความใฝ่ฝันอยากลงแข่งบ้าง ตั้งแต่เลิกลูกทำสายการแข่งขัน กีฬาเทนนิสเองเมื่อพาไปดูไทยแลนด์โอเพ่น (Thailand Open) แล้วลูกบอกชัดเจนว่าอยากลงแข่งบ้าง จึงหันมาสนใจฝึกซ้อมเพื่อไปแข่งขัน ลูกสนใจเราจึงสนับสนุนต่อยอดให้ ลูกไปแข่งครั้งแรกแล้วแพ้ แต่ก็ไม่เสียใจอะไร มีความพยายามฝึกซ้อม เราสนุกที่ได้เห็นลูกพัฒนาขึ้น ลูกสู้กับ

ตัวเอง ลูกมีเพื่อนจากการไปแข่งเทนนิสจากบ้านที่ก มีรายชื่อเพื่อนน้อยกว่าคน ลูกสนใจและติดตามการแข่งขันมาตลอด”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า “ครอบครัวรักบุญ” มีกลยุทธ์หลักที่ทั้งบิดาและมารดาใช้ คือ การพูดคุยกับบุตร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล การเอาใจใส่เฝ้าสังเกตพฤติกรรมของบุตร เพื่อเรียนรู้ลักษณะนิสัย วิธีประพฤติ ทั้งการคิด การพูด การทำ เรียนรู้สิ่งที่บุตรชอบ สนใจจากการพูดคุยหรือจากการเลือกทำกิจกรรม ทำให้บุตรมีความสุขกับกิจกรรมของครอบครัว มีโอกาสใช้เวลาอิสระส่วนตัว เลือกทำกิจกรรมที่สนใจ ดังนั้น ความสนใจของบุตรจึงแสดงผ่านการพูดคุยบอกกล่าวบิดามารดาอยู่เสมอ สิ่งใดที่บุตรสนใจทำ มารดาจะใช้วิธีปล่อยให้บุตรเรียนรู้จากการเชื่อมโยงความคิดและพัฒนาความถนัดตามศักยภาพ ณ เวลานั้นที่สามารถทำได้ นอกจากนี้มารดาได้กล่าวว่า

“...ทักษะต้องต่อยอดไม่ให้ขาดหาย ให้เด็กได้คิดค้น มีอะไรถ่ายทอดลงสมุดบันทึก ใช้วิธีการพูดคุยกันกับถ่ายทอดการคิดผ่านสมุดบันทึก ลูกมีกระบวนการนี้มาตลอดตั้งแต่เล็ก”

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวรักบุญ” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยครอบครัวมีแนวคิดว่าการศึกษาคือชีวิต องค์ความรู้ได้รับการพัฒนาสร้างสรรค์มาจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ใช้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น “ครอบครัวรักบุญ” จึงใช้วิถีชีวิตของครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกพัฒนาการขั้นพื้นฐานของชีวิตในการเรียนรู้ของบุตร ให้เข้าใจและเข้าถึง ตลอดจนได้ใช้ชีวิตให้ใกล้ชิดธรรมชาติให้มากที่สุด โดยพิจารณาใช้หลักการให้และการรับอาหารดีมีประโยชน์อย่างครบถ้วน 4 ประเภท คือ กวฬิงการหาร (อาหารเป็นคำๆ ซึ่งหมายถึงอาหารโดยทั่วไป) ผัสสาหาร (อาหาร คือ ผัสสาตนะ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) มโนสญเจตนาหาร (อาหาร คือ ความตั้งใจ) และวิญญณาหาร (อาหาร คือ วิญญาณ ความรู้สึก) จากบิดามารดาที่จะถ่ายทอดให้บุตรเป็นเบื้องต้นในชีวิตประจำวัน เป็นการปรับสร้างพัฒนาการของการเข้าใจในตนเอง ครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา สังคม อารมณ์ จิตใจ การรับรู้จากจิตสำนึกที่ดีงาม ซึ่งมีศีลห้าเป็นหลักในวิถีประพฤติ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทักษะการใช้อายตนะทั้งหกภายในตัวเอง ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิตและธรรมชาติ สร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในตน

ทั้งนี้ “ครอบครัวรักบุญ” ได้ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมตามสิทธิ และหน้าที่ของบุตรและการใช้หลักธรรมเป็นแนวปฏิบัติผ่านกิจกรรมหลากหลายในวิถีชีวิตประจำวัน โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...การปฏิบัติกิจกรรมทุกอย่างมาจากชีวิตตลอดเวลา เนื้อหาองค์ความรู้มาจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ใช้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเนื้อหาธรรมะที่ปฏิบัติจะทำให้บุตรเข้าใจอย่างลึกซึ้งแม่นยำโดยไม่ต้องไปบันทึกในสมุดบันทึก เพราะทุกอย่างมาจากการปฏิบัติจริง การได้เข้าไปเรียนรู้ในชีวิตจริงในสังคมมากกว่า”

“ครอบครัวรักษ์บุญ” ได้ใช้กระบวนการนี้มาตลอดตั้งแต่เริ่มฝึกทักษะการเรียนรู้ ไม่ได้แยกประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อการมีส่วนร่วม ฝึกพัฒนาบุตรออกจากชีวิตที่ต้องดำเนินร่วมในสังคม การเรียนรู้จากสังคมจึงเกิดจากความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมทำในสิ่งที่สามารถทำได้ ซึ่งพัฒนาไปตามวัย พัฒนาการที่เพิ่มขึ้นสร้างสรรคโอกาสของการมีส่วนร่วมในสังคมด้วยตัวของบุตรมากขึ้นตามไปด้วย ตัวอย่างกิจกรรมหนึ่ง คือ การฝึกมวยและเรียนดาบ เริ่มจากบุตรเป็นผู้เลือกสถานที่ฝึกและตกลงใจสมัครเรียนจากความสนใจส่วนตัว บิดามารดาเป็นเพียงผู้ประสานประโยชน์ของการใช้วันเวลาให้สอดคล้องกับโอกาสการเรียนรู้ เมื่อมีโอกาสเรียนรู้ บุตรจึงใช้โอกาสฝึกพัฒนาตนเองด้วยความใส่ใจ ตั้งใจฝึกเรียนด้วยการขวนขวายพัฒนาและรักษาเจตจำนงของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อายุ 11 ปี มีการจดบันทึกความรู้เก็บไว้เพื่อทบทวนและส่งให้อาจารย์ตรวจสอบความถูกต้อง ตั้งใจฝึกซ้อมโดยไม่เคยขาดเรียนโดยไม่จำเป็น จนกระทั่งมีความชำนาญและพัฒนาทักษะของตนเองได้เป็นอย่างดี มีความรักและมุ่งมั่นจนพัฒนามาเป็นโอกาสของการใช้ความสามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรมที่ครอบครัวเชื่อมโยงสังคมสม่ำเสมอเมื่ออายุได้ 12 ปี เช่น การมีโอกาสรำดาบ รำมวยถวายบรรพชาที่วัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์ และรำไหว้ครูถวายหลวงปู่ในงานวันเกิด กระบวนการทั้งหมดบิดามารดาให้โอกาสบุตรเป็นผู้ดำเนินการกระบวนการเรียนรู้ โดยมีบิดามารดาเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือในบางเรื่อง ตัวบุตรเองดำเนินการเรียนปรึกษาขออนุญาตอาจารย์ผู้สอน ขอรับการฝึกพิเศษ การเขียนบทก่อนการแสดง บิดามารดาไม่ใช่ผู้จัดประสบการณ์ เป็นเพียงผู้สนับสนุนให้เกิดโอกาสสร้างสรรคพัฒนาการ ใช้เวทีชีวิตสนับสนุนการใช้ทักษะที่พัฒนามาสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นได้ในประสบการณ์จริง การได้ลงมือคิด ลงมือทำกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองสร้างความรู้สึกร่วมมีส่วนร่วมของบุตร ทำให้บุตรมีความสุขและพัฒนาแรงจูงใจภายในเป็นความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การใช้ความสามารถให้เกิดคุณค่าจึงเกิดและพัฒนาขึ้นด้วยความสัมพันธ์ที่เป็นจริงในวิถีชีวิต เป็นการเชื่อมโยงทักษะที่ได้พัฒนาแล้วเข้ากับงานทางสังคมที่ครอบครัวเชื่อมโยงสัมพันธ์อย่างเป็นไปตามธรรมชาติของทั้งวันเวลาและความพร้อมของบุคคลที่พอดีกันในแต่ละช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดด้วยตนเองส่วนใหญ่ “ครอบครัวรักษ์บุญ” ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนความคิด พูดคุยแลกเปลี่ยนกันภายในครอบครัว โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม ทุกเรื่องถือว่าบุตรเป็นสมาชิกสำคัญของครอบครัว ให้บุตรได้เข้ามามีส่วนร่วมในส่วนที่เหมาะสมถูกกาลเทศะ โดยทุกกระบวนการจะใช้กรอบของศีลธรรมมาเป็นตัวดูแลพฤติกรรมของบุตรว่ามีความเหมาะสมเพียงใด

ทั้งนี้ “ครอบครัวรักษ์บุญ” ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจากกิจกรรมหลักที่ครอบครัวใช้เป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ครอบครัวไปเชื่อมโยงกับสังคมและกิจกรรมที่พัฒนาบุตรตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ โดยมีตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

กิจกรรมยิ้มรับอรุณ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่กระทำและพัฒนาทุกวัน โดยเริ่มตั้งแต่ตื่นนอน อาบน้ำ แปรงฟัน ใส่บาตร ตีมนม รดน้ำต้นไม้ สวดมนต์ ทำวัตรเช้า เคารพธงชาติ รับประทานอาหารเช้าและสนทนายามเช้ากับครอบครัว

กิจกรรมทัศนศึกษา มีการเดินทางไปต่างจังหวัดในวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือตามโอกาสที่เหมาะสมเพื่อเยี่ยมชมโบราณสถาน สถานที่สำคัญของประเทศ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ สถานที่ที่น่าสนใจ เรียนรู้อาชีพต่างๆ ในสังคมภายในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใกล้เคียง

กิจกรรมวันพระ ปฏิบัติธรรม ไปวัด สวดมนต์ ฟังเทศน์ รับศีลห้า ณ วัดราชผาติการาม กทม. หรือสถานที่ปฏิบัติธรรมต่างๆ ร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศึกษาธรรม เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทัศนศึกษาภายในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมต่างๆ เสวนาธรรม สนทนากับพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรม ชักถาม สรุประเด็นหัวข้อธรรมะ บัณฑิตกรรม บัณฑิต หัวข้อหลักธรรม พุทธภาษิต คำกลอนสอนใจ

กิจกรรมฝึกทักษะโดยใช้กิจกรรมพิเศษ เป็นกิจกรรมที่เลือกทำอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 กิจกรรม ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ครอบครัวเชื่อมโยงกับกลุ่มการเรียนรู้อื่น หรือจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัวบ้านเรียน เช่น เรียนภาษาอังกฤษ ดนตรีไทย ศิลปะไทย งานช่าง ทำหัตถ์ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ขี่จักรยาน จัดแฟ้มรวบรวมเรื่องราวจากสื่อสิ่งพิมพ์ การเรียนทักษะพิเศษจากการทำกิจกรรมนอกบ้านร่วมกัน เช่น การทำขนม งานประดิษฐ์ เกมกีฬา เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ชีวิตกับธรรมชาติ เช่น กิจกรรมที่สวนแสงอรุณ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ฝึกสมาธิแนวพุทธ ทำนาสาธิต กิจกรรมที่สวนผัก ผลไม้ ดอกไม้ เรียนรู้และร่วมกระบวนการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ดอกไม้กับชาวสวน กิจกรรมที่สวนสาธารณะ โดยจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ร่วมกับครอบครัวบ้านเรียนภายในสวนสาธารณะ เพื่อให้เด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติ กิจกรรมที่สวนสมุนไพร เรียนรู้จักการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค เยี่ยมชมโครงการเกษตรสาธิต เช่น โครงการสวนจิตรลดา โครงการพระราชดำริ โครงการผลิตนมและผลิตภัณฑ์จากโค เป็นต้น

จากกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ฉันทามติของครอบครัวเป็นส่วนสำคัญในการหมุนพาวิถีชีวิตปกติออกไปเชื่อมโยงกิจกรรมเพื่อขยายประสบการณ์การเรียนรู้ของบุตร มิใช่เป็นไปตามการจัดการของมารดา หรือเป็นไปตามความต้องการของบุตรเพียงผู้เดียว กิจกรรมต่างๆ เกิดจากความสอดคล้องทางความคิด ปัจจัยแวดล้อมทั้งด้านเวลา และทรัพยากรสนับสนุนทั้งค่าใช้จ่ายที่พอดี การเดินทาง โดยในวันปกติที่ทำกิจกรรมภายในบ้าน มารดาเป็นเพียงผู้ที่มีหน้าที่คอยจัดสรรเวลาทำกิจกรรมร่วมกับบุตรแบบไม่เร่งรีบ ดำเนินกิจวัตรประจำวันไปตามจังหวะเวลาของครอบครัว หรือร่วมกันเลือกนำครอบครัวไปเชื่อมโยงสัมพันธ์กับกิจกรรมอื่นตามวาระ โอกาสและความพร้อมของครอบครัว โดยพิจารณาให้สมดุลกับจังหวะเวลาการทำงานของบิดาเป็นหลัก และเลือกทำกิจกรรมอื่นๆ ในวันที่ไม่ตรงกับวันพระเป็นส่วนใหญ่ โดยมีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของบุตรไปตามลำดับเวลาอย่างเป็นธรรมชาติ บุตรได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง สิทธิในการร่วมคิดร่วมทำ บทบาทหน้าที่ต่อส่วนรวมที่เริ่มต้นจากหน้าที่ที่ควรช่วยเหลือกันภายในครอบครัว เรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ผ่านปฏิสัมพันธ์ของบิดามารดาและผู้คนรอบข้าง ขอบเขตความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อผู้คนทั่วไป การยอมรับนับถือในตนเองและยอมรับในสิทธิหน้าที่ของบุคคลอื่นๆ มารยาทการอยู่ร่วมกัน การเคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ยอมรับหรือปฏิเสธเรื่องราวที่เกี่ยวข้องด้วยการคิดหาเหตุผลเพื่อความถูกต้องเป็นประโยชน์ โดยใช้หลักการมีเหตุผล นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า พัฒนาการที่เกิดจากกิจกรรมหลักของครอบครัวสามารถสร้างสรรค์สัมพันธภาพประสานทักษะเชื่อมโยงประสบการณ์ การฝึกฝนพัฒนาตนเองและสร้างองค์รวมของพัฒนาการภายในตัวตนของบุตรได้อย่างแท้จริง

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวรักบุญ” มีวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน สร้างสรรค์บูรณาการเชื่อมต่อองค์ความรู้เชิงสรรพวิชา ให้กว้างขวางขึ้นจากเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวตามวัน เวลาที่เปลี่ยน กิจกรรมทุกกิจกรรมมีการต่อยอดด้านทักษะ เพราะเป็นเรื่องของชีวิต ดังนั้นทุกสิ่งจึงมีการเชื่อมโยงกันเป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องในวิถีชีวิตอย่างไม่แยกส่วน ทั้งนี้ มารดาได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงคุณค่าร่วมกับผู้อื่นว่า

“...การพัฒนาคุณค่าของตัวเองกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ภายในตัวเอง สามารถเชื่อมโยงและพัฒนาคุณค่าร่วมกับผู้อื่นได้ ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวเล็ก คนในครอบครัวใหญ่ คนในชุมชนหรือสังคมสามารถเข้าไปเชื่อมโยงได้”

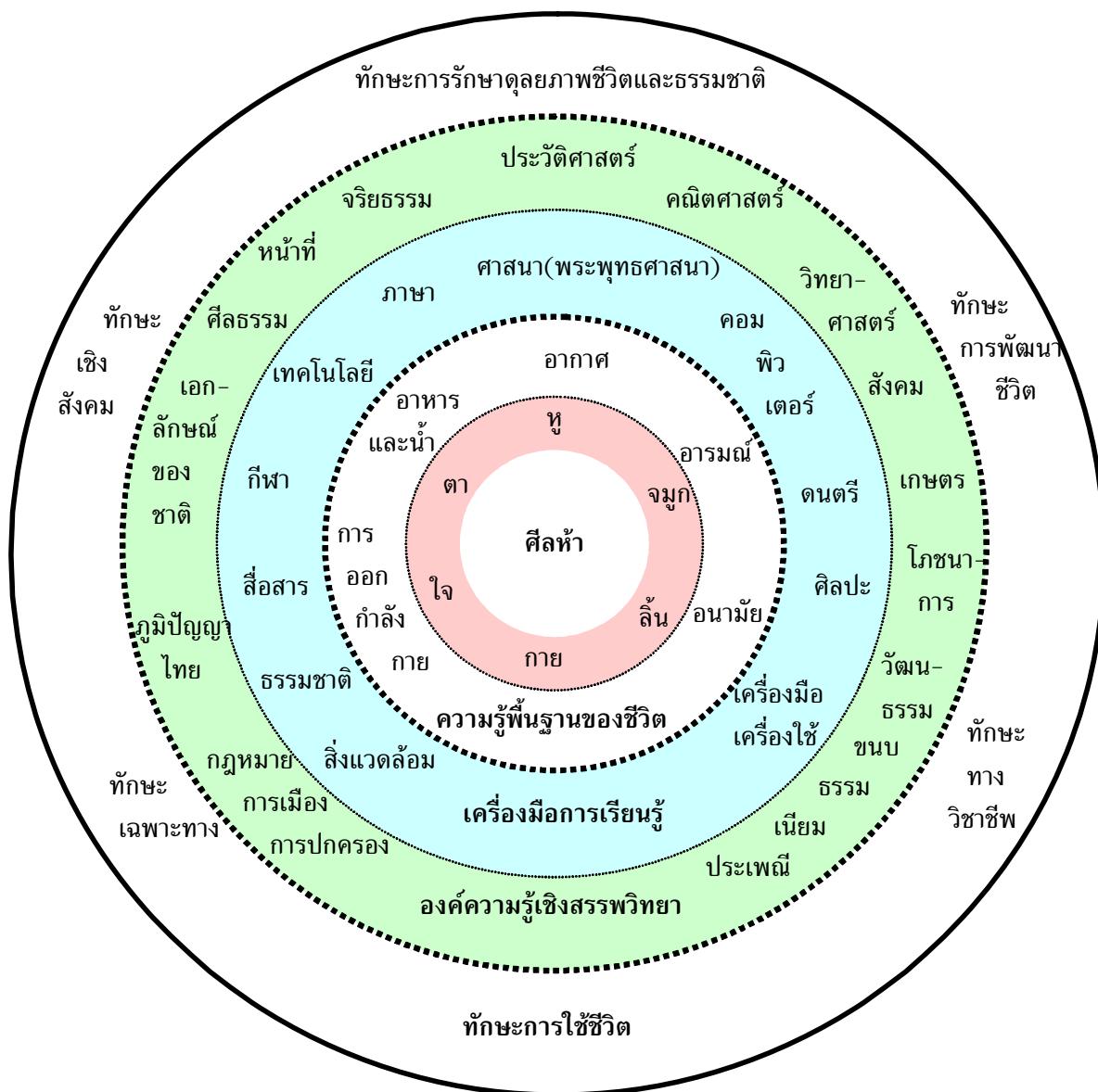
จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้บุตรเกิดการเรียนรู้และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ “ครอบครัวรักบุญ” ได้เลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักของชีวิตใช้หลักศีลธรรมร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในตัวบุตรตามศักยภาพและความพร้อม เพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความรู้ความเข้าใจจากกระบวนการพัฒนาคุณค่าชีวิตของตนเองร่วมกับครอบครัวและสังคม ขยายโลกทัศน์แห่งการเกิดขึ้นและเชื่อมโยงความเป็นไปของสรรพสิ่งที่เริ่มต้นจากการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เกิดความรักต่อบิดามารดา พี่น้อง ญาติมิตรและบรรพบุรุษ กว้างขวางไปถึงความสนใจใฝ่รู้ความเป็นมาของชนชาติไทย สนใจเรียนรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน มีความรักที่ชัดเจนต่อวัฒนธรรมความเป็นไทย และสร้างมิติสัมพันธ์ต่อการรับรู้และเรียนรู้โลก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเบื้องต้นของการพยายามพัฒนาชีวิตด้วยศีลสมาธิและปัญญา ผลของการเรียนรู้เป็นความหลากหลายขององค์ความรู้ที่สัมพันธ์กันเชิงสรรพวิชา เป็นความภูมิใจที่ทำให้มารดามีความชัดเจนต่อกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาของ “ครอบครัวรักบุญ” ถือว่าเป็นการศึกษาที่ใช้หลักการจัดการภายในครอบครัวอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาคุณค่าให้เกิดขึ้นร่วมกันทั้งครอบครัว มีความชัดเจนต่อการเลือกวิธีดำเนินการศึกษาที่ใช้สัมพันธ์ภาพของกระบวนการในการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ของบุตร โดยร่วมกันใช้พลังชีวิตสร้างสรรค์ให้บุตรเกิดพัฒนาการของการเป็นเด็กที่มีความสำคัญดีต่อตนเองและผู้อื่น มีพลังของการพัฒนาการเรียนรู้ให้เต็มตามศักยภาพของตนเองและที่สำคัญคือ บุตรเกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจในตนเอง เข้าใจบิดามารดา เข้าใจหลักการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่เชื่อมโยง สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้มารดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ในการดำเนินชีวิตใช้หลักศีลธรรมตลอดเวลา เมื่อรู้แล้วต้องนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ใช้ให้เหมาะสมและถูกต้อง นอกจากหลักศีลธรรมในการพัฒนาดำเนินชีวิตกำหนดว่าต้องไม่ผิดต่อตัวเอง ชีวิตก็มีความสุขได้ คุณธรรม จริยธรรมมีเกินอาจทำผิดต่อสังคมได้ ความรู้เป็นตัวเชื่อมโยงเท่านั้น ต้องประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน”

ทักษะการพัฒนาตนเองในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ที่หลากหลายสมดุลภายใน ประโยชน์ของการใช้และพัฒนาสร้างองค์ความรู้ ดังแสดงด้วยแผนภูมิ ต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงการเชื่อมโยงตัวต้นสู่การขยายประสบการณ์พัฒนาทักษะการเรียนรู้

ภาพประกอบ 5 แผนภูมิแสดงการเชื่อมโยงตัวต่นสู่การขยายประสบการณ์พัฒนาทักษะการเรียนรู้

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ “ครอบครัวรักบุญ” เห็นว่าไม่จำเป็นต้องจัดอะไรเพิ่มเติม เห็นประโยชน์ของการใช้สภาพปกติของบ้านและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ จึงไม่ได้จัดหรือสร้างอะไรขึ้นในบ้าน สร้างกระบวนการฝึกการเรียนรู้เบื้องต้นในชีวิตประจำวัน เลือกรูปกิจกรรมนอกบ้านที่ครอบครัวไปเชื่อมโยงตามโอกาสเพื่อให้บุตรได้มีส่วนร่วมที่สำคัญ มารดาได้กล่าวว่า

“...ไม่จำเป็นต้องจัดสภาพแวดล้อมใหม่เลย ใช้วิถีชีวิตปกติภายในครอบครัว ใช้สภาพความเป็นอยู่ปกติพัฒนาความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตของครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักและเข้าใจสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวได้ดี”

“...การมีตู้หนังสือเพิ่มมาที่ละใบ ก็คือจัดหาไปตามจำนวนหนังสือที่มีมากขึ้นไปตามความสนใจในการค้นคว้าศึกษาของลูก เพื่อการเก็บรักษาไว้ให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ”

สำหรับสื่อการเรียนรู้ “ครอบครัวรักบุญ” ได้ใช้สิ่งแวดล้อมภายในบ้านให้เป็นประโยชน์ ใช้หนังสือที่คนให้มา มาใช้ให้เกิดประโยชน์ จะซื้อหนังสือเฉพาะที่บุตรสนใจอ่านและอยากเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวจริงๆ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่กับทรัพยากรของคนรอบข้างและสังคมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และยังมีสื่ออื่นๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปคาสเซต อินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ เกมการศึกษา โปรแกรมคอมพิวเตอร์และสื่อบุคคล เป็นต้น ตลอดจนใช้ที่ทำงานของบิดาเป็นแหล่งเรียนรู้และมารดาได้กล่าวว่า

“...ทุกคนภายนอกถือว่าเป็นครูได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นคนข้างถนน คนกวาดถนน พ่อค้าแม่ค้า ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ใช้แหล่งเรียนรู้ใกล้ที่ทำงานของบิดา การไปวัดทุกวันพระ การไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ที่ต่างจังหวัด การไปร่วมกิจกรรมต่างๆ กับผู้อื่น ทุกเหตุการณ์เป็นประสบการณ์ที่ทำให้บุตรเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ทั้งหมด”

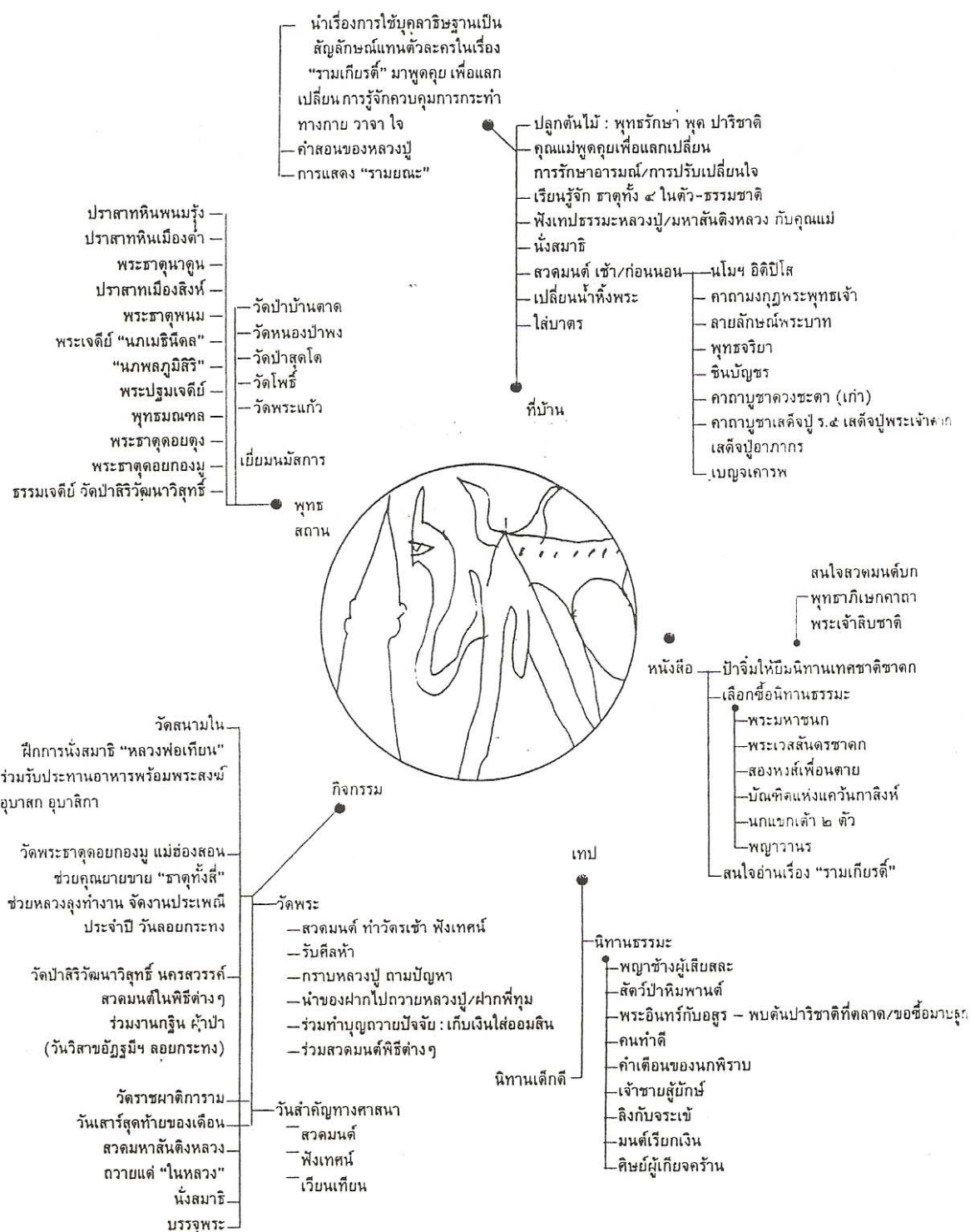
ในส่วนของการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ “ครอบครัวรักบุญ” ได้ใช้อยู่ตลอด ใช้จนเป็นธรรมชาติ ใช้การวิจัยและพัฒนาตลอด โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เขียนพัฒนาการของลูกตลอด ทำไปเขียนไปที่ละวัน ตอนเริ่มทำเห็นว่ามีมากแล้วต้องบันทึกแล้วเพราะเกิดเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ อาจจำไม่หมด จึงเขียนเป็นแผนที่

ความคิด (Mind Mapping) ที่มีการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ออกไปเรื่อยๆ ทุกอย่างเปลี่ยนไปตามช่วงวัย การบันทึกของแม่ก็เปลี่ยน เดิมทำแผนที่ความคิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติและต่อยอดไปตามช่วงวัย”

การทำแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ด้วยวิธีง่ายๆ ของมารดา เพื่อบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญของบุตรในวัยเรียนตอนอายุ 6 ปี ที่บุตรเริ่มมีเรื่องราวที่สนใจ เรียนรู้ชัดเจนและมีผลช่วยให้เห็นภาพการเขียนหลักสูตรเพื่อการสานต่อกิจกรรมการเรียนรู้ได้ชัดเจนขึ้นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังตัวอย่างการเรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ดังนี้

“พระพุทธศาสนา”

ภาพประกอบ 6 แผนที่ความคิด (Mind Mapping) เรื่องพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า สิ่งหนึ่งที่ “ครอบครัวรักบุญ” ปฏิบัติมาตลอดตั้งแต่บุตรยังเล็ก คือ การสังเกตที่ทั้งบิดาและมารดาใช้การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายของบุตร เพื่อร่วมพัฒนาประสาทสัมผัสในอายุนั้นของบุตรที่เป็นไปตามธรรมชาติในแต่ละวัน มารดาได้ใช้กระบวนการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ มาประมวลเป็นภาพการวิเคราะห์ในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้น พัฒนาการเด่นชัด เพื่อหาโอกาสพัฒนาและต่อยอดการเรียนรู้ของบุตรที่ควรดำเนินการต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ “ครอบครัวรักบุญ” ได้ดำเนินการอยู่เป็นวิธีการของกระบวนการวิจัยนั่นเอง

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ “ครอบครัวรักบุญ” ได้มีการขยายฐานการเรียนรู้จากบ้านเชื่อมโยงกับกิจกรรมภายนอก โดยเริ่มจากกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือร่วมกันคัดสรรกิจกรรมที่ร่วมกับกลุ่มสังคม เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ ทำความรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ฝึกความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้คนในสังคม เรียนรู้จากการแบ่งปัน ฝึกการเป็นผู้ให้และผู้รับที่เหมาะสมตามกาลเทศะ ให้โอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ ความรู้ วิถีประเพณี ประสพการณ์ เรียนรู้วิถีปฏิบัติตนตามมารยาท การปรับตัว สร้างสัมพันธ์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการเล่น การพูดคุย การสังเกต การทำงานและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมารดาได้กล่าวถึงการเข้าไปเชื่อมโยงกับสังคมว่า

“...กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคม ไปวัดสัมาเสมอ มีความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้คนตลอด ใช้ทุกที่ที่ไป ชื่อข้าวของภายในหมู่บ้าน ตามถนนหนทาง ไปเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์ งานนิทรรศการ สนามเทนนิส สนามแข่ง ในวันปกติช่วงนี้ส่วนใหญ่ไปที่ทำงานของพ่อ ไปที่ไหนก็ใช้ที่นั่น ใช้โอกาสและเวลาตามวิถีชีวิตที่เข้าไปสัมพันธ์ เลือกได้ตลอดเวลา ลูกจะเห็นคุณค่าจากที่เข้าไปร่วมกิจกรรม ใช้หลักธรรมะพัฒนาการใช้อายุนั้นทั้ง 6 ของกระบวนการพัฒนามนุษย์มาเป็นจุดในการพัฒนาลูกให้เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวตลอดเวลา บางครั้งไปทำกิจกรรมที่ไหน ก็จะทิ้งให้ลูกเรียนรู้กับบุคคลอื่นที่ไปสัมพันธ์ด้วยตัวเอง”

จากการที่ครอบครัวได้พาบุตรไปสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทำให้บุตรได้รู้จักคุณค่าของตัวเอง สามารถนำคุณค่าของตัวเองไปพัฒนาเชื่อมโยงกับคุณค่าของคนอื่นได้อย่างเหมาะสม ไม่เฉพาะของบุตรคนเดียวแต่เป็นของทั้งครอบครัวด้วย

จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า “ครอบครัวรักบุญ” มีการประสานสัมพันธ์กับสังคมภายนอกค่อนข้างมาก โดยเฉพาะสังคมของเครือญาติที่เป็นครอบครัวใหญ่ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะของการเข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นมากกว่า การไปขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น

รวมทั้งการช่วยงานของวัดที่ครอบครัวเข้าไปร่วมกิจกรรมในสังคมของวัดอย่างสม่ำเสมอทุกวันพระ โดยพาบุตรไปร่วมกิจกรรมด้วยเป็นประจำ

สำหรับการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลา ทุกสถานที่ “ครอบครัวรักบุญ” จะพิจารณาตามความสนใจและความเหมาะสม ที่สอดคล้องตามจังหวะเวลาและโอกาส เช่น บุตรอยากทำหัวโชนก็ไม่ได้ทำในทันที ต้องเป็นไปตามจังหวะเวลาและโอกาสสอดคล้องกับวิถีชีวิต ทุกอย่างมีความสมดุลกัน ต้องรอจังหวะเวลาที่เหมาะสม อะไรที่อยากทำไม่ใช่จะได้ทำทุกเรื่อง มีเหตุมีผลในการทำให้รอเวลาที่เหมาะสมทุกอย่างต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตไม่ใช่อยากได้ต้องได้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นพฤติกรรมที่ปรากฏของบุตรให้ด้านลักษณะนิสัยของการเรียนรู้ พฤติกรรมการเรียนรู้ พฤติกรรมส่วนตัว แล้วรู้สึกสบายใจและรับรู้ได้ว่า บุตรมีความสุขและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับบิดามารดา โดยมารดาได้กล่าวถึงความรู้สึกลงใจของตนเองว่า

“...เป็นความภาคภูมิใจที่เห็นลูกมีการเชื่อมโยงคุณค่าของแต่ละกิจกรรมตลอดเวลา”

นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวเสริมถึงพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของบุตรว่า

“...เป็นการสร้างสรรค์ประสบการณ์ความรู้ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอะไร ค่อยๆ สร้างสรรค์ เขียนหลักสูตรโดยนำหลักธรรมของหลวงปู่มาใช้เป็นแนวทางเป็นหลักสูตรของตัวเองที่ใช้มาตลอดในการเลี้ยงลูกตั้งแต่เกิด เขียนให้สอดคล้องกับพัฒนาการได้ชัดเจน จากที่พ่อแม่ได้วางรากฐานและฝึกพัฒนาการขั้นพื้นฐานของชีวิตให้ลูก”

ทั้งนี้ “ครอบครัวรักบุญ” ได้สังเกตเห็นว่า บุตรได้ปรับพัฒนาการของการเข้าใจตนเอง ครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งได้สร้างพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ และการรับรู้ให้สอดคล้องกับจิตวิญญาณแห่งการใฝ่รู้และใฝ่ดีในความเป็นมนุษย์

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพของผู้เรียน

2.1 สังเกตจากพฤติกรรมของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า “ครอบครัวรักบุญ” ได้มีการสังเกตพฤติกรรมของบุตรที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและพัฒนาขึ้นตลอดเวลา โดยมีการประเมินตามหลักสูตรของตัวเองที่ไม่จำเป็นให้สอดคล้องกับที่ทางภาครัฐต้องการประเมิน แต่จะพบว่ามีหลายเรื่องที่สอดคล้องกัน

ทั้งนี้ครอบครัวใช้หลักในการประเมินโดยใช้การเรียนรู้ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นตัวหลักของหลักสูตร โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ทุกอย่างต้องอาศัยอายตนะทั้ง 6 การกำหนดรู้ทั้งหมดมาจากอายตนะทั้ง 6 เกิดการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม การสร้างองค์ความรู้เกิดขึ้น สร้างทักษะแต่ละด้านขึ้นมา ครอบครัวเราใช้ตรงนี้มาตลอดตั้งแต่ลูกยังเล็กทุกวันและตลอดเวลา”

2.2 ผลงานและร่องรอยการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า “ครอบครัวรักบุญ” ได้มีการเก็บร่องรอยพฤติกรรมการเรียนรู้ในเรื่องราวต่างๆ ของบุตร เพื่อการต่อยอดการเรียนรู้โดยงานบันทึกรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความเหมาะสมตามสถานการณ์ที่มารดาเกิดความคิดว่าควรทำ ซึ่งมีขั้นตอนพัฒนาเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของบุตรที่มารดาเป็นผู้ติดตามและถ่ายทอดพัฒนาการการเรียนรู้ของบุตรมาโดยลำดับ ดังนี้

- ในวัยเด็กเล็ก ใช้กระบวนการบันทึกจาก “การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้” ของบุตร
- ในวัย 6-8 ปี เริ่มทำบันทึก “แผนที่ความคิด (Mind Mapping)” ด้วยวิธีง่ายๆ ของตัวเอง เมื่อบุตรเริ่มมีเรื่องราวที่สนใจเรียนรู้ชัดเจนและได้ยุติการบันทึกเมื่อมารดาเห็นว่ากระบวนการต่อยอดการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ต่อเนื่องจนทำให้กิจกรรมในแผนที่ความคิดเป็นเรื่องปกติในชีวิตการเรียนรู้
- ในวัย 7 ปี เริ่มใช้หลักสูตรครอบครัว มารดาได้รับความประทับใจกับกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ จึงใช้วิธีการบันทึกด้วยการเขียน “จดหมายจากแม่ถึงลูก” และเขียนบันทึก “เรื่องเล่าจากประสบการณ์” เพื่อรวบรวมเรื่องราวต่างๆ จากกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันให้บุตรได้อ่านทบทวนประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจมากมาย เพื่อร่วมวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องราวการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและวางแผนสำหรับการเรียนรู้ต่อไป
- ในวัยที่โตขึ้น มารดาใช้ “การบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้รายปี” ซึ่งเป็นการประมวลผลให้เกิดภาพพัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมาตลอดตั้งแต่ปีที่เริ่มใช้หลักสูตรการศึกษาของครอบครัวเพียงรูปแบบเดียว เป็นการบันทึกเพื่อรวบรวมกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละรอบปีเพื่อแสดงร่องรอยการเรียนรู้ อันเป็นผลพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ยาวไกลต่อมาจากแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ในวัยเด็กเล็กนั่นเอง

นอกจากผลงานที่มารดาเป็นผู้จัดทำแล้ว ร่องรอยการเรียนรู้ที่สำคัญที่มารดาใช้ประกอบการประมวลผลพัฒนาการของบุตร คือ “งานเขียนของบุตร” ในสมุดบันทึกประจำวันที่มีอยู่เล่มเดียวและเจาะจงเลือกสมุดที่มีหน้าปกเป็นลายไทยมาตลอด ซึ่ง “ครอบครัวรักบุญ” ใช้เป็นเสมือนแบบฝึกพัฒนาทักษะการถ่ายทอดกระบวนการคิดผ่านการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความรู้ภายในตัวตนด้วยการเขียนหรือวาดภาพ บันทึกเหตุการณ์ ณ เวลาหนึ่งๆ เป็น

การเก็บข้อมูลและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 หมดเล่มหนึ่งก็ขึ้นเล่มใหม่เรื่อยมา ซึ่งบุตรตั้งชื่อว่า “สมุดบันทึกความรู้รอบตัว” นอกจากนี้ ยังมีแฟ้มร่องรอยการขีดเขียนจนพัฒนามาเป็นการวาดภาพ การสร้างจินตนาการในเรื่องราวที่สนใจของบุตรและสมุดนิทานส่วนตัวอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งทั้งสามสิ่งรวมทั้งงานประดิษฐ์ที่บุตรชอบทำ เป็นหลักฐานการเรียนรู้เบื้องต้นสำหรับระบบประมวลผลพัฒนาการที่สำคัญ

จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นผลงานแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ที่มารดาทำขึ้นก็รู้สึกชอบและประทับใจ แต่เมื่อได้เห็นสมุดบันทึกประจำวันของบุตรก็ยังชอบและประทับใจมากยิ่งขึ้นและคิดในใจตัวเองว่า “เด็กคนนี้ไม่ธรรมดา ต้องมีความพิเศษในตัวอย่างแน่นอน” ถ้ามองจากรูปลักษณ์ภายนอกก็ไม่มีอะไรพิเศษเหมือนเด็กทั่วไปคนหนึ่งเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ถ่ายทอดเรื่องราวเป็นบทกลอนที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ทุกเรื่องราวที่บันทึกนอกจากข้อความที่เป็นตัวหนังสือแล้วจะมีการวาดภาพประกอบที่สื่อถึงเรื่องราวหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น รูปรามเกียรติ์ รูปปราดาบ รูปชนช้าง และอีกสิ่งหนึ่ง คือ การเขียนภาษาขอมกำกับไว้ในแต่ละเรื่องด้วย ที่เขียนได้ก็เพราะบุตรสนใจและอยากเรียนรู้เมื่อครั้งไปวชเป็นเณร นี่เป็นเพียงบางส่วนสำหรับอายุเพียง 14 ปีเท่านั้นและไม่ได้เรียนอยู่ในระบบเหมือนเด็กทั่วไป แต่มีความสามารถค้นพบศักยภาพที่มีอยู่ในตัวและพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวถึงความสามารถพิเศษของบุตรว่า

“...ดูจากสมุดบันทึกที่ลูกจดยรายละเอียดความประทับใจหรือสิ่งที่เตือนความจำต่าง ๆ เอาไว้ เช่น ตอนอายุ 4 ขวบ พาลูกไปดูเรือพระราชพิธี ลูกสามารถวาดรูปเรือจากการจดจำมาได้เป็นอย่างดี ลูกแต่งกลอนได้ด้วยตัวเอง บันทึกเรื่องราวที่ได้เรียนรู้มาเป็นกลอนพร้อมวาดรูปประกอบได้ดีและสามารถประกอบเรื่อรบด้วยกระดาษ โดยดาวน์โหลดโมเดลการต่อเรือจากอินเทอร์เน็ตด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดและยากมากแต่ลูกทำได้”

จากผลงานและร่องรอยการเรียนรู้ของบุตร จะเห็นได้ว่า บุตรมีศักยภาพในตัวเองมาก จึงสามารถสร้างสรรค์งานต่าง ๆ ตามความสนใจออกมาจากกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเองได้เป็นอย่างดี

สำหรับในส่วนของการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวรักบุญ” ยังไม่เคยได้รับการประเมินจากเขตพื้นที่การศึกษาเลย โดยก่อนหน้านี้ทางเขตพื้นที่การศึกษาไม่เคยเข้าไปติดตามประเมินผลใดๆ กับครอบครัวเลย แต่ขณะนี้ ทราบมาว่าเขตพื้นที่การศึกษาได้มีการติดต่อให้ครอบครัวเตรียมตัวพาบุตรไปเข้ารับการประเมินเพื่อขอจบช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ยังไม่ทราบเวลาที่แน่นอนเพราะอยู่ระหว่างนัดหมายเวลาให้ตรงกัน

3. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้ ผลงานที่ทำ ปฏิสัมพันธ์ที่ใช้ถ่ายทอดความรู้กับคนอื่น โดยใช้หลักปัญญา 3 ซึ่งได้แก่ การกำหนดรู้ด้วยความรู้ บุตรต่อยอดได้อย่างไร ดูจากการบันทึกและการสังเกต กำหนดรู้ด้วยการคิด พิจารณา แต่ละวันบุตร พิจารณาเหตุผลที่เลือกทำ เลือกเรียนรู้อะไรบ้าง และการกำหนดรู้ด้วยการละ ละจากสิ่งที่เป็นโทษ ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้อย่างไร จากการใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งในการประเมินจะจบลงที่ทั้งสามตัวนี้ ซึ่งครอบครัวใช้เป็นหลักประเมินของหลักสูตรด้วย ใช้กับทุกเรื่องโดยเฉพาะ การกำหนดรู้ด้วยการคิด พิจารณาและการละ ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามากขึ้น ทุกอย่างต้องอาศัย การพัฒนาอายตนะทั้งหก โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ในการละ ละในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และเลือกสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้ ลูกสามารถคิด และประมวลใช้ในชีวิตได้ เป็นองค์ความรู้ที่ประมวลมา รู้จักที่จะเลือกทำ จิตที่ส่งออกมาจากอายตนะ เป็นความรู้ทั้งสิ้น การศึกษาเป็นการสร้างคุณประโยชน์ในตัวเองและการกำหนดรู้ทั้งหมดมาจาก อายตนะทั้งหกที่เชื่อมต่อก่อเกิดเป็นการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม การสร้างองค์ความรู้เกิดขึ้นและนำไปสู่ การสร้างทักษะแต่ละด้านขึ้นมา ครอบครัวเราใช้ตรงนี้มาตลอดตั้งแต่ลูกยังเล็ก”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า จากการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ทำให้บุตรเกิดการซึมซับ เมื่อจะทำอะไรจะรู้จักเลือกทำอย่างมีเหตุผล สามารถอธิบายได้ทุกเรื่อง

4. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้และร่องรอยการเรียนรู้ ที่แสดงให้เห็นว่า บุตรเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ตัวอย่างเช่น บุตรมีความสามารถในการแต่งกลอน จากการอ่านตำราพิชัยสงครามด้วยตนเอง นำเรื่องที่ไม่เข้าใจไปให้ครูที่สำนักดาบ อาทมาฏนเรศวรอธิบาย บุตรสามารถถ่ายทอดเนื้อหาออกมาเป็นกลอนได้ด้วยตัวเองซึ่งในช่วงแรก บุตรอยากแต่งกลอนแต่มารดาไม่สอนให้โดยตรง แต่สร้างเสริมนิสัยของความรักในความเป็นไทยที่มี อยู่ในตัวบุตรอยู่แล้วให้สัมพันธ์กับการเรียนรู้ด้วยบทกลอน บุตรจึงเรียนรู้และสร้างหลักเกณฑ์ โครงสร้างการแต่งกลอนด้วยตัวของเขาเอง จนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ออกมาเป็นบทกลอน ที่บันทึกอยู่ในสมุดบันทึกประจำตัวของบุตรอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตเห็นด้วยตัวเองมาแล้ว ยังรู้สึกชื่นชมกับผลงานที่บุตรได้รังสรรค์ออกมา ทั้งนี้ มารดาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“...จะสอนลูกโดยใช้วิธีการให้ลูกเรียนรู้ด้วยตัวเองก่อนในทุกเรื่องที่ลูกสนใจ โดยจะ ปลอ่ยให้ลูกทำอะไรด้วยตัวเอง เป็นความมุ่งมั่นที่เกิดขึ้นในตัวลูกตั้งแต่เล็ก จะใช้วิธีนี้มาตลอด จะ ฝึกให้ลูกรักษาเจตจำนงของการใฝ่รู้ เมื่อเจอโอกาสที่จะต่อยอดได้ เราก็จะช่วยต่อยอดสานต่อให้ลูก

ได้เรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ที่เขาสงใจและจะสร้างกระแสให้ลูกเกิดความสนใจกระตุ้นให้เขาอยากเรียนรู้ ลูกก็จะเรียนรู้ด้วยวิธีการของตัวเองจนได้”

นอกจากนี้ มารดาได้เก็บทุกอย่างเข้าแฟ้ม เพราะเห็นว่าผลงานต่างๆ สามารถถ่ายทอดความคิดของบุตรได้ดี จะให้โอกาสบุตรตลอด อย่างเช่น มารดาชอบวาดรูปจะเขียนรูปให้บุตรดูเป็นตัวอย่าง ไม่เคยสอนให้บุตรสร้างจินตนาการเอง ไม่ได้ดูภาพ ไม่ได้สร้างเรื่องให้บุตร บุตรมีจุดหมายในตัวของเขาเองตลอด ในกระดาดจะเห็นวิธีคิดของบุตร เป็นการจุดประกายให้บุตรสร้างสรรค์เอง มารดาจะนำให้บุตรต่อยอดเอง เป็นผลให้บุตรใช้วิธีการบันทึก การวาดรูปประกอบการถ่ายทอดความรู้ที่ได้เรียนรู้ และมารดาได้กล่าวว่า

“...ตั้งแต่เล็ก ลูกไม่เคยวาดรูประบายสี ใช้การขีดๆ เขียนๆ แต่ด้วยแรงบันดาลใจที่คุณลุงท่านหนึ่งขอให้วาดภาพลงนิตยสารให้ ลูกเกิดความดีใจเพราะความรักที่มีต่อคุณลุง ลงมือทำด้วยตนเองอย่างตั้งใจ และสามารถถ่ายทอดจินตนาการด้วยลักษณะเฉพาะในเรื่องราวที่แสดงพื้นฐานเรื่องราวความรู้ภายในใจของตัวเองในขณะนั้นได้ดี”

ซึ่งจะเห็นได้ว่า บุตรสามารถจัดระบบการคิดของตัวเองได้ดีและสามารถต่อยอดการเรียนรู้จากสิ่งที่ได้พบเห็นและเกิดความสนใจออกมาเป็นผลงานให้ครอบครัวได้เห็นอยู่เสมอ ทั้งนี้ ครอบครัวสังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดของบุตร ทำให้ทราบว่าบุตรมีความรู้ความสามารถในการคิดมากน้อยเพียงใด และเห็นว่าทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ตลอดเวลา องค์ความรู้ที่ได้จึงมาจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ใช้อยู่ตลอดเวลาตนเอง

5. ตัวชีวิตที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า บิดามารดามีส่วนสำคัญในการร่วมสร้างพื้นฐานทางการรับรู้และช่วยเสริมสร้างจิตวิญญาณที่ดีให้กับบุตร กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นผลจากการพัฒนาการร่วมกันระหว่างจิตวิญญาณของบิดามารดาและบุตรเป็นสำคัญ ดังนั้น ครอบครัวจึงนำหลักการให้อาหารดี มีประโยชน์อย่างครบถ้วน 4 ประเภท คือ กวพิงการหาร (อาหารเป็นคำๆ ซึ่งหมายถึง อาหารโดยทั่วไป) ผัสสาหาร (อาหาร คือ ผัสสายตนะ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) มโนสญเจตนาหาร (อาหาร คือ ความตั้งใจ) และวิญญาณาหาร (อาหาร คือ วิญญาณ ความรู้สึก) มาพิจารณาปรับใช้ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้บุตรเกิดพัฒนาการของการเข้าใจตนเอง ครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้พัฒนาทักษะที่พึงประสงค์ควบคู่ไปกับการฝึกพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณด้วยการปลูกฝังให้รักชาติให้เป็นพื้นฐานของชีวิต ซึ่งเป็นการฝึกการควบคุมสิ่งรับรู้จากประสาทสัมผัสทั้งหก เพื่อปรับสร้างจิตที่สะอาดขึ้น เป็นการสร้างพื้นฐานทางศีลธรรมเพื่อการเจริญเติบโตอย่างงดงามในจิตใจ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า บุตรได้ถูกปลูกฝังสิ่งเหล่านี้มาตั้งแต่เล็ก ทำให้บุตรเป็นคนคิดดี ใฝ่ดีและเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีและนำพาตัวเองไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เช่น มีความผูกพันกับสังคมของวัด ทุกวันพระจะไปทำบุญกับครอบครัวที่วัดอยู่เสมอ โดยได้ฝึกปฏิบัติธรรม ถือกีฬ นั้งสมาธิ สวดมนต์ ฟังเทศน์ รวมทั้งการได้บวชเณรถึง 2 ครั้งและมีส่วนร่วมในการเข้าช่วยงานของวัดอยู่เสมอ และที่เห็นได้ชัด คือ พฤติกรรมการแสดงออกในวิถีชีวิตประจำวันและการออกไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของครอบครัวและสังคม ความมีน้ำใจต่อบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือ การช่วยเหลือผู้อื่นตามโอกาส มีความเสียสละเพื่อผู้อื่นได้อย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะเรื่องการรักษาเหตุผลประกอบการเลือกคิด เลือกตัดสินใจบนพื้นฐานของการใช้คุณธรรม

6. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสังคมที่เข้าไปเชื่อมโยงได้เป็นอย่างดี โดยจะเห็นได้จากการมีปฏิสัมพันธ์เมื่อไปร่วมทำกิจกรรม เช่น ที่สนามฝึกซ้อมเทนนิส บุตรจะรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองของเพื่อนๆ และครูฝึกที่ได้ให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ นอกจากนี้ บุตรยังทำตัวเป็นแบบอย่างของความตั้งใจให้คนอื่นเห็น โดยการช่วยครูฝึกเก็บลูกเทนนิสให้เรียบร้อยยอมเสียสละไม่ยอมพัก มีความสุขที่ได้ทำ สร้างกระแสความสนใจเป็นตัวอย่างให้คนอื่นทำตาม เวลาทำอะไรจะตั้งใจทำให้ดีที่สุดและจากวิธีการเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้บุตรซึมซับความใส่ใจดูแลซึ่งกันและกันกับเพื่อนๆ ที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ไปเชื่อมโยงได้อย่างมีความสุขและเป็นที่รักของทุกคน

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่าง ดังนี้

1. ด้านการจัดทะเบียน

ปัญหาที่ครอบครัวพบ เกิดจากเขตพื้นที่การศึกษาไม่มีการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเข้าใจในการประเมินผลตามหลักสูตรของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ขาดความพร้อมในการดำเนินการ และไม่มีการติดตามครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดให้มีหน่วยงานเฉพาะที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรง แยกออกมาจากเขตพื้นที่การศึกษา เพราะเห็นว่าหลักการคิดของวิธีการพัฒนาการศึกษาที่ไม่ตรงกัน และไม่มีเวลาสำหรับการร่วมพัฒนาการศึกษาโดยครอบครัวอย่างสร้างสรรค์

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

“ครอบครัวรักบุญ” ไม่พบปัญหาในการจัดทำแผนการจัดการศึกษา แต่ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า อย่าให้กระบวนการของการจัดการศึกษาในระบบมาปิดกัน ขีดขวางและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมของแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3. ด้านการวัดและประเมินผล

“ครอบครัวรักบุญ” ยังไม่พบปัญหาเนื่องจากเขตพื้นที่ยังไม่ได้เข้ามาประเมิน แต่ครอบครัวได้ใช้ชีวิตการประเมินด้วยวิธีการของตัวเองตลอดเวลา ประเมินให้สอดคล้องกับหลักสูตรของตัวเอง การเชื่อมโยงคุณค่าเกิดขึ้นตลอดเวลาซึ่งเป็นการประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพที่เกิดขึ้นอย่างมีประโยชน์ที่แท้จริง มิได้ประเมินเพื่อรับรื้อนวัดค่าหรือพิพากษาคัดสินพัฒนาการและขีดความสามารถ ณ ช่วงเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น และครอบครัวไม่ได้สนใจในส่วนนี้ เพราะหลักการประเมินตามสภาพจริงเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการที่ค่อยๆ ประสานประโยชน์ พัฒนาศักยภาพของเด็กที่เกิดขึ้นควรสอดคล้องกับอิสรภาพแห่งกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า เขตพื้นที่การศึกษาและกระทรวงศึกษาธิการควรให้ความสนใจในการที่จะพัฒนาระบบการประเมินผลให้สอดคล้องกับหลักสูตรของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้เกิดผลของการประเมินตามสภาพจริงอย่างเป็นรูปธรรม

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาที่ทำให้ครอบครัวเริ่มรู้สึกเป็นทุกข์ เกิดจากกฎกระทรวงที่กำหนดให้ครอบครัวไปจดทะเบียนกับเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งแต่เดิมครอบครัวได้จัดทำตั้งแต่ปี 2540 ตลอดมาไม่เคยมีความทุกข์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรเลย ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรปฏิบัติตามการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้ถูกต้องและยุติธรรมตามหน้าที่โดยสมบูรณ์

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวรักบุญ”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวรักบุญ” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

เนื้อหาสาระที่ใช้เป็นส่วนเดียวกับกิจกรรมในวิถีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์จังหวะและโอกาสของการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตลอดเวลาอย่างเป็นธรรมชาติ ตามพื้นฐานความเชื่อของครอบครัวที่ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักประเพณีของ

ครอบครัวในการไปวัดสม่ำเสมอ เป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจและเอาใจใส่ต่อการไปวัดร่วมกับครอบครัวของบุตร การไปวัดจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่มารดาเลือกใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สานต่อความสนใจของบุตร ที่สอดคล้องกับจิตวิญญาณเพื่อการเริ่มต้นสานการเรียนรู้พื้นฐานในใจของบุตร โดยฝึกกระบวนการเรียนรู้ทุกเรื่อง ด้วยหลักประพจน์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ยึดศีลห้าเป็นหัวใจของหลักสูตรการศึกษาของครอบครัว ซึ่งบุตรสามารถได้รับการพัฒนาครบทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจด้วยจิตสำนึกที่ดี สอดคล้องกับหลักการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ จะมีการเชื่อมโยงเป็นมิติสัมพันธ์ ไม่แยกส่วนเป็นรายวิชาเหมือนในระบบโรงเรียนแต่จะใช้หลักธรรมะเป็นแนวทางพัฒนาร่วมไปกับการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ ครอบครัวได้เน้นการพัฒนาร่างกระบวนการเรียนรู้เบื้องต้นในวัยเด็กเล็ก 4 ประเด็นหลัก คือ การรู้จักตนเอง การรู้จักสังคม การรู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการฝึกใช้ชีวิตโดยให้บุตรได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ รอบตัวตามความต้องการและความต้องการและความสนใจตามธรรมชาติของบุตรเป็นหลัก

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวเน้นให้บุตรได้มีโอกาสฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างอิสระ ผ่านวิถีชีวิตปกติและเกิดขึ้นตลอดเวลาจากกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมวิถีชีวิตครอบครัวเชื่อมโยงสังคม และกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ ครอบครัวใช้กระบวนการฝึกทักษะตลอดเวลา โดยไม่ได้เริ่มจากเนื้อหาสาระแต่เริ่มจากกิจกรรมการพูดคุยเชื่อมโยงผ่านกระบวนการพัฒนาทั้งหมด สร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อยอดองค์ความรู้เดิมตลอดเวลา พร้อมกับปรับและพัฒนาบทบาทของการคิดเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน โดยใช้วิถีชีวิตประจำวันเป็นตัวตั้ง ให้โอกาสและวันเวลาของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นตัวแทนกระบวนการเรียนรู้ ใช้การพูดคุยบอกกล่าวทุกกิจกรรมที่ทำร่วมกัน แลกเปลี่ยนพูดคุยกับบุตรอย่างมีเหตุผลและให้โอกาสของการมีส่วนร่วม เคารพในสิทธิของบุตร บุตรมีเหตุผลในการทำ บิดามารดาจะให้เกียรติและยอมรับวิธีคิดของบุตร นอกจากนี้ ครอบครัวมีวิธีการฝึกทักษะด้านการเขียนอ่านให้บุตรที่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพูดคุย การอ่านนิทาน ร้องเพลง สวดมนต์ เขียนบันทึกเกี่ยวกับเรื่องราวที่สัมพันธ์ในชีวิตหรือตามที่บุตรสนใจ วาดรูปให้ดูหรือวาดด้วยกัน บุตรหัดเขียนจากการวาดรูป ไม่ได้เริ่มเรียนรู้จากการสะกดตัวหนังสือ ไม่ได้นำหลักภาษามาสอน เอากิจวัตรในแต่ละวันมาเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวมีแนวคิดว่าการศึกษาคือชีวิต องค์ความรู้ได้รับการพัฒนาสร้างสรรค์มาจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ใช้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ครอบครัวจึงใช้วิถีชีวิตของครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกพัฒนาการขั้นพื้นฐานของชีวิตในการเรียนรู้ของบุตร ให้เข้าใจและเข้าถึงตลอดจนได้ใช้ชีวิตให้ใกล้ชิดธรรมชาติให้มากที่สุด เป็นการปรับสร้างพัฒนาการของการเข้าใจใน

ตนเอง ครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ การรับรู้จากจิตสำนึกที่ตึงาม ซึ่งมีศีลห้าเป็นหลักในวิถีประเพณี โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทักษะการใช้อายตนะทั้งหกภายในตัวเอง ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิตและธรรมชาติ สร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในคน การปฏิบัติกิจกรรมทุกอย่างมาจากชีวิตตลอดเวลา เนื้อหาองค์ความรู้มาจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ใช้อยู่ตลอดเวลา เนื้อหาธรรมะที่ปฏิบัติจะทำให้บุตรเข้าใจอย่างลึกซึ้งแม่นยำโดยไม่ต้องไปบันทึกในสมุดบันทึก เพราะทุกอย่างมาจากการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ บุตรมีโอกาสดูเรียนรู้การฝึกมวยและเรียนดาบ บุตรจึงใช้โอกาสนี้ฝึกพัฒนาตนเองด้วยความใส่ใจ ตั้งใจฝึกเรียนและรักษาเจตจำนงของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีการจดบันทึกความรู้เก็บไว้เพื่อทบทวน จนกระทั่งมีความชำนาญและพัฒนาทักษะของตนเองได้เป็นอย่างดี บุตรได้มีโอกาสสร้างดาบ รำมวยถวายบรรพชาตรีที่วัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์และรำไหว้ครูถวายหลวงปู่ในงานวันเกิด บุตรได้ใช้วิถีชีวิตสนับสนุนการใช้ทักษะที่พัฒนามาสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นได้ในประสบการณ์จริง การได้ลงมือคิด ลงมือทำกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง สร้างความรู้สึกการมีส่วนร่วมของบุตรและพัฒนาแรงจูงใจภายในเป็นความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

1.4 การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ตึงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวได้ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน สร้างสรรค์บูรณาการ เชื่อมต่อองค์ความรู้ เชิงสรรพวิชาให้กว้างขวางขึ้นมาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัวตามวัน เวลาที่ เปลี่ยน กิจกรรมทุกกิจกรรมมีการต่อยอดด้านทักษะเพราะเป็นเรื่องของชีวิต ดังนั้น ทุกสิ่งจึงมีการเชื่อมโยงกันเป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องในวิถีชีวิตอย่างไม่แยกส่วน สำหรับการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ตึงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวได้เลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักของชีวิต ใช้หลักศีลธรรมร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในตัวบุตรตามศักยภาพและความพร้อม เพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความรู้ ความเข้าใจจากกระบวนการพัฒนาคุณค่าชีวิตของตนเองร่วมกับครอบครัวและสังคม ขยายโลกทัศน์แห่งการเกิดขึ้น และเชื่อมโยงความเป็นไปของสรรพสิ่งที่เริ่มต้นจากการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว เกิดความรักต่อบิดามารดา พี่น้อง ญาติมิตรและบรรพบุรุษ สนใจใฝ่รู้ความเป็นมา ของชนชาติไทย สนใจเรียนรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน มีความรักที่ชัดเจน ต่อวัฒนธรรมความเป็นไทยและสร้างมิติสัมพันธ์ต่อการรับรู้และเรียนรู้โลก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเบื้องต้นของการพยายามพัฒนาชีวิตด้วยศีล สมาธิและปัญญา เพื่อให้บุตรเกิดพัฒนาการของการเป็นเด็กที่มีความสำนึกดีต่อตนเองและผู้อื่น และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีความสุข

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวเห็นว่าไม่จำเป็นต้องจัดอะไรเพิ่มเติม เพราะเห็นประโยชน์ของการใช้สภาพปกติของบ้านและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ จึงไม่ได้จัดหรือสร้างอะไรขึ้นในบ้าน ใช้วิถีชีวิตปกติภายในครอบครัว ใช้สภาพความเป็นอยู่ปกติ พัฒนาความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตของครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักและเข้าใจสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวได้ สำหรับสื่อการเรียนรู้ ครอบครัวได้ใช้สิ่งแวดล้อมภายในบ้านและหนังสือที่คนให้มา มาใช้ให้เกิดประโยชน์ จะซื้อหนังสือเฉพาะที่บุตรสนใจอ่านและอยากเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวจริงๆ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่กับทรัพยากรของคนรอบข้างและสังคมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมีสื่ออื่นๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปคาสเซต อินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ เกมการศึกษา โปรแกรมคอมพิวเตอร์และสื่อบุคคล เป็นต้น สำหรับการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้ใช้การวิจัยและพัฒนาตลอด ใช้จนเป็นธรรมชาติโดยได้มีการบันทึกพัฒนาการของบุตรตลอดอย่างต่อเนื่อง ทำไปเขียนไปที่ละวัน ตอนเริ่มทำด้วยเห็นว่ามีมากแล้วต้องบันทึกแล้ว เพราะเกิดเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจจะจำไม่หมด จึงเขียนเป็นแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ที่มีการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ออกไปเรื่อย ๆ ทุกอย่างเปลี่ยนไปตามช่วงวัย การบันทึกของมารดา ก็เปลี่ยน เดิมทำแผนที่ความคิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติและต่อยอดไปตามช่วงวัย ทั้งนี้ บิดามารดาได้ใช้การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุตรมาตลอดตั้งแต่บุตรยังเล็ก โดยมารดาได้ใช้กระบวนการบันทึกเรื่องราว ๆ ต่าง มาประมวลเป็นภาพการวิเคราะห์ในแต่ละช่วงเวลาพัฒนาการของบุตรเด่นชัด เพื่อหาโอกาสพัฒนาและต่อยอดการเรียนรู้ของบุตรที่ควรดำเนินการต่อไป

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวได้ขยายฐานการเรียนรู้จากบ้านเชื่อมโยงกับกิจกรรมภายนอก โดยเริ่มจากกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือร่วมกันคิดสรรกิจกรรมที่ร่วมกับกลุ่มสังคม เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ ทำความรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ฝึกความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้คนในสังคม เรียนรู้จากการแบ่งปัน ฝึกการเป็นผู้ให้และผู้รับที่เหมาะสมตามกาลเทศะ ให้โอกาสแสดงทักษะแลกเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ ความรู้ วิธีประพจน์ ประสบการณ์ เรียนรู้วิธีปฏิบัติตนตามมารยาท การปรับตัว สร้างสัมพันธ์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการเล่น การพูดคุย การสังเกต การทำงาน และการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการที่ครอบครัวเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคม เช่น ไปวัดสวดมนต์ มีความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้คนตลอดใช้ทุกที่ที่ไป ซื้อข้าวของภายในหมู่บ้าน ตามถนนหนทาง ไปเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์ งานนิทรรศการ สนาทมนิส สนาทแข่ง ในวันปกติส่วนใหญ่ไปที่ทำงานของบิดา ไปที่ไหนก็ใช้ที่นั่น ใช้โอกาสและเวลาตามวิถีชีวิตที่เข้าไปสัมพันธ์จากการที่ครอบครัวพาบุตรไปสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทำให้บุตรได้รู้จักคุณค่าของตัวเอง สามารถนำ

คุณค่าของตัวเองไปพัฒนาเชื่อมโยงกับคุณค่าของคนอื่นได้อย่างเหมาะสม ไม่เฉพาะของบุตรคนเดียวแต่เป็นทั้งครอบครัวด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ครอบครัวมีการประสานสัมพันธ์กับสังคมภายนอกค่อนข้างมาก โดยเฉพาะสังคมของเครือญาติที่เป็นครอบครัวใหญ่ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะของการเข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นมากกว่าการไปขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น รวมทั้งการช่วยงานของวัดที่ครอบครัวเข้าไปร่วมกิจกรรมในสังคมของวัดอย่างสม่ำเสมอทุกวันพระ โดยพ่อบุตรไปร่วมกิจกรรมด้วยเป็นประจำ ทั้งนี้การเรียนรู้ของบุตรจะเกิดขึ้นตามความสนใจและความเหมาะสมที่สอดคล้องตามจังหวะเวลาและโอกาส

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวรักษ์บุญ” ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า “ครอบครัวรักษ์บุญ” ได้เห็นพฤติกรรมต่างๆ ของบุตรที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและพัฒนาขึ้นตลอดเวลา ทำให้รู้สึกสบายใจและรับรู้ได้ว่า บุตรมีความสุขและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับบิดามารดา โดยครอบครัวได้มีการเก็บร่องรอยพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุตรเพื่อการต่อยอดการเรียนรู้ด้วยงานบันทึกรูปแบบต่างๆ เช่น บันทึกจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ ทำแผนที่ความคิด (Mind Mapping) เขียนจดหมายจากแม่ถึงลูก บันทึกเรื่องเล่าจากประสบการณ์และการบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้รายปี และงานเขียนของบุตรในสมุดบันทึกประจำวัน ที่บุตรสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความคิดริเริ่มของตัวเอง นอกจากนี้ บุตรมีความสามารถในการแต่งกลอน โดยเรียนรู้ด้วยตัวเอง วาดภาพประกอบการบันทึกการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งรู้จักคิดพิจารณาและรู้ละในสิ่งที่เป็โทษ เลือกทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามากขึ้นและเป็นคนคิดดี ใฝ่รู้ เลือกปฏิบัติในสิ่งที่ดีและนำพาตัวเองไปสู่สิ่งที่ดีงาม สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น รู้จักและเข้าใจหน้าที่และวิธีการเรียนรู้ของตนเอง เคารพต่อสิทธิหน้าที่ของตนเองพร้อมกับเข้าใจและเคารพสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างของบุคคลและสังคมที่เข้าไปเชื่อมโยงได้เป็นอย่างดี กระบวนการเรียนรู้ที่ครอบครัวค่อยๆ สานและร่วมรักษาเจตจำนงของความใฝ่รู้ให้มีความพอดีกับโอกาสและพอดีกับวิถีชีวิตที่สมดุลช่วยสร้างให้บุตรเรียนรู้และเข้าใจโอกาสของจังหวะเวลาที่เหมาะสมต่อการได้รับและการใช้โอกาสสร้างพัฒนาการของการเรียนรู้อย่างมีเหตุมีผล เรียนรู้การปรับสร้างพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมให้เหมาะสมตามเหตุการณ์และประสบการณ์ที่ได้รับเพื่อพัฒนาดตนเองให้มีคุณค่าและค่าและรู้จักใช้คุณค่าและค่าที่ตนเองได้รับการพัฒนาแล้วให้เหมาะสมกับสังคมที่เข้าไปเชื่อมโยงสัมพันธ์ วิธีการเรียนรู้ที่พัฒนาจากการพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐานภายในบุคคลอย่างเป็นธรรมชาติสร้างพัฒนาการที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์พฤติกรรมและการแสดงออกอย่างเป็นตัวของตัวเอง มีความมั่นใจต่อการแสดงบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรมชาติ ชื่นชอบวิถีประเพณีของการร่วมสืบสานพระพุทธศาสนาจากวิถีชีวิตของครอบครัวมาสร้างสรรค์หลักคุณธรรมประจำใจได้อย่างมีเหตุผล รู้จักและเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียง เลือกใช้วิธีการเรียนรู้อย่างประหยัดด้วยตนเอง วิธีการเข้าร่วม

กิจกรรมที่ครอบครัวเลือกเชื่อมโยงโดยเฉพาะกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสร้างความรักและผูกพันในสถาบันอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย คือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างแน่นแฟ้น รักความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทย ภูมิใจในความเป็นไทย ร่วมรักษาวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติด้วยจิตสำนึกที่ดีงามและมั่นคง สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวรักบุญ” ยังไม่เคยได้รับการประเมินจากเขตพื้นที่การศึกษาเลย โดยก่อนหน้านี้ทางเขตพื้นที่การศึกษาไม่เคยเข้าไปติดตามประเมินผลใดๆ กับครอบครัวเลย แต่ขณะนี้ทราบว่าทางเขตพื้นที่การศึกษาได้มีการติดต่อให้ครอบครัวเตรียมตัวพานบุตรไปเข้ารับการประเมินเพื่อขอจบช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ยังไม่ทราบเวลาที่แน่นอนเพราะอยู่ระหว่างนัดหมายเวลาให้ตรงกัน

ครอบครัว 7 “ครอบครัวนักกีฬา”

“ครอบครัวนักกีฬา” เป็นครอบครัวที่บุตรมีแนวทางด้านกีฬามาตั้งแต่เล็ก พี่นินัสเป็นเด็กซุกซน ไม่อยู่นิ่ง ชอบวิ่งมากกว่าเดิน ชอบการออกกำลังกายและกีฬา โดยเฉพาะว่ายน้ำ วิ่งและขี่จักรยาน มีพัฒนาการทางด้านร่างกายที่เด่นชัด เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติได้ดี ปัจจุบันเป็นนักกีฬาวolleyball อนาคตอาจจะพัฒนาไปเป็นนักกีฬาที่ยอดเยี่ยมทางไตรกีฬา

ภูมิหลังของครอบครัว

“ครอบครัวนักกีฬา” มีบุตรชาย 1 คน อายุ 9 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) บิดาอายุ 48 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านกฎหมาย ปัจจุบันประกอบอาชีพทนายความสำหรับมารดาอายุ 45 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านสังคมศาสตร์ เคยเป็นอาจารย์สอนหนังสือระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษามา 10 ปี ปัจจุบันไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด

“ครอบครัวนักกีฬา” มีพื้นฐานความเชื่อว่า คนเรามีความสามารถในการเรียนรู้โดยธรรมชาติของตัวเองและควรจะได้จัดการเรียนรู้แบบอิสระโดยใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาดังนั้น ครอบครัวจึงนำแนวคิดนี้มาใช้กับบุตร โดยให้บุตรมีอิสระในการเรียนรู้และเป็นไปตามธรรมชาติเต็มตามศักยภาพของบุตรแบบผสมผสานตามวิถีไทย โดยใช้แกนของสังคมเป็นหลักไม่อิงไปทางใดทางหนึ่ง

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า บุตรจะมีความผูกพันกับมารดามาก เพราะมารดาจะเป็นคนคอยจัดการทุกอย่างให้กับบุตร อยู่ใกล้ชิดกับบุตรตลอดเวลาทำให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นจนเป็นวิถีชีวิต นอกจากนี้ จะมีนางสาวอีกคนหนึ่งที่เคยช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตร ทำให้บุตรมีความผูกพันและสนิทสนมกับนางสาวมากเช่นกัน

มูลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัวนักกีฬา” ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร สืบเนื่องมาจากเหตุผล 2 ประการ คือ 1) แนวคิดพื้นฐานของบิดามารดาไม่สอดคล้องกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน โดยครอบครัวเห็นว่า การศึกษาในระบบมีลักษณะการจัดการศึกษาที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรมชาติ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ใช้สาระวิชามากเกินไป เด็กไม่มีความสุขกับการเรียนและเกิดความเครียด และเน้นการเปรียบเทียบแข่งขันทางวิชาการ ซึ่งครอบครัวไม่ต้องการให้บุตรประสบกับสถานการณ์เหล่านี้ และ 2) จากธรรมชาติของตัวบุตรเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นด้านพฤติกรรม บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ตลอดจนพัฒนาการด้านต่างๆ ซึ่งครอบครัวเห็นว่า ไม่เหมาะกับการศึกษาในระบบ โดยมารดาได้กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า

“...จากที่เห็นว่าลูกเป็นเด็กที่ซนมาก ไม่อยู่นิ่งควบคุมตัวเองไม่ได้ ยังไม่เหมาะกับการไปโรงเรียน จึงอยากให้ลูกซนให้เต็มที่ก่อน”

ทั้งนี้ “ครอบครัวนักกีฬา” เห็นว่า บุตรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจและเป็นการตัดสินใจร่วมกันของบิดามารดา ซึ่งครอบครัวได้มีการเตรียมตัวมาก่อนประมาณ 7 ปี ก่อนที่จะมีบุตร โดยมารดาเริ่มคิดมาตั้งแต่เห็นข่าวของคุณหมอตานหนึ่งที่สอนหนังสือให้บุตรด้วยตนเอง โดยไม่ได้ให้บุตรไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน ซึ่งเป็นข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์และเป็นทีวีพากษ์กันมาก ในขณะนั้น เมื่อมีบุตรแล้วจึงติดตามข้อมูลจากสื่อต่างๆ และเริ่มค้นหาครอบครัวที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษามาก่อนเพื่อหาแนวร่วม จึงเริ่มลงมือจัดให้กับบุตร เมื่อบุตรมีอายุ 2 ปี 6 เดือน พร้อมทั้งหาข้อมูลเพิ่มเติมและเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีการมารวมตัวกัน

จากการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรในระยะแรกๆ มีผลกระทบจากเครือข่ายมากมาย เพราะทุกคนไม่รู้จักและไม่เข้าใจว่า คืออะไร กับสังคมรอบข้างก็ได้รับการโต้แย้งรุนแรง แต่ทุกวันนี้ทุกคนเกิดการยอมรับเมื่อเห็นผลจากการกระทำที่ปรากฏกับตัวบุตร

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ “ครอบครัวนักกีฬา” ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

“ครอบครัวนักกีฬา” มีวิธีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยเป็นการเรียนรู้อย่างอิสระตลอดทั้งวันด้วยตัวของบุตรเอง บุตรจะเป็นผู้เชิญชวนให้บิดามารดาจัดสรรข้อมูลให้ตามที่ตนอยากรู้ อยากเล่น อยากเรียนไปตามความสนใจ กลายเป็นแบบแผนเวลาโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้ วงจรการเรียนรู้ของบุตรเกิดขึ้นตามพัฒนาการตามวัยและตามลักษณะของตัวบุตรเอง โดยครอบครัวจะปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติของบุตร ซึ่งมีบุตรเป็นผู้นำ บิดามารดาเป็นผู้ตาม ไม่ต้องบังคับหรือจัดตารางเวลาให้บุตร เพียงแต่คอยสังเกตความเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนการส่งเสริมสนับสนุนตามพัฒนาการของบุตรเท่านั้น

ทั้งนี้ในช่วงอายุ 3-5 ปี การเรียนรู้ของบุตรจะอยู่บนพื้นฐานของการเล่นและพัฒนาการของตัวบุตรเป็นหลัก ครอบครัวจึงจัดเตรียมโปรแกรมการเรียนรู้ให้บุตรไว้ ดังนี้

- สีและรูปทรง พร้อมการสร้างแรงบันดาลใจในการวาดภาพระบายสี
- ตัวเลข กระบวนการของการนับ การทำความเข้าใจกับตัวเลขทั้ง 10 ตัว
- ทำความรู้จักพยัญชนะไทยทั้ง 44 ตัว
- กิจกรรมกลุ่มกับเด็กๆ ด้วยกัน ทั้งวัยเดียวกันและต่างวัย

- สร้างสมาธิให้อยู่หนึ่งกับที่ได้นานๆ
- ปลุกฝังให้รักการอ่าน
- ปลุกฝังเรื่องธรรมชาติ
- เชื่อมโยงสภาพสังคมระหว่างเมืองกับชนบท
- ปลุกฝังระเบียบวินัยภายในบ้าน
- อบรมมารยาททั่วไปของสังคม

สำหรับในช่วงอายุ 6-7 ปี การจัดกระบวนการเรียนรู้จะเน้นแนวทางตามศักยภาพและพัฒนาการของบุตรเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะครอบครัวเห็นว่า บุตรเป็นเด็กที่ร่างกายแข็งแรงและมีพัฒนาการในการใช้โครงสร้างทางกายภาพได้ดีตั้งแต่เล็กๆ ไม่ว่าจะเป็นการเดิน การวิ่ง การกระโดด การปีนป่าย ตลอดจนการเคลื่อนไหวร่างกายในลักษณะต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่วว่องไวเต็มไปด้วยพลังกำลัง อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาการทางกล้ามเนื้อมัดใหญ่ ทำให้เห็นแววและความพึงพอใจของบุตรที่เน้นหนักไปทางด้านกีฬา โดยมารดาเลือกพัฒนาการว่ายน้ำให้บุตรเป็นพิเศษ เพราะเห็นบุตรชอบเล่นน้ำมาก โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...จะเน้นด้านกีฬาและธรรมชาติศึกษา เพราะลูกมีแววด้านนั้น ลูกจะเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ต้องมีการจับต้อง ต้องได้ลองทำ มีตำราไว้คอยเสริมข้อมูล ลูกไม่กดดันกับการเรียนผ่านหนังสือหรือตำรา แต่จะอยากอ่านเมื่อเรื่องนั้นตัวเองได้ทำแล้ว”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ทุกเรื่องที่บุตรเลือกเรียนรู้เกิดจากความสนใจ ความพึงพอใจและความต้องการที่จะพัฒนาในสาระนั้นๆ ซึ่งทุกเรื่องบุตรเป็นผู้เลือกด้วยตัวเองทั้งหมด บิดามารดาจะคอยตามมาปรับแต่งสาระที่จำเป็นและเหมาะสมกับสภาพและวัยของบุตรจนสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ที่นำมาใช้ได้หลายสาระ การเรียนรู้ของบุตรจึงเป็นไปอย่างอิสระและเกิดขึ้นตลอดเวลา โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เมื่อเป็นสิ่งที่ลูกเลือกทั้งหมดก็จะตอบสนองโดยตรง เว้นแต่บางสิ่งที่ลูกเลือกแล้ว ศักยภาพของตัวเองยังไม่ถึง ก็ต้องปรับลดหรือรอเวลาผ่านไป หรือรอให้พื้นฐานของลูกแน่นพอจึงย้อนกลับไปอีกครั้ง”

นอกจากนี้ “ครอบครัวนักกีฬา” ได้มีแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุตรได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยจัดสาระที่จำเป็นและเหมาะสมกับสภาพและวัย ที่มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในการใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นจริงกับข้อมูลต่างๆ รวมทั้งการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง

สำหรับในช่วงอายุ 7-9 ปี พัฒนาการของบุตรมีความชัดเจนในความเป็นนักกีฬามากขึ้น ส่งผลให้การเรียนเขียนอ่านของบุตรไม่พัฒนาเท่าที่ควร โดยบุตรจะร้องขอเสมอว่า ขอย่าน้ำทั้งวันหรือขี้จรรย์านทั้งวันจะได้หรือไม่ เพราะไม่อยากเขียนหนังสือมากมาย ไม่อยากอ่านหนังสือนานๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุตรยังต้องการเล่นที่ใช้ร่างกายเป็นส่วนมาก ไม่ชอบนั่งคิด นั่งเขียนหรือนั่งอ่านนานๆ ทำให้เห็นความเบื่อหน่ายของบุตรอย่างชัดเจน ดังนั้น ครอบครัวจึงเน้นด้านกีฬาให้บุตรเป็นหลัก สำหรับสาระวิชาการจะเสริมให้ตามความพร้อมของบุตร ซึ่งบางเรื่องอาจจะช้ากว่าเกณฑ์ปกติไปบ้าง แต่จะค่อยๆ พัฒนาให้บุตรมีพัฒนาการที่ดีขึ้นต่อไป

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า “ครอบครัวนักกีฬา” ได้ให้บุตรสร้างสาระการเรียนรู้ที่ตนเองพอใจ จัดเนื้อหาด้วยตัวเองตามความสนใจ ความอยากรู้ แม้จะไม่สอดคล้องตามลำดับของหลักสูตรของกระทรวง แต่ได้เกิดการก่อรูปทางความคิด ความรู้อย่างเป็นธรรมชาติให้บุตรได้พัฒนาทุกอย่างด้วยตัวเองตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัว ไม่มีการบังคับเรื่องเวลาเรียนหรือแบบแผนการเรียนรู้ แต่จัดสาระความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพและวัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในการใช้ชีวิตที่เป็นจริง ประกอบกับข้อมูลต่างๆ โดยนำความสนใจใคร่รู้ของบุตรเป็นตัวหลักในการจัดสาระการเรียนรู้ที่สูงขึ้นเป็นลำดับ ภายใต้สถานการณ์จริงและการสนับสนุนดูแลให้คำแนะนำของคนในครอบครัว ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่บุตรได้ไปเรียนรู้เพิ่มเติม

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

“ครอบครัวนักกีฬา” มีวิธีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาให้กับบุตร โดยใช้การปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทักษะการอ่าน ใช้การอ่านซ้ำทำให้อ่านดีขึ้น ในเรื่องหนึ่งจะให้บุตรฝึกทุกกระบวนการจนครบ อ่านได้ถูกต้อง เขียนได้สวยงาม ต้องทำความเข้าใจกับสิ่งที่ทำด้วย ถ้าบุตรตอบไม่ได้มารดาจะไม่ยอมให้ผ่าน จะให้ฝึกฝนด้วยตัวเองจนเกิดความชำนาญและแม่นยำ การอ่านต้องอ่านได้ทุกแบบทุกเรื่อง และต้องอ่านด้วยความเข้าใจ ให้บุตรเรียนรู้การอ่านโดยอ่านอย่างหลากหลาย ความรู้เกิดจากการอ่านอย่างหลากหลาย

นอกจากนี้ “ครอบครัวนักกีฬา” ได้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยให้บุตรได้เผชิญกับสถานการณ์จริง เพราะทำได้ค่อนข้างดี เช่น ขับรถไปพบอุบัติเหตุ จะถามบุตรว่า เพราะอะไร ทำไม แก้ไขอย่างไร ชวนให้คิดต่อและหาเหตุผล บางเรื่องที่คิดมีหลายแนวทาง ทำให้บุตรได้ทำ ได้คิด เรียนไปฝึกไป โดยมารดาจะใช้เทคนิคบางเรื่องจะตอบหมด บางเรื่องจะไม่ตอบให้บุตรไปค้นหาคำตอบ ความรู้ที่ได้จากการอ่านหนังสือด้วยตัวเอง ยอมเสียเวลาในการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ซ้ำแต่ไม่เสียเวลาในการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้บางเรื่องโดยบังเอิญจากการอ่านหนังสือ

สำหรับด้านการจัดการ “ครอบครัวนักกีฬา” ได้มีการกำหนดเวลาทำกิจกรรมการเรียนรู้เป็นช่วงเวลากว้างๆ ไม่ตายตัว แต่มีความต่อเนื่องกันในแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ เพื่อสามารถรวบรวมเป็นสาระได้ง่ายและประเมินผลที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ซึ่งใน 1 วันจะมีทั้งอ่าน เขียน คิด

เล่น คำนวณ วาดภาพ ระบายสี ดูและทำจากของจริง และที่ทำเป็นมาตรฐานแน่นอน คือ การฝึกซ้อมกีฬาว่ายน้ำ เพราะกำหนดโดยผู้ฝึกสอน มีการซ้อมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทุกวันจันทร์ ถึงวันศุกร์ วันละ 2 ชั่วโมง ให้ความสำคัญกับการฝึกซ้อม สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 1 ชั่วโมง ฝึกวิ่งและ ขี่จักรยานตามสถานที่ต่างๆ ที่เหมาะสมตามเวลาและโอกาส และมารดาได้กล่าวว่า

“...เคยลองจัดเวลาให้อยู่ช่วงหนึ่งแล้วไม่ได้ผล ลูกจะเกิดการเรียนรู้อย่างอิสระตลอดทั้งวัน จึงปล่อยให้ไปทำตามธรรมชาติของลูกที่หมุนเวียนไปตามความสนใจ”

จากที่ผู้วิจัยได้ตามไปดูการฝึกซ้อมของบุตรที่สระว่ายน้ำของโรงเรียนแยมสะอาด ประมาณ 2-3 ครั้ง ผู้วิจัยเห็นว่า บุตรมีความกระตือรือร้นต่อการฝึกซ้อมอย่างมากทุกครั้ง เมื่อไปถึงสระว่ายน้ำบุตรจะจัดการกับตัวเองเพื่อเตรียมพร้อมลงฝึกกับครูและเพื่อนๆ อย่างรู้หน้าที่และตั้งใจ ฝึกอย่างเต็มที่ เมื่อซ้อมเสร็จบุตรจะช่วยครูฝึกเก็บอุปกรณ์ต่างๆ เข้าที่อย่างเรียบร้อย ซึ่งโดยปกติครูฝึกจะเป็นคนเก็บเอง โดยบุตรได้ทำให้เพื่อนๆ เห็นเป็นตัวอย่างและทำตาม เป็นการแสดงให้เห็นว่า บุตรมีจิตสำนึกที่ดีและมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

“ครอบครัวนักกีฬา” มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องให้กับบุตร โดยใช้วิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวและใช้กิจกรรมที่บุตรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น พาบุตรเดินทางไปเยี่ยมญาติ ตายายซึ่งอยู่ต่างจังหวัด 2 พื้นที่ คือ กำแพงเพชรและชัยภูมิ ทำให้บุตรได้เรียนรู้วิธีการเตรียมตัว ก่อนเดินทางว่า จะต้องทำอะไรบ้าง เช่น การจัดกระเป๋าเสื้อผ้า การซื้อหาข้าวของไปให้ญาติผู้ใหญ่ การตรวจสอบสภาพรถยนต์ก่อนเดินทาง การปิดบ้านช่องให้เรียบร้อย ทั้งนี้ บิดามารดาได้พาบุตร ปฏิบัติจนเป็นกิจวัตร บุตรสามารถรับรู้และปรับตัวได้ดี จากนั้นบิดามารดาก็พาต่อยอดการเรียนรู้ ด้วยการให้บุตรจดบันทึกการเดินทาง หาข้อมูลการเดินทาง ศึกษาเส้นทาง ดูแผนที่ อ่านป้ายบอกทาง อ่านหลักกิโลเมตร คิดและคำนวณระยะทาง คำนวณค่าน้ำมัน ทำบัญชีค่าใช้จ่ายระหว่างเดินทาง ศึกษาวัฒนธรรมตามเส้นทาง เรียนรู้เรื่องความปลอดภัยขณะขับรถ มารยาทในการใช้ถนน

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า เพียงกิจกรรมเดียวที่ครอบครัวถือเป็นกิจวัตรของครอบครัว คือ การเดินทางไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ บุตรสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างมากมายจากประสบการณ์จริง ตามวิถีชีวิตของครอบครัวได้เป็นอย่างดี สำหรับในด้านการฝึกปฏิบัติจริง ครอบครัวได้พาบุตรไป เรียนรู้วิธีการทำนาเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่อายุ 6 ปี ร่วมกับกลุ่มครอบครัวและชาวบ้าน จากที่ต้องทำตามจนสามารถทำนาในพื้นที่ ที่ผู้ใหญ่จัดไว้ให้ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ บุตรได้เรียนรู้วิธีการและสามารถ ทำได้อย่างเป็นธรรมชาติ เมื่อไปถึงท้องนาจะหว่านปุ๋ยคอก แล้วไปถอนต้นกล้าในแปลงมาปักดำ

จนเสร็จในพื้นที่ของตนเอง ทำให้เห็นพัฒนาการในการดำเนินของบุตรจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยไม่ต้องไปเปิดตำราใดๆ บุตรสามารถทำนาได้เต็มสูตร

ทั้งนี้ บุตรได้เรียนรู้เรื่องอื่นๆ เช่น ดิน น้ำ พืช สัตว์ ตนเอง ธรรมชาติรอบตัว ฤดูกาล ผู้คน และวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวิทยาศาสตร์ ภาษา สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ บุตรได้มีการค้นคว้าและหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการอ่านประกอบ เช่น ศึกษาตำนานของต้นข้าว ประเพณีการทำขวัญข้าว เป็นการเสริมความรู้แบบสะสม โดยไม่มีการจดบันทึก เพราะครอบครัวต้องการให้ทุกอย่างตกผลึกเป็นความยั่งยืนติดตัวของบุตร และมารดาได้กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า

“...ลูกมีความสุขในการเข้ากระบวนการต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติและศักยภาพที่มีอยู่ในตัวลูก”

นอกจากนี้ ครอบครัวมีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดด้วยตนเองอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการพูดคุยกันระหว่างบิดามารดาและบุตรอยู่เสมอ เช่น ไปร้านหนังสือจะคุยกันก่อนว่า ต้องการซื้อหนังสืออะไร ให้บุตรแสดงความคิดเห็นว่าเพราะเหตุใดจึงจำเป็นต้องซื้อ บุตรได้แสดงความคิดเห็นและมีเหตุผลตลอดเวลา ไม่ใช่เห็นอะไรมีเป้าหมายอย่างเดียว โดยให้บุตรรับฟังเหตุผลของบิดามารดา มีการโต้ตอบกันตลอดเวลา ต่างฝ่ายต่างยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ตัวอย่างเช่น

“...การเลือกร้านอาหารให้โหวตจากร้านที่ลูกเสนอ แม่เสนอ ถ้าลูกรู้สึกไม่พอใจจะถามเหตุผลว่า เพราะเหตุใดจึงอยากรับประทานอาหารที่ร้านนั้น”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรมีความมั่นใจในการทำอะไรด้วยตนเองได้ทันที ด้วยความเชื่อมั่นความตั้งใจ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องอย่างเห็นได้ชัด

4. การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

“ครอบครัวนักกีฬา” มีวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับบุตร โดยใช้กิจกรรมต่างๆ ที่บุตรทำเป็นตัวเชื่อมเข้าสู่เนื้อหาสาระและองค์ความรู้เป็นกระบวนการต่อยอดองค์ความรู้ของบุตรที่สามารถบูรณาการสาระวิชาได้เกือบทุกวิชา ซึ่งส่วนใหญ่ได้พัฒนามาจากการเล่นกีฬาของบุตรเป็นหลัก ซึ่งสามารถโยงเข้าสู่สาระวิชาต่างๆ ได้ เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม มารยาท การทำงานร่วมกับผู้อื่น

และควมมีระเบียบวินัย เป็นต้น โดยมารดาได้ยกตัวอย่างเนื้อหาสาระที่บูรณาการจากการเล่นกีฬาว่า

“...การนำเอาการฝึกฝนทางด้านร่างกายและโภชนาการมาขยายความให้รู้ถึงหลักการ การปฏิบัติและข้อความรู้ หลักการและการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้จากครูผู้ฝึกสอนโดยตรง ส่วน ข้อความรู้ครอบครัวนำมาจัดเป็นการอ่าน การเขียน การทำความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ เช่น การอ่านและเขียนประโยชน์ของอาหาร โปรตีน คาร์โบไฮเดรต วิตามิน ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์และโภชนาการไปพร้อมๆ กัน หรือการคิดระยะทางในการว่ายน้ำก็เป็นการเรียนคณิตศาสตร์ ส่วนเรื่องมารยาทและระเบียบวินัยจะอยู่ในการปฏิบัติตัวขณะ ฝึกซ้อมร่วมกับเด็กคนอื่น ๆ”

นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“...บูรณาการทุกเรื่องไม่ได้เปิดตำราภาษาไทยแล้วสอน จะมีกิจกรรมโดยให้ลูกบันทึก การเดินทางที่ไปเที่ยวหรือไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่มา มีการวาดแผนที่ กำหนดเส้นทาง ระยะทาง ตัวเลข วังไปกี่กิโล เรียนรู้การเขียนภาษาไทย ใช้คำให้สละสลวย บวก ลบระยะทาง ระบายสีแผนที่ เรียนรู้ จากสถานการณ์จริงค่อยๆ ปรับไปเรื่อยๆ ซึ่งสามารถแยกเป็นสาระวิชาได้มากมาย เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ และระเบียบ วินัย เป็นต้น เราจะเน้นย้ำการเรียนรู้ในลักษณะนี้ให้ลูกอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้ ชีวิตในสถานการณ์จริงได้”

กล่าวโดยสรุป ทุกกิจกรรมที่ครอบครัวนำมาให้บุตรทำการบูรณาการสรรพวิชาเข้า ด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม มิได้แยกออกจากวิถีชีวิต เน้นความเป็นธรรมชาติมากกว่าการยึดติดตำรา แบบเฉพาะวิชา มีการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ไปตามพัฒนาการและความสนใจของบุตรเป็นหลัก ซึ่งบุตรสามารถเรียนรู้ได้อย่างสนุกและมีความสุขอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับด้านการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวยังได้ใช้วิธีให้บุตรได้เรียนรู้จากกระบวนการในการใช้ชีวิตจริง โดยให้บุตรได้เข้าร่วมกิจกรรม ทางสังคม ศาสนา ประเพณีได้สัมผัสทุกอย่างจากวิถีชีวิตประจำวันที่ได้ไปอยู่ท่ามกลางสังคมที่เป็น จริง เรียนรู้การมีคุณธรรมจากการถ่ายทอดตัวอย่างที่ดีจากบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา และสีกัดกันสิ่งที่ไม่เหมาะสม พยายามขัดเกลาลักษณะนิสัยที่ดี ให้บุตรฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็น แบบแผนประจำตัวติดตัวบุตรไปตลอด ซึ่งมารดาได้กล่าวว่า

“...พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีสม่ำเสมอ การพูดจาในบ้าน พ่อแม่ไม่พูดหยาบคาย กิริยามารยาทระหว่างพ่อแม่ทำให้ลูกเห็นตั้งแต่เกิด พ่อแม่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี แสดงให้ลูกเห็น

การแสดงความรู้และการปฏิบัติที่ดี เป็นความพยายามของครอบครัวให้ลูกเดินตามอย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่ ลูกจะได้ไม่มาย้อนว่าพ่อแม่ยังทำ"

นอกจากนี้ ครอบครัวต้องการเน้นให้บุตรเป็นคนดีที่สังคมต้องการ ความเก่ง ความสามารถพิเศษค่อยๆ พัฒนาตามมาทีหลัง เน้นความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง เช่น เป็น นักกีฬาต้องยอมรับการฝึกซ้อม ต้องอดทน มีเป้าหมาย ให้บุตรเข้าใจว่าตัวเองอยู่ในจุดไหน ไม่อยู่กับ คนอื่นต้องทำอะไร บิดามารดาจะให้ข้อมูลบุตรว่า ควรอยู่ตรงจุดไหน ให้บุตรพัฒนาไปตาม ศักยภาพของเขาอย่างเต็มที่

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า บุตรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม รู้จักวางตัว และปฏิบัติต่อเพื่อน และผู้คนที่เข้าไปเชื่อมโยงได้อย่างเหมาะสม

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการเรียนรู้

"ครอบครัวนักกีฬา" มีการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้และการวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยครอบครัวเห็นว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีจะเอื้อ ต่อการเรียนรู้ของบุตรจึงได้จัดให้มีมุมหนังสือ มุมทำงาน มุมของเล่น มีชั้นวางหนังสือ วางอุปกรณ์ มีคอมพิวเตอร์ให้ใช้เพื่อสืบค้นทางอินเทอร์เน็ตได้ จัดเตรียมหนังสือต่าง ๆ เพื่อให้บุตรได้ศึกษาค้นคว้า โดยครอบครัวจะเน้นให้ค้นคว้าจากหนังสือหรือตำราก่อน ถ้าหาข้อมูลในหนังสือไม่ได้จึงจะ ให้ค้นหาโดยใช้อินเทอร์เน็ต

ทั้งนี้ ครอบครัวได้มีการจัดเตรียมสื่อต่างๆ โดยเตรียมอย่างตามธรรมชาติเป็นไปตามวิถีชีวิต ไม่ได้กำหนดเวลา กำหนดเรื่อง ใช้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกสื่อใช้ได้หมด เช่น สื่อบุคคล โดยเฉพาะตัวบิดามารดา ซึ่งถือเป็นสื่อที่สำคัญที่สุดสำหรับบุตร เพราะทุกอย่างถูกถ่ายทอดภายใต้เงื่อนไขของความเป็นจริง ทั้งความรู้ ทักษะคติ อารมณ์ ตลอดจนกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทำให้เกิดพัฒนาการที่ตัวบิดามารดาและถ่ายทอดสิ่งที่เหมาะสมดั่งใจให้กับบุตรอย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีสื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นภาพ ของจริงตามธรรมชาติ วิดีทัศน์ ของใช้ภายในบ้าน ตำราต่างๆ แบบเรียนสำเร็จรูป รวมทั้งสิ่งของที่อยู่รอบๆ บริเวณบ้าน บนถนน ในร้านค้า ป้ายบอกทาง ต้นไม้ใบหญ้า อาหาร น้ำ อากาศ สิ่งของ วัตถุ ตัวบุตรเอง และเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละวัน ใช้เป็นสื่อให้บุตรเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ครอบครัวได้ใช้สภาพแวดล้อมจากภายนอกให้บุตรได้เรียนรู้ โดยเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพและวัย ความปลอดภัยสอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ โดยจะมีการคุยกันก่อนที่จะไปเรียนรู้ คนที่เกี่ยวข้อง มีวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ เจ้าของสถานที่และผู้รู้พอสมควร เช่น ไปหอดูดาว ไปดำนา ไปเขาหิน ไปฝึกขี่ม้า เป็นต้น

จากการที่ครอบครัวได้มีการจัดทำบันทึกส่วนตัวของบุตรตั้งแต่เล็กๆ เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของบุตรตลอดเวลา รวมไปถึงกระบวนการทางจิตวิทยาที่บิดามารดาได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาใช้กับบุตร ซึ่งเป็นการดกผลึกข้อมูลของบุตรไว้เป็นเนื้อหาอย่างสมบูรณ์ เพื่อฉายภาพเกี่ยวกับบุตรทุกระยะได้อย่างชัดเจน และนำไปใช้เป็นข้อมูลในการต่อยอดองค์ความรู้รวมทั้งปรับแต่งพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุตรได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการวิจัยที่ครอบครัวได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย ครอบครัวไม่ได้ประสานหรือขอความร่วมมือจากชุมชน แต่จะจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรโดยใช้สถานที่และสื่อที่หาได้ในชุมชน โดยพาบุตรไปไม่ไกลจากบ้าน เพื่อศึกษาผักตบชวา หอยเชอรี่ วัดใกล้บ้าน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้แหล่งเรียนรู้ของจังหวัดปทุมธานี จะใช้แหล่งใกล้ๆ บ้านก่อนและใช้บ้านเป็นหลัก โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...ความเข้าใจของคนในชุมชนไม่มีเลย มักจะมองครอบครัวเราด้วยสายตาแปลกๆ เพราะไม่แน่ใจกับการกระทำของเรา”

ทั้งนี้ หากจะมองว่าครอบครัวได้มีการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตร โดยพาบุตรไปเรียนรู้กับบุคคลในชุมชนภายนอก ก็ถือได้ว่า มีการประสานความร่วมมืออยู่มาก เช่น การพาบุตรไปฝึกขี่ม้า วาดน้ำ เรียนภาษาอังกฤษ กับผู้เชี่ยวชาญโดยตรง การพาบุตรเดินทางไปต่างจังหวัดเพื่อเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ เพื่อให้บุตรได้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครือญาติสายตรง ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้บุตรด้วย การทำกิจกรรมกลุ่มครอบครัวร่วมเรียนรู้ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเรียนรู้กับครอบครัวบ้านเรียนด้วยกันและครอบครัวอื่นๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทั้งของบิดามารดาและบุตร เน้นการปฏิบัติเสริมทักษะประสบการณ์มากกว่าทางวิชาการ ซึ่งกิจกรรมมีทั้งลักษณะที่ครอบครัวช่วยกันจัดขึ้นในรูปของค่ายเรียนรู้ การไปทัศนศึกษาตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การเรียนรู้จากวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกิจกรรมจะมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นกิจกรรมใหญ่น้อยปีละ 2 ครั้ง กิจกรรมย่อยอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง ยืดหยุ่นตามเวลาที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมนักสืบสายน้ำ กิจกรรมดูดาว กิจกรรมดำนา ซึ่งกลุ่มบ้านเรียนได้ทำอย่างต่อเนื่อง 3 ปีแล้ว

ซึ่งจะเห็นได้ว่า “ครอบครัวนักกีฬา” ได้พาบุตรไปเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กับครอบครัวอื่น ได้เป็นอย่างดี บุตรสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักการทำงานเป็นทีม รู้จักปรับตัว ได้ฝึกระเบียบวินัยและเกิดทัศนคติที่ดีในการรวมกลุ่ม รวมทั้งได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ มารดาได้กล่าวถึงการเลือกแหล่งเรียนรู้ให้บุตรว่า

“...ให้ลูกเลือกเองจากความสนใจเป็นหลัก พ่อแม่จะดูว่าขณะนั้นเหมาะสมกับช่วงเวลาหรือไม่ จะชี้แจงให้ลูกฟังส่วนใหญ่ให้ลูกนำไปก่อนแล้วค่อยหาเหตุผลมาคุยกัน ตามเขา แนะนำเขา ปฏิเสธเขา เพราะอะไรจึงไม่อนุญาต ไม่เหมาะสมไม่ควรอย่างไร บางครั้งมีการขัดแย้งกันบ่อยๆ จบด้วยประชาธิปไตยเอาความเป็นจริงที่เหมาะสม”

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นว่า บุตรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่ครบตามมาตรฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด แต่บุตรมีความเหมาะสมไม่ต่างจากเด็กในระบบโรงเรียน และมั่นใจว่าบุตรมีทุกอย่างพร้อม ที่เห็นได้ชัดคือ บุตรมีความสุขและสุขภาพจิตดีอย่างชัดเจน โดยมารดาได้ถ่ายทอดความรู้สึกว่า

“...รู้สึกพอใจมาก เพราะลูกได้เรียนรู้อย่างมีความสุขและมีอิสระทางความคิดค่อนข้างสูง เป็นเด็กที่ชอบตั้งคำถามอยู่เสมอ พฤติกรรมส่วนใหญ่จะพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น สามารถควบคุมตัวเองได้ดีขึ้นทั้งๆ ที่ตอนเล็กๆ เคยซนมาก เริ่มเข้าใจการเข้าสังคม แม้ว่าบางครั้งจะเอาแต่ใจตัวเองไปบ้าง ยังถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม”

ทั้งนี้ ครอบครัวยังพบว่า บุตรสามารถเรียนรู้เรื่องที่ตัวเองสนใจและพึงพอใจ ได้อย่างมีความสุขและมีพัฒนาการที่ดี แต่สำหรับเรื่องที่บุตรไม่สนใจและไม่ชอบบุตรจะเกิดความเบื่อหน่าย เรียนรู้โดยไม่มีความสุขและพัฒนาการไปได้ช้ามากหรือไม่ดีขึ้นเลย ซึ่งจะเห็นได้ว่า หากใช้กระบวนการจัดการศึกษาตามความถนัด ความสนใจและทักษะของบุตร จะเห็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องและเห็นผลในการปฏิบัติที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะทางด้านกายภาพบุตรจะเรียนรู้ได้ดี แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องใช้การคิด การอ่าน การเขียน บุตรจะไม่ชอบและมีพัฒนาการค่อนข้างช้า ส่วนพัฒนาการทางด้านสังคม บุตรสามารถปรับตัวได้ดีและสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับสภาพและวัยได้เป็นอย่างดี

2. การตรวจสอบและประเมินศักยภาพของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า “ครอบครัวนักกีฬา” จะใช้วิธีการตรวจสอบโดยสังเกตจากพฤติกรรมของบุตรว่า บุตรสามารถคิดได้ ทำได้และแสดงออกอย่างครบถ้วน เช่น ลงแข่งขันกีฬาได้หรือยัง ทุกครั้ง อ่านหนังสือรู้เรื่อง โตตอบกับผู้อื่นได้อย่างมีเหตุผล สามารถสรุปเรื่องราวได้และมีความเข้าใจชีวิตครอบครัวดี โดยครอบครัวจะประเมินศักยภาพของบุตรตามสภาพจริงว่าสามารถทำได้ รู้เรื่อง คิดได้ แก้ปัญหาได้ ทำอะไรได้ด้วยตัวเอง ให้อะไรไปก็สามารถทำได้ ถ้าทำไม่ได้ก็จะให้ทำซ้ำ ย้ำให้หนักขึ้น ซึ่งบุตรจะเข้าใจในเรื่องคิดคำนวณ ไม่ใช่เด็กนั่งอ่านหนังสือ เพราะบุตรชอบวิ่งเล่น เรียนรู้ผ่านพัฒนาการที่บุตรเป็นเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ มารดาได้กล่าวเสริมว่า

“...ลูกมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกด้านทั้งสติปัญญา อารมณ์ สังคม เราจะค่อยๆ สอนไปอย่างช้าๆ แต่แม่นยำ ย้ำยอนให้ลูกจดจำจนมีความรู้ติดตัว โดยเฉพาะเรื่องที่จำเป็นและต้องรู้จะย้ำให้ติดแน่น”

สำหรับในส่วนของการประเมิน ครอบครัวได้จัดทำรายงานส่งให้เขตพื้นที่การศึกษาทุกปี โดยประเมินตามสภาพจริงว่า บุตรมีพัฒนาการเป็นเช่นไร ส่วนการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษาได้ประเมินระหว่างช่วงชั้นเรียบร้อยแล้ว โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์พูดคุยกับเด็ก ดูพัฒนาการ การโต้ตอบของเด็ก สำหรับการประเมินขอจบช่วงชั้นครอบครัวยังไม่ได้ทำเรื่องอย่างเป็นทางการ แต่ได้ให้บุตรทำการทดสอบวัดความรู้ด้วยการสอบข้อสอบมาตรฐาน (NT) เพื่อต้องการทราบพื้นความรู้ของบุตรว่าอยู่ในระดับใด ซึ่งก่อนการทดสอบทางเขตพื้นที่การศึกษาจะถามความสมัครใจของครอบครัวก่อนว่า จะสอบหรือไม่ ครอบครัวตัดสินใจให้บุตรทดสอบ และแจ้งความประสงค์กับเขตพื้นที่การศึกษาว่า จะไม่ขอ นำผลการทดสอบมาเป็นตัวชี้วัดบุตร ซึ่งผลการทดสอบออกมา ปรากฏว่าบุตรได้คะแนนบางวิชาค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับเกณฑ์ในระบบ ซึ่งไม่มีผลกระทบกับครอบครัวแต่อย่างใด เนื่องจากครอบครัวทราบดีว่า บุตรมีข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนในเรื่องใด และได้พยายามปรับแก้ให้บุตรอยู่เสมอ

3. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้ทักษะ กระบวนการคิด และเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใช้วิธีสังเกตจากการพูดคุย โตตอบ การแก้ปัญหาและการจัดการบางเรื่องได้ด้วยตนเอง การซื้อของจะถามราคาก่อน คิดเงินเองได้และจากการเผชิญกับสถานการณ์จริง เช่น เมื่อขับรถไปเจออุบัติเหตุ มารดาจะถามบุตรว่า เพราะอะไร ทำไม และแก้ไขอย่างไร หรือในโต๊ะอาหารจะสอนเรื่องโปรตีน ไขมัน โดยมารดาจะชวนให้คิดต่อและหาเหตุผล บุตรจะคิด 2-3 ประเด็น มารดาก็จะช่วยให้บุตรคิด โดยตั้งคำถามชวนให้คิดต่อ บุตรจะบอกเหตุผล มารดาก็จะให้เหตุผล แล้วเอาเหตุผลของมารดาและบุตรมาวิเคราะห์ร่วมกัน บางเรื่องที่เกิดมีหลายแนวทางทำให้บุตรได้ทำได้คิดอย่างอิสระด้วยตนเอง

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเห็นว่า บุตรสามารถแสดงความรู้ได้ดีพอสมควร การพูดคุยโต้ตอบกับคนอื่น ได้แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนๆ ในวัยเดียวกันและกับผู้ใหญ่ได้ดี บุตรมีผลึกความรู้ในตัวพอสมควร จึงสามารถแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เรียนได้และแสดงความคิดเห็นกับผู้อื่นได้ ถ้าสิ่งไหนไม่รู้ก็จะตอบว่าไม่รู้

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า บุตรมีทักษะ กระบวนการคิด เป็นของตัวเอง สามารถคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเองอย่างเห็นได้ชัด

4. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวได้สังเกตจากการปฏิบัติตัวกับเพื่อนๆ ช่วยเหลือครูฝึกและเพื่อนๆ ที่สละวัยน้ำ ดูจากการกระทำ ความมีน้ำใจ รู้จักเคารพผู้ใหญ่ ขอบช่วยเหลือผู้อื่น บิดาจะสอนให้ช่วยเหลือคนแก่และผู้หญิงตอนขึ้นรถเมล์ เมื่อโดนเพื่อนรังแกจะหลีกเลี่ยงไม่โต้ตอบ ทั้งนี้ บุตรได้เรียนรู้เรื่องคุณธรรม จริยธรรมจากการถ่ายทอดตัวอย่างที่ดีจากบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา ที่พยายามขัดเกลาลักษณะที่ดี ฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็นแบบแผนติดตัวไปตลอดและบุตรได้นำมาใช้กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

5. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและแสดงออกอย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวเห็นได้จากการที่บุตรกล้าพบปะผู้คน ไม่เก็บตัว มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ชอบชวนหรือขอคนอื่นเล่นด้วยเสมอ มีน้ำใจต่อผู้อื่น ชอบการโต้ตอบสื่อสาร มีมนุษยสัมพันธ์และชอบช่วยเหลือผู้อื่นจนเป็นนิสัย ซึ่งจะได้เห็นว่า บุตรเป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวเองสูงจึงกล้าแสดงออกและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นว่า ขณะที่บุตรทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ บุตรจะมีความสุขและสนุกกับการเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และช่วงจังหวะเวลาได้อย่างเหมาะสม

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดทะเบียน

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทำให้เกิดข้อโต้แย้งระหว่างครอบครัวกับเจ้าหน้าที่ รวมทั้งการดำเนินการให้ใบอนุญาตจัดการศึกษาที่มีความล่าช้ามาก นอกจากนี้ ครอบครัวยังเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สนับสนุนให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวและพยายามผลักดันให้ครอบครัวนำบุตรกลับเข้าสู่โรงเรียนในระบบ ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ภาครัฐควรสร้างฐานข้อมูลให้แก่

เจ้าหน้าที่มากกว่านี้ สร้างกฎระเบียบที่มีความยืดหยุ่นมากกว่านี้ ไม่ควรใช้กฎระเบียบเดียวกับในระบบและควรพิจารณาดำเนินการโดยเร่งด่วน

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

ครอบครัวเห็นว่า โดยปกติทุกครอบครัวมีปัญหา เพราะเขตพื้นที่พยายามให้เขียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงและพยายามให้ครอบครัวยกหลักสูตรไปสอนที่บ้าน ซึ่งความเป็นจริงไม่ใช่ เพราะครอบครัวมีวิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง แต่เขตพื้นที่การศึกษายึดตามวิธีการของในระบบเป็นมาตรฐาน ถ้าครอบครัวใดไม่เขียนตามก็จะไม่ผ่าน ซึ่งสร้างความคับข้องใจให้กับครอบครัวเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการร่วมจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะรายบุคคลระหว่างครอบครัวกับเขตพื้นที่ และให้มีความยืดหยุ่นในการจัดทำแผนมากกว่านี้

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ครอบครัวเห็นว่า เป็นปัญหากับครอบครัวอยู่มาก เนื่องจากกฎกระทรวงให้วัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีมาตรฐานมากมาย ยึดทุกมาตรฐานตาม 8 กลุ่มสาระเป็นเกณฑ์ในการประเมิน เป็นปัญหากับครอบครัวมากเพราะทุกอย่างทำแตกต่างกันแต่จะมาวัดตามในระบบเป็นคนละเรื่องกัน ไม่สามารถวัดได้ โดยมารดาได้กล่าวว่า

“...เราทำแตกต่างแต่จะมาวัดเราเหมือนเดิม หัวเป็นตัว หางเป็นอีกอย่าง โดยอ้างว่ามาตรฐานของชาติควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน แต่ควรมีวิธีการที่แตกต่าง เป็นกฎข้อเดียวที่เป็นปัญหาทำให้เงินลำบาก”

ทั้งนี้ ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กระทรวงควรวางกฎระเบียบที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทำการแก้ไขกฎกระทรวงและระเบียบอื่นที่ขัดกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

4. ด้านอื่นๆ

ครอบครัวเห็นว่า ปัญหาใหญ่อยู่ที่ภาครัฐยังไม่เข้าใจแบบแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งหมด ไม่สามารถตอบสนองสิ่งที่เป็นตัวตนของครอบครัวอย่างเต็มที่ ยังยึดติดอยู่กับวิธีการของในระบบและนำมาใช้กับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และยังไม่มีมาตรการแก้ปัญหาในจุดนี้ ทำให้ครอบครัวพยายามต่อสู้ด้วยตัวเองอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้ครอบครัวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กระทรวงศึกษาธิการควรประชาสัมพันธ์เรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แพร่หลายในสังคมมากกว่านี้

บทวิเคราะห์ “ครอบครัวนักกีฬา”

1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักกีฬา” ที่ได้ดำเนินการจัดตามแนวการจัดตามแนวการจัดการการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน นั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ครอบครัวได้ยึดบุตรเป็นศูนย์กลางเป็นการเรียนรู้อย่างอิสระปล่อยให้เติบโตไปตามธรรมชาติของบุตรเป็นผู้กำหนดสาระการเรียนรู้ที่ตนเองพอใจ จัดเนื้อหาด้วยตนเองตามความสนใจและความอยากรู้อยากเรียนอะไร แม้จะไม่สอดคล้องตามลำดับของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ได้เกิดการก่อรูปทางความคิด ความรู้อย่างธรรมชาติที่บุตรได้พัฒนาทุกอย่างด้วยตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัว ไม่มีการบังคับเรื่องเวลาเรียนเพราะเวลาในการทำกิจกรรมของบุตรจะเกิดขึ้นจากตัวของบุตรเองและกลายเป็นแบบแผนเวลาโดยอัตโนมัติ ซึ่งมารดาเคยลองจัดเป็นตารางเวลาให้แต่ไม่ได้ผลจึงปล่อยให้เติบโตไปตามธรรมชาติ และมีการปรับเปลี่ยนสนับสนุนตามสมควรโดยพยายามให้สอดคล้องกับการพัฒนาของบุตร แต่ครอบครัวจะจัดสาระความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพและวัย เพื่อให้บุตรสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในการใช้ชีวิตที่เป็นจริงประกอบกับข้อมูลต่างๆ โดยนำความรู้ของบุตรเป็นตัวหลักในการจัดสาระการเรียนรู้ที่สูงขึ้นเป็นลำดับต่อไป

1.2 การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ปัญหา

ครอบครัวได้ใช้การปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่เป็นทักษะการอ่านใช้การอ่านซ้ำทำให้อ่านได้ดีขึ้น ในเรื่องหนึ่งจะให้บุตรฝึกทุกกระบวนการจนครบอ่านได้ถูกต้อง เขียนได้สวยงามต้องทำความเข้าใจกับสิ่งที่ทำด้วย ถ้าบุตรตอบไม่ได้มารดาจะไม่ยอมให้ผ่าน จะให้ฝึกฝนด้วยตัวเองจนเกิดความชำนาญและแม่นยำ การอ่านต้องอ่านได้ทุกแบบทุกเรื่องและต้องอ่านด้วยความเข้าใจ นอกจากนี้ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนากระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยให้ฝึกเรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยมารดาจะใช้การพูดคุยตั้งประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องเพื่อฝึกให้บุตรได้คิดต่อและหาเหตุผลมาตอบซึ่งบางเรื่องที่คิดมีหลายแนวทางทำให้บุตรได้พัฒนาการคิดได้เป็นอย่างดี

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวได้ใช้วิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัว และใช้กิจกรรมที่บุตรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น พาบุตรเดินทางไปเยี่ยมปู่ย่า ตายาย ซึ่งอยู่ที่ต่างจังหวัดทำให้บุตรได้เรียนรู้ถึงวิถีการเตรียมตัวก่อนเดินทาง นอกจากนี้ บิดามารดาได้ให้บุตรได้ต่อยอดการเรียนรู้ด้วยการจดบันทึกการเดินทาง เกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเส้นทางของการเดินทางว่าได้พบเห็นอะไรได้เรียนรู้อะไร ต้องทำอะไร บุตรสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างมากมายจากประสบการณ์จริงที่ได้ไปสัมผัสด้วยตนเองรวมทั้งการพาไปเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการพา

ไปเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนด้วยกัน เช่น การเรียนรู้วิธีการทำนา บุตรได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติด้วยตนเองตั้งแต่เริ่มเตรียมดิน จนกระทั่งเก็บเกี่ยว บุตรสามารถทำได้ดีเป็นไปตามธรรมชาติและศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุตรอย่างชัดเจน

1.4 การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ครอบครัวได้ใช้กิจกรรมต่างๆ ที่บุตรทำเป็นตัวเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาสาระ และองค์ความรู้เป็นกระบวนการต่อยอดองค์ความรู้ของบุตร ที่สามารถบูรณาการสาระวิชาได้เกือบทุกวิชา ซึ่งส่วนใหญ่ได้พัฒนามาจากการเล่นกีฬาเป็นหลัก ซึ่งสามารถโยงเข้าสู่สาระวิชาต่างๆ ได้ เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม มารยาท การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความมีระเบียบวินัยเป็นต้น นอกจากนี้ ทุกกิจกรรมที่ครอบครัวนำมาให้บุตรทำการบูรณาการสรรพวิชาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม มิได้แยกออกจากวิถีชีวิตเน้นความเป็นธรรมชาติมากกว่าการยึดติดเนื้อหาสาระวิชา มีการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ไปตามพัฒนาการ และความสนใจของบุตรเป็นหลัก สำหรับการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครอบครัวใช้วิธีให้บุตรได้เรียนรู้จากกระบวนการใช้ชีวิตจริง ให้บุตรได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ศาสนา ประเพณี ได้สัมผัสทุกอย่างจากวิถีชีวิตประจำวันที่เคยได้อยู่ท่ามกลางสังคมที่เป็นจริง เรียนรู้การมีคุณธรรมจากการถ่ายทอดตัวอย่างที่ดีจากบิดามารดาและญาติๆ พยายามขัดเกลาลักษณะที่ดีให้บุตรฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็นแบบแผนติดตัวไปตลอด

1.5 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

ครอบครัวเห็นว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีจะเอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตร จึงได้จัดให้มีมุมหนังสือ มุมทำงาน มุมของเล่น มีชั้นวางหนังสือ วางอุปกรณ์ มีคอมพิวเตอร์ที่ใช้เพื่อสืบค้นทางอินเทอร์เน็ตได้ และได้จัดเตรียมหนังสือต่างๆ เพื่อให้บุตรได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือก่อน ถ้าในหนังสือไม่มีจึงค่อยค้นหาโดยใช้อินเทอร์เน็ต เพราะครอบครัวเห็นว่าการอ่านหนังสืออาจจะทำให้เกิดความรู้บางเรื่องโดยบังเอิญ นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆ เช่น สื่อบุคคล โดยเฉพาะตัวบิดามารดาถือเป็นสื่อที่สำคัญที่สุดที่จะถ่ายทอดสิ่งที่เหมาะสมดีงามให้กับบุตร สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นภาพของจริงตามธรรมชาติ วิดีทัศน์ ของใช้ภายในบ้าน ตำราต่างๆ แบบเรียนสำเร็จรูป รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ บริเวณบ้าน บนถนน ต้นไม้ใบหญ้าและทุกสิ่งที่ได้พบเห็นใช้เป็นสื่อให้กับบุตรเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น สำหรับการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวได้มีการจัดทำบันทึกส่วนตัวของบุตรตั้งแต่เล็กๆ เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของบุตรตลอดเวลา รวมไปถึงกระบวนการทางจิตวิทยาที่บิดามารดาได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาใช้กับบุตร ซึ่งเป็นการตกผลึกข้อมูลของบุตรไว้เป็นเนื้อหาอย่างสมบูรณ์และนำไปใช้ใน การต่อยอดองค์ความรู้ และปรับแต่งพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุตรได้เป็นอย่างดี

1.6 การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ครอบครัวไม่ได้ประสานหรือขอความร่วมมือจากชุมชน แต่จะจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรโดยใช้สถานที่และสื่อที่หาได้ในชุมชนใกล้ๆ บ้าน เช่น ผักตบชวา หอยเชอรี่ วัด ให้บุตรได้เรียนรู้ชุมชนและแหล่งการเรียนรู้ของจังหวัดปทุมธานี แต่ครอบครัวได้พาบุตรไปเรียนรู้กับบุคคลอื่นภายนอกชุมชนค่อนข้างมาก เช่น การพาบุตรไปฝึกขี่ม้า วาดน้ำ เรียนภาษาอังกฤษกับผู้เชี่ยวชาญโดยตรง การพาบุตรเดินทางไปต่างจังหวัดเพื่อเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ เพื่อให้บุตรได้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครือข่ายสายตรง ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้บุตรด้วย การทำกิจกรรมกลุ่มครอบครัวร่วมเรียนรู้ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเรียนรู้กับครอบครัวบ้านเรียนด้วยกันและครอบครัวอื่นๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทั้งของบิดามารดาและบุตร ซึ่งทำให้บุตรสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักการทำงานเป็นทีม รู้จักปรับตัว ได้ฝึกระเบียบวินัยและเกิดทัศนคติที่ดีในการรวมกลุ่ม รวมทั้งได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ

2. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ “ครอบครัวนักกีฬา” ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความพึงพอใจที่ได้เห็นบุตรมีความสุขและสุขภาพจิตดีอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะบุตรได้เรียนรู้อย่างมีความสุขและมีอิสระทางความคิดของตัวเองค่อนข้างสูง สามารถเลือกทำอะไรได้ตามความสนใจและความต้องการของตัวเองเป็นหลัก โดยมีบิดามารดาคอยให้การสนับสนุนต่อยอดการเรียนรู้ให้กับบุตร ทำให้บุตรสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของตัวเองได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ส่งผลให้บุตรมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น เช่น สามารถควบคุมตัวเองได้ดีขึ้นจากที่เคยซนมาเริ่มเข้าใจการเข้าสังคม เข้าใจชีวิตของครอบครัว สามารถคิดได้ ทำได้ แก้ปัญหาได้ ทำอะไรได้ด้วยตัวเอง อ่านหนังสือรู้เรื่อง ได้ตอบกับผู้อื่นได้ มีเหตุผล มีความมั่นใจในตัวเอง กล้าแสดงออก มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักเคารพผู้ใหญ่ รู้จักปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับการประเมินของเขตพื้นที่การศึกษา “ครอบครัวนักกีฬา” ได้พาบุตรไปเข้ารับการประเมินระหว่างช่วงชั้นเรียบร้อยแล้ว โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์พูดคุยกับเด็ก ดูพัฒนาการและการโต้ตอบของเด็ก พร้อมทั้งรายงานที่ครอบครัวส่งไปให้ สำหรับการประเมินของจบช่วงชั้นครอบครัวยังไม่ได้ทำอย่างเป็นทางการ แต่ได้ให้บุตรทำการทดลองสอบข้อสอบมาตรฐาน (NT) เพื่อต้องการทราบพื้นความรู้ของบุตรว่า อยู่ในระดับใด ซึ่งก่อนสอบทางเขตพื้นที่การศึกษาจะถามความสมัครใจของครอบครัวก่อนว่า จะสอบหรือไม่ ครอบครัวตัดสินใจให้บุตรทดสอบและแจ้งความประสงค์กับเขตพื้นที่การศึกษาว่า จะไม่ขอนำผลการทดสอบมาเป็นตัวชี้วัดบุตร ผลออกมาบุตรได้คะแนนบางวิชาค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับเกณฑ์ในระบบ แต่ไม่มีผลกระทบต่อบุตรแต่อย่างใด เนื่องจากครอบครัวทราบว่าบุตรมีข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนในเรื่องใดและได้พยายามปรับแก้ให้บุตรอยู่เสมอ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการศึกษาเอกสาร ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์เพื่อแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องและเป็นจริงในเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จากครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 7 ครอบครัว

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 7 ครอบครัว สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ภูมิหลังของครอบครัว

ผลการวิจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษา จำนวน 7 ครอบครัว พบว่า เป็นครอบครัวที่บิดามีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 40-53 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท 2 ครอบครัวและปริญญาตรี 5 ครอบครัว ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว 3 ครอบครัว อาชีพอิสระ 2 ครอบครัว วิศวกรบริษัท 1 ครอบครัว และรับราชการ 1 ครอบครัว สำหรับมารดามีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 34-50 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท 2 ครอบครัว ปริญญาตรี 3 ครอบครัว และมีมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ครอบครัว ไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลครอบครัวและเลี้ยงดูบุตร 5 ครอบครัว ประกอบอาชีพส่วนตัว 1 ครอบครัว และรับราชการ 1 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีบุตร จำนวน 1-2 คน และมีอายุอยู่ในช่วง 4-14 ปี กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) 5 ครอบครัวและอยู่ในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) 2 ครอบครัว

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวได้นำแนวคิดตามพื้นฐานความเชื่อที่ครอบครัวยึดมั่นและศรัทธามาใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยมีแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ยึดหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลัก มี 4 ครอบครัว คือ ครอบครัวนักเขียน ครอบครัวอัจฉริยะน้อย ครอบครัวพระคริสต์และครอบครัวรักษาศีล และกลุ่มที่ยึดหลักที่เชื่อว่า มนุษย์มีความเป็นองค์รวมและมีศักยภาพสูงอยู่ในตัวบุตร และสามารถเรียนรู้โดยธรรมชาติของตนเองเป็นหลัก มี 3 ครอบครัว คือ ครอบครัวศิลปิน ครอบครัวนักอ่าน และครอบครัวนักกีฬา

2. เหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลการวิจัยเกี่ยวกับเหตุที่ครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรพบว่า แต่ละครอบครัวมีมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาแตกต่างกัน ตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิดความเชื่อของครอบครัว ลักษณะและศักยภาพของบุตรรวมทั้งความพร้อมของบุตร ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) ครอบครัวเห็นว่า การศึกษาในระบบไม่สามารถตอบสนองต่อพัฒนาการ และศักยภาพของบุตรได้อย่างเต็มที่ 2) ครอบครัวไม่พึงพอใจต่อระบบการเรียนการสอนของโรงเรียน 3) ครอบครัวเห็นว่า มีกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ออกมารองรับให้ครอบครัวจัดการศึกษาให้กับบุตรได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และ 4) ตัวเด็กมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับระบบของโรงเรียน

3. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 รวม 6 ด้าน มาเป็นประเด็นหลักในการเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยสาระต่างๆ ดังนี้ 1) การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน 2) การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง 4) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 5) การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และ 6) การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ นั้น ผลการวิจัยจากการศึกษาทั้ง 7 ครอบครัวพบว่า แต่ละครอบครัวได้ดำเนินการจัดด้วยวิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายบนพื้นฐานความพร้อมของครอบครัวและบุตรเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ทุกครอบครัวได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ทั้ง 6 ด้าน ด้วยกันทุกครอบครัว เพียงแต่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญในแต่ละเรื่องแตกต่างกันไปตามทัศนะของตัวเองเท่านั้น และเพื่อให้เห็นภาพโดยรวมเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นวิเคราะห์ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ และ 5) ด้านบทบาทของบิดามารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

3.1 ด้านหลักสูตร

ผลการวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรที่ครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ได้ดำเนินการจัดหรือกำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร พบว่า แต่ละครอบครัวมีแนวทางในการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ตามแนวคิดที่ครอบครัวเห็นว่า มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของบุตร โดยคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพของบุตรเป็นสำคัญ โดยมีแนวทางในการจัดเนื้อหาหลักสูตรแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การจัดกรอบหลักสูตรโดยอิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการที่ยึดมาตรฐานการเรียนรู้ตาม 8 กลุ่มสาระเป็นแนวทาง มี 4 ครอบครัว โดยมีแนวการจัดแยกเป็น 2 แนว คือ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระไว้ในแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวอย่างชัดเจน มี 2 ครอบครัว และไม่ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระไว้โดยตรง แต่ได้จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการในรูปของกิจกรรม โดยใช้แนวทางศาสนาและธรรมชาติศึกษาเป็นหลักเชื่อมต่อไปสู่ความรู้แยกย่อยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างมีนัยของความเป็นองค์รวม มี 2 ครอบครัว และ 2) การจัดกรอบหลักสูตรโดยไม่อิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ มี 3 ครอบครัว เป็นการจัดโดยครอบครัวเป็นผู้กำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ขึ้นเองตาม ความเหมาะสม ความสนใจและความถนัดของผู้เรียนเป็นหลัก โดยเนื้อหาหลักสูตรที่จัด ส่วนใหญ่ไม่ได้เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมของชีวิต โดยกำหนดขึ้นตามวิถีการดำเนินชีวิตและพื้นฐานความเชื่อของครอบครัว เช่น ใช้วิถีชีวิตจากกิจวัตรประจำวัน เลือกเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องตามช่วงวัยของบุตร ปลอมให้บุตรเรียนรู้อย่างอิสระและเป็นไปตามธรรมชาติด้วยตัวของบุตรเอง ใช้หลักทางศาสนาและใช้ความเชื่อตามหลักการศึกษาของออลดอร์ฟ ทั้งนี้ ในการจัดเนื้อหาหลักสูตรถึงแม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีแนวคิดและวิธีการที่ใช้แตกต่างกัน แต่มีลักษณะร่วมที่ชัดเจน คือ ทุกครอบครัวได้เลือกจัดตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียนเป็นสำคัญโดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่วนบิดามารดาจะคอยให้การสนับสนุนและร่วมเรียนรู้ไปกับบุตรทุกเวลา

3.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ได้ดำเนินการจัดให้กับบุตร พบว่า แต่ละครอบครัวมีวิธีการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไปตามสภาพความพร้อมและความเหมาะสมของครอบครัวและบุตรเป็นหลัก โดยได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงตามวิถีประเพณีในชีวิตประจำวัน และสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ครอบครัวได้เข้าไปสัมผัสเชื่อมโยง โดยให้บุตรได้เรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างอิสระจากเรื่องที่บุตรมีความสนใจและต้องการเรียนรู้ โดยเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการสาระความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่แยกส่วนกับวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกสิ่งมีการเชื่อมโยงกัน รวมทั้งการจัดให้บุตรได้เรียนรู้ผ่านผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง ผ่านประสบการณ์จริงจากสถานที่จริง และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เพื่อให้บุตรได้รับประสบการณ์ตรงที่หลากหลาย นอกจากนี้ครอบครัว

ได้มุ่งเน้นให้บุตรมีทักษะด้านการคิด การฟัง การอ่าน และการเขียน โดยมีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด ใช้การอ่าน การเล่นเกม การเขียนบันทึกถ่ายทอดประสบการณ์ นอกจากนี้ ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับบุตร โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ใช้การกระตุ้นเพื่อจุดประกายความสนใจ สร้างแรงจูงใจและใช้การลงมือทดลองด้วยตัวของบุตรเอง รวมทั้งใช้หลักกรรมทางศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ ในการจัดการเรียนการสอนครอบครัวได้มีการจัดระบบการเรียนใน 3 ลักษณะ คือ การกำหนดตารางที่แน่นอนตายตัว มี 3 ครอบครัว การกำหนดเป็นช่วงเวลากว้างๆ มี 1 ครอบครัวและไม่มีการกำหนดตาราง มี 3 ครอบครัว นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้กับบุตร ครอบครัวได้ใช้วิธีการของกระบวนการวิจัยสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ที่จัดให้กับบุตรด้วย

3.3 ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ของครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า ทุกครอบครัวเห็นความสำคัญของการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ จึงได้มีการนำสื่อต่างๆ มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรของตน ซึ่งได้แก่ สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อของจริงตามธรรมชาติและสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยเห็นว่า ทุกๆ สื่อมีความสำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ โดยแต่ละครอบครัวมีวิธีการเลือกที่แตกต่างกันไป ตามวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่เข้าไปสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถานการณ์ต่างๆ โดยพิจารณาจาก 2 ประเด็นหลัก คือ เลือกตามความสนใจของบุตรโดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามวัน เวลา และโอกาส มี 3 ครอบครัวและเลือกให้เชื่อมโยงกับสิ่งที่ต้องการให้บุตรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มี 4 ครอบครัว สำหรับแหล่งเรียนรู้ที่ครอบครัวเลือกให้บุตรได้เข้าไปเรียนรู้ มีทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนและแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวได้เลือกพาบุตรไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก ซึ่งได้แก่ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียนสอนภาษา ดนตรี กีฬา สถานประกอบการ แหล่งธรรมชาติต่างๆ สถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่ต่างๆ ที่ครอบครัวเข้าไปเชื่อมโยง รวมทั้งพาบุตรไปพบปะผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีความรู้ที่ฝังลึกจากประสบการณ์จริงที่ได้สัมผัสเรียนรู้ด้วยตัวเอง

3.4 ด้านการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนรู้ที่ครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ได้นำมาใช้กับบุตร พบว่า ทุกครอบครัวได้ทำการประเมินผลการเรียนรู้ของบุตร โดยได้มีการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการประเมินตามสภาพจริง จากพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงและสภาพความพร้อมของบุตรเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปวิธีการที่ครอบครัวได้นำมาใช้ในประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรได้เป็น 5 วิธี ซึ่งได้แก่ 1) สังเกตจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน

2) สังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุตร 3) พิจารณาจากผลงานและร่องรอยการเรียนรู้ของบุตร 4) ใช้การทดสอบจากแบบทดสอบหรือจากผู้เชี่ยวชาญ และ 5) ให้บุตรมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง ทั้งนี้ ครอบครัวต้องการทราบว่า บุตรมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และเป็นไปในทิศทางใด หากพบข้อบกพร่องในส่วนใด จะได้หาแนวทางปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการเรียนรู้ของบุตรให้ดีขึ้นต่อไป สำหรับการประเมินผลการเรียนรู้อีกด้านหนึ่งของทางเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของบุตร ผลการวิจัยพบว่ามีแนวทางในการประเมินแยกเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินระหว่างช่วงชั้นและการประเมินขอจบช่วงชั้น ซึ่งมีแนวทางในการประเมินที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การประเมินระหว่างช่วงชั้นจะมีการประเมินปีละ 1 ครั้ง โดยเน้นการสัมภาษณ์และทดสอบพัฒนาการพื้นฐานทั่วไปของเด็กตามเกณฑ์ของช่วงชั้น เช่น บวกลบเลขสองหลักได้ เป็นต้น สำหรับการประเมินขอจบช่วงชั้นจะเน้นการทดสอบวัดความรู้ด้วยการสอบจากข้อสอบมาตรฐาน (NT) ตามระดับชั้นเหมือนเด็กที่เรียนในระบบ พร้อมส่งรายงานผลที่ครอบครัวจัดทำขึ้นตามที่กำหนดไปประกอบการพิจารณาด้วย

3.5 ด้านบทบาทของบิดามารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของบิดาและมารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร จากครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า ทุกครอบครัวมีลักษณะร่วมที่เด่นชัด คือ เป็นครอบครัวที่บิดามารดามีความกล้าหาญ เข้มแข็ง อดทน เด็ดเดี่ยว มุ่งมั่นและจริงจังในการนำพาบุตรไปสู่จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ตนเองเชื่อมั่น โดยมีความเป็นอิสระทางความคิดและการกระทำในการจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยวิธีการของตนเอง เพื่อพัฒนาบุตรไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า บิดามารดาได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและบทบาทต่างๆ ของตัวเอง เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตร ซึ่งสามารถสรุปบทบาทสำคัญของบิดามารดาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ในฐานะผู้สอน บิดามารดาได้มีการพัฒนาตนเองโดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยีอยู่เสมอ มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตัวเอง โดยทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรเห็นจนเกิดการซึมซับและทำตามอย่าง นอกจากนี้ได้เอาใจใส่และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของบุตรอย่างใกล้ชิด โดยเรียนรู้ลักษณะนิสัยและวิถีประเพณีของบุตร เพื่อเลือกแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้กับบุตร และใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับบุตรอยู่เสมอ เพื่อให้บุตรได้พัฒนาการคิดอย่างมีเหตุผล ให้บุตรได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเลือกแนวทางการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนให้ความเคารพในสิทธิและความเป็นปัจเจกของบุตรบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย และ 2) ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ บิดาและมารดาจะคอยให้การสนับสนุนและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุตรได้พัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามเวลาและโอกาส เช่น การพาไปพบผู้รู้ ไปเรียนดนตรี กีฬาจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรง พาไปศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ นอกตำราจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เป็นสถานที่จริง นอกจากนี้ บิดามารดายังได้จัดเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของบุตร รวมทั้งคอยให้ความรัก

และกำลังใจแก่บุตรอยู่เสมอ นอกจากนี้ บิดามารดาได้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับบุตร จนกลายมาเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งครอบครัว

4. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการวิจัยเกี่ยวกับผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า ทุกครอบครัวมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของบุตร และมีความสุขที่ได้เห็นบุตรของตนเกิดการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นอย่างสร้างสรรค์ด้วยตัวเอง โดยได้มีการพัฒนาในทุกด้านไปพร้อมๆ กัน ทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตสำนึก มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มองทุกสิ่งเป็นองค์รวม มีทักษะการคิดที่เป็นระบบและมีเหตุผล รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง รู้จักเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ ทำให้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีเป็นไปตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ มีอิสระทางความคิดของตัวเอง และมีโอกาสได้ทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการ นอกจากนี้ ครอบครัวยังพึงพอใจต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในตัวบุตร ที่บ่งบอกถึงการเป็นคนที่มีความประพฤติดี จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นไปตามเป้าหมายที่ครอบครัวต้องการ คือ ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตนเอง มีระเบียบวินัย มีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ มีความใฝ่รู้ใฝ่ดี รักการอ่าน มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่น มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เห็นคุณค่าของการกระทำ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ เคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักเคารพผู้ใหญ่ มีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เห็นควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ภูมิหลังของครอบครัว

ผลการวิจัยภูมิหลังของครอบครัว พบว่า บิดามีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 40-53 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป 7 ครอบครัว ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวและอาชีพอิสระ 5 ครอบครัว สำหรับมารดามีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 34-50 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป 5 ครอบครัว ไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลครอบครัวและอบรมเลี้ยงดูบุตร 5 ครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีบุตร จำนวน 1-2 คน มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 4-14 ปี ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีอายุอยู่ในช่วงวัยทำงาน ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานมามากพอสมควร เป็นผู้ที่มีความรู้ดี จึงดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรได้ดี โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมของตัวเอง รวมทั้งได้ศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ

เพื่อพัฒนาตนเองให้ก้าวทันเทคโนโลยีที่ทันสมัยอยู่เสมออย่างไม่หยุดนิ่ง และประกอบอาชีพที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นอย่างมาก เช่น อาชีพธุรกิจส่วนตัวและอาชีพอิสระ ซึ่งมีถึง 5 ครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีเวลามากพอที่จะจัดการศึกษาให้กับบุตรได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวที่มารดาไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลครอบครัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด มีถึง 5 ครอบครัว ซึ่งมีผลทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรได้โดยสะดวกและราบรื่นด้วยดี เพราะไม่มีปัญหาเรื่องการไม่มีเวลาให้กับบุตรดังที่หลายครอบครัวประสบอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ ยุทธชัย เณิมชัย; และคนอื่นๆ (2543: 35-36) ที่ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและพัฒนาการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย” พบว่า ครอบครัวที่จะจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเองต้องมีความพร้อมด้านความรู้และเวลาที่ให้กับบุตรพอสมควร จึงจะดำเนินการได้อย่างราบรื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทุกครอบครัวสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่น ทั้งนี้เพราะ บิดามารดาเป็นผู้มีความรู้ อยู่ในเกณฑ์ดี ประกอบอาชีพที่เอื้ออำนวยในเรื่องเวลา อีกทั้งมารดาก็ไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำให้สามารถดูแลและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ เพราะมีเวลาอยู่กับบุตรตลอดทั้งวัน จึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรอย่างแนบแน่น จนสามารถรู้จักตัวตนของบุตรได้อย่างถ่องแท้ และด้วย ความรักอย่างลึกซึ้งที่มีต่อบุตรจึงอุทิศตนและเวลาทั้งหมดให้กับบุตรอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ความพร้อมในเรื่องความรู้และเวลาแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า บิดาและมารดาต้องทุ่มเททั้งแรงกาย แรงใจ และกำลังทรัพย์ เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร และจากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมและวิธีการดำเนินชีวิตของกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่มารดาจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุตร ซึ่งบุตรจะมีความผูกพันกับมารดามาก และมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น บุตรและมารดาจะมีการใช้ชีวิตร่วมกัน ทำอะไรด้วยกัน เรียนรู้ร่วมกัน ไปไหนก็จะไปด้วยกันทุกที่ ส่วนบิดาก็จะคอยให้การสนับสนุนและเข้ามาช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรทุกครั้งเมื่อมีเวลาและโอกาส และอีกสิ่งหนึ่งที่สังเกตเห็น คือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีบุตรเพียง 1-2 คน เท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากผลงานวิจัยของ อมรวิรัช นาคทรพร (2543: 77) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว : ประสบการณ์ของนานาชาติ” พบว่า ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีบุตร 2 คนขึ้นไป

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวได้นำแนวคิดตามพื้นฐานความเชื่อที่ครอบครัวยึดมั่นและศรัทธามาใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มครอบครัวที่ยึดหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลัก และกลุ่มครอบครัวที่ยึดหลักความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีศักยภาพสูงอยู่ในตัว สามารถเรียนรู้ได้เองโดยธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า กลุ่มครอบครัวที่ยึดหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลัก มี 4 ครอบครัว ที่มีความเชื่อว่า หลักธรรมคำสอนทางศาสนาจะนำพาชีวิตไปสู่การพัฒนาจิตใจและสร้างปัญญา เพื่อความถูกต้องและดีงามที่เป็นประโยชน์กับชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสังคม ซึ่งสามารถพัฒนาเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ เพื่อสร้างภูมิปัญญาให้กับบุตรอย่างไม่แยกส่วนกับวิถีชีวิต

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรวิรัช นาคทรพร (2543: 80) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว : ประสพการณ์ของนานาชาติ” พบว่า ลักษณะของบิดามารดาชาวตะวันตกที่เข้ามาจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่เคร่งศาสนาและมีความเชื่อทางศาสนา และยังสอดคล้องข้อมูลของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 20) ที่กล่าวถึง แนวคิดและนวัตกรรมการศึกษาทางเลือกของทางตะวันตกว่า จะมีความแนบแน่นกับศรัทธาและคำสอนทางศาสนา โดยให้ความสำคัญกับมิติในทางคุณธรรม ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและการเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตอันเป็นนิสรภาพ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ ยุทธชัย เณิมชัย; และคนอื่นๆ (2543: 34) ที่ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและพัฒนาการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย” พบว่า ภูมิหลังของครอบครัวมีลักษณะที่มีปรัชญาความเชื่อหรือแนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ สำหรับกลุ่มครอบครัวที่ยึดหลักความเชื่อว่า มนุษย์มีความเป็นองค์รวมและมีศักยภาพสูงอยู่ในตัว สามารถเรียนรู้ได้เองโดยธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะเห็นความสำคัญและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของตัวเองโดยไม่ต้องมีใครสอนและควรมีอิสระได้เลือกเรียนรู้ตามความสนใจโดยใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลาง สามารถพัฒนาความฉลาดทางกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในตัวเองได้ และนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มปรัชญามนุษยนิยม (Humanism) ที่ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่า มีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ทิตนา แชมมณี. 2545: 68)

2. มุลเหตุที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า แต่ละครอบครัวมีมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับบุตรแตกต่างกันตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิดความเชื่อของครอบครัว ลักษณะและศักยภาพของบุตร รวมทั้งความพร้อมของบุตร ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ครอบครัวเห็นว่า การศึกษาในระบบไม่สามารถตอบสนองต่อพัฒนาการและศักยภาพของบุตรได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะ การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำการจัดการเรียนการสอนโดยไม่ได้นำถึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นปัญหากับการเรียนรู้ของเด็กโดยเฉพาะกับเด็กที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น บุตรของครอบครัวอัจฉริยะน้อยซึ่งเป็นเด็กที่มีไอคิว (IQ) สูง เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ดี และมีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและบุตรของครอบครัวนักกีฬา ซึ่งเป็นเด็กที่มีสมาธิสั้น จะซนมาก ไม่อยู่นิ่ง ควบคุมตัวเองไม่ได้ ซึ่งครอบครัวเห็นว่า เด็กที่มีลักษณะเฉพาะต้องการการดูแลและการศึกษาเรียนรู้เป็นพิเศษ ซึ่งการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติไม่สามารถตอบสนองได้ จึงต้องตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ แลงจ์; และคนอื่นๆ (Lange; et al. 1999: Online) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัด

การศึกษาโดยครอบครัว : สาเหตุที่ผู้ปกครองมีการเผยแพร่และน่านโยบายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไปใช้” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุให้ผู้ปกครองจำนวนมากเลือกตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ต้องการจัดการศึกษาให้กับบุตรที่มีความสามารถพิเศษ และมีความต้องการที่แตกต่างจากเด็กอื่น

2. ครอบครัวไม่พึงพอใจต่อระบบการเรียนการสอนของโรงเรียน ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวมีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเห็นว่า การจัดการศึกษาไม่เป็นไปตามธรรมชาติ มีข้อจำกัดมากมายทั้งทางด้านหลักสูตร การจัดเนื้อหา การประเมินผล ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและธรรมชาติในการเรียนรู้ของเด็ก รวมทั้งใช้สาระวิชามากเกินไป ทำให้เด็กเกิดความเครียดและไม่มีความสุขกับการเรียน นอกจากนี้ ครอบครัวศิลปินเห็นว่า เป็นเรื่องของวิธีคิดมากกว่า เพราะวิธีคิดของครูในระบบโรงเรียนไม่เปิดกว้าง มีหลายประเด็นที่มองคนละมุมกัน ทำให้การเรียนรู้ของบุตรไม่เป็นไปตามที่ครอบครัวต้องการ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฮาร์เวย์ (Harvey. 1999) ที่ศึกษาเรื่อง “ความหวังสูงสุด การศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับค่านิยมของครอบครัวที่นำไปสู่การศึกษาโดยครอบครัว ในสภาพแวดล้อมต่างเชื้อชาติของมลรัฐฮาวาย” พบว่า ปัจจัยต่างๆ ในระบบโรงเรียนมีส่วนทำให้ครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวขึ้น

3. ครอบครัวเห็นว่า มีกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ออกมารองรับให้ครอบครัวจัดการศึกษาให้กับบุตรได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามสาระสำคัญที่กำหนดในมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งทำให้ครอบครัวที่บุตรประสบปัญหาไม่สามารถเรียนในระบบโรงเรียนได้ เกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น จึงตัดสินใจออกมาจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเอง ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543: 120) ที่ศึกษาเรื่อง “การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในส่วนของปัจจัยภายนอกประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ การมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่

4. ตัวเด็กมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับระบบของโรงเรียน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กโดยตรงที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบของโรงเรียน และสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน โดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับครูและเพื่อนที่ไม่เข้าใจ และมองว่าบุตรเป็นเด็กมีปัญหา เช่น ครูไม่รับฟังเหตุผลของเด็ก มีการลงโทษ ทำให้เด็กรังเกียจการลงโทษ โดนเพื่อนรังแก ทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างมาก เช่น ถูกเพื่อนว่า บื้อบ้าง โง่งบ้าง ปัญญาอ่อนบ้าง ครูก็ไม่ใส่ใจแก้ปัญหา ทำให้เด็กเครียดและเก็บกดมาก เริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าวและเริ่มหนีโรงเรียน ซึ่งแสดงว่า เด็กไม่ไหวแล้วซึ่งครอบครัวเห็นว่า หากปล่อยไว้จะเกิดผลเสีย จึงตัดสินใจออกมาจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543: 120) ที่ศึกษาเรื่อง “การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในส่วนของปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัญหาบุตรกับโรงเรียน

จากการสัมภาษณ์พูดคุยและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ผู้วิจัยพบว่า ทุกครอบครัวมีความสุขและพึงพอใจกับการดำเนินการจัดการศึกษาโดย

ครอบครัวที่ตนเองได้ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเองตามแนวทางนี้ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ทุกครอบครัวมีแนวคิดร่วมกัน คือ ความปรารถนาที่จะเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรและครอบครัว ด้วยสำนึกในศีลธรรมอันดีงามโดยไม่ไปล่วงละเมิดต่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เบอร์เกอร์ (Berger. 1981: 150-151) ที่ได้กล่าวว่า “ผู้ปกครองจะมีความรู้สึกมั่นคง และสบายใจที่จะคิดทำสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อบุตรหลานของตนเอง” และที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน คือ บุตรของทุกครอบครัวมีความสุขและสนุกกับการเรียน ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวได้ยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้บุตรเป็นผู้กำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจและความต้องการ โดยได้เรียนรู้อย่างอิสระเป็นไปตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพที่มีอยู่ในตัว ทำให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดีและสามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างสร้างสรรค์ ดังเช่น ครอบครัวนักเขียน บุตรสามารถเขียนหนังสือนวนิยายเป็นของตัวเองได้เป็นเล่ม ครอบครัวศิลปิน บุตรมีผลงานด้านศิลปะที่โดดเด่น และสามารถนำออกแสดงในงานนิทรรศการของตัวเองถึง 3 ครั้ง ครอบครัวรักบุญและครอบครัวนักกีฬา บุตรมีความสามารถด้านกีฬาได้ลงแข่งขันกีฬเทนนิสและกีฬาว่ายน้ำ จนได้รับรางวัลมากมาย และครอบครัวอัจฉริยะน้อย บุตรเป็นเด็กที่มีไอคิวสูง ได้เรียนรู้ตามศักยภาพที่มีพัฒนาการก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยบิดาได้ทำการสอนเนื้อหาวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปถึงชั้น ม.4 หรืออยู่ในช่วงชั้นที่ 3 ซึ่งตามเกณฑ์อายุ บุตรจะต้องเรียนอยู่ในช่วงชั้นที่ 1 เท่านั้น

3. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า แต่ละครอบครัวได้ดำเนินการจัดด้วยวิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายบนพื้นฐานความพร้อมของครอบครัวและบุตรเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ทุกครอบครัวได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ทั้ง 6 ด้าน ด้วยกันทุกครอบครัว เพียงแต่ให้น้ำหนักความสำคัญในแต่ละเรื่องแตกต่างกันไปตามทัศนะของตนเองเท่านั้น และเพื่อให้เห็นภาพโดยรวมเกี่ยวกับวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว ผู้วิจัยได้สรุปแยกประเด็นวิเคราะห์ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ และ 5) ด้านบทบาทของบิดามารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

3.1 ด้านหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่า แต่ละครอบครัวมีแนวทางในการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามแนวคิดที่ครอบครัวเห็นว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของบุตร โดยคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพของบุตรเป็นสำคัญ โดยมีแนวทางในการจัดเนื้อหาหลักสูตรแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การจัดกรอบหลักสูตรโดยอิง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการที่ยึดมาตรฐานการเรียนรู้ตาม 8 กลุ่มสาระเป็นแนวทาง ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวต้องการใช้เป็นแนวทางเพื่อไม่ให้หลงทาง และเพื่อให้รู้ว่าจะต้องจัดเนื้อหาอะไรบ้างให้บุตรได้เรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งมีทั้งยึดเนื้อหาตาม 8 กลุ่มสาระอย่างชัดเจนและไม่ยึดโดยตรงแต่ใช้เป็นตัวเทียบเคียงเท่านั้น ทั้งนี้ ครอบครัวได้จัดโดยใช้หลักการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามแนวทางของตัวเองที่ยึดหยุ่นไปตามความพร้อมและความสนใจของบุตรเป็นสำคัญ สามารถเชื่อมโยงเข้ากับมาตรฐานการเรียนรู้ตาม 8 กลุ่มสาระได้ทุกวิชา ซึ่งทำให้บุตรได้มีความรู้พื้นฐานที่ครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ ยังเล็งเห็นว่า การจัดเนื้อหาหลักสูตรที่อิงกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการจะช่วยทำให้ไม่เกิดปัญหาในการประเมินผลการเรียนของบุตรในภายหลัง และหาวันใดที่บุตรต้องการกลับเข้าสู่การศึกษาในระบบก็สามารถกระทำได้โดยไม่รู้สึกว่ตนเองขาดความพร้อมแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย; และคนอื่นๆ (2543ก: 303) ที่ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและพัฒนากการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย” พบว่า ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวเริ่มต้นจากการใช้เนื้อหาสาระตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นข้อพิจารณาว่า บุตรควรจะต้องเรียนรู้เนื้อหาอะไรบ้างตามระดับวัยและเมื่อนำมาใช้จริงมีการพลิกแพลงยืดหยุ่นไปตามความพร้อมและความสนใจของบุตรเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจรศักดิ์ อินทรโสภา (2549: 79) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว” พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่จะยึดหลักการที่ยืดหยุ่นไปตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีบางส่วนที่ยึดถือตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไชเบอร์ท (Seibert. 2007) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นกรณีตัวอย่างของเขตการศึกษาเดลาแวร์ (Delaware) และมิลฟอร์ด (Milford)” พบว่า เด็กสามารถที่จะกลับเข้ามาเรียนในระบบได้

สำหรับอีกลักษณะหนึ่งเป็นการจัดกรอบหลักสูตรโดยไม่อิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดโดยครอบครัวเป็นผู้กำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ขึ้นเองตามความเหมาะสม ความสนใจและความถนัดของผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวมองเห็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุตร และต้องการให้บุตรได้เรียนรู้อย่างมีความสุขและเต็มตามศักยภาพ โดยบูรณาการเชื่อมโยงสรรพวิชากับวิถีชีวิตที่เป็นจริงผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในวิถีชีวิตประจำวัน จึงเลือกจัดให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของบุตรเป็นสำคัญ ซึ่งเนื้อหาหลักสูตรที่จัดส่วนใหญ่ไม่ได้เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมของชีวิต ทั้งนี้ ครอบครัวได้เลือกเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องตามช่วงวัยของบุตร โดยปล่อยให้บุตรได้เรียนรู้อย่างอิสระและเป็นไปตามธรรมชาติด้วยตัวของบุตรเอง ซึ่งกำหนดขึ้นตามวิถีการดำเนินชีวิตและพื้นฐานความเชื่อของครอบครัวด้วยแนวทางที่หลากหลาย เช่น ใช้วิถีชีวิตจากกิจวัตรประจำวัน ใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้กิจกรรมกีฬา ใช้หลักทางศาสนาและใช้ความเชื่อตามหลักการศึกษา วอลดอร์ฟ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรวิรัช นาคทรพร (2543: 17) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว : ประสบการณ์ของนานาชาติ” พบว่า บิดามารดาสามารถเลือก

และปรับแนวทางการจัดหลักสูตรและการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของ บุตรได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ อุทัย ดุลยเกษม (2547: 230) ที่กล่าวว่า “การจัดการศึกษา โดยครอบครัวไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตรตามแบบของรัฐ แต่จัดตามความถนัดและศักยภาพของเด็ก ไม่จำเป็นต้องเรียนตามลำดับชั้น” นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฮัมฟรีย์ (Humphrey. 1998) ที่ศึกษาเรื่อง “ทำไมผู้ปกครองจึงเลือกจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเอง” พบว่า ครอบครัว สามารถจัดการศึกษาให้กับบุตรได้ตามความเชื่อของตน ตลอดจนสามารถจัดหลักสูตรได้ตาม ความสนใจและความถนัดของเด็กแต่ละคน มีอิสระในการเลือกหลักสูตรการเรียนการสอน ทำให้เด็ก มีโอกาสได้รับเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าโดยไม่มีการจำกัดเวลา

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การจัดเนื้อหาหลักสูตรที่ครอบครัวจัดไม่ว่าจะเป็นการจัดในลักษณะใดทุกครอบครัวจะเลือกจัดตามความสนใจและความถนัดของบุตรเป็นหลัก โดยยึดหลักผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง ส่วนบิดามารดาจะคอยให้การสนับสนุนและร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับบุตรทุกเวลา โดยบาง ครอบครัวมีการกำหนดระบบการเรียนที่ตายตัว เพื่อให้บุตรได้เห็นกรอบหรือแนวทางการพัฒนา การเรียนรู้ของตนเองอย่างชัดเจน ส่วนครอบครัวที่ไม่ได้กำหนดระบบการเรียนที่ตายตัว ต้องการให้ บุตรได้ฝึกฝนตนเองอย่างอิสระ มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ไปตาม วิธีชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อมที่เข้าไปร่วมสัมพันธ์ทำให้บุตรมีความพึงพอใจและเรียนรู้ได้อย่างมี ความสุข ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 13) ที่กำหนดในมาตรา 24 (1) ที่ระบุว่า “การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนันทา ธนฤกษ์ชัย (2544) ที่ศึกษา เรื่อง “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัยไทย” พบว่า แต่ละ ครอบครัวพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระยืดหยุ่นตามความต้องการและความสนใจของบุตร โดยใช้ เนื้อหาสาระจากสิ่งที่บุตรพบเห็นในชีวิตประจำวัน

3.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า แต่ละครอบครัวมีวิธีการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันไปตาม สภาพความพร้อมและความเหมาะสมของครอบครัวและบุตรเป็นหลัก โดยได้ดำเนินการจัด กระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรจากสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงตามวิถีประเพณีในชีวิตประจำวัน และสภาพแวดล้อมรอบตัวครอบครัวได้เข้าไปสัมพันธ์เชื่อมโยง โดยให้บุตรได้เรียนรู้ด้วยตัวเองอย่าง อิสระเป็นไปตามธรรมชาติของตัวบุตรเอง จากเรื่องที่บุตรมีความสนใจและต้องการเรียนรู้โดย เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการสาระความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมโดยไม่แยกส่วนกับ วิธีชีวิตประจำวันซึ่งทุกสิ่งมีการเชื่อมโยงกัน ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวต้องการให้บุตรได้เรียนรู้สาระ ความจริงของชีวิต มีทักษะชีวิตที่ดีเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ โดยบูรณาการทุกสาระเข้ากับชีวิต และ ให้มองทุกสิ่งอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547ก: 50) ที่กล่าวถึง วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบครอบครัวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

อย่างบูรณาการว่า “การเรียนรู้โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันมากที่สุด มีการคลี่คลายจากการเอา “วิชา” เป็นตัวตั้งเปลี่ยนเป็นมุ่งเข้าหาสาระการเรียนรู้อันเป็นองค์รวมของชีวิต เพื่อการเรียนรู้ “ความจริง” ของชีวิต สังคม ธรรมชาติอย่างมีความสมดุล ผสมผสานทั้งความรู้ทางสากล กับภูมิปัญญาไทย ตะวันตกกับตะวันออก วิทยาศาสตร์กับศาสนา โดยมี “ชีวิต” เป็นแกนหลัก บูรณาการอยู่ในทุกสาระ” ทั้งนี้ ครอบครัวได้จัดให้บุตรได้เรียนรู้ผ่านผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง ผ่านประสบการณ์จริง จากสถานที่จริงและได้ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เพื่อให้บุตรได้รับประสบการณ์ตรงที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เพียเจต์ (Wadsworth. 1996: 13-20, citing Piaget. 1952) ที่กล่าวว่า “พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเกิดขึ้นจากการที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว” และสอดคล้องกับแนวคิดของ เฮอบาร์ต (ทิสนา แชมมณี. 2545: 47-49; อ้างอิงจาก Herbart) ที่เชื่อว่า “การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า และสั่งสมประสบการณ์ไว้” สำหรับการฝึกให้บุตรได้เรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติและสัมผัสเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวเห็นว่า การเรียนรู้ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงหรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและได้องค์ความรู้ที่ฝังลึก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บรูเนอร์ (ทิสนา แชมมณี. 2545: 66-67; อ้างอิงจาก Bruner. 1963: 1-54) ที่กล่าวถึง ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ในขั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) ว่า “เด็กสามารถสร้างมโนภาพในใจได้และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้” และในขั้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) ว่า “การเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่างๆ การลงมือกระทำช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ” ทั้งนี้ ทำให้บุตรได้พัฒนาทักษะทางด้านการคิด สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล สามารถคิดเป็น ทำเป็นและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เกิดการใฝ่รู้ ใฝ่ตนเองได้และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5) ตามที่กำหนดในมาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี”

นอกจากนี้ ครอบครัวได้มุ่งเน้นให้บุตรมีทักษะด้านการคิด การฟัง การอ่านและการเขียนที่แตกต่างกันไป เช่น บางครอบครัวเน้นการคิดการฟังด้วยการถามตอบ และพูดคุยแลกเปลี่ยน บางครอบครัวเน้นการอ่านที่หลากหลาย เพราะครอบครัวเห็นว่า ความรู้จะเกิดจากการอ่านที่หลากหลาย ดังนั้น ทุกครอบครัวจึงให้ความสำคัญกับการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้กับบุตร เพราะต้องการให้บุตรเกิดการใฝ่รู้ และจากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ภายในบ้านจะมีมุมหนังสือหรือห้องสมุด หรือโต๊ะหนังสือให้บุตรได้ศึกษาเรียนรู้กันทุกครอบครัว และได้มีการกล่าวถึงความสำคัญของการอ่าน จากครอบครัวนักอ่านว่า “...คนที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตไม่มีใครไม่อ่านหนังสือ” ทั้งนี้ ครอบครัวได้มีวิธีการส่งเสริมหรือกระตุ้นให้บุตรเกิดการซึมซับนิสัยรักการอ่านด้วยการทำเป็นแบบอย่างให้บุตรเห็นแล้วทำตามอย่าง อ่านหนังสือให้บุตรฟังก่อนนอนทุกคืนและจัดหา

หนังสือที่น่าสนใจมาไว้ให้บุตรได้อ่าน เช่น วรรณกรรมต่าง ๆ นิทานเชิงสร้างสรรค์ หนังสือเกี่ยวกับพืชและสัตว์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 47) ที่ศึกษาเรื่อง “เด็กปฐมวัยของสหรัฐอเมริกา : รายงานการพัฒนาและการเรียนรู้” พบว่า บิดามารดาสมาทการกระตุ้นการเติบโตทางสติปัญญาของบุตร ด้วยการอ่านหนังสือให้บุตรฟัง และสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ที่ เพียเจต์ และ วีก็อตสกี (ทิสนา แชมมณี: และคนอื่นๆ. 2545: 22-23: อ้างอิงจาก Piaget & Vygotsky. n.d.) ได้อธิบายว่า โครงสร้างทางสติปัญญา (Schema) ของบุคคลมีการพัฒนาผ่านทางกระบวนการการดูดซึมหรือซึมซับ (Assimilation) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวความคิดของ โฮลดเวย์ (Raines & Canady. 1990: 224; citing Holdaway. n.d.) ที่กล่าวว่า “เด็กที่มาจากบ้านที่แวดล้อมด้วยหนังสือ มีประสบการณ์ในการที่บิดามารดาอ่านหนังสือให้ฟัง จะสามารถอ่านออกก่อนเข้าเรียน โดยเด็กสามารถอ่านออกทั้งที่ไม่มีการสอนจากบิดามารดา” นอกจากนี้ ยังมีประสบการณ์จากครอบครัวหนึ่งที่กล่าวถึง พฤติกรรมการใฝ่รู้ของบุตรว่า “...พอเดินผ่านร้านหนังสือลูกจะวิ่งเข้าร้านไปอ่านหนังสือยากๆ ในร้าน บางครั้งแอบไปอ่านหนังสือที่เขาสนใจแล้วมาเล่าให้แม่ฟังก็มี” ทั้งนี้ ทุกครอบครัวรู้สึกพอใจที่เห็นบุตรรักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 13) ที่กำหนดในมาตรา 24 (3) ที่ระบุว่า “จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง”

สำหรับการฝึกทักษะและกระบวนการคิด โดยเน้นเรื่องการคิดและการฟังด้วยการถามตอบและพูดคุยแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ครอบครัวเห็นว่า มีส่วนสำคัญที่ต้องปลูกฝังให้บุตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ครอบครัวเล็งเห็นว่า คนที่รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบและมีเหตุผล จะช่วยให้สามารถดำเนินชีวิตของตนอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และสืบเนื่องจากธรรมชาติของเด็กที่มีความสงสัยอยากรู้อยากเห็นอยู่ตลอดเวลา บิดามารดาจะต้องรับฟังและพยายามสอดแทรกกระบวนการคิดที่เป็นระบบ และให้บุตรมีอิสระทางความคิด การจัดการและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ส่วนบิดามารดาจะคอยดูแลให้คำชี้แนะในทางที่ถูกที่ควร โดยการพูดคุยบอกกล่าวทุกกิจกรรมที่ทำร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุตรอย่างให้ออกาสของการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนพูดคุยอย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชนาธิป พรกุล (2544: 173) ที่กล่าวว่า “การสอนทักษะการคิดต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดวิเคราะห์และการคิดอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องฝึกให้มีทักษะการคิดต่างๆ” ทั้งนี้ ครอบครัวยังมีวิธีการส่งเสริมให้บุตรได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด ใช้การอ่าน การเล่น การเขียนบันทึกถ่ายทอดประสบการณ์ ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวต้องการให้บุตรได้พัฒนาการเรียนรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ เช่น บางครอบครัวบุตรชอบงานศิลปะก็จะให้บุตรใช้กระบวนการทางศิลปะ เขียนบันทึกถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มา บางครอบครัวบุตรชอบอ่านหนังสือก็จะให้บุตรได้อ่านอย่างเต็มที่ เมื่ออ่านแล้วทำให้บุตรรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลได้ด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บรูเนอร์ (ทิสนา แชมมณี.

2545: 66-67; อ้างอิงจาก Bruner. 1963) ที่กล่าวว่า “การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือ การให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตัวเอง (Discovery Learning) นอกจากนี้ ครอบครัวได้ส่งเสริมให้บุตรได้ฝึกคิดอย่างมีเหตุผลและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับบุตร โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ใช้การกระตุ้นเพื่อจุดประกายความสนใจ สร้างแรงจูงใจ และใช้การลองผิดลองถูกด้วยตัวบุตรเอง รวมทั้งใช้หลักกรรมทางศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพราะ บิดามารดาเห็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุตร จึงต้องการให้บุตรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและสามารถพัฒนากระบวนการคิด ให้สามารถคิดเป็นทำเป็นและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องได้เต็มศักยภาพ ซึ่งเป็นไปตามแนวการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 12-13) ตามที่กำหนดในมาตรา 22 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” และมาตรา 24 (3) ที่ระบุว่า “การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง” และจากที่ครอบครัวเลือกใช้การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้เพราะ บิดามารดาต้องการให้บุตรได้เห็นในสิ่งที่บิดามารดาทำเป็นตัวอย่าง บุตรจะได้เกิดการซึมซับและทำตามอย่าง เช่น ครอบครัวนี้ภรรยาอ่านบิณฑาตาชอบอ่านหนังสือมาก บุตรได้เห็นตัวอย่างจากบิดามารดาแล้วทำตาม ทุกวันนี้บุตรชอบอ่านหนังสือมากเช่นกัน ส่วนครอบครัวที่เลือกใช้การกระตุ้นเพื่อจุดประกายความสนใจและใช้การสร้างแรงจูงใจ เพราะบิดามารดาตระหนักดีว่า สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการของบุตรจะเกิดพลังในการเรียนรู้อย่างมากและเกิดการเรียนรู้ได้ดีด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสนามของ เคิร์ท เลวิน (ทิตนา แชมมณี. 2545: 59-60) ที่กล่าวว่า “พฤติกรรมของมนุษย์มีพลังและทิศทาง สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการของตนจะมีพลังเป็นบวก และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีแรงจูงใจหรือแรงขับที่จะกระทำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตนต้องการ” สำหรับครอบครัวที่เลือกใช้การลองผิดลองถูกด้วยตัวของบุตรเอง ทั้งนี้เพราะ บิดามารดาต้องการให้บุตรได้สัมผัสเรียนรู้ทุกสิ่งด้วยตัวเองก่อน ปลอ่ยให้บุตรทำเองไปก่อน แล้วบิดามารดาค่อยมาควบคุมปรับแต่งแก้ไขให้เหมาะสมภายหลัง จนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและนำไปเชื่อมโยงกับการเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเชื่อมโยงของ ธอร์นไดค์ (ทิตนา แชมมณี. 2545: 50-51; อ้างอิงจาก Thorndike. n.d.) ที่เชื่อว่า “บุคคลจะมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้น เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ”

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทำให้บุตรมีพัฒนาการด้านความคิด สามารถคิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง มีความมั่นใจในตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้กับการกระทำ

ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุในมาตรา 22 และมาตรา 24 (3) ดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ แต่ละครอบครัวมีวิธีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่แตกต่างกันตามแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละครอบครัว เช่น ใช้การเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดา ใช้การพูดคุยว่ากล่าวตักเตือน ใช้การให้บุตรเกิดการตระหนักรู้ด้วยตัวเอง และใช้หลักธรรมตามแนวทางศาสนา ซึ่งทุกครอบครัวได้ยึดถือเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรของตนมาโดยตลอด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจรศักดิ์ อินทรโสภา (2549: 81) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว” พบว่า บางครอบครัวใช้หลักทางศาสนาจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิตและพัฒนาจิตวิญญาณ นอกจากนี้ ครอบครัวยังมีความคาดหวังให้บุตรของตนเป็นคนที่มีความดี จริยธรรม ซึ่งได้แก่ มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู มีน้ำใจ มีความใฝ่รู้ใฝ่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะ เป็นธรรมชาติของบิดามารดาทุกคนที่ต้องการให้บุตรมีความเข้มแข็ง สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา สามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พร้อมจะก้าวไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5) ที่กำหนดในมาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และดำเนินการเป็นไปตามมาตรา 24 (4) ที่ระบุว่า “จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา”

สำหรับการดำเนินการที่ครอบครัวได้นำวิธีการของกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่า ทุกครอบครัวได้มีการใช้วิธีการของกระบวนการวิจัยสอดแทรกอยู่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร แต่อาจจะไม่ทราบว่า สิ่งที่ครอบครัวทำก็ถือว่าเป็นวิถีทางการวิจัย เช่น การติดตามพัฒนาการของบุตรอย่างต่อเนื่อง ด้วยการสังเกต บันทึก ศึกษา ค้นคว้าข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้ของบุตรอยู่เสมอ ซึ่งจะช่วยให้เห็นพัฒนาการของบุตรได้ตลอด เป็นการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งสอดคล้องกับสำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา (2549: ออนไลน์) ที่กล่าวว่า “ผู้สอนต้องสามารถนำการวิจัยเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ สามารถนำกระบวนการวิจัยมาบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้หรือการสอน”

3.3 ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวเห็นความสำคัญของการใช้สื่อในการเรียนรู้ จึงได้มีการนำสื่อต่างๆ มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรของตน ซึ่งได้แก่ สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อของจริงตามธรรมชาติ และสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยเห็นว่า ทุกๆ สื่อมีความสำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ของบุตร โดยพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความสนใจของบุตรและเลือกให้เชื่อมโยงกับสิ่งที่ต้องการให้บุตรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวเห็นว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของบุตร โดยเฉพาะการเตรียมสื่อต่างๆ ให้บุตรได้ใช้ในการเรียนรู้ จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดี และเข้าถึงความรู้ได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 23) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษา” พบว่า สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในครอบครัว มีผลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับแนวคิดของ เบอร์เกอร์ (Berger. 1981: 150-151) ที่ได้กล่าวว่า “ผู้ปกครองมีเทคนิคและทักษะในการจัดสภาพแวดล้อมในบ้าน เพื่อให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรและการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญศิริ มีสำราญ (2544) ที่ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่ใช้ระบบการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล” พบว่า ครอบครัวมีความเชื่อมั่นต่อศักยภาพในการพัฒนาของเด็กที่จะบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งที่ได้รับจากสื่อบุคคลและธรรมชาติ สื่อบุคคลที่สำคัญ คือ กลุ่มบุคคลทั้งที่เป็นครอบครัวโฮมสคูลอื่นๆ และกลุ่มบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ แสงเดือน นนทเปารยะ (2546: 79) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ในสังคมไทย” พบว่า บิดามารดาให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับพัฒนาการและความต้องการของบุตร มีการจัดเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลาย ทั้งนี้ ทุกครอบครัวได้มีการนำสื่อต่างๆ มาใช้ในการเรียนรู้ เช่น สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อของจริงตามธรรมชาติและสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยเห็นว่า ทุกๆ สื่อมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุตรเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนันทา ธนฤกษ์ชัย (2544) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัยไทย” พบว่า ทุกครอบครัวมีสื่อวัสดุที่ใช้กับกิจกรรมศิลปะและหนังสือเด็กประเภทต่างๆ ของเล่นที่เป็นเกมการศึกษา รวมทั้งของเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง และใช้ทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งหมด เช่นเดียวกับงานวิจัยของ วริศรา วงษ์ขำ (2544: 102) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” พบว่า มีการใช้สื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือ สื่อของจริง โทรทัศน์ วิทยุ วีดิทัศน์ เทป ซีดีรอม และคอมพิวเตอร์ ประสพการณ์จริง และสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเองมาประกอบการเรียนการสอน

สำหรับแหล่งเรียนรู้ที่ครอบครัวเลือกให้บุตรได้เข้าไปเรียนรู้ มีทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนและแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ภายนอกที่ครอบครัวส่วนใหญ่ได้พาบุตรไปเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนรถไฟ สถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียนสอนภาษาดนตรี กีฬา สถานประกอบการ แหล่งธรรมชาติต่างๆ สถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่ที่ครอบครัวเข้าไปเชื่อมโยง รวมทั้งพาบุตรไปพบปะผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวต้องการให้บุตรได้เรียนรู้และเกิดประสบการณ์ตรงจากสื่อของจริง สถานที่จริง จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถในด้านต่างๆ โดยตรง ซึ่งจะช่วยให้บุตรเกิดการเรียนรู้ได้ดี เกิดความประทับใจและมีความรู้ที่ฝังลึกจากประสบการณ์จริงที่ได้สัมผัสเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วริศรา วงษ์ขำ (2544: 102) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” พบว่า สถานที่ที่ครอบครัวใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีทั้งในบ้านและนอกบ้าน บิดามารดาให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและตรงตามความสนใจของเด็ก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547: 262) ที่ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย” พบว่า บิดามารดาจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตรแล้ว ยังพาไปตามแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ได้สัมผัสสื่อของจริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2544: 10) ที่กล่าวว่า “ถ้าแหล่งการเรียนรู้ สถานที่เพื่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ยิ่งมากเท่าไร ย่อมจะยิ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ได้มากขึ้นเท่านั้น”

3.4 ด้านการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวได้ทำการประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรโดยมีการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการประเมินตามสภาพจริงจากพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงและสภาพความพร้อมของบุตรเป็นหลัก ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สังเกตจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน สังเกตจากพฤติกรรมการเรียนรู้ พิจารณาจากผลงานและร่องรอยการเรียนรู้ ใช้การทดสอบจากแบบทดสอบหรือจากผู้เชี่ยวชาญและให้บุตรมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวต้องการดูพัฒนาการของบุตรที่เกิดขึ้นจริง เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของบุตร และมีแนวคิดว่าการประเมินผลสามารถทำได้หลายวิธีไม่จำเป็นต้องใช้การประเมินด้วยการทดสอบเพียงอย่างเดียว เพราะการประเมินที่หลากหลายจะช่วยให้เห็นพัฒนาการทางการเรียนรู้ของบุตรได้ง่ายและชัดเจนกว่า ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ เอกรินทร์ สีมหาศาล (2546: 24-26) และวัฒนาพร ระเบียบทุกข์ (2542: 53-63) ที่กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการประเมินตามสภาพจริง ว่าเป็นการประเมินที่ใช้ข้อมูลที่หลากหลาย กระทำไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ของผู้เรียน เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเด่นชัด ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นชีวิตจริง และเน้นการประเมินตนเองของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วริศรา วงษ์ขำ (2544: 98) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” พบว่า ด้านการวัดและประเมินผลครอบครัวใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่นเดียวกับงานวิจัยของ

จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547: 246) ที่ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย” พบว่า มีการประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริงเช่นกัน และสอดคล้องกับแนวคิดของ ยุทธชัย เณลิมชัย; และคนอื่นๆ (2543ก: 313-314) ที่กล่าวถึง แนวทางการประเมินผลว่า มุ่งให้เห็นพัฒนาการของบุตรอย่างแท้จริงไม่ใช่การคัดเลือก เป็น การประเมินผลที่มีความหลากหลายในวิธีการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพา น้อยพราย (2546: 66) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School)” พบว่า การประเมินผลผู้ปกครองใช้วิธีการหลากหลาย เพื่อประเมินตามสภาพจริง เช่น จากการสังเกต พูดคุย จดบันทึก ดูผลงานของเด็ก และให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไชเบอร์ท (Seibert. 2002) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นกรณีตัวอย่างของเขตการศึกษาเดลาแวร์ (Delaware) และมิลฟอร์ด (Milford)” พบว่า การประเมินผลก็เป็นในลักษณะของการดูจากภาพรวมของเด็ก อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 14) ในมาตรา 26 ที่ระบุว่า “การประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบความรู้ไม่ในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา”

จากการสัมภาษณ์และการสังเกต ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสเรียนรู้ พบว่า ในส่วนของการประเมินผลที่ครอบครัวเป็นผู้ดำเนินการเอง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นไปในแนวเดียวกัน คือ ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทำให้ครอบครัวได้เห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นกับบุตร เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพของบุตร เป็นการประเมินผลที่มุ่งประเมินทางด้านพัฒนาการของบุตรเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะ ครอบครัวเห็นว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาของผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีพัฒนาการไปตามธรรมชาติและศักยภาพของตัวผู้เรียน ดังนั้น ครอบครัวจึงยึดแนวทางในการประเมินผลที่เป็นไปตามหลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ดังที่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 77) ได้กล่าวว่า “การประเมินผลควรจะต้องบ่งบอกถึงผลสัมฤทธิ์ที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของตัวผู้เรียนในสภาพที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด และบอกถึงพัฒนาการในลักษณะของการ “ทำอะไรได้” มากกว่าจะบอกเพียง “รู้อะไร” และมุ่งเพื่อการพัฒนาโดยแท้จริง โดยคำนึงถึงสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจที่แตกต่างกันของผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถกำหนดทิศทางการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และก้าวหน้าไปบนเส้นทางที่เหมาะสมของแต่ละคน และเป็นไปตามปรัชญาพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริงที่ว่า การประเมินแนวใหม่ มุ่งเน้นกระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) ที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่า ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้อย่างไร และทำไมจึงเรียนรู้เช่นนั้น และเชื่อว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ

ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบความคิดซึ่งกันและกัน (สมศักดิ์ ภูวิภาตววรรณ. 2545: 10-11)

ทั้งนี้ ตัวผู้เรียนที่มีศักยภาพหรือความสามารถที่เป็นจุดเด่น ก็อาจจะไปได้เร็วกว่าเกณฑ์ปกติ ส่วนผู้เรียนที่ไม่มีความถนัดในบางเรื่อง อาจต้องการเวลาในการพัฒนามากกว่าเกณฑ์ปกติเช่นกัน ดังเช่น ครอบครัวอัจฉริยะน้อยที่บุตรเป็นเด็กไอคิวสูง มีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาไม่สัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านร่างกาย กล่าวคือ สามารถเรียนรู้คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปถึงชั้น ม.4 ในขณะที่มีอายุเพียง 6 ปี 9 เดือน เท่านั้น หรือครอบครัวนักกีฬา ที่บุตรมีพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหวร่างกายได้ดีกว่าพัฒนาการทางการใช้ความคิด กล่าวคือ บุตรสามารถเล่นและแข่งขันกีฬาต่างๆ ได้ดีโดยเฉพาะกีฬาวัยน้ำที่บุตรชื่นชอบและคาดหวังว่า จะพัฒนาไปสู่การเป็นนักกีฬาอาชีพในอนาคต ส่วนด้านการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่ต้องใช้ความคิด ความจำ บุตรจะมีพัฒนาการค่อนข้างช้ากว่าเกณฑ์ปกติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของ การ์ดเนอร์ (Gardner) ที่กล่าวว่า “บุคคลแต่ละคนมีเชาวน์ปัญญาอยู่อย่างหลากหลายถึง 8 ด้านด้วยกัน เพียงแต่มีความสามารถแต่ละด้านไม่เท่ากัน ความสามารถที่ผสมผสานกันออกมา ทำให้บุคคลแต่ละคนมีแบบแผนซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หากบุคคลได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม จะสามารถพัฒนาความสามารถที่ตนมีอยู่ให้เต็มศักยภาพได้” (ศิษยา เขมมณี; และคนอื่นๆ. 2545: 22-23)

ดังนั้น การประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กที่เรียนในระบบนี้ จึงต้องปรับให้มีความยืดหยุ่นไปตามสภาพที่เป็นจริง มุ่งเน้นด้านพัฒนาการของตัวผู้เรียน กล่าวคือ ส่วนที่โดดเด่นเห็นชัดพัฒนาให้เต็มศักยภาพ ส่วนที่ไม่ถนัดหรือเป็นจุดอ่อนก็วางแนวทางในการเสริมให้มีความสมดุลยิ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่การยึดทุกตัวอักษรตามสาระและมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างตายตัว และไม่ใช้การประเมินตัดสินได้-ตก ผ่าน-ไม่ผ่าน อย่างในระบบโรงเรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ. 2549: 78-79) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความวิตกกังวลในเรื่องเกี่ยวกับเกณฑ์การประเมินที่ทางเขตพื้นที่การศึกษาได้นำแนวทางการประเมินตามหลักเกณฑ์และวิธีการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 มาใช้กับครอบครัว ทั้งนี้เพราะ ทางเขตพื้นที่การศึกษาเห็นว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของเขตพื้นที่การศึกษาด้วยเช่นกัน แต่ทางครอบครัวเห็นว่าจะเป็นปัญหากับครอบครัวเพราะ ทุกอย่างทำแตกต่างกันแต่จะมาวัดและประเมินผลตามแนวเดียวกับในระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพา น้อยพราย (2546: 65) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School)” พบว่า ผู้ปกครองส่วนมากไม่แน่ใจกับวิธีการประเมินผลของโรงเรียน และไม่เห็นด้วยกับข้อสอบมาตรฐานซึ่งไม่ตรงกับสภาพการเรียนรู้จริง

3.5 ด้านบทบาทของบิดามารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวมีลักษณะร่วมที่เด่นชัด คือ เป็นครอบครัวที่บิดามารดามีความกล้าหาญ เข้มแข็ง อดทน เด็ดเดี่ยว มุ่งมั่นและจริงจังในการนำบุตรไปสู่จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ตนเองเชื่อมั่น โดยมีความเป็นอิสระทางความคิดและการกระทำในการจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยวิธีการของตนเอง เพื่อพัฒนาบุตรไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกครอบครัวพยายามให้เกิดขึ้นกับบุตร ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5) ในมาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า บิดามารดาได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและบทบาทต่างๆ ของตัวเอง เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเวอร์นา (ทรงพร สุทธิธรรม. 2534: 40; อ้างอิงจาก Verna. 1972. *Introduction to Early Childhood Education.*) ที่กล่าวถึง การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองว่า จะช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงผลของการกระทำหรือพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อเด็ก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม” ทั้งนี้ สามารถสรุปบทบาทสำคัญของบิดามารดาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ในฐานะผู้สอน บิดามารดาได้มีการพัฒนาตนเองโดยศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของบุตร รวมทั้งศึกษาค้นคว้าข้อมูลและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถึงแม้ว่าจะมีความรู้สูงพอสมควรแต่บิดามารดาก็ยังมีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพาน้อยพราย (2546: 65) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School)” พบว่า ผู้ปกครองที่ไม่มีความเชี่ยวชาญบางเนื้อหาต้องหาแหล่งเรียนรู้ ต้องกลั่นกรองเนื้อหาจากสื่อและดูแลอย่างใกล้ชิดศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เพื่อเตรียมประสบการณ์และค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งได้มีการจัดประสบการณ์โดยรวมฟังสัมมนาและแลกเปลี่ยนหรือสอบถามจากบุคคลที่มีความรู้หรือกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยกัน

ทั้งนี้ บิดามารดาได้ทำการสอนโดยเน้นให้บุตรได้เรียนรู้วิธีการเรียนด้วยตนเอง (Learn how to learn) และเรียนรู้วิธีคิด (Learn how to think) ไปพร้อมๆ กัน โดยใช้หลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 12) มาตรา 22 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” นอกจากนี้ บิดามารดาให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตัวเอง โดยทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตร

เห็นจนเกิดการซึมซับและทำตามอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า บทบาทในการเป็นแบบอย่างให้กับบุตร มีปัจจัยสำคัญที่เป็นไปตามรายงานการวิจัยของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 40) ที่ศึกษาเรื่อง “ภาคีบ้านเรียน การจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และเครือข่าย” พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การเป็นครอบครัวที่มีความปรองดอง ใช้เหตุผลต่อกันและให้ความสำคัญกับเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัวจนเป็นนิสัย การที่บิดามารดาเป็นผู้มีทัศนคติต่อชีวิตอย่างถูกต้อง มีความชัดเจนมั่นคงในสิ่งที่ตนทำไม่ส่ออาการลังเลให้บุตรเห็น พร้อมทั้งใช้ภาวะความเป็นผู้นำหรืออำนาจสิทธิ์ของความเป็นบิดามารดาที่ยังคงเคารพในความต้องการและความคิดเห็นของบุตรด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ บทบาทของผู้ปกครอง ดังที่ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 8-9) ได้กล่าวว่าเนื้อหาการศึกษาที่ให้แก่ผู้ปกครอง เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจในบทบาทและอิทธิพลของผู้ปกครองซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเป็นตัวอย่างแก่เด็ก การเป็นผู้สั่งสอนอบรม การเป็นตัวกระตุ้นและจูงใจให้เด็กได้คิด และการเป็นผู้สร้างเสริมบรรยากาศที่สุนทรีย์ของครอบครัว รวมทั้งการเป็นผู้ให้คำปรึกษา และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรวิรัช นาครทรรพ (2543: 128) ที่กล่าวถึง บทบาทของบิดามารดาว่าต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ช่วยสนับสนุนสร้างความสำเร็จในการจัดการศึกษาให้กับบุตรได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะ บุตรจะเป็นอย่างที่บิดามารดาเป็น ไม่ใช่เป็นอย่างที่บิดามารดาพร่ำสอน นอกจากนี้ บิดามารดาได้เอาใจใส่และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของบุตรอย่างใกล้ชิดโดยเรียนรู้ลักษณะนิสัยและวิถีประพฤติดของบุตร เพื่อเลือกแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้กับบุตร โดยบิดามารดาได้ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุตรอยู่เสมอ เพื่อให้บุตรได้พัฒนาการคิดอย่างมีเหตุผล รวมทั้งให้บุตรได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเลือกแนวทางการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนให้ความเคารพในสิทธิและความเป็นปัจเจกของบุตรบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วริศรา วงษ์ขำ (2544: 97) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” พบว่า บิดามารดาและบุคคลในครอบครัวมีบทบาทในการพูดคุย เช่นเดียวกับแนวคิดของ อมรวิรัช นาครทรรพ (2543: 128) ที่กล่าวถึง บทบาทของบิดามารดาในการเข้าถึงธรรมชาติและศักยภาพในตัวเด็กว่า บิดามารดาต้องให้ความรักความอบอุ่นพูดคุยและรับฟังบุตรอย่างสม่ำเสมอ

2. ในฐานะผู้อำนวยการให้เกิดการเรียนรู้ บิดามารดาจะคอยเป็นผู้ให้การสนับสนุนและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุตรได้พัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามเวลาและโอกาส เช่น การพาบุตรไปพบผู้รู้ ไปเรียนดนตรีและกีฬาจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรง และพาไปศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ นอกตำรา จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งนี้เพราะ บิดามารดาต้องการให้บุตรเกิดประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง โดยมีกระบวนการของการฝึกฝนเป็นขั้นตอนและเป็นไปตามธรรมชาติ ด้วยการซึมซับรับรู้โดยการลงมือปฏิบัติ ค้นคว้าทดลองและสัมผัสกับสิ่งต่างๆ เพื่อสั่งสมสร้างองค์ความรู้และเกิดการหยั่งรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บรูเนอร์ (ทิสนา แคมมณี. 2545: 66; อ้างอิงจาก Bruner. 1963: 1-54) ที่เชื่อว่า มนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตนเองและการคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) เป็นการคิดหา

เหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นใหญ่ๆ คือ

1. ขั้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) เป็นขั้นของการเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่างๆ การลงมือกระทำช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ

2. ขั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) เป็นขั้นที่เด็กสามารถสร้างมโนภาพในใจได้และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้

3. ขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เป็นขั้นการเรียนรู้สิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมได้

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของ โรเจอร์ส (Rogers. 1969) ที่เชื่อว่า มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดี หากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (Supportive Atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Teaching) โดยครูใช้วิธีสอนแบบชี้นำ (Non-directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (Facilitator) และการเรียนรู้จะเน้นกระบวนการ (Process Learning) เป็นสำคัญ ทั้งนี้ บิตามารดาได้จัดเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของบุตร ตลอดจนคอยให้ความรักและกำลังใจแก่บุตรอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ แสงเดือน นนทเปารยะ (2547: 81) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ในสังคมไทย” พบว่า บิตามารดาส่วนใหญ่มีบทบาทในการเป็นผู้คอยสนับสนุนส่งเสริมให้ความรักและกำลังใจแก่เด็ก จัดเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์สภาพแวดล้อมตามความสนใจและความต้องการของเด็ก ตลอดจนมีความเข้าใจในธรรมชาติและความต้องการของเด็ก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนันทา ธนฤกษ์ชัย (2544) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัยไทย” พบว่า วิธีการสอนใช้วิธีให้บุตรเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทดลองปฏิบัติ โดยบิตามารดาเป็นผู้อำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรมมีทั้งในบ้านและนอกบ้านอย่างหลากหลาย ให้บุตรเรียนรู้ผ่านการเล่นและการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า นอกจากนี้ ยังพบว่า บิตามารดาได้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับบุตรด้วย โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครอบครัว เป็นการเรียนรู้จากกันและกัน ผลัดกันเป็นผู้สอนและผู้เรียน ดังเช่นกรณีของครอบครัวอัจฉริยะน้อย ที่บุตรได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ด้วยตัวเอง เช่น เรื่องความลับของสูตรคูณแม่เก้าที่เอาทุกคำตอบรวมกันจะได้ผลลัพธ์เท่ากันทุกตัว แล้วนำมาบอกบิตามารดา ซึ่งจะเห็นได้ว่า บิตามารดาได้เรียนรู้เรื่องบางเรื่องที่ไม่รู้มาก่อนจากบุตร หรือ การไปเรียนรู้ร่วมกันอย่างเช่น ครอบครัวศิลปิน บุตรมีความสนใจและต้องการศึกษาเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ครอบครัวได้มีโอกาสเข้าไปร่วมกิจกรรมและร่วมเรียนรู้กับมูลนิธิโลกสีเขียว และได้เข้าร่วมศึกษาเรื่องของนกเงือกกับคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วริสรา วงษ์ขำ (2544: 98) ที่ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว” พบว่า ครอบครัวได้มีการเรียนรู้ร่วมกับเด็ก และสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 106)

ที่ศึกษาเรื่อง "สภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย" พบว่าการศึกษที่บ้านเรียนกำลังพยายามเปลี่ยนวิธีการศึกษาที่มีผู้สอนกับผู้เรียนให้กลายเป็น "การเรียนรู้ร่วมกัน" เป็นวิถีทางที่ครอบครัว ทั้งบิดา มารดาและบุตรกำลังเรียนรู้ร่วมกัน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า บทบาทของบิดามารดาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้ยึดแนวทางในลักษณะของการเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed Learning) มาใช้ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ โนลส์ (จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์. 2547: 54-55; อ้างอิงจาก Knowles. 1975) ที่ได้กล่าวไว้ว่า "การเรียนรู้โดยการนำตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นบรรยากาศที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน โดยผู้สอนจะแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกมากกว่าทำการสอนเพียงอย่างเดียว" ซึ่งในการเรียนรู้ของบิดามารดานั้น สิ่งจูงใจที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การพัฒนาของบุตร บิดามารดาทุกคนย่อมปรารถนาที่จะเห็นความเจริญก้าวหน้าของบุตร นอกจากนี้ โนลส์ (Knowles. 1975) ยังได้กล่าวว่า "บุคคลจะมีความพร้อมที่จะเรียนมากขึ้น เมื่อเป็นการเรียนที่มุ่งไปสู่ภาระงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม โดยจะมุ่งนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และจะเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ บุคคลจะมีมีโนทัศน์การรับรู้สามารถนำตนเองได้"

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นของตัวเอง มีหลักสูตรและกระบวนการของตัวเอง ซึ่งมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความพร้อมและความสนใจของบุตรทุกเวลา และถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันแต่ก็เป็นความแตกต่างในเชิงบวกที่ส่งผลดีต่ออนาคตของบุตรในวันข้างหน้า โดยจะเห็นได้ว่า ทุกครอบครัวได้ใช้หลักของความหลากหลายในการจัดการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของบุตรเป็นสำคัญ ให้บุตรได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ รวมทั้งให้ความเคารพในการคิดและความเป็นปัจเจกของบุตร ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการศึกษาทางเลือกดังที่ รุ่งเรือง สุขภิรมย์ (2548: 8) ได้กล่าวถึงคือ หลักการมีส่วนร่วมที่ภาครัฐให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หลักความหลากหลายที่กล่าวว่า ในการจัดศึกษาต้องยอมรับในความจริงของความหลากหลายและศักยภาพที่แตกต่างกันของแต่ละคน และหลักในแก่นแท้ของการศึกษาที่กล่าวว่า การศึกษาที่แท้ต้องเข้าถึงทั้งธรรมชาติ มนุษยธรรม และศาสนธรรม การรู้เห็นตามความเป็นจริงที่มีความเป็นองค์รวมและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน การศึกษาจึงเป็นกระบวนการของการบูรณาการที่เอาวิถีชีวิตเป็นตัวตั้ง เอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นบทเรียนไม่แบ่งแยกเป็นรายวิชา และพัฒนาแบบไม่แยกส่วน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทุกครอบครัวได้ดำเนินการโดยใช้หลักการของการศึกษาทางเลือกเป็นไปในแนวเดียวกัน เพียงแต่ว่าแต่ละครอบครัวได้เลือกใช้ธงหรือเป้าหมายที่ต้องการต่างกัน เช่น ครอบครัวที่ต้องการเน้นให้บุตรเป็นคนดีจะใช้หลักศาสนาเป็นตัวนำ หรือครอบครัวที่ต้องการเน้นความโดดเด่น ด้านกายภาพของบุตรก็จะใช้กีฬาเป็นตัวนำ เป็นต้น แต่จุดหมายปลายทางที่ต้องการให้เกิดกับบุตร คือ บุตรสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขนั่นเอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า บิดามารดาส่วนใหญ่จะมีบทบาทเป็น "นักจัดการเรียนรู้" มากกว่าเป็น "ผู้สอน" เพื่อจัดสภาพการณ์ให้บุตรเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างมีความสุข ตาม

ความสนใจและความถนัดของตนเอง เพื่อเติบโตเป็นผู้ที่รักเรียนและมีความใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

4. ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวมีความพึงพอใจต่อพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของบุตร และมีความสุข ที่ได้เห็นบุตรของตนเกิดการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นอย่างสร้างสรรค์ด้วยตนเอง โดยได้มีการพัฒนาในทุกด้านไปพร้อมๆ กันทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5) มาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” สำหรับทางด้านของบุตรมีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มองทุกสิ่งอย่างเป็นองค์รวม มีทักษะการคิดที่เป็นระบบและมีเหตุผล รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง รู้จักเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ ทำให้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีเป็นไปตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ทั้งนี้เพราะ บุตรได้เรียนรู้อย่างอิสระตามความสนใจและความต้องการของตนเอง ทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้ทักษะชีวิตจากวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวและสังคมที่ครอบครัวเข้าไปสัมพันธ์เชื่อมโยงการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ทั้งจากสถานการณ์จริง จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง และใช้ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวเป็นการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ทำให้บุตรมีโลกทัศน์ที่กว้างและได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ มิได้มีโลกทัศน์ที่แคบหรือไม่มีสังคม ดังเช่น ความเข้าใจของคนในสังคมที่มักจะมองว่า เด็กที่เรียนในระบบโฮมสคูลเป็นเด็กที่ไม่มีสังคม แต่จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมผัสเรียนรู้จากกรณีศึกษาทั้ง 7 ครอบครัว พบว่า เด็กกลุ่มนี้มีความโชคดีที่มีโอกาสได้เลือกทำในสิ่งที่ตนเองมีความสนใจและความต้องการได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ โดยบิดามารดาได้เปิดใจกว้างให้บุตรมีอิสระทางความคิดและการกระทำ สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยบิดามารดาจะคอยสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นไปตามความเหมาะสมกับช่วงเวลาและโอกาส ซึ่งในบางเรื่องต้องรอเวลาที่เหมาะสมก่อนจึงจะได้ทำ มิใช่ได้ทำทุกเรื่องในทันที ทั้งนี้เพราะ บิดามารดามีความเชื่อมั่นว่า “ในภาวะที่เป็นธรรมชาติที่สุดเด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด” นั่นเอง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า เด็กแต่ละคนมีความมั่นใจในตนเองสูง กล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตนเอง มีระเบียบวินัย มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ มีความใฝ่รู้ใฝ่ดี รักการอ่าน มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เคารพในสิทธิ และหน้าที่ของผู้อื่น มีสัมมาคารวะ รู้จักเคารพผู้ใหญ่ มีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ครอบครัวได้มีการปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามให้กับบุตรตั้งแต่บุตรยังเล็ก เพื่อปูพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่ดีและมั่นคงให้กับบุตร โดยเฉพาะการทำตัวเป็นแบบอย่างหรือผู้นำที่ดี ให้แก่บุตรได้เห็นอยู่ตลอดเวลาและเกิดการซึมซับ

รับการถ่ายทอดพฤติกรรมตามอย่างโดยไม่รู้ตัว ดังคำที่กล่าวที่ว่า “บุตรจะเป็นอย่างที่เป็นบิดามารดา เป็น ไม่ใช่เป็นอย่างที่เป็นบิดามารดาพร่ำสอน” ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 40) ที่ศึกษาเรื่อง “ภาคีบ้านเรียน การจัดการศึกษาร่วมกันระหว่าง ครอบครัว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และเครือข่าย” พบว่า ความสำเร็จของการจัดการศึกษาโดย ครอบครัวที่เป็นหัวใจสำคัญน่าจะอยู่ตรงที่คุณลักษณะของตัวบิดามารดา โดยเฉพาะในแง่ของการเป็นแบบอย่างเป็นผู้นำให้แก่บุตรได้ และความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาให้เกิดการพัฒนาในตัวบุตรอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติของตัวบุตร

สำหรับในส่วนของผลที่ปรากฏด้านผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการเรียนรู้ของบุตร ที่ครอบครัว ได้วัดจากการประเมินตามสภาพจริง พบว่า บุตรมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเป็นที่น่าพอใจของบิดามารดา ส่วนการประเมินตามวิธีการของเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งทำการประเมินแยกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ 1) การประเมินระหว่างช่วงชั้น ซึ่งประเมินโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สังเกตและทดสอบพัฒนาการที่เป็นไปตามเกณฑ์อายุ และพิจารณาจากรายงานของครอบครัว เป็นหลัก และ 2) การประเมินขอจบช่วงชั้น ซึ่งประเมินโดยใช้วิธีการสอบวัดความรู้ด้วยข้อสอบ มาตรฐาน (NT) และพิจารณาจากรายงานของครอบครัว รวมทั้งร่องรอยการเรียนรู้ของเด็กเป็นหลัก ทั้งนี้ เขตพื้นที่การศึกษาได้ทำการประเมินผลไปแล้ว 5 ครอบครัว ซึ่งได้แก่ ครอบครัวอัจฉริยะน้อย ครอบครัวศิลปิน ครอบครัวพระคริสต์ ครอบครัวนักอ่าน และครอบครัวนักกีฬา ผลการประเมินของ ทั้ง 5 ครอบครัวเป็นที่น่าพอใจ ผ่านเกณฑ์ของเขตพื้นที่การศึกษาเป็นที่เรียบร้อย ซึ่งในกลุ่มนี้มีอยู่ 2 ครอบครัว ที่ได้เข้ารับการประเมินขอจบช่วงชั้นที่ 1 ไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ได้แก่ ครอบครัว อัจฉริยะน้อยและครอบครัวนักอ่าน ส่วนอีก 2 ครอบครัวที่เหลือ คือ ครอบครัวนักเขียนและ ครอบครัวรักบุญ ยังไม่ได้เข้ารับการประเมินแต่อย่างใด แต่คาดว่า หากเข้ารับการประเมินเมื่อใด ผลออกมาคงจะผ่านไปด้วยดีเช่นกัน นอกจากนี้ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องยืนยันและแสดงให้เห็นว่า เด็กที่เรียนในระบบโฮมสคูลสามารถต่อยอดการเรียนรู้ โดยกลับเข้าเรียนร่วมกับเด็กในระบบ โรงเรียนได้โดยไม่เกิดปัญหา ดังเช่น กรณีของครอบครัวนักอ่าน ซึ่งผู้วิจัยได้รับทราบภายหลังจากที่ได้เข้าไปศึกษาข้อมูลของครอบครัวมาแล้วว่า ขณะนี้บุตรได้กลับเข้าไปเรียนในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ร่วมกับเด็กคนอื่นๆ ในระบบโรงเรียนแล้ว เนื่องจากบุตรต้องการมีสังคมกับ เพื่อนรุ่นเดียวกัน อีกทั้งครอบครัวก็ต้องการทราบว่า บุตรของตนจะสามารถเรียนรู้กับผู้อื่นตาม วิธีการของในระบบโรงเรียนได้หรือไม่ จึงตัดสินใจนำบุตรไปเข้าเรียนในโรงเรียน กทม. ไกลบ้าน ซึ่ง บุตรก็สามารถร่วมเรียนรู้กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนๆ ในชั้นเรียนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรวิรัช นาครทรรพ (2543: 155-156) ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษาโดย ครอบครัว : กรณีศึกษาประสบการณ์ของนานาชาติ” พบว่า งานวิจัยหลายชิ้นในสหรัฐอเมริกา พบว่า เด็กโฮมสคูลนอกจากไม่ได้ผิดปกติหรือมีปัญหาอย่างคนที่จำนวนไม่น้อยคิด เช่น ไม่เก่ง วิชาการ ขาดวินัย เข้าสังคมไม่เป็น เป็นต้น แต่กลับกลายเป็นตรงกันข้าม คือ เด็กโฮมสคูลค่อนข้าง จะไปได้ดีกว่าเด็กทั่วไป เมื่อเปรียบเทียบกับพัฒนาการและความสามารถด้านต่างๆ เสียด้วยซ้ำ เด็ก โฮมสคูลส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการปรับตัวทางสังคมไม่ต่างจากเด็กทั่วไป และค่อนข้างจะมั่นใจ

และเป็นตัวของตัวเองมากกว่า และมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาทางด้านการปรับตัว อันเนื่องมาจากแรงกดดันในกลุ่มเพื่อนน้อยกว่า เมื่อเทียบกับเด็กทั่วไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความสำเร็จในครอบครัวจะมุ่งไปที่ตัวบุตรเป็นสำคัญ ถ้าได้เห็นพัฒนาการที่ดี บุตรมีความสุข แสดงออกถึงความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง มีความรับผิดชอบ เพิ่มพูนคุณลักษณะที่พึงามขึ้นเรื่อยๆ บิดามารดาก็รู้สึกอึดอัดใจที่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ให้กับบุตรแล้ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ทุกครอบครัวได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร มีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐควรเผยแพร่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้การศึกษารูปแบบอื่น โดยเฉพาะการศึกษาในระบบได้รู้จักและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับแนวการจัดการเรียนรู้อย่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้เป็นไปตาม พร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษารูปแบบอื่นได้อีกด้วย

2. จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวที่เข้าไปศึกษาจาก 7 ครอบครัว มีถึง 5 ครอบครัว ที่มารดาไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านจึงมีเวลาทุ่มเทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ และมีความใกล้ชิดกับบุตรอย่างแนบแน่น นอกจากความพร้อมในเรื่องเวลาแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า บิดามารดาต้องทุ่มเททั้งร่างกาย แรงใจ และกำลังทรัพย์ เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตร อีกทั้งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้พอสมควร จึงสามารถจัดการเรียนการสอนให้กับบุตรได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ครอบครัวที่มีความสนใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรด้วยตนเอง จะต้องสำรวจตัวเองก่อนว่า ตนมีความพร้อมหรือไม่ โดยเฉพาะในเรื่องเวลาที่ต้องทุ่มเทให้กับบุตรอย่างเต็มที่ รวมทั้งเรื่องทุนทรัพย์และความรู้ในการจัดการศึกษาให้กับบุตรอย่างเพียงพอ ตลอดจนการศึกษาข้อมูลต่างๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน จึงจะตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับบุตร จะได้ไม่เกิดปัญหากับบุตรของตนในภายหลัง

3. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยลดภาระให้กับทางภาครัฐได้ทางหนึ่ง ดังนั้น ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สำหรับครอบครัวที่มีความพร้อมจะจัด และให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้มากขึ้น และทำให้ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น

4. จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวมีความวิตกกังวลเป็นอย่างมากกับแนวปฏิบัติในการประเมินผลผู้เรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่ยึดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเหมือนการศึกษาในระบบ ซึ่งครอบครัวรู้สึกว่าเป็นความขัดแย้งอย่างมาก โดยเฉพาะด้านวิธีการจัดการเรียนการสอนที่กฎหมาย เปิดกว้างให้ครอบครัวจัดได้โดยอิสระตามความสนใจและ

ความถนัดของผู้เรียน แต่เมื่อก้าวถึงการประเมินผล กฎหมายได้กำหนดให้ยึดแนวปฏิบัติตามวิธีการของการศึกษาในระบบ และให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า แนวปฏิบัติในการประเมินของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ยังขาดความชัดเจนและไม่เป็นไปในแนวเดียวกัน ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เพื่อให้การดำเนินการของทุกฝ่ายเป็นไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อย และเกิดความพึงพอใจด้วยกันทุกฝ่าย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการประเมินให้กับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบของทุกเขต ได้ถือปฏิบัติให้เป็นไปในแนวเดียวกัน และควรชี้แจงให้ครอบคลุมได้ทราบถึงแนวปฏิบัติที่ชัดเจนตั้งแต่ต้น จะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมาภายหลัง รวมทั้งควรทำความเข้าใจและมีข้อตกลงเบื้องต้นกับครอบครัวที่มาขอจดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วย

5. จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ในการติดต่อประสานงานระหว่างครอบครัวกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มักจะเกิดปัญหาต่างๆ ที่ทำให้ครอบครัวรู้สึกคับข้องใจต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ที่ไม่สามารถให้คำแนะนำหรือตอบข้อสงสัยต่างๆ แก่ครอบครัวได้ อาจเป็นเพราะ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และจากการสับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบบ่อยครั้ง ทำให้การดำเนินการขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งเพราะเห็นว่า เป็นผู้จัดส่วนน้อยไม่กี่ครอบครัว จึงมิได้ให้ความสนใจและเอาใจใส่เท่าที่ควร ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ให้ทราบถึงแนวปฏิบัติที่ชัดเจนและเหมาะสมกับสภาพการจัดการศึกษาของครอบครัว หรือจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นอย่างดี มาทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดีและสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะกลุ่มครอบครัวที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่จัดการศึกษาในรูปแบบครอบครัวเดียว ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเท่านั้น ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นลักษณะการจัดของครอบครัวที่อยู่ในรูปสังคมเมืองเพียงด้านเดียว จึงควรมีการศึกษาร่วมกับกลุ่มผู้จัดที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในส่วนภูมิภาคบ้าง
2. ควรศึกษาวิจัยติดตามผลการต่อยอดการเรียนรู้ของเด็กที่ศึกษาโดยครอบครัวว่า เมื่อจบการศึกษาแล้ว ได้มีการต่อยอดการเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร และมีวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไร
3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของบิดามารดาในการเตรียมความพร้อมให้กับตนเองเพื่อปรับปรุง พัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตลอดจนศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับบุตรว่า มีวิธีการเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างไร
4. ควรศึกษาวิจัยบทบาทของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

- กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547. (2547, 2 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 121 ตอนที่ 56 ก. หน้า 16-18.
- กรมวิชาการ. (2542). *แนวการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข*. กรุงเทพฯ: กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2543). *รูปแบบหรือแนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข ระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย. (2544, เมษายน-มิถุนายน). *การจัดการศึกษาโดยครอบครัว*. *สื่อพลัง*. 9(2): 1-25.
- กิตติชัย สุทธาสโนบล. (2546). *4MAT การจัดกระบวนการเรียนรู้*. ราชบุรี: ธรรมรักษ์.
- กุลยา ตันติผลชีวะ. (2542). *เอกสารการสอนชุดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาการศึกษานปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ขจรศักดิ์ อินทรโสภณ. (2549). *การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (2544). *ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยามสปอร์ต ซินดิเคท.
- จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์. (2547). *การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จิระพันธ์ พูลพัฒน์. (2540). *การสอนแบบมอนเตสซอรี่: ภาควิชาศึกษาศาสตร์ แนวทางการนำปฏิบัติ*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2548, จาก <http://www.edu.nu.ac.th/wiwatm/homeschool/Content/pratya.html>
- จิราภา เต็งไตรรัตน์; และคนอื่นๆ. (2543). *จิตวิทยาทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทนา ภาคบงกช. (2531). *เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ปว. 541 การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชนาธิป พรกุล. (2544). *รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง CAT : A Student Centered Instructional Model*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทรงพร สุทธิธรรม. (2534). การศึกษาความสามารถในการรับรู้และเข้าใจทักษะของผู้อื่นของเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การปฐมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทองไพเราะ สถาวรินทุ. (2543). การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษา โดยครอบครัวของพ่อแม่ผู้ปกครอง. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (ประชาสัมพันธ์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ทัศนาศาสตร์. (2545, มกราคม-เมษายน). การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School). *บริหารการศึกษา มศว.* 1(1): 28-31.
- ทิพา น้อยพราย. (2546). การศึกษาวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School). วิทยานิพนธ์ คอ.ม. (ครุศาสตร์เทคโนโลยี). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. ถ่ายเอกสาร.
- ทิตนา แหมมณี. (2545). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ทิตนา แหมมณี; และคนอื่นๆ. (2545). กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไทย. (2539). เอกสารประกอบคำสอนวิชาการระเบียบวิธีการวิจัย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- นางพรรณ พิริยานพงศ์. (2546). คู่มือวิจัยและพัฒนา. นนทบุรี: มายด์ พับลิชชิ่ง.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2541). บทบาทของครอบครัวกับการศึกษา: รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- นวลจิตต์ เชาวกริตพิงค์; และคนอื่นๆ. (2545). การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นันทิยา ดันศรีเจริญ. (2548, กรกฎาคม). การจัดระเบียบการศึกษาทางเลือก. *สานปฏิรูป.* 8(87): 14-19.
- นิตา ชูโต. (2545). การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research). กรุงเทพฯ: แมทส์ปอยท์.
- แนวคิด ความหมายแลแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด. (2543, มิถุนายน-พฤศจิกายน). *ราชภัฏเพชรบุรี.* 9(1): 3-10.
- บวร เทศารินทร์. (2547). การจัดการศึกษาโดยครอบครัว. สืบค้นเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2549, จาก http://school_obec.go.th/sup_br3/rn_05.htm.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2533). *รวมบทความ การวิจัย การวัดและประเมินผล*. กรุงเทพฯ: โครงการการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยมหิดล.

- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2546). *วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ : ประสบการณ์ตรงจากสนาม*. (เอกสารประกอบการสัมมนา). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญศิริ มีสำราญ. (2544). *รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ใช้ระบบการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล*. วิทยานิพนธ์ น.ม. (นิเทศศาสตร์พัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุษบง ดันติวงศ์. (2541). *การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดของ Waldorf ในสหพันธรัฐเยอรมัน*. (เอกสารประกอบคำบรรยาย). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา : ทางรอดจากหายนะ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: สหมิตรออฟเซต.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒนาการหรือวิบัติ ในยุคโลกไร้พรมแดน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ภารดี รัตนอุดม. (2544). Home School ทางเลือกใหม่ของพ่อแม่. *โดมทัศน์*. 5(1): 44-63.
- ยุทธชัย เฉลิชัย. (2542, พฤศจิกายน-ธันวาคม). *ปรัชญาการศึกษา กลุ่มบ้านเรียนปัญญากร*. *सानแสงอรุณ*. (18): 50-53.
- ยุทธชัย เฉลิชัย; และคนอื่นๆ. (2543ก). *รายงานการวิจัยรูปแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- (2543ข). *รายงานการวิจัยรูปแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ฉบับย่อ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- รวีวรรณ ชินะตระกูล. (2544). *การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)*. กรุงเทพฯ: มิตรภาพการพิมพ์และสตีดิโอ.
- รัชนีวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์. (2545). *รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีทางการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่งเรือง สุขากิรมย์. (2548). *ความเข้าใจร่วมกันในความหมายของการศึกษานบ้านเรียน*. ใน เอกสาร (ร่าง) รายงานสรุปผลที่ได้รับจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ “ก้าวแรกสู่บ้านเรียน” รุ่น 1 – 3 วันที่ 9 กรกฎาคม วันที่ 20 และ 27 สิงหาคม 2548 ณ หอประชุมสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันบ้านเรียนไทย. หน้า 8.
- เลขา ปิยะอัจฉริยะ. (2545). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ เรื่อง สถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- วรสิรา วงษ์ขำ. (2544). *การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(หลักสูตรและการสอน). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- วัฒนาพร กระจับทุกข์. (2542). *เทคนิควิธีสอนของครู*. กรุงเทพฯ: แอล ที เพรส การพิมพ์.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2542). *พลังการเรียนรู้ในกระบวนการทศน์ใหม่*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิเศษ ชิดวงศ์. (2544, กุมภาพันธ์). *ปฏิรูปการเรียนรู้ : ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. *วิชาการ*. 4(2): 31-41.
- วีรบุช ปิณฑวนิช. (2543, เมษายน). *Home School ถามหาสิทธิของพ่อแม่*. *สานปฏิรูป*. 3(25): 17.
- ศรัณย์ เลิศรักษมงคล. (2541, กรกฎาคม-ตุลาคม). *Home School : บ้านเรียนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของครอบครัวและชุมชน*. *ครุศาสตร์*. 27(1): 58-68.
- ศรัทธา มีคุณ. (2545, พฤศจิกายน-2546, มีนาคม). *การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย (Home School in Thai Society)*. *ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา*. 14(2): 11-19. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2549, จาก http://www.edu.buu.ac.th/journal%20Edn/link_Journal%20edu_14_2.pdf.
- สถาบันบ้านเรียนไทย. (2548). *การจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผล*. ใน *เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ “ก้าวแรกสู่บ้านเรียน” ครั้งที่ 2 ณ หอประชุมสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย วันที่ 20 สิงหาคม 2548*. หน้า 14-15.
- สถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้. (2543). *ร่วมคิด ร่วมเขียน ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สฤษฎ ภูคัง; และอ้อมเดือน สดมณี. (2549). *การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพร พิงอุดม. (2543). *ทำไมต้อง Home School*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แปลนพับลิชชิง.
- สมลักษณ์ มธุรสสุวรรณ. (2548). *การศึกษาบรรยากาศการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเอกชน สังกัดฝ่ายการศึกษา อัครสังฆมณฑลกรุงเทพ เขต 4*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ. (2545, มีนาคม-เมษายน). *การประเมินตามสภาพจริง : อีกทางเลือกหนึ่งของการประเมินผล*. *ข่าวสารกองบริการการศึกษา*. 13(96): 8-23.
- สมศักดิ์ สินธุระเวทย์. (2542). *มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2538). ปาฐกถา “การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตประเทศไทย” โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ใน *เอกสารจากการประชุมวิชาการ เรื่องการศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตประเทศไทย*. หน้า 8.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและสถานประกอบการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549ก). พัฒนาทางเลือกในโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้อย่างแท้จริง. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2549, จาก http://teacher.obec.go.th/web/index.php?module=Static_Docs&type=user&func=View&f=alt1/alt1.htm
- (2549ข). นิยามคำศัพท์หลักสูตร หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.
- (2543ก). รวมบทความ เรื่อง คู่มืออาชีพตามมาตรา 24. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- (2543ข). เด็กปฐมวัยของสหรัฐอเมริกา : รายงานการพัฒนาและการเรียนรู้ = *How are the children : Report on Early Children Development and Learning*. กรุงเทพฯ: สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย.
- (2544ก). คู่มือการดำเนินงานเครือข่ายพ่อแม่ ผู้ปกครองเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- (2544ข). รายงานการศึกษาเบื้องต้นการพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- (2544ค). รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- (2545). แผนการศึกษาชาติ (พ.ศ. 2545 - 2559). กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ (พ.ศ. 2550-2554). กรุงเทพฯ: สุตรไฟศาล.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2543). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547ก). ศูนย์การเรียนรู้ สถานศึกษาทางเลือก บทความหลากหลายและการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- (2547ข). รายงานการวิจัยสภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- (2547ค). รายงาน “การสังเคราะห์รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบ” (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542) สรุปรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: แคนดิดมีเดีย.
- (2549). คู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน : หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว (*Home School*). กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). รายงานการวิจัย ภาควิชาบ้านเรียน การจัดการศึกษา
ร่วมกันระหว่างครอบครัว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และเครือข่าย. กรุงเทพฯ:
พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา. (2549). การส่งเสริมสนับสนุนการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ
กระบวนการเรียนรู้. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2549, จาก
<http://www.onec.go.th/new46/pr/n461223.html>
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์; และคณะ. (2548). การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชาติ สุ่มมาตย์. (2547). การประเมินตามสภาพจริงในทักษะการอ่านและการเรียนวิชา
ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านนาแพง.
วิทยานิพนธ์ ศษ.ม.(การวัดและประเมินผลการศึกษา). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- สุนันทา ธนฤกษ์ชัย. (2544). การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัย
ไทย. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตรและการสอน). นนทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ถ่ายเอกสาร.
- สุภากร จันทวานิช. (2546ก). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2546ข). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐม. (2545, ตุลาคม-ธันวาคม). โฮมสคูล : ทางเลือกใหม่ของการศึกษาไทย.
รวมคำแหง. 19(4): 30-39.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.
- (2545). รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ เรื่อง การปฏิรูป
กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : รูปแบบที่คัดสรร. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2543). ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541, สิงหาคม). Home School : ดีจริงหรือสำหรับสังคมไทย. การศึกษา
นอกโรงเรียน. 1(9): 60-62.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2545). จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- แสงเดือน นนทเปารยะ. (2547). การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปีใน
สังคมไทย. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม.(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อมรวิรัช นาคทรพร. (2537). การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า. ใน *เอกสารการสัมมนาในระดับภูมิภาค ครั้งที่ 1 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ ขอนแก่น*. ขอนแก่น: ม.ป.พ.
- (2543). *รายงานการวิจัยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสิทธิภาพของนานาชาติ*. กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป.
- (2545, กันยายน). *โรงเรียนบ้าน. สารานุกรมศึกษาศาสตร์*. (27): 31-36.
- อุทัย ดุลยเกษม. (2547, มีนาคม). *บ้านเรียนบนรากฐานของความรักและความหลากหลาย. บ้านเรียนไทยสานสายใยการเรียนรู้ของครอบครัว*. 2(36): 24.
- เอกรินทร์ สีมหาศาล. (2546). *การออกแบบเครื่องมือวัดตามสภาพจริง*. กรุงเทพฯ: บั๊คพอยท์.
- Berger, E.H. (1981). *Parents and parents in Education*. Ohio: Merrill Publishing.
- Bruner, J. (1963). *The process of education*. New York: Alfred A. Knopf, Inc. and Random House.
- Dahlquist, Kari Lynn. (2002). *Home schooling in Minnesota from the perspective of home school educators*. Dissertation Ph.D. Minnesota: Graduate School University of Minnesota. Photocopied. Retrieved September 15, 2005, from <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/3059922>.
- Decker, C.A. & Decker, J.R. (1992). *Planning and Administering Early Childhood Program*. 5th ed. New York: Mcmillan Publishers.
- Fuller, Lou Mary; & Olsen, Gleim. (1998). *Home-school relations: Working successfully with parents and families*. Boston: Allyn and Bacon.
- Galen, Van J.; & Pitman, M.A. (1998). *Home Schooling: Political, Historical, and Pedagogical Perspectives*.
- Gestwicki, Carol. (2000). *Home school and community relations : A guide to working with families*. Africa: Delmar.
- Harvey, E.K. (1999). *High hope : A qualitative study of family values guiding "Home schooling" Education in the multi-ethnic environment of Hawaii*. Dissertation Ed.D. Hawaii: Graduate School University of Hawaii. Photocopied.
- Humphrey, E.H. (1998). *Why parents choose to home school their children : A qualitative perspective of home school support groups*. Dissertation Ph.D. Saint Louis: Graduate School Saint Louis University. Photocopied.

- Kanna, Alizabeth. (2002). *The ten most important things you need to know about homeschooling*. Retrieved July 26, 2006, from <http://www.homeschool.com/articles/mostimportant/default.asp>
- Lameyer, Michael. (2005). *The screwing of Mr. & Mrs. Joe America*. Indiana: Author House. Retrieved June 2, 2006, from <http://books.google.com/books?Vid=ISBN1420811908&id=bPQcZiY5y-UC&pg=PP1&lpg=PP5&dq>.
- Lange, C.M.; et al. (1999). *Homeschooling : parents' reasons for transfer and the implications for educational policy*. Report - Research. Retrieved August 30, 2004, from http://www.ericfacility.net/teams/View.do?action=12&basket_uois=d634656b.
- Lincoln, Y.S.; & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hill, CA: Sage.
- Lofland, John. (1971). *Analyzing Social Setting*. California: Wadsworth.
- Maxwell, J.A. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mertens, D.M. (1998). *Research method in education and psychology : Integrating diversity with qualitative & quantitative approaches*. Thousand Oaks : Sage.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative evaluation and research methods*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Raines, S. & Canady, R..J. (1990). *The whole language of the child*. New York: Teachers College Press.
- Seibert, E.B. (2002). *Homeschooling: A comprehensive study of practice in Delaware and the Milford School District*. Dissertation Ed.D. Delaware: Graduate School University of Delaware. Photocopied. Retrieved August 22, 2006, from <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=726400451&SrchMode=1&sid>.
- Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- UNESCO. (1979). *Terminology of adult education*. Switzerland: Courwoisier S.A.
- Valdez, kritina. (2005). *Social perceptions of home schooled students*. Dissertation Ph.D. Kansas: Graduate School University of Kansas. Photocopied. Retrieved Luly 5, 2006, from <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=44&did=1031048511&SrchMode=1&s>.
- Wadsworth, B.J. (1996). *Piaget's Theory of Cognitive and Affective Development*. New York: Longman.

Willink S. L. (2002). *Homeschool learning environments and developmentally appropriate practice*. Dissertation Ed.D. Florida: Graduate School University of Central Florida. Photocopied. Retrieved July 13, 2006, from <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=15&did=726375441&SrchMode=1&s>.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

.....

กรอบคำถามในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ภูมิหลังครอบครัวและมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ส่วนที่ 3 ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ส่วนที่ 1 ภูมิหลังครอบครัวและมูลเหตุในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ปกครอง ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ
2. จำนวนบุตรที่เข้ารับการศึกษโดยครอบครัวมีกี่คน อายุเท่าไรและอยู่ในชั้นใด
3. การอบรมเลี้ยงดูบุตรยึดแนวคิดหรือความเชื่อใดเป็นพื้นฐาน
4. รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาก่อนหรือไม่ อย่างไร
5. อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกของตนเอง
6. ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมีใครบ้าง และเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เมื่อไร
7. การตัดสินใจนำแนวคิดนี้มาใช้มีผลกระทบต่อครอบครัวหรือไม่ อย่างไร การยอมรับจากญาติพี่น้องและสังคมรอบข้างเป็นเช่นไร
8. การจดทะเบียนได้รับความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนจากผู้อื่นบ้างหรือไม่ อย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคในการขอจดทะเบียนหรือไม่ อย่างไร
9. บทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีมากน้อยเพียงใด และมีผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยหรือไม่ อย่างไร
10. ข้อดีที่ได้จากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นอย่างไร
11. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องใดบ้างหรือไม่ อย่างไร มีวิธีการแก้ปัญหา อย่างไร ผลเป็นเช่นใด

ส่วนที่ 2 วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

1. การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

1.1 เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ มีการประยุกต์ใช้หรือเทียบเคียงกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มาตรฐานการเรียนรู้ตาม 8 กลุ่มสาระ) หรือไม่ อย่างไร เหตุใดจึงได้กำหนดเช่นนั้น

1.2 การเลือกเนื้อหาและกิจกรรมคำนึงถึงอะไรเป็นสำคัญ เพราะเหตุใด ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเลือกหรือไม่ อย่างไร และมีความพึงพอใจมากน้อย เพียงใด

1.3 จัดเตรียมหรือกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้อย่างไร จากแหล่งใด หรือใช้สื่อใดบ้าง เพียงพอกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่

1.4 มีการจัดระบบการเรียนรู้และทำกิจกรรมในแต่ละวันหรือไม่ อย่างไร

1.5 การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้สามารถจัดให้ตอบสนองตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียนได้เพียงไร จัดอย่างไร และคิดว่ามีข้อดีอย่างไร

1.6 ในการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้างหรือไม่ อย่างไร และแก้ไขอย่างไร

2. การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ และการแก้ปัญหา

2.1 มีการนำกิจกรรมหรือประสบการณ์ใดบ้างมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุตรได้พัฒนาทักษะและกระบวนการคิด และมีการบริหารจัดการให้บุตรเกิดการเรียนรู้และสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง หรือไม่ อย่างไร

2.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุตรมีความสามารถในการใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ท่านได้นำวิธีการใดมาใช้หรือไม่ อย่างไร

2.3 ข้อดีที่ได้จากการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองเป็นเช่นไร

2.4 มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการและการแก้ไขปัญหา และใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาดังกล่าว

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

3.1 มีการจัดให้บุตรได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จริง และได้ฝึกปฏิบัติจริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และมีวิธีการจัดอย่างไร

3.2 การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดเป็นของตนเอง เป็นนักคิดและสามารถอธิบายได้ อย่างมีเหตุผลมีวิธีการอย่างไร

3.3 การเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถปฏิบัติได้จริงมีวิธีการเลือกอย่างไร ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกด้วยหรือไม่ อย่างไร

3.4 ใช้เทคนิคหรือวิธีการใดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนากระบวนการคิดและมีการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

3.5 ข้อดีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ผู้เรียนสามารถทำได้ คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เป็นอย่างไร

3.6 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และฝึกการปฏิบัติใช้อะไรเป็นตัวชี้วัด ด้วยวิธีการใด อย่างไร มากน้อยเพียงใด

4. การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

4.1 การจัดการเรียนการสอนมีการบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ หรือไม่ อย่างไร ถ้ามี เพราะเหตุใดจึงมีการนำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน

4.2 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับบุตรเป็นจริงหรือไม่ เพียงใด และเน้นคุณลักษณะใดเป็นพิเศษ

4.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ใช้วิธีการใด อย่างไร

4.4 หากไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์มีวิธีการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของบุตรด้วยวิธีการใด อย่างไร โดยใช้เวลามากน้อยเพียงใด

4.5 ข้อดีในการจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการสาระความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ตลอดจนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นอย่างไร

4.6 มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ตลอดจนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาดังกล่าว

5. การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

5.1 สภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศการเรียนรู้มีผลต่อการเรียนรู้ของบุตรหรือไม่ อย่างไร และได้จัดสภาพแวดล้อมอย่างไรบ้างให้เอื้อต่อการเรียนรู้

5.2 การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดหรือไม่ อย่างไร

5.3 สื่อการเรียนมีความจำเป็นต่อการจัดการศึกษามากน้อยเพียงใด และสื่อการเรียนที่นำมาใช้มีสื่อใดบ้าง ได้มาจากแหล่งใด นำมาใช้อย่างไร และได้ใช้มากน้อยเพียงใด

5.4 นอกจากการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ภายในบ้านแล้ว มีการใช้สภาพแวดล้อมจากภายนอกในการจัดการเรียนรู้หรือไม่ มีใครเกี่ยวข้องบ้าง มากน้อยเพียงใด

5.5 มีการนำกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร

5.6 วิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนำมาใช้จนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ตามความถนัดและความสนใจเป็นอย่างไร

5.7 ข้อดีในการจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เป็นเช่นไร

5.8 มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

6.1 จัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือท้องถิ่นบ้างหรือไม่ อย่างไร

6.2 มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนหรือไม่ อย่างไร

6.3 ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างไรบ้าง

6.4 จัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อที่สามารถจัดหาได้ในชุมชนหรือท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร มากน้อยเพียงใด

6.5 ได้รับความช่วยเหลือหรือความร่วมมือจากชุมชนในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในเรื่องใด อย่างไร

6.6 มีความคาดหวังหรือไม่ อย่างไรให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและเชื่อมั่นต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำอยู่ และมีแนวทางอย่างไรให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการยอมรับต่อการจัดการศึกษาในลักษณะนี้

6.7 ข้อดีในการประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ และร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพเป็นอย่างไร

6.8 ปัญหาและอุปสรรคที่ได้รับจากชุมชนหรือสังคมมีหรือไม่ อย่างไร หากมีใช้วิธีการแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวอย่างไร

ส่วนที่ 3 ผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

หลังจากที่ได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้ง 6 ด้านแล้ว

1. ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในตนเอง จนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดหรือไม่ อย่างไร มากน้อยเพียงใด

2. มีวิธีการตรวจสอบและประเมินศักยภาพอย่างไรว่า ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองอย่างเห็นได้ชัด

3. ผู้เรียนมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดบ้าง อย่างไร

4. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ทักษะและกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยมีพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงลักษณะของคนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นได้ ด้วยตนเองอย่างเห็นได้ชัด เป็นเช่นไร

5. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า การจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและได้ฝึกปฏิบัติทำให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เป็นเช่นไร

6. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย สามารถใช้คุณธรรมนำความรู้ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน คืออะไร

7. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรอบรู้และสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ได้ เป็นเช่นไร

8. ตัวชี้วัดที่แสดงว่า ผู้เรียนเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นและสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในสังคมได้เป็นอย่างดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าตัดสินใจและแสดงออกอย่างเหมาะสมถูกกาลเทศะ เป็นเช่นไร

ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1. ด้านการจัดทะเบียน

ปัญหา.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ.....
.....
.....
.....

2. ด้านแผนการจัดการศึกษา

ปัญหา.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ.....
.....
.....
.....

3. ด้านการวัดและประเมินผล

ปัญหา.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

4. ด้านอื่นๆ

ปัญหา.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

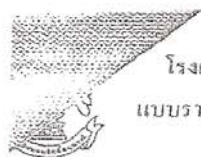
.....

.....

ภาคผนวก ข

ตัวอย่าง

เอกสารหลักฐานการประเมินผลการเรียน

โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง ชื่อ-สกุล ดร. วรวิทย์ อดิธนาภรณ์ เลขประจำตัว.....
แบบรายงานผลการเรียน (ปพ.6) (ช่วงชั้นที่ 1) ปีการศึกษา 2549 ภาคเรียนที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ..3...../.....

ที่	สาระการเรียนรู้	ผลการเรียน				ข้อมูลเชิงสถิติ		
		คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	เฉลี่ย $\bar{X}$	ระดับผลการเรียน	จำนวนนักเรียน	คะแนนสูงสุด	คะแนนต่ำสุด
1	ภาษาไทย	100	64	-	2			
2	คณิตศาสตร์	100	62	-	2			
3	วิทยาศาสตร์	100	62	-	2			
4	สังคมศึกษา	100	67	-	2.5			
5	สุขศึกษาและพลศึกษา	100	63	-	2			
6	ศิลปะ	100	70	-	3			
7	การงานอาชีพและเทคโนโลยี	100	62	-	2			
8	ภาษาต่างประเทศ	100	68	-	2.5			

ที่	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียน	ระดับคุณภาพ		
		ดีเยี่ยม	ดี	ผ่านเกณฑ์การประเมิน
1	นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง		/	
2	นักเรียนตระหนักและภูมิใจในความเป็นไทย		/	
3	นักเรียนเห็นคุณค่าและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม		/	
4	นักเรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน		/	
สรุปผลการประเมิน				/

ที่	การอ่าน การคิดวิเคราะห์ และเขียนข้อความ	ผลการประเมิน		
		ดีเยี่ยม	ดี	ผ่านเกณฑ์การประเมิน
1	การอ่าน		/	
2	การคิดวิเคราะห์		/	
3	การเขียนและข้อความ		/	
สรุปผลการประเมิน				/

สรุปผลการผ่านภาคเรียน / ปี	๑ ผ่าน ๐ ไม่ผ่าน

ลงชื่อ.....ลงชื่อ.....ลงชื่อ.....
(ครูประจำชั้น) (นายพนินทร์ สว่างแก้ว) (ผู้ปกครอง)
ผู้อำนวยการโรงเรียน

ใบรับรองผลการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

เลขที่ 1/3 หมู่ที่ 8 ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

หนังสือสำคัญฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

ชื่อ เด็กหญิง รักนิษา อุซูดานนท์ เกิดวันที่ 1 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2540

เลขประจำตัวประชาชน 1 - 1007 - 02594 - 01 - 3

เป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3)
ปีการศึกษา 2549

ความประพฤติเรียบร้อย สุขภาพแข็งแรง

ออกให้ ณ วันที่ 30 เดือน เมษายน พ.ศ. 2550

ลงชื่อ

(นายนิวัติ น้อยมณี)

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

หมายเหตุ ตามกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ข้อ 7.

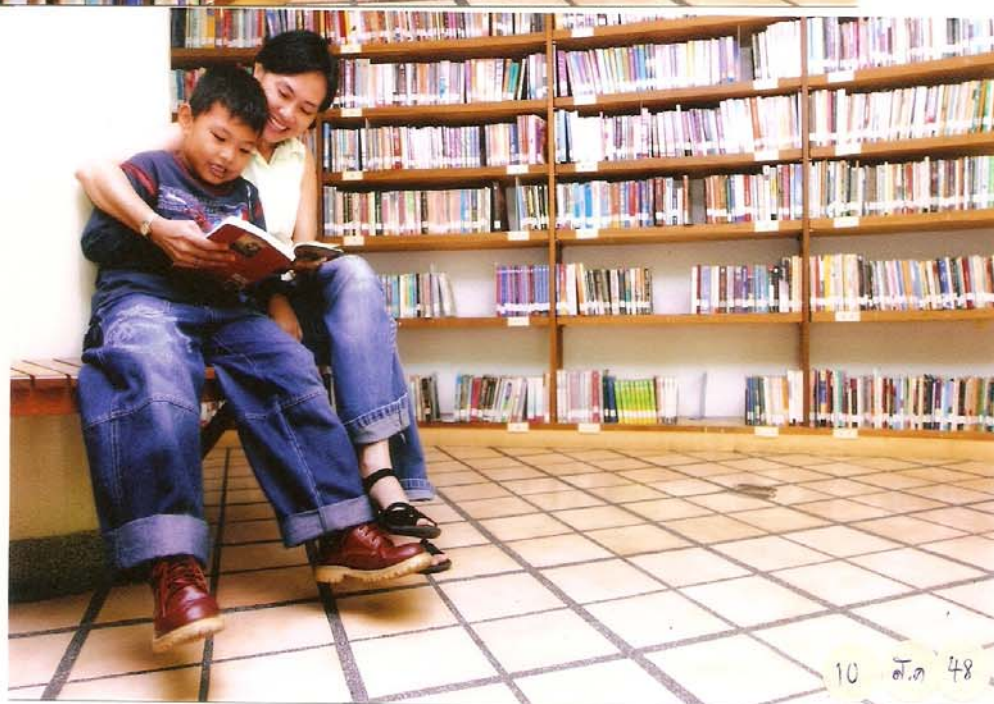
(ใบรับรองนี้มีกำหนดอายุ 120 วัน นับแต่วันออก)

ภาคผนวก ค

ตัวอย่าง

ผลงานและร่องรอยการเรียนรู้

ตัวอย่างผลงานและร่องรอยการเรียนรู้
ของ
“ครอบครัวนักกีฬา”

ศึกษาเรียนรู้จากห้องสมุด

เรียนรู้วิธีการเล่นสเก็ตบอร์ดจากบิดา

เรียนรู้วงจรชีวิตของลูกอ๊อดกับมารดา

เรียนรู้เรื่องการทำนาด้วยตนเอง

เรียนรู้การดำนาและเกี่ยวข้าวด้วยตนเอง

กิจกรรมศิลปะยามว่าง

แข่งว่ายน้ำต่อนอายุ 6 ขวบ

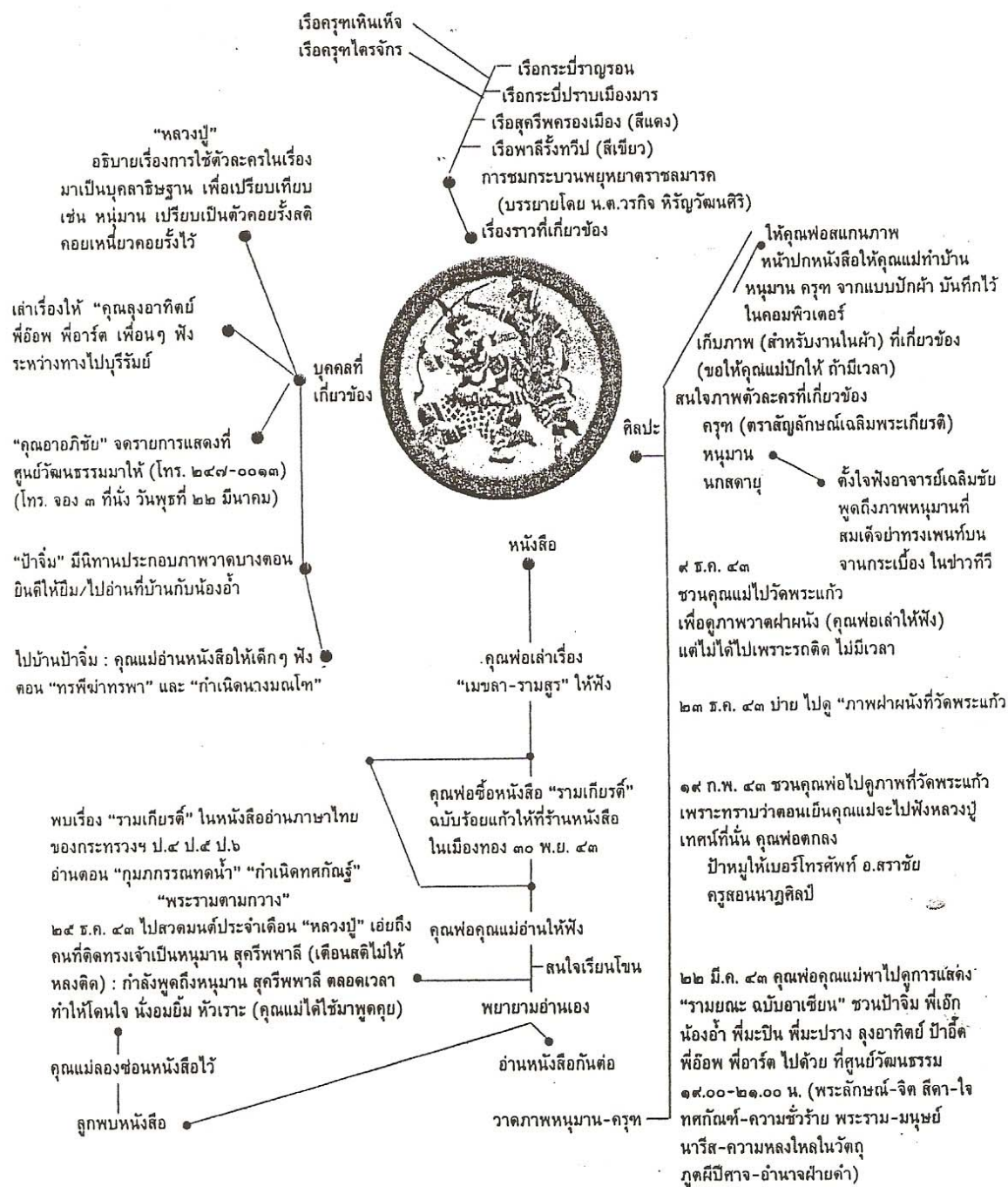
เรียนรู้เรื่องพืชและฝึกปฏิบัติงานช่วง

กิจกรรมการออกกำลังกาย

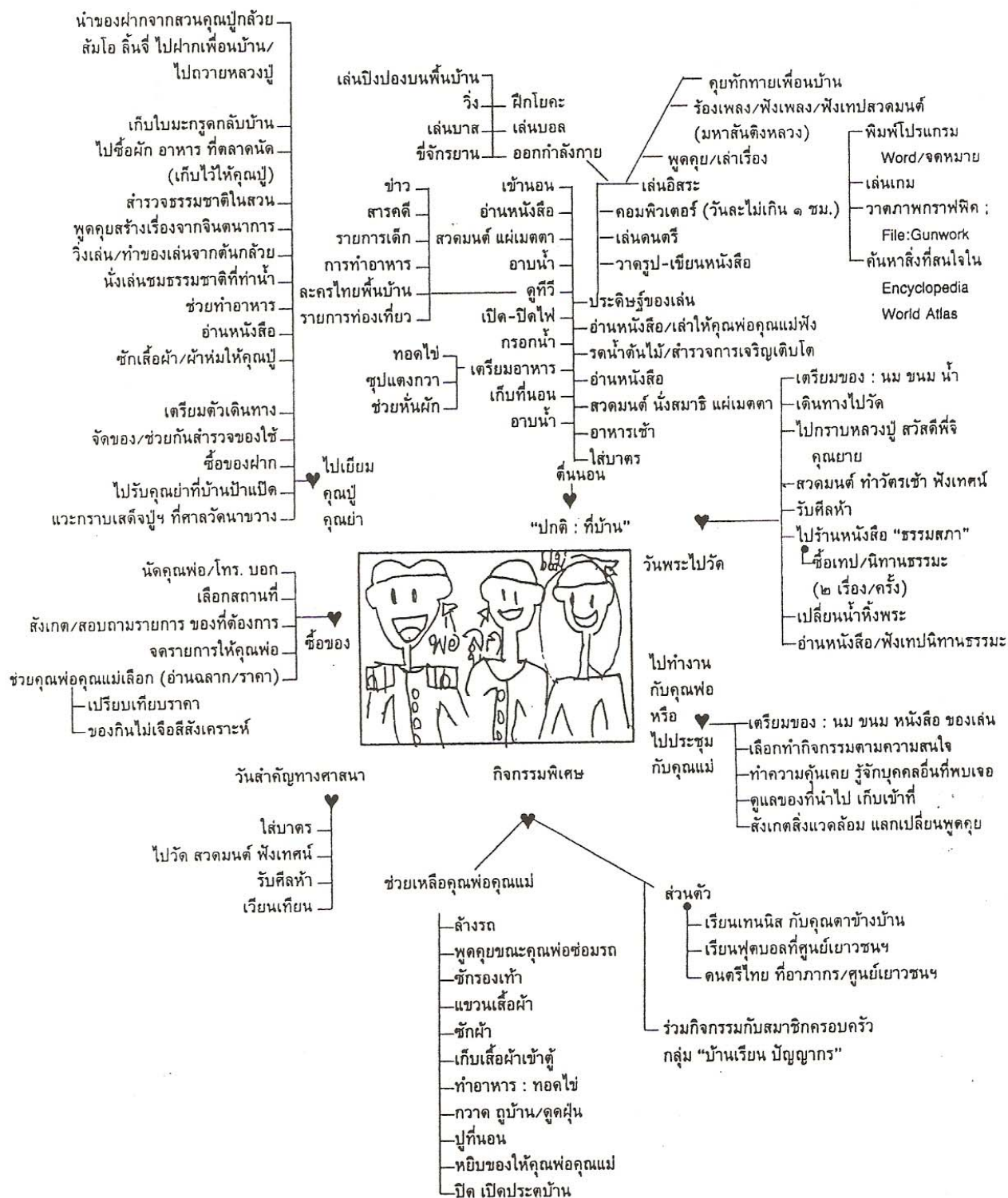
ตัวอย่างผลงานและร่องรอยการเรียนรู้
ของ
“ครอบครัวรักบุญ”

“รามเกียรติ์”

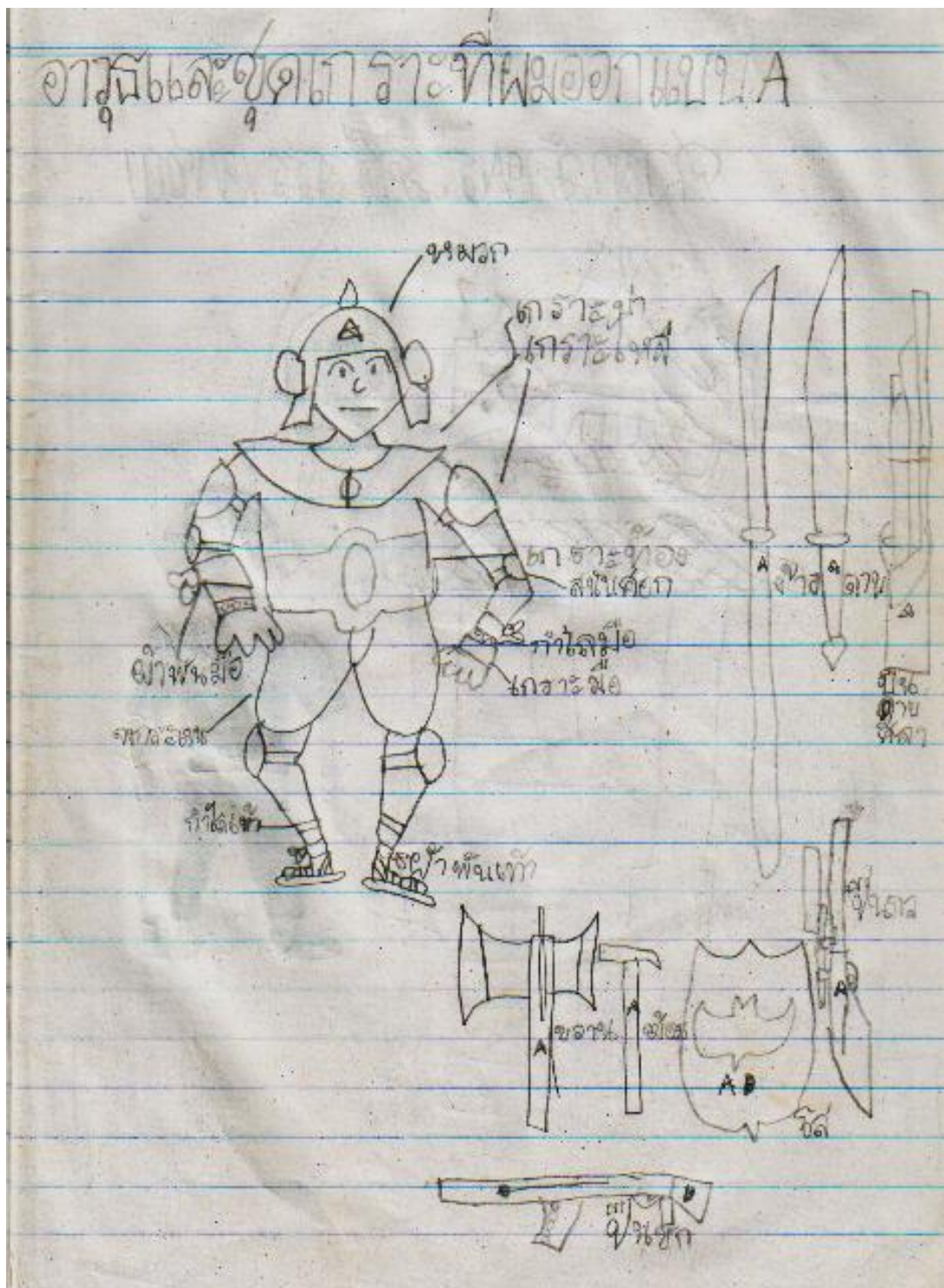

บันทึกการเรียนรู้แผนที่ความคิด

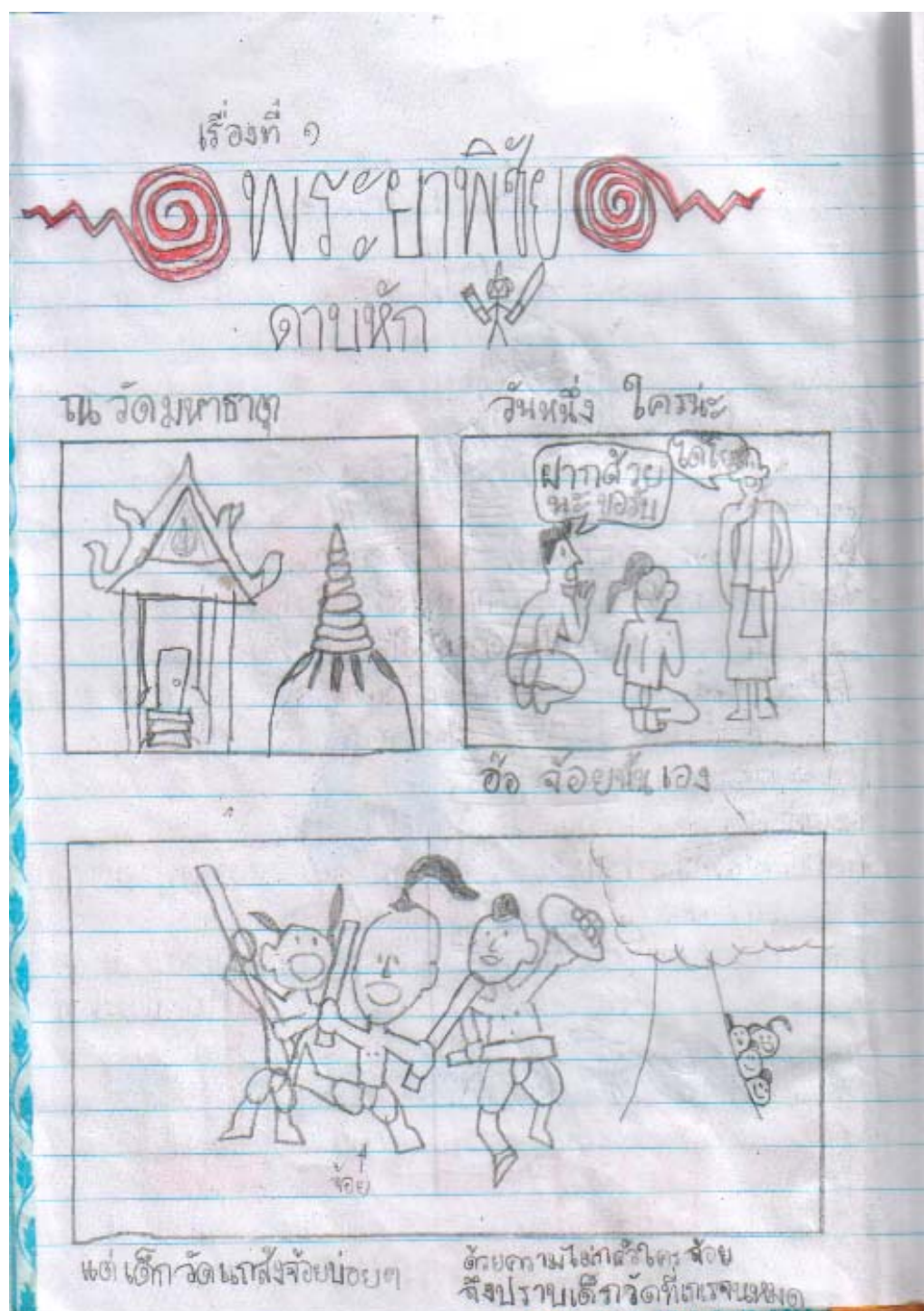
“กิจวัตรประจำวัน”

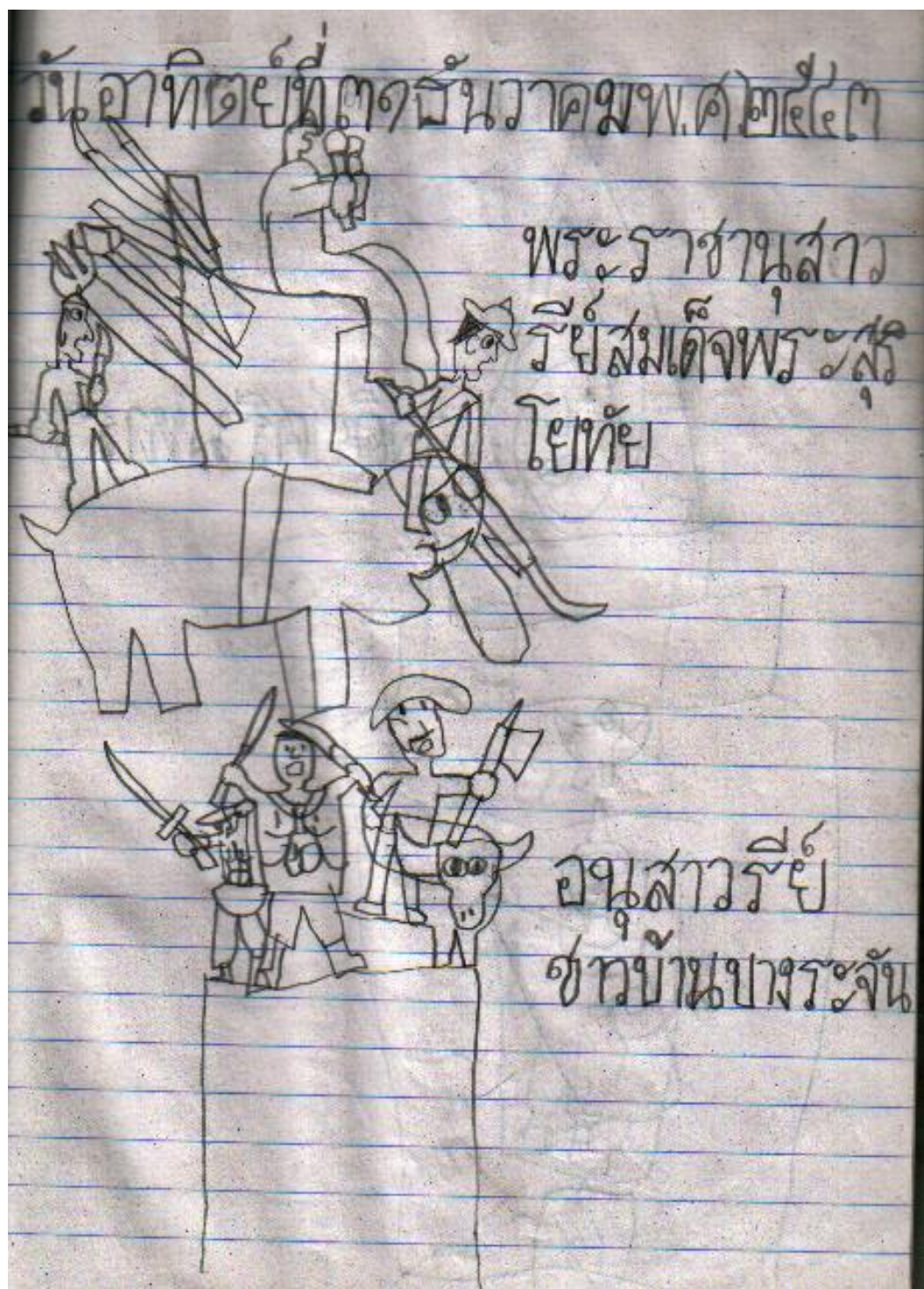
บันทึกการเรียนรู้แผนที่ความคิด

บันทึกการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย

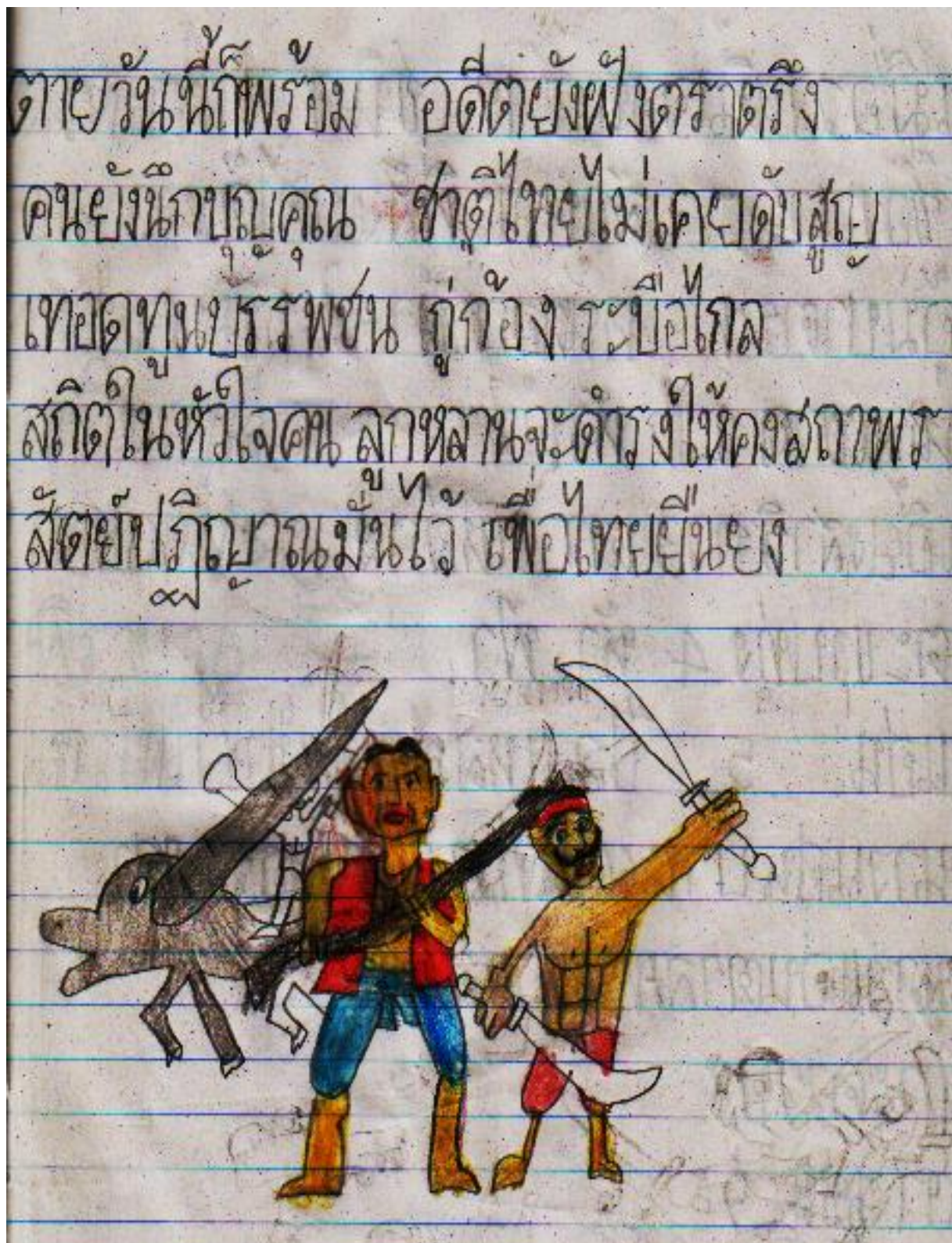
บันทึกการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย

บันทึกการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย

บันทึกการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย

บันทึกการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย

ฝึกรำกระบี่กระบองและรำมวยไทยไชยา

แข่งขันกีฬาเทนนิส

สืบสานประเพณีไทย

การบวชเณร

การกิจระหว่างบวชเณร

ตัวอย่างผลงานและร่องรอยการเรียนรู้
ของ
“ครอบครัวศิลปิน”

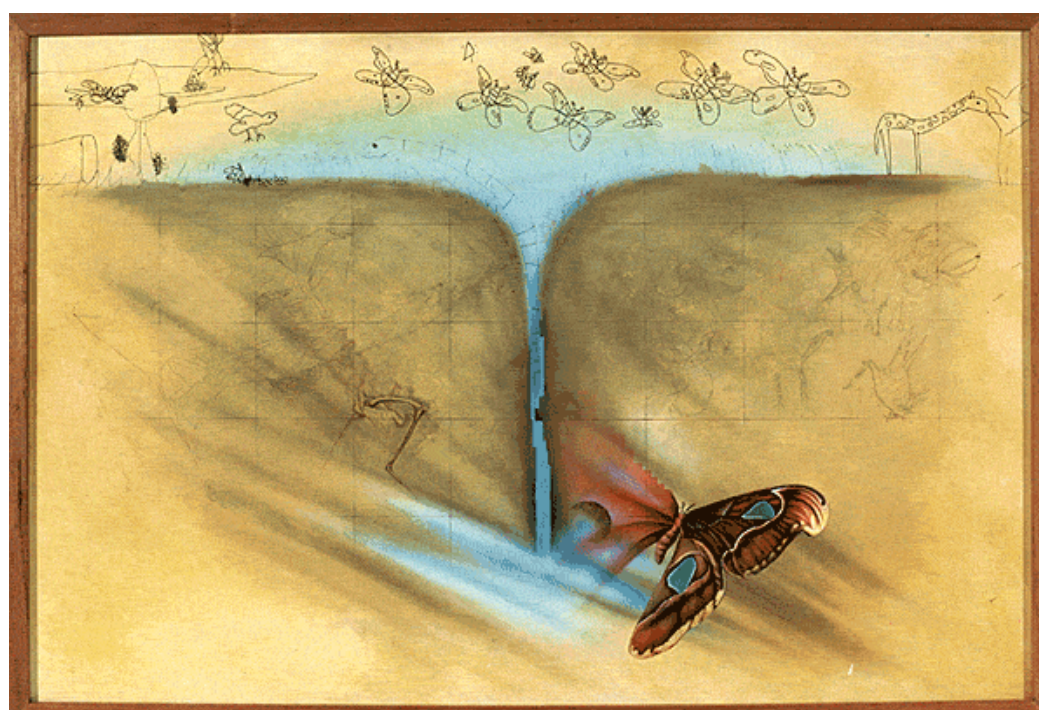
ภาพนี้เป็นภาพของไดโนเสาร์พันธุ์ไทโรซอร์ส
 ไทโรซอร์ส เป็นไดโนเสาร์ในวงศ์แรสซิก
 ที่กินเนื้อ ชื่อภาพ คุณพ่อคุณแม่ก็ทำ
 ไว้ทำสี ดลทำสีน้ำตาลจากหมึกที่พ่อสง

ร่องรอยการเรียนรู้เรื่องไดโนเสาร์ผ่านงานศิลปะ

- นกเงือกในประเทศไทย
- มี 13 ชนิด
- ① นกเงือกดำ
 - ② นกเงือกหัวเรด
 - ③ นกเงือก
 - ④ นกเงือก
 - ⑤ นกเงือกคอแดง
 - ⑥ นกเงือกจีน
 - ⑦ นกเงือกสีน้ำตาล
 - ⑧ นกเงือกปากดำ
 - ⑨ นกเงือกปากย่น
 - ⑩ นกเงือกหัวหงอก
 - ⑪ นกเงือกกรามช้าง
 - ⑫ นกเงือกสีน้ำตาลคอขาว
 - ⑬ นกเงือกกรามช้างปากเรียบ

ผลงานการเรียนรู้เรื่องนกเงือกในประเทศไทย

ผลงานที่จัดแสดงในนิทรรศการศิลปะ

ผลงานที่แสดงในนิทรรศการศิลปะ

ผลงานที่แสดงในนิทรรศการศิลปะ

ภาพบรรยากาศการจัดนิทรรศการศิลปะที่หอศิลป์จามจุรี จุฬาฯ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสมจิตร ยิ่งยงดำรงฤทธิ์
วันเดือนปีเกิด	3 มิถุนายน 2502
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 6 ซอยรามคำแหง 72 แยก 1 ถนนรามคำแหง ตำบลหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครู คศ.2
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยพัฒนศึกษาเขตพัฒนา ถนนประชาอุทิศ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพฯ 10140
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2522	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) บัญชี จาก โรงเรียนเกษมโปลีเทคนิค
พ.ศ. 2529	บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) การบริหารทั่วไป จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2540	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) การศึกษาผู้ใหญ่ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2550	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (กศ.ด.) การศึกษาผู้ใหญ่